

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM
ANABİLİM DALI**

TÜRKİYE'DE 1970'Lİ YILLARDA RADİKAL MEDYA

Yüksek Lisans Tezi

İlkay KARA

Ankara/2008

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM
ANABİLİM DALI**

TÜRKİYE'DE 1970'Lİ YILLARDA RADİKAL MEDYA

Yüksek Lisans Tezi

İlkay KARA

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Eser KÖKER

Ankara/2008

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM
ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE 1970'Lİ YILLARDA RADİKAL MEDYA

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Eser KÖKER

Tez Jürisi Üyeleri

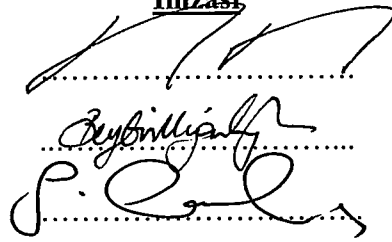
Adı ve Soyadı

Prof. Dr. Eser Köker

Doç. Dr. Beybin Kejanlıoğlu

Yrd.Doç. Fatih Keskin

İmzası

Tez Sınavı Tarihi

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i-ii
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM: RADİKAL MEDYANIN TANIMLANMASI ÇABASI	6
1. Tarihsel Süreç İçinden Örneklerle Radikal Alternatif	
Medyanın Biçimleri.....	9
2. Demokrasi, Toplumsal Hareketler ve Radikal Medya	29
2.1 Demokrasi Tartışmalarında Radikal Medyanın Konumu	29
2.2 Toplumsal Hareketler İle Radikal Alternatif Medya İlişkisi ..	38
3. İşçi Sınıfı, Sosyalist Hareket ve Radikal Alternatif Medya	49
3.1 Kolektif Bir Örgütleyici Olarak Radikal Medya: Leninist	
Model	49
3.2 Karşı-Hegemonya, Proleter Deneyim ve Radikal Alternatif	
Medya	57
II. BÖLÜM: TÜRKİYE’DE, SOSYALİST HAREKETLERİN	
TARİHİNDE YAYINCILIK PRATİKLERİ VE 70’LERDE	
SOSYALİST YAYINCILIK	71
1. 1970 Öncesinde Sosyalist Yayıncılık Üzerine Genel Belirlemeler	71
1.1 1908-1960 Arasında Sosyalist Yayınlar	72
1.2 1960’larda Sosyalist Hareket ve Yayınları	89
2. 1970’lerde Sosyalist Yayıncılık	113
2.1 Yayınlar Üzerine Genel Belirlemeler ve Yayınların Biçimsel	
Özellikleri	113
2.1.1 Bir “Halk Hareketi”: Devrimci Yol Çevresi ve Yayınları ..	117

2.1.2 Proletarya Sosyalizmi: Kurtuluş Çevresi ve Yayınları	125
2.1.3 Proleter Devrimciler:Halkın Kurtuluşu ve Yayınları	131
2.2 Yayınların Öne Çıkan Tematik Özellikleri	140
2.2.1 “Düzenin”, “Düşman”ların Teşhiri	140
2.2.1.1 Düşman:“Ezilecek, Yıkılacak, Dağıtılacak Düzen”	141
2.2.1.2 “Düşman Kardeşler”: Marksizm-Leninizmden “Sapma”lar	149
2.2.2 Sınıf Mücadelesine Katılım Çağrısı	156
2.2.2.1 Faşizme Karşı Omuz Omuz: Anti-Faşist Direniş...	157
2.2.2.2 Tek Yol Devrim: Sınıf Mücadelesi	165
2.3 Yayınların Dilsel Özellikleri	172
2.3.1 Kolektivite: “Biz”, “Onlar” ve “Halkımız”	173
2.3.2 Ölüm: “Güneşe Gömüldüler”	178
2.3.3 Gelecek: “Güneşin Zaptı Yakın”	183
2.3.4 Devrimci Şiir: “Güneşi İçenlerin Türküsü”	186
SONUÇ	189
EKLER	194
KAYNAKÇA	203
ÖZET	210
ABSTRACT	211

GİRİŞ

“Türkiye’de 1970’li Yıllarda Radikal Medya” başlığını taşıyan tez; 1970–80 yılları arasında Türkiye’de sosyalist hareketin süreksiz yayınlarının betimlenmesini konu edinmektedir. Tez kapsamında, Türkiye’de radikal medya faaliyetinin niteliği, yayın koşulları ve süreçleri incelenecektir. Üretilen medya metinlerinin genel özellikleri, tematik özellikleri ve kurdukları dilsel yapı belirlenmeye çalışılacaktır. Yapılacak çalışma sonucunda amaçlanan ele alınan yayınların niteliğinin ve radikal alternatif medya pratikleri içindeki yerinin saptanmasıdır.

Türkiye’de radikal medya pratikleri incelenirken, sosyalist hareket dışında pek çok çevre ve siyasal akımın sürekli/süreksiz yayın faaliyetini inceleme konusu yapmak mümkündür. Ancak bu tezde radikal yayıncılık faaliyeti kapsamında inceleme konusu edilen yayınlar sosyalist hareketin üç bölüntüsüne (fransiyon) aittir. Bu seçimin nedeni ise; Türkiye’de 1970’li yıllar ve bu yıllarda varlık gösteren sosyalist hareketlerin yayınlarının oldukça sınırlı bir çerçeve ve kapsamda incelenmiş ve tartışılmış olmasıdır. Bu hareketin yayın faaliyeti, ürettiği sürekli ve süreksiz yayınlar üzerine odaklanan çalışma sınırlı sayıdadır. 1970’li yıllardaki sosyalist hareketlerin yayınları ele alınarak, toplumsal muhalefetin yaygın ve yükselişte olduğu bu dönemdeki muhalif kamusallık biçiminin niteliğinin, dilinin, kendini ifade etme biçimlerinin, benimsediği yayıncılık anlayışının belirlenmeye çalışılması önemlidir.

Tez kapsamında ele alınan tarih aralığı 1970-80'dir. Sosyalist fraksiyonların yayın pratikleri incelenirken bu tarih aralığının seçilmesinin nedeni; yukarıda da ifade edildiği gibi belirtilen on yıl içinde sosyalist hareketin önemli bir etkinlik alanı bulmuş olmasıdır. Bu nedenle '70-'80 aralığı ele alınmış ve hedeflenen toplumsal kesimlerde karşılık bulan "politik sözün" niteliği tartışma konusu edilmiştir.

Tez kapsamında ele alınan dönem içinde pek çok sosyalist yayını sıralamak mümkündür. Ancak bu yayınlardan üç tanesi inceleme konusu edilmiştir. Çalışma kapsamında ele alınacak yayınlar; Devrimci Yol, Kurtuluş ve Halkın Kurtuluşu olarak adlandırılan çevrelerin dergi ve süreksiz yayınlarıdır (afiş, bildiri, kampanya broşürleri vs). Sınırlamaya gidilmesinin nedeni öncelikle belirtilen tarih aralığında sosyalist hareketin iç bölünmelerin ve fraksiyon ayrışmalarının çokluğu nedeniyle oldukça zengin yayın repertuarının tümünün incelenmesindeki zorluktur. Bu zorluk nedeniyle inceleme konusu edilen yayınlar üç ile sınırlanmıştır. Belirtilen üç yayının seçilmesinin nedeni ise yayınların tirajlarıdır. *Devrimci Yol* dergisi¹ sosyalist yayınlar içinde en yüksek tiraja sahip olan dergidir. İkinci sırada *Kurtuluş*², üçüncü sırada ise *Halkın Kurtuluşu*³ yayınları gelmektedir.

Ele alınacak yayınların sınırlanması sırasında kullanılan ölçütün tiraj olmasının nedeni ise yukarıda da belirtildiği gibi sosyalist topluluklar yaratma iddiasında olan radikal yayınların elde ettikleri başarının ölçütü olarak

¹ Sahibi: Mehmet Yazıcı, Sorumlu Müdürü: Yaşathak Aslan, Yazışma Adresi: PK 383 Kızılay/Ankara

² Sahibi: İsmail Metin Ayçiçek, Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Mustafa Eker, Yönetim Adresi: İbrahim Müteferrika Sok. Fazilet Han, Kat:4, No: 409 Ulus/Ankara

³ Sahibi: M. Zeki Gümüşel, Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Osman Arkış, Yönetim Yeri: Alayköşkü Caddesi, 21/302 Cağaloğlu/İstanbul

değerlendirmenin mümkün olmasıdır. Çalışmanın Radikal Medyanın Tanımlanması Çabası adlı 1. bölümünde ayrıntılarıyla tartışılacak olan radikal medya pratiğinin en önemli özelliklerinden biri ticari yayıncılık faaliyeti dışında, abonelik, sokak satışları, elden dağıtım gibi, kendi dağıtım ağları yoluyla dolaşıma sokulmasıdır. Satış rakamlarının ve dolayısıyla yayınların dolaşım ağının genişliği, yayınların etkinliklerinin de göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Çalışmanın ilk bölümünde radikal medya kavramının tanımlanmasına yer verilmiştir. Bu bölümde iletişim çalışmaları açısından radikal medyanın yeri, sınırları ve bir yayıncılık pratiği olarak yapısal özellikleri ana hatlarıyla aktarılmaya çalışılacaktır. Söz konusu tanımlama çabası, ilk olarak radikal alternatif medya formlarının sıralanması ve örneklemeyle başlamaktadır. Tarihsel süreç içinden örneklerle radikal alternatif medya formlarının aktarıldığı bu bölüm radikal alternatif medyanın ticari medya ile farklılıklarının saptanmasını da içermektedir. Radikal alternatif medyanın tanımlanması demokrasi tartışmalarındaki konumunun belirlenmesi çabasıyla devam etmektedir. Belirlenen akışın nedeni özellikle normatif demokrasi kuramları açısından politik sözün dolaşıma girdiği kanalların açılması ve yaygınlaştırılmasının önem taşıması ve bu önem sebebiyle de radikal alternatif medya pratiği ile bağlantı noktaları bulunmasıdır. Bu bağlantı noktaları, radikal alternatif medyanın toplumsal hareketlerle ilişkisinin belirlenmesinde de başlangıç sayılabilir. Toplumsal hareketler ile radikal alternatif medya arasındaki ilişkinin belirlenmesi aynı zamanda bu medya formlarının varlık gerekçelerinin de açığa çıkarılması anlamına gelmektedir. Toplumsal Hareketler ve Radikal Alternatif Medya İlişkisi başlığı altında da görüleceği gibi radikal alternatif medya pratiklerinin tarihi aynı zamanda toplumsal hareketler tarihi anlamına gelmektedir. Ancak bu aşamada bir

ayrıştırma yapılmış ve sosyalist hareket ve işçi sınıfı hareketi ayrıca ele alınmıştır. Ayrıştırmanın nedeni tez kapsamında ele yayınların sosyalist fraksiyonlara ait olması ve Leninist bir işleyişe sahip olmasıdır. Bu nedenle John Downing'ın (2001) radikal medya pratikleri içinde saptadığı iki modelden biri olan Leninist model açısından yayıncılık pratiklerinin anlamı ve işlevi ayrıca ifade edilmeye çalışılmıştır.

Tezin Türkiye'de Sosyalist Hareketlerin Tarihinde Yayıncılık Pratikleri adlı ikinci bölümünde; öncelikle 1970 öncesindeki sosyalist yayınlar üzerine genel belirlemelere yer verilmiştir. Türkiye'de sosyalizan yayınların başlangıç tarihi olarak işaret edilen 1908'den 1960'a kadar uzanan zaman dilimi içinde sosyalist hareketin yayınları listelenmeye çalışılmıştır. 1960 sonrası ise ayrıca ve daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır. 1960 sonrasındaki sürece ilişkin dikkatin çoğalmasının nedeni, tez kapsamında yayınları ele alınan çevrelerin öncülleri sayılabilecek hareketlerin ortaya çıktığı ve özellikle önemli bir kitleselliğe ulaşan öğrenci hareketinin yükseldiği dönem olmasıdır.

1970'lerde Sosyalist Yayıncılık adlı bölümde ise sözü edilen üç fraksiyonun yayınları aracılığıyla, Türkiye'de sosyalist hareketlerin retoriklerinin niteliği belirlenmeye çalışılmıştır. Yayınların biçimsel, tematik ve dilsel özellikleri mercek altına alınarak alınarak, Türkiye'de radikal yayınların deklarasyoncu, buyurgan, mesafeli ve erkek egemen bir edaya sahip olduğu, kullanılan benzetmelerin, sloganların, metaforların tekrara dayalı ve kalıpcı olduğu, görsel malzemelerde de benzer biçimde tekrara düşüldüğü ve bu malzemelerin yeterince etkili kullanılmadığı iddiaları sınanmaya çalışılmıştır. *Devrimci Yol* dergisinin 33, *Kurtuluş Sosyalist Dergi*'nin 38, *Kurtuluş* gazetesinin,

52 sayısının, *Halkın Kurtuluşu* gazetesinin 176 sayısının ve *Parti Bayrağı* dergisinin 21 sayısı incelenerek yayınlar arasındaki benzerliklerin ve farklılıkların açığa çıkarılması hedeflenmiştir. Bu inceleme sırasında ilk olarak yayınların ortaya çıkış koşulları, hedefleri ve genel özellikleri belirlenmiştir. Ardından yayınlardaki içeriğin dağılımı saptanarak düzen, sınıf mücadelesi, devrim, anti-faşizm kavramlarına aracılığıyla tematik bir ayrıştırma yapılmış, öne çıkan temaların kurulduğu bağlamlar ve eşlik eden dilsel yapı irdelenmeye edilmeye çalışılmıştır.

I. BÖLÜM: RADİKAL MEDYANIN TANIMLANMASI ÇABASI

Radikal medya kavramını farklı bakış açılarını ortaya koyarak tartışabilmek için öncelikle ihtiyacımız olan kavramın sınırlarını belirlemektir. Bu nedenle öncelikle alternatif medya ile radikal medya arasındaki ayırım ve benzerlikler belirlenecek, ardından kavramın köşe taşları yerine konarak bir tarif yapılmaya çalışılacaktır.

Alternatif medya ile ilgili ifade edilmesi gereken ilk nokta; bu ürünlerin ticari medya kurumları ve ağları dışında üretilmeleridir. Alternatif medya mevcut ticari medya ya da kamusal yayıncılık ilişkilerinin dışında ve ona alternatif olarak varlık bulmaktadır. 1980 yılında yayınlanan *Alternative in Print*⁴ adlı bibliografya çalışmasında alternatif medya şu şekilde tanımlanmaktadır:

- Yayıncı ticari olmamalı; kâr çok fikirlerin yayılmasına önem verilmeli,
- Yayıncının amacı; sosyal sorumluluk, yaratıcı ifade ya da her ikisinin olası bir birleşimi olmalı,
- Yayını çıkaranlar kendilerini alternatif olarak tanımlamalı (akt. Atton:1999).

İngiliz Kraliyet Basın Komisyonu ise alternatif bir basın kuruluşunun özelliklerini şu şekilde belirlemektedir:

- Toplumdaki küçük azınlıkların fikirlerine karşı ilgili olmalı,
- Toplumdaki yaygın inanışlara karşı çıkmalı,
- Yaygın medyada görülmeyen (haber vs) içeriğe sahip olmalı (akt, Atton:1990).

Bu tanımlar Chris Atton, gibi iletişim çalışmacıları tarafından çeşitli yönleriyle eleştirilmekle birlikte radikal medyanın tanımlanması ve kavrama bir giriş yapılması açısından kolaylık sağlamaktadır. Atton, radikal medya ile

⁴ *Alternative in Print: An International Catalog of Books, Pamphlets, Periodicals and Audiovisual Materials* (1980)

alternatif medya arasında sınır çizerken; radikal medyanın genellikle devrimci yöntemlerle bir sosyal değişime işaret etmesinin vurgulandığını, alternatif medyanın ise bundan daha fazlasını barındıran bir kavram olarak kullanıldığını söylemektedir (2002). Radikal medyaya oranla daha esnek çizgilere sahip bir kavram olarak alternatif medya, ticari medya ağı dışında kalan, ona alternatif bir kurumsal yapıya sahip ve ticari kaygılar yerine egemen kamusal sözün/temsilin dışında kalan kamusal biçimlerinin karşı-hegemonik sözüne aracılık eden iletişim ortamlarını ifade eder. Radikal medya örneklerinde olduğu gibi devrimci bir dönüşüme işaret etmesi şart değildir, çeşitli taraftar gruplarından azınlıklara, çevreci gruplardan alternatif sanat çevrelerine kadar genişleyebilir. Bu tanımlama doğrultusunda alternatif medya kavramının radikal medyayı da kapsayan ve daha geniş bir evrene sahip olduğu söylenebilir.

John Downing'in çalışmaları, radikal medya kavramının çerçevesinin kurulmasında önemli katkılar sunmuştur. Downing, *Radical Media Rebellious Communication and Social Movements* adlı kitabının 2001 yılında gözden geçirilmiş yeni baskısında alternatif medya formlarını geniş bir yelpazede ele almıştır. Downing, radikal medya tanımlamasının başına "alternatif" kavramını ekleyerek genişletmiştir ve bu formlar arasındaki geçişkenliğe yer açmıştır. Sevda Alankuş, Downing'in radikal medya tanımlamasını aşağıdaki gibi özetlemektedir:

"... radikal medya ile '... çoğunlukla küçük ölçekli ve çok farklı formlarla karşımıza çıkan, hegemonik politikalara, önceliklere, bakış açlarına alternatif olanları' (2001:VI) kastettiğini söylerken vurgulamak istediği, sosyal hareketlerle yakından ilişkili, karşı-hegemonik, alternatif kamulara dayanan, dolayısıyla da dünyayı (o ya da bu yönde) değiştirmek üzere bir projesi olan bir medya. Ayrıca, 'bu' medyanın politik ve hegemonik süreçleri sorgulayan, halkın kendi değiştirici dönüştürücü gücüne inanmasını sağlayan niteliğini önemsiyor, ancak 'partizan' olmakla 'politik' olmak arasında bir ayrım yapıyor

(2001:XI). Son olarak yaptığı önemli bir belirlemeye göre ‘radikal alternatif medya’ için dikey ve yatay olmak üzere iki hareket alanı çiziyor; birincisi baskıya uğrayanların aşağıdan yukarıdakilere doğru muhalefetleri, diğeri baskıya uğrayanlar arası dayanışma ve destek ağları oluşturmak üzere yatay hareket alanı. Böylelikle bu gözden geçirilmiş haliyle bize, hem ‘radikalite’ ve ‘alternatiflik’ vurgularını hala koruyor olmasına rağmen, esnek bir kavram hediye etmiş oluyor... (Alankuş, 2008:206)”

Downing (2001); radikal medya tanımlamasında iki merkezi ögenin altını çizmektedir. Birincisi; modern kültür içinde radikal medyanın görüntüsünün, sokak tiyatrosundan, duvar yazısına, danslara, şarkılara ve radyo, video, basın ve internet gibi yalnızca radikal kullanımları olmayan teknolojilere kadar oldukça geniş aktiviteleri kapsamasıdır. Yazara göre, eşit derecede önemli ikinci nokta ise insanların deneyimlerinin oluşum koşullarıyla ilgilidir. Downing (2001), radikal iletişim ortamlarının insanların duygu deneyimlerinin oluşumunda etkili olan, kültür, toplumsal normlar ve değerler sistemi, sanat ve dinsel inanışlar ile girdiği ilişkilere dikkat çeker. Radikal iletişim araçları bu ortamlara hem aracılık etmekte hem de vesile olmaktadır.

1. Tarihsel Süreç İçinden Örneklerle Radikal Alternatif Medyanın Biçimleri

Medya ürünlerinin sıralanmasını elbette basılı ürünler, özellikle belgeseller olmak üzere filmler ve radyo ile başlatmak olağandır. Kitle iletişim araçları denince ilk elden sıralanan bu araçlar yaygın medyanın aksine radikal medya yelpazesinin yalnızca bir parçasını oluşturmaktadır. Karşıt kamusalılık biçimleri, yayımcılık, radyo ve film gibi iletişim araçlarını kendi iletişim stratejilerine uygun biçimde kullanmanın yollarını denerken, diğer yandan dolaşıma sokmaya çalıştıkları alternatif sözün doğasına uygun yeni araçlar keşfetmiş, yarattıkları yeni iletişim ortamlarında kendi karşıt tutumlarını yaygınlaştırmanın yaratıcı yöntemlerini geliştirmişlerdir. Yayımcılık, radyo ve film dışında kalan araçların kullanımı, politikanın gündelik yaşamla iç içeliği kavrayışının açığa çıkmasını sağlayan pratikler olması bakımından önem taşımaktadır. Bu nedenle de radikal medyanın ayırd edici formları ve radikal iletişime karakterini veren unsurlar olduğu söylenebilir. Bu bölümde radikal alternatif medya biçimleri arasında sayılan bu formlar gözden geçirilecektir. Ancak bölüm tarihsel bir akış içinden değil farklı pratiklere ilişkin örneklerin sıralanması biçiminde kurulmuştur ve nedenle farklı zaman aralıkları içinden örneklerle yer verilmiştir.

Downing (2001); 1500'lerden beri, Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nin sosyal, kültürel ve politik değişiminde alternatif ve yer altı basınının güçlü bir rol oynadığını belirtmektedir. Protestanlıktan radikal lezbiyenliğe, işçi hareketinden Amerikan ve Fransız Devrimlerine, politik pornografiden kadın romanlarına, yayımcılık radikal iletişime bin bir tür sunmaktadır. Aynı şekilde film ve video da özellikle belgesel yapımı ve politik eleştiri radikal medya ürünleri olarak dolaşıma giren pek çok ürüne sahiptir. Film

ve videonun radikal medya ürünleri olarak ortaya çıkabilmesi için özellikle kayıt cihazlarının ve diğer teknolojik gereksinimlerin ucuzlaması, taşınabilir formlara ulaşması gerekse de örneğin ABD’de işçi basını rotatif basından daha eskilere kadar uzanmaktadır. Yine radyo yayıncılığı özellikle transistörle radyoların yaygınlaşması ve alıcıların sayısının artması ile politik iletişimde çok önemi bir işlev görmüştür.

Edward Palmer Thompson’un, *İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu* (2004) adlı çarpıcı tarih çalışmasında, radikal kültürün oluşumu üzerine yapılan analizde, radikal medyanın erken dönem örneklerine ve radikal iletişim pratiklerine ilişkin örnekler görebilmek mümkündür. Burada ifade edilmesi gereken önemli noktalardan ilki; radikal gazete ve sürekli yayınların satışının düzenli biçimde başlamasının 19. yüzyıl başına kadar gitmesidir.

“1816 gibi erken bir tarihte Barnesley’de radikal gazete ve süreli yayınları satın almak amacıyla dokumacılar tarafından ayda-bir-penilik bir birlik kurulmuştu... 1819’dan sonraki baskıya rağmen bu tür (kimi zaman radikal bir kitapçının dükkânına bağlı) haber odaları oluşturma geleneği 1820’ler boyunca devam etti. Savaşın Londra’da, pek çoğu ikili bir işlev gören kahvehanelerin sayısında bir patlama oldu (Thompson, 2004:855).”

İşçi sınıfı içinde okur-yazarlığın henüz başladığı ve yaygınlaşmadığı bir dönemde radikal yayınların ulaştığı tirajlar değişkenlik göstermekle birlikte dikkat çekici boyuttadır:

“Radikal basının tirajları çok fazla değişkenlik gösteriyordu. Cobbet’in iki penilik Register’in zirvede iken Ekim 1816-Şubat 1817 arasında her hafta 40.000 ile 60.000 arasında basılıyordu ki bu sayı her türlü rakibin tirajından fazla idi. Black Dwarf, 1816’da 12.000 kadar basılıyordu ve bu sayı muhtemelen Peterloo’dan sonra artmıştı. Bundan sonra pul vergisi (ve hareketin duraksaması) tirajları ciddi olarak gerilettiler. Bununla birlikte Carlile’nin sürekli yayınları 1820’ler boyunca binlerce

basılmaya devam etti. Reform tasarısı ajitasyonu ile birlikte radikal basın bir kere daha yüksek tirajlara ulaştı. Doherty'nin Voice Of The People 30.000, Carlile'nin Gauntlet'i 22.000, Hetherington'un Poor Man's Guardian'ı 16.000 basılırken, O'Brien'in Destructive'i gibi bir düzine daha küçük süreli yayın birkaç bine ulaşıyordu. Pahalı haftalıkların (7 peni ile 1 şilin arasında) pul vergisi yıllarında satışlarında düşüş olması büyük ölçüde The Political House, That Jack Built'ten (100.000), Cobbet, Cottage Economy'ine (50.000), History of the Protestant Reformation ve Sermons (211.000 1821-1828) ucuz kitap ve kişisel risalelerin satışındaki artışın sonucuydu (Thompson, 2004:856-857).”

Görüldüğü gibi radikal yayınların satış oranları çeşitli nedenlerle değişkenlik gösterse de rakamlar oldukça büyüktür. İngiltere örneğinde yayınların satışlarının dalgalanmasında önemli nedenlerinden biri pul vergisi uygulaması olmuştur. Pul vergisi yayınların fiyatlarını artırmış ve satış koşullarını zorlaştırmıştır. Ayrıca, vergi uygulaması dışında farklı baskı ve zorlamalarla karşı karşıya kalınmıştır. Pek çok radikal yayıncı yasal işlem görmüş, cezaevinde tutulmuş ve bazı yayınlar cezaevinde çıkarılmıştır. Özellikle dağıtıcılar üzerinde yoğunlaşan bu baskılar dağıtımın sağlanabilmesi için çeşitli yöntemlerin geliştirilmesine neden olmuştur.⁵

19. yüzyıl başı gibi erken bir tarihte radikal iletişimin çarpıcı örneklerinin hemen ardından altı çizilmesi gereken iki önemli sonuç vardır. İlki; dönemin işçi sınıfının hala okuma yazma bilmeyen nüfusunun oldukça yüksek olması, bunun yanında mum fiyatlarının yüksekliği gibi ayrıntı görünen ancak önemli sorunlar

⁵ 1820'ler boyunca pul vergisinin ağırlığı ile mücadele eden radikal yayınların 1830'larda tekrar yükselişe geçtiğini belirten Thompson; 1830'larda oluşan 'büyük pulsuz basın'ın bir işçi sınıfı basını olduğunu altını çiziyor. Yalnızca editörleri, matbaaları ve kitap satıcılarını değil aynı zamanda yüzlerce süreli yayın satıcısını ve gönüllüyü ilgilendiren ağır vergi yükümlülükleri ve engellemeler karşısında “militan basın etrafında kendine özgü bir folkloru olan bütün bir dağıtım modeli oluşturmuştu. Müvezziler (Mayhew'un anlattığına göre), Republican'ın satmayı engellemek için onun yerine saman satıyorlar ve sonrada gazeteyi kendi müşterilerine veriyorlardı. Spen Valley'de, 'pulsuz' günlerinde bir yarıktan 1 peni atıyorlar ve gazete ortaya çıkıveriyordu. Başka yerlerde insanlar sokak aralarında ve tarlalarda bilinen randevulara gidiyorlardı. Birkaç kere pulsuzlar otoritelerin gözleri önünde tabut içinde ve özgür düşünenlerin oluşturduğu kortej eşliğinde bir yerden başka bir yere taşınmıştı (Thompson, 2004: 869).”

yaratan engellere rağmen yine de işçilerin siyasal söyleme katılabilmenin bir yolunu bulması ya da daha doğru bir ifadeyle bu yolların açılmasıdır. Birlikte okumak, yüksek sesle okumak bunun en başta gelen yollarındandır. Radikal yayınlar okuma odalarında, radikal kitabevlerinin salonlarında ya da bu işlevi de gören kahvelerde yüksek sesle okunuyor ve dinleyicilerin tartışmaları bunu takip ediyordu.⁶ Bu birlikte okuma pratiği bir yandan yayınların daha çok kişiye özellikle de okuyamayanlara ulaşmasını sağlamakla birlikte bir müzakere, birlikte konuşma zemini yaratması bakımından da önem taşımaktadır. Bu sonuç birlikte hareket etmeyi kolaylaştıran bir etkiyi de barındırmaktadır.

Radikal iletişim, gündelik yaşamın içinde politik bağlılık yaratmak ve karşı-hegemonik bir alan yaratmak için çok çeşitli araçlar ve yöntemlere başvurmuş ya da var olan formları stratejileriyle uyumlu hale getirmiştir. Downing'in bu bakış açısıyla ele aldığı ilk unsur çeşitli kampanya ya da geleneklere ilişkin örnekler üzerinden açıkladığı "kamusal konuşma"dır. Yazarın kamusal konuşmaya ilişkin verdiği çarpıcı örneklerden biri "Plaza de Mayo Anneleri"dir⁷. Plaza de Mayo Anneleri; 1976-82 yılları arasında sistematik

⁶ Peter Burke, Yeniçağ Başında Avrupa Halk Kültürü (1996) adlı çalışmasında zanaatkarların ve işçilerin gazeteyle ulaşım ulaşımadıkları sorusuna olumlu yanıt verirken, birlikte okuma etkinliğini işaret etmektedir. Burke; Leslie'nin halkın büyük çoğunluğunun sokaklarda okuyabilenlerin etrafına toplanarak gazeteleri dinlediklerine ilişkin gözlemini aktarmaktadır. Benzer biçimde Burke; 1726 yılında Londra'yı ziyaret eden bir İsviçreli'in "çoğu zanaatkar güne, gazeteleri okumak üzere kahvehanelere giderek başlar. Ayakkabı boyacılarını ve o türden insanların her gün bir liard ederindeki bir gazeteyi birleşerek alıp gene hep beraber okuduklarını sık sık gördüm." Cümleleriyle aktardığı tanıklığına başvurmuştur.

⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz:

Fisher, J., 1998, **Perşembenin Delileri/Plaza De Mayo Anneleri**, İstanbul, Çivi Yazıları
Arditti, R., 1999, **Searching For Life: The Grandmothers Of The Plaza De Mayo And Disappeared Children Of Argentina**, California University Press
Femenia, N.A., **Argentina's Mothers Of Plaza De Mayo: The Mourning Process From Junta To Democracy**, Feminist Studies, Spring 1987, Vol.13, Pp 9-18
Burchianti, M., **Building Bridges Of Memory: The Mothers Of The Plaza De Mayo And Cultural Politics Of Maternal Memories**, History And Anthropology, January 2004, Vol.15, Pp 133-150
Ray, R., Korteweg, A.C., **Womens Movements In The Third World: Identity, Mobilization And Autonomy**, Annual Review Of Sociology, August 1999, Vol. 25, Pp 47-71

işkence, cinayetler ve insanların ortadan kaybolmaları suçlarını işleyen Arjantin'deki askeri darbeyi protesto eden, kaybolan çocuklarını arayan anneler ve büyükannelerden oluşan bir eylemci gruptur. Anneler; her türlü engellemeye rağmen, her Perşembe Plaza de Mayo meydanında toplanıp, çocuk bezlerinden başörtüleri yapmak gibi kendilerine ait materyalleri iletişim aracı olarak kullanarak, ortadan kaybolan çocuklarıyla ilgili sorular sormuşlar, çocuklarının fotoğrafları bulunan, isimlerinin ve en son görüldükleri tarihlerin yazılı olan afişler taşımışlar ve eylemlerini 1982 yılı sonrasına kadar devam ettirmişlerdir. Cunta çöktüğünde ve politik sınıflar eski sayfaları açmak istemediklerinde, yaşanan zulmü unutmak istediklerinde, Anneler'le ilgili pek çok yerde bir grup çılgın, takıntılı, yaşlı kadın ifadeleri yazılsa da cuntanın ifade edilen suçların pek çoğunu işlediği ortaya çıkmış ve bunlar ticari medyada cılız da olsa yer bulmuştur (Downing, 2001). Yazara göre; politik hafızayı canlı tutmada Anneler'in mesajları ve başarılı stratejileri merkezi bir rol oynamıştır. Onların politik sözlerindeki, milliyetçi, dini ve militer temalara rağmen, hüküm süren gücün karşısına geçme formları çok önemlidir. Anneler kamuda farklı yollarla konuşmuş (örneğin; kilise mihrabına diz çökerek, rahip onlara komünyon ekmeği verirken çocuklarını kaybettiklerini, çocuklarının adlarını ve en son görüldükleri tarihleri yüksek sesle haykırmışlar) ve "kamusal söz"ün yaygınlaşma biçimi açısından çarpıcı örnekler oluşturmuşlardır (Downing, 2001).

Kamusal konuşmaya ilişkin stratejilerin yanında radikal iletişimin elemanlarından biri de insan bedeni ve danstır. Downing (2001), bir eğlenme biçimi olan dansın nasıl bir politik iletişim aracı haline dönüştüğüne örnek olarak

Goddand, V.A., **Demonstrating Resistance: Politics And Participation In The Marches Of The Plaza De Mayo**, Berghahn Journals, 2007, Vol.50, Pp 81-101

Afro-Amerikalıları vermektedir. Afro-Amerikalıların dansları kimi zaman köle sahiplerine sergilense de çoğu zaman gizli performanslardır. Bu, kültürel engellemelerin arkasına kurulmuştur, yüzyıllarca uzağa çekilmiş bir kültürdür, Afrika dilleri yasaklanmışken ve neredeyse unutulmuşken esaretten önceki bir zamanda konuşmaktır. Bu “politik belleğin” ifadesidir (Downing, 2001). Rodriguez’in belirttiği gibi radikal iletişim doğrudan kendini güçlendiren, itibarını onaylayan ve kültürel kimlikleri canlandıran adreslerdir. Genelde programlanmış propaganda çabasına ihtiyaçları yoktur (akt. Downing, 2001).

Downing’in politik iletişim aracı olarak dansların çoğunlukla gizli performanslar olmasına çektiği dikkati, James C. Scott “gizli senaryolar” olarak kavramsallaştırmıştır. Scott’a göre tabiyet ilişkisinin varolduğu her türlü toplumsal ilişkide, kamusal alanda sahnelenen ve tabiyetin kurallarıyla uyumlanan kamusal senaryoların yanında bu ilişkinin her iki tarafı –hakim olan ve tabi olan için de gizli senaryolar söz konusudur. Belirli bir toplumsal mekana ve belirli oyuncular grubuna özel olan gizli senaryolar, senaryonun gizlendiği kişileri dışlayan, sınırlı bir kamu içinde geliştirilir. Scott’a göre gizli senaryoların hayati önem taşıyan bir yanı, yalnızca sözleri değil bir pratikler dizisini kapsamasıdır. Ancak yazar kamusal ve gizli senaryolar arasındaki sınırın sağlam bir duvar olmadığı ve buranın sürekli bir mücadele alanı olarak kavranması gerektiğini vurgulamaktadır. “Bu sınırlar üzerindeki aralıksız mücadele, olağan çatışmanın gündelik yaşam biçimlerinin belki de en önemli alanıdır (1995:39).” Scott’a göre, “tabi grupların iktidarın ürkütücü bakışlarından uzakta toplanabildikleri sahne arkasında, hiç de uyumlu olmayan bir politik kültür olanaklıdır (1995:40).” Egemen politik söylemin tamamen karşıt biçimine denk düşen bu gizli senaryoların yanında tabi gruplar, kamunun görüş alanı içinde gerçekleşen ancak

iki anlamlı olmak üzere tasarlanmış bir kılık değiştirme ve anonimlik politikasına sahiptir. “Söylenti, dedikodu, halk masalları, şakalar, şarkılar, ritüeller, şifreler ve örtmeceler bu tanıma uyar (1995:44).” Scott’a göre; gündelik direniş biçimleri ve ayaklanmalar, bu tür direnişin beslendiği ve anlamlandırıldığı tecrit edilmiş toplumsal mekanlarla bağlantılandırılmadan anlaşılamazlar.

Dans gibi çarpıcı bir örnek de şarkılardır. Downing’e göre şarkılar radikal medyanın başka bir ailesidir. Araştırmacı burada, 18. yy Paris ya da Londra’daki politik sokak balatlarından, Afro-Amerikalılar’ın çalışma ya da dini şarkılarına, blues müziğin tarihinden, 1920’lerde Türkiye’den Yunanistan’a giden mültecilerin rembetiko müziğine, Alman işçi hareketinin protest şarkılarına, Vietnam Savaşı sırasındaki savaş karşıtı şarkılardan, anti-nükleer şarkı sözlerine kadar pek çok örneğin verilebileceğini kaydetmektedir (2001). Tüm bu örnekler içinde Alman işçi sınıfı hareketinin şarkılarına özel olarak dikkat çeken yazar, Almanya’da 1840’larda basılan şarkı antolojilerinde emek şarkılarının da yer aldığını, ancak 1860’larda özel olarak sosyalist şarkı kitapları basılmaya başladığını belirtmektedir. 1870-1914 yılları arasında 250’ye yakın şarkı kitabı yayımlandığını kaydeden yazar, bunun Alman Sosyal Demokrat Partisi’nin gelişimini yansıttığının altını çizmektedir. Bu gelişim, kültürel aktiviteleri, günlük gazeteleri, kadın gazetelerini, çeşitli teorik dergileri, işçi festivallerini, şiir ve drama klüplerini ve çeşitli eğitim programlarını da beraberinde getirmiştir. Downing’e göre; Alman parti, o dönemde, dünyadaki benzer partilere karşıt biçimde, yalnızca üyeleriyle değil, organizasyonları ve duruşuyla da baştan sona “işçi sınıfı yaşamı” bakışıyla oluşturulmuştur (2001). Thompson da İngiliz işçi sınıfı mücadelesinin erken tarihlerinde dönemin işçi sınıfı basını yanında özellikle balatların dikkat çeken özelliklerinin altını çizmektedir. Buna göre; “pek çok

erken 19.yüzyıl balad koleksiyonu, kralcılarla radikaller arasında savaşın şarkılarına nasıl yansıdığına tanıklık eder (Thompson, 2004:875).” Radikal iletişimin aracı olarak şarkıları iki basit kategoriye ayırmak mümkündür: Standart politik şarkılar ve milliyetçi ve dini sözlere sahip olmayan bazı geleneksel şarkılar. Bazen bu geleneksel şarkılar basit değişikliklerle örneğin özgürlük vurgusu yapılarak söylenebilir (Downing, 2001). Kidtke; “işçi hareketi şarkı söyleme hareketidir” diyerek, işçilerin büyük olasılıkla Marksist klasiklerden tek bir sözcük bile okumadıklarını, sadece hareket içindeki diğerleriyle birlikte bazı toplantılarda şarkılar söylediklerini ifade etmektedir (akt Downing, 2001). Kidtke’nin sınıf hareketine ilişkin bu çarpıcı ifadesinde de görüldüğü gibi şarkılar muhalif hareketlerin önemli bir unsuru olarak varolmaktadır. Şarkıların muhalif hareketlerde özellikle sosyalist harekette önemli bir birleştirici öge olduğunu görmek için, neredeyse tüm dillerde aynı ezgiyle söylenen marşları hatırlamak yeterli olacaktır.⁸

Radikal iletişimde danslar ve şarkılar gibi çarpıcı bir diğer form giysilerdir. Downing’e göre; giysi radikal medya iletişimi tartışmasının ilgi çekici bir konusudur. Genellikle zenginliği, resmi statüyü, toplumsal cinsiyeti, cinsel yönelimi, savaş alanında hangi taraftan olduğunu kimi zaman da öncü moda düşkünlüğünü iletse de aynı derecede karşı-hegemonik olabilir (2001). Yazar bu belirlemesine çeşitli örnekler vermektedir. Bu örneklerden biri ABD’de 1980’lerde beyzbol şapkası takmanın asi genç sinyali vermesidir. Başka bir örnek ise; Guatemala’daki Maya yerlilerinin giysilerine ilişkindir. Özellikle kadınların parlak renklere sahip Maya yerli giysilerini giymeye devam etmesinin sömürgeci

⁸ Örn: Enternasyonal Marşı; 1871 yılında sözü Eugene Pottier müziği Pierre Degeyter tarafından yazılmış bir marştır. Marşın sözlerini yazan Pottier 1848 Paris barikatlarında ve 1871 Paris Komününde yer almış bir işçidir. Bu marş 136 yıldır sosyalistlerin neredeyse tüm eylemlerinde, cenaze törenlerinde, grevlerde söylenmeye devam etmektedir. Enternasyonal marşı kısa süre içinde Fransızca dışında pek çok dilde söylenmeye başlamış ve Ekim Devrimi’nin marşı olmuştur.

tarihle bağlantılı derin kültürel ve politik anlamlar içerdiğini belirtmektedir (2001:124-125). Downing'in belirlemeleri ve verdiği örneklerden hareketle karşı-hegemonik mücadele alanında varlık gösteren insanların/toplulukların giyinme biçimlerinin politik anlam ifade ettiğini destekleyecek örnekler çoğaltılabilir. '68 kuşağı olarak adlandırılan, özellikle Avrupa ve Amerika'da toplumsal hareketler içinde yer alan gençlerin görünümüne ilişkin ortalama bir betimleme yapabilmek mümkündür. Bugün de bu döneme ait illüstrasyonlarda, görsel malzemelerde ya da popüler kültür ürünlerinde bu ortalama betimlemeye başvurulduğu görülebilmektedir.

Broş, rozet ve kokart gibi aksesuarlar da özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra giysiler yoluyla mesaj vermenin, politik alayın, politik lider taraftarlığının, ırkçılık karşıtı birliklerin ve politik karşıtlıkların ifadesinde kullanılan popüler formlardan biridir (Downing, 2001). Rozetler ve broşlar oldukça ucuzdur, şehir düzenlemesi içinde bir günde çok fazla insana gösterilebilir. Ayrıca önemli bir özelliği de bunların, kişisel kararlılığı ve sorumluluğu deklere etmesidir. Yanınızda dikilen insan tarafından politik bağlılığa davet eder ve bütün bunlara dolaysız katkı sunar (Downing, 2001).

Diğer medya formları gibi, gravür, satirik basın, el ilanı, fotomontaj ve duvar resimleri de genellikle, hakim sınıfın politik etkisini artırmak için servis ettiği, kimi zaman ise piyasaya sunulmasının sonrasında derhal para getiren ya da her ikisinin birden görüldüğü ürünlerdir. Fakat bu artistik tekniklerin ve türlerin protesto için kullanımı, özellikle amaçları nedeniyle karikatür ve satir, sosyal hareketler tarihinde zengin ve ilgi çekici bir role sahiptir. Karikatür ve satir kimi zamanlar, kitaplar ve gazetelerle birlikte kimi zaman ise resim ya da el ilanı olarak kullanılmıştır. Bunların teknolojileri genellikle kolay ulaşılabilirlerdir. Ucuz ve

kolay ulaşılabilir teknolojilerle görüntü çoğaltma yollarından biri gravürdür. Gravürler erken dönem radikal medya formlarının ilk örnekleri olarak karşımıza çıkmakta ve kullanım tarihleri çok eskiye gitmektedir.

“Özellikle 16. yüzyılda matbaanın bulunuşu bu afişleri altsınıfların da tüketimine açtıktan sonra, tüm Avrupa’da son derece popüler olan broşürler, tüm normal ilişkilerin ve hiyerarşilerin tersine döndüğü altüst olmuş bir dünyayı tasvir ediyorlardı. Fareler insanları yiyor, çocuklar anababalarını dövüyor, ..., araba atı çekiyor, ..., kadın kocasını dövüyor, yoksul adam zengine sadaka veriyor, ..., kral yaya olarak at üstündeki köylüyü çekiyor, balıklar havada uçuyordu. Seyyar kitapçıların çantalarındaki standart malzemeler olan bu broşürlerin her biri genellikle alışılmış bir hiyerarşi ve/ya da yırtıcılık ilişkisini tersine çeviriyordu. (Scott, 1995:229)”

16. yüzyılda Almanya’da dini yenileşme hareketleri sırasında bu ürünlerin pek çok örneğinin kullanıldığı bilinmektedir. “Reformasyon sırasında ve onu izleyen Köylü Savaşında, basılı malzemeler devrimci ruhun yayılmasında yadsınmaz bir rol oynadılar (Scott:1995:234).” Peter Burke (2003), 1730’larda İngiltere’de siyasi gravürlerde görülen artışın hükümet karşısında oluşan resmi muhalefetle ilişkilendirmektedir, Fransa’da ise bu tip baskıların, kamu alanını genişleten ve siyasi tartışmayı okur-yazar olmayanların düzeyine çeken 1789 Devrimi ile bağlantılı değerlendirmek gerektiğini ifade etmektedir.

Batı Avrupa’da ve Amerika’da, 1968 yılında üniversitelerde başlayan öğrenci hareketleri de özellikle afiş kullanımı açısından oldukça yaratıcı ve zengin örneklere sahiptir. “Gösteriler, sloganlar, genellikle yayınlanmamış ve gösterişli afişler gibi biçimler ile özgürlükçü, kurtarıcı, anti-hiyerarşik, genellikle kalıcı olmaya çalışan ve toplumsal temsil ve ilişkileri kalıcı tarzda değiştirmeye çağıran içerikleriyle, özellikle ekoloji ve feminizmle, 1968 ‘öncesi’ ve ‘sonrası’ndan söz etmek mümkündür (Demirer, Lavabre, Nahon, 1998:33)” 1968’in radikal

politik repertuarının dolaşıma sokulmasında kullanılan başat araçların sloganlar, afişler ve duvar yazıları olduğunu söylenebilir. 1968 yılında, Fransa’da, 17 Mayıs’tan itibaren, Sorbonne Üniversitesi’nin Güzel Sanatlar Fakültesi tarafından üretilen ve bir halk eğitim aracı olarak algılanan afişler şiddetli imgelerle el yazmalarını birleştiren bir üsluba sahiptir. “İlk kez serigrafi⁹ tekniğinden yararlanılarak üretilen afişler, duvar gazetesi niteliğindedir ve tartışmaları kışkırtır. Hareketin gerçekliğiyle doğrudan bir bağ kurmuşlardır ve kendiliğinden bir unsur oluştururlar (1998:37).” Mayıs 1968’de, Sorbonne Üniversitesinin işgaliyle fitili ateşlenen öğrenci hareketlerin afiş ve görsel malzemeleri, genç ressam grubunun otoriteleri çiğneyerek, Güzel Sanatlar Okulunun litografi¹⁰ atölyesini ele geçirip, burada afişler üretmeye başlamasıyla zenginleşmiştir, kısa sürede ülkenin çeşitli yerlerinden gelen ressamların katılımıyla “halk atölyesi”ne dönüştürülen bu atölyede matbaa ve serigrafi gibi yeni olanaklar da kullanılarak afiş üretimi günde onlardan binlere yükselmiştir (Demirer, Lavabre, Nahon, 1998).

“Derin kaynaklarında yeniden buluştukları halk sanatıyla bağlarını yenileyen Güzel Sanatlar öğrencileri Mayıs gençlerinin başkaldırısının ifadelendirmesini, seçtikleri temaların gücü ve buldukları sloganların çarpıcılığıyla ruhları etkilemesini bilmişlerdir; bunlar zaten en iyi yaratımların kabul edildiği genel toplantılarda tartışılmaktaydı. İlk atölyenin kökeninde olan güzel sanatlar başkalarının da yaratılmasına yardımcı oldu. (1998:119)”

18. ve 19. yüzyılın popüler araçlarından olan satirik basın özellikle kitlesel okuryazarlıktan önce büyük önem taşımaktadır. Genellikle birkaç sözcük, resim ve

⁹ Serigrafi Tekniği: İpek Baskı-Şablon Baskı-Elek Baskı diye de anılan serigrafi, tekstil sanayinde, grafik sanatlarda ve baskı resim çalışmalarında yaygın olarak kullanılan bir baskı tekniğidir. Bu teknikte; metal ya da ahşap çerçeveye gerilmiş ipek, plastik veya metal dokumadan oluşan elek şeklindeki kalıp üzerinde baskı yapılacak yerler açık bırakılıp diğer yerler maskeleyme, boyama ya da fotomekanik yöntemlerle kapatılır. Sonra bu eleğin içine konulan baskı boyası (mürekkep) , bir sıyrıcı (rakle) ile sıyrılarak açık kalan yerlerden kâğıt, cam, kumaş, vb. malzemeler üzerine geçirilir.

¹⁰ Litografi: Taş baskı ya da litografi/litografya, kireç taşı üzerine yağlı mürekkeple çizilmiş şekil ve yazıların basım sanatı. Taşbaskıya el litografyası da denir. Modern ofset litografyanın başlangıcıdır.

kolay tanınabilir kamusal figürlerin hicivleri bulunur ve geçenlerin durup okuyabileceği vitrinlerde sergilenen kolaylıkla görülebilir bir formdur (Downing, 2001). Siyasi mizahın radikal kullanımını dikkat çekici örneklerle aktaran Thompson'a göre satirik basın; 1780 ve 1830 yıllarında, keşmekeşlik ve mükemmeliyet zirvesine ulaşan popüler bir sanat haline gelmişti.

“Popüler yayınlar, küçük harufatla kişilerin ağzından çıkan balonlar içine yazılanların tanıklık ettiği gibi hiçbir şekilde okuma yazma bilmeyenlere yönelik bir sanat biçimi değildi. Ama okuma yazma bilmeyenler de bu kültüre katılabiliyorlar, matbaaların camekânları önünde saatler boyu dikilerek en son karmaşık Gillray ya da Cruikshank görsel ürününü deşifre etmeye çalışıyorlardı: ... gülümseyen, iyi huylu makine ustalarından oluşan, şarkıları heceleyen, orada bulunanların yararına yüksek sesle okuyan ve de esprileri onaylayıcı genel bir kükreyle değerlendiren... bir kalabalık toplanırdı. (Thompson, 2004:877)”

Yayınevlerinin caddeye bakan pencerelerinde, kalabalık mağazaların yakınında, kafe masalarında sergilenen, elden ele ya da kitap yaprakları içinde diğer grafik imajlarıyla birlikte dağıtılan satirin ayırd edici niteliği, kent yaşamı içinde, “aynı anda her yerde olabilen” bir form olmasıdır (Hallet, 1999 akt Downing, 2001). Burke (2003), gazetenin bulunuşuyla televizyonun ortaya çıkması arasındaki zaman dilimi içinde, karikatür ve çizginin, iktidarın etrafındaki sır perdesini aralayarak ve sıradan insanları devlet meseleleri ile ilgilenmeye teşvik ederek siyaset tartışmalarına önemli katkılar sunduğunu ifade etmektedir. Yazara göre; karikatür ve çizge bu katkıyı, “tartışmalı konuları basit, somut ve hatırlanacak şekilde, siyaset sahnesindeki oyuncularını ise kahramanlıktan uzak, hataya meyilli ölümlüler olarak yansıtmak suretiyle yapmıştır (Burke, 2003:87)”.

Duvar resimleri de diğer kamusal sanatlar örneğin tiyatro aktivizmi gibi, sanatçı-izleyici, sanat çalışması-izleyici ilişkisini yeniden tanımlar. Bu formlarda sanatçılar, diğer sanat çalışmalarına oranla, eleştiriler ve galerilerle çok az bağlantı noktasına sahiptir. Bunlar kamusal alanı, interaktif hegemonik alanı, sokakları değerlendirir. Bu sanat türleri kamusal alan için değil kamusal meseleler hakkındadır ve kamu üyelerine gerçek ve sürekli bir ilişki üzerinden bağlıdır. Bu çalışmalar sanatın konusu olarak yaşam sorunlarının eleştirisini seçerler. Bu çalışmaların belirgin özelliği sanatsal bir kurum ya da uygulama için değil doğrudan izleyiciler için yapılmasıdır.

Yeni bir siyasal, toplumsal ve kültürel dil üreten '68 hareketleri, gerek reel sosyalist ülkelere, gerekse de batı komünist partilerine de dönük eleştirileriyle muhalefet etmenin farklı bir tonunu yaratmıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi '68 hareketinin en önemli araçlarından biri de duvar yazılarıdır. Sorbonne Üniversitesi'nin duvarına yazılan “eylem bir yaratıcılık olmalı, tepki değil.”¹¹ sözü, belki de bu farklı tonu en iyi anlatan, üstelik “içeriden” bir yorumdur. Polisin simgelediği kurulu düzene olan şiddetli itirazı da duvarlardan okumak mümkündür: “En güzel heykel kaldırım taşıdır, kübik, ağır kaldırım taşı, aynasızların kafasına attığımız kaldırım taşı”, '68'in anti-otoriter kimliği (örn: özgürlük tüm suçları içeren bir suçtur), toplumsal cinsiyet ilişkilerine (örn: kadınlar yaşamımızı ellerimize alalım), eğitim sistemi ve üniversiteye (örn: kitapları defterlere dönüştürelim/öğrenmeyin keşfedin) ve aslında tüm toplumsal ilişkilere dönük itirazı da (örn: koş yoldaş, eski dünya arkanda) en açık, alaycı ve ikon-kırıcı tarzıyla (örn: bütün ülkelerin işçileri eğlenin) duvarlara yazılmıştır.

¹¹ 1968 Duvar yazıları için bkz: Demirel T., Lavabre M.C., Nahon P., (1998), **Sokakta ve Duvarda 1968**, Ankara, Öteki Yayınevi

Çünkü '68 Mayıs'ında Sorbonne'deki öğrenciler için "çıplak duvarlar hüzünlü, hatta biraz müstehcendir" ve "duvarlar çocukluğun ak sayfalarıdır".

Downing'e göre; önemli bir kesim insanın kirlilik olarak gördüğü, zaman zaman müstehcen şeylere takıntılı ya da ırkçı, kimi zaman akıl almaz bölge işaretleriyle birbirine bağlı genç çeteler tarafından yapılmış şeyler olarak görülen grafitiler aynı zamanda kolaylıkla ulaşılabilen karşı-hegemonik bir boyuta sahiptir. Susan Phillips (1999); cemaate dayalı bütün grafitilerin, dikkatli incelendiğinde, politik bir içeriği olduğunun görülebileceğini ifade etmektedir. Yazara göre; grafitiler, grup manipülasyonunu ve kişisel ilişkileri, içten odaklanılan ideolojilerin temsillerini, pozisyonların gözden geçirildiği güç oyunlarını, temsil eder ve kimliği tanımlar. İnsanlar grafitiyi, yaratmak ya da değişime pencere açmak için yaparlar (akt. Downing, 2001).

Radikal iletişime dolaysız ulaşan kanallar bu örneklerle sınırlı değildir. Çıkarmalar (örn: araba çıkarmaları) ve sokak tiyatrosu, sokak sanatı, popüler tiyatro ve performans sanatları radikal iletişimde sıklıkla kullanılan diğer araçlardır. Çıkarmalar da 20. yüzyılın sonlarında el ilanları ve rozetler arasında yerini alarak radikal iletişimin araçlarından biri haline gelmiştir. Kürtaj karşıtlığından ön seçimlere, en sağdan en sola, politik alanda akla gelebilen her mesajı ve tartışmayı ifade edebilirler ve genellikle metinler arası bir dil kullanır (Downing, 2001). Rozetler gibi özellikle araba çıkarmaları da ucuz oluşu ve kısa zamanda çok fazla insan tarafından görülebilmesi bakımından avantaja sahiptir. Yine özellikle araba çıkarmaları, insanların üzerinde taşıdığı politik mesaj içeren diğer ürünler gibi kişisel kararlılığı ifade etmekte önem taşımaktadır.

Son olarak üzerinde durulması gereken önemli radikal iletişim formları da sokak tiyatrosu, sokak sanatı, popüler tiyatro ve performans sanatlarıdır. Bu

medyalara, kamusal konuşma, beden, dans, şarkı ve kimi zaman da sahne efektleri eklenir. Bunların diğer medya formlarından çok daha uzun bir alternatif tarihleri ve yine alternatif radyo ve videoyla önemli bağlantıları vardır (Downing, 2001). Tipik olarak, bu performanslar geleneksel tiyatro sahnesinin dışında ve sıklıkla “ilk kez tiyatrosever”leri, isteksiz ve değişken olarak hazır bulunanları kazanır. Bazı tiyatro grupları için önemli olan, oyunun etkisinin nasıl olduğu, izleyicinin oyunun öncesinde ve sonrasında ne yaptığıdır. Tiyatro aktivizminde görülen, oyun hayatı değiştirmeyen, entelektüel izleyiciler ve yüksek kültür için ayrılmış kutsal dakikalar değildir ve sanat çalışması insanların gündelik yaşamlarıyla iç içe girer. Bu tiyatrolar minimal bütçelerle oluşur, tiyatronun tipik ihtiyaçları/araçlarından (sahne, ışıklandırma, kostüm, makyaj, izleyici bileti gibi) bağımsızdır. Genel kanıları; bazılarının diğerlerinden daha iyi oynayabildiğidir yani herkes oynayabilir. Diyalogları izleyiciyle birleştirir, tartışmaları provoke edecek başlıklar seçerler. Bütün bu ayırd edici noktalar tiyatronun doğrudan yaşamın içinde olmasını gerektirir (Downing, 2001).

Radikal medya kavramını, radikal siyasal grupların, kar hedefi gözetmeksizin, örgütlenme faaliyetinin bir parçası biçiminde sürdürdükleri yayın faaliyeti olarak tanımlayan Downing; radikal/alternatif medyanın üretim aşamasının da alternatif bir yapıya sahip olmasını merkezi önemde görmektedir. Yazara göre; bu yayınlar editörlük, muhabirlik, genel yayın yönetmenliği gibi profesyonel basın meslek uygulamalarını dışarıda bırakan kolektif bir çalışma süreci ile üretilirler. Downing’e göre; toplumsal hareketlerin demokrasininin radikal medyanın demokratik yapılanması içerisinde ifade edilmesi gerekmektedir, bu aynı zamanda günlük bir gazete çıkarmanın veya 24 saat yayın yapan bir radyo kanalını organize etmenin pratiklerinin de gerçekçi bir yanını ortaya koyar.

Profesyonelliğin yararları yozlaşan, mistik gazeteci nesnelliğinden; filmi yayına hazırlama prensiplerinden; yayıncılık prensiplerinden (başka yöne) kaydırılmalıdır (Downing; 2001).

John Downing'ın tanımında radikal medya, hiyerarşisiz, genellikle kolektif işleyişe sahip, radikal politik gündemlerle paralel ilerleyen bir modeldir. Toplumsal hareketlerin en iyi realize olduğu şey radikal medya pratikleridir. Downing; radikal medya organizasyonunun ve gazetecilik pratiklerinin ticari medyanın oldukça monolitik, hiyerarşik, merkezi yapıya sahip gazetecilik pratiği ile karşıtlık içinde olduğunu vurgular. Yazara göre; radikal medya üzerine çalışmak, kitle medyasının sosyal yapısının, haber yapımında perde arkası rutinler ve ritüellerin, yapımların, gazetecilik ve objektiflik nosyonlarının, yazım ve editöryel standartların yeniden değerlendirmesini yapmak için de olanaklar sağlar.¹²

¹² Basın sektörünün gelişmesi ve giderek karmaşıklaşması ve özellikle televizyon yayıncılığının gelişmesi ile gazetecilik ya da daha genel anlamıyla medya kendi içinde kurumsallaşmış bir ilişkiler ağı yaratmıştır. Basın profesyonelliği olarak adlandırılan bu ağ medyanın işleyiş mantığını kavrayabilmek açısından önem taşımaktadır. Eleştirel bir yaklaşımla durumu değerlendiren Bourdieu, basın üzerindeki siyasal baskıları, reklam verenlerin, sübvansiyon sağlayanların ve piyasanın ekonomik baskılarını gözardı etmemek gerektiğini ancak medyanın, kendi işleyiş kurallarının kitleleri yönlendirme etkisinde önemli bir role sahip olduğunu belirtmektedir. Bourdieu, tek tek gazetecilerden bağımsız bir biçimde bir tümlük olarak gazeteciliğin sansür etkisi altında çalıştığını belirtmektedir. Bu sansür etkisi televizyonun iç mantığının doğurduğu sonuçtur. Yazara göre, “televizyon, nüfusun çok büyük bir bölümünün beyinlerinin oluşturulmasında bir tür fiili tekele sahiptir (Bourdieu, 1999:22).” Bourdieu'ya göre; televizyon, gelgeç olayların sunumu ile asıl anlatılması gerekeni anlatmayarak maskeleyen görevi yapar. “Gelgeç olaylara önem atfederek, o değerli zamanı boşlukla, hiçlikle ya da hemen hemen hiçle doldurmak suretiyle, yurttaşın demokratik haklarını kullanmak için sahip olması gereken ve asıl önem taşıyan enformasyondan dışlanırlar (Bourdieu, 1999: 23).” Yazar gelgeç olayların sunumunun yanında, gazetecilerin ayıklama ilkelerinin de ayrı bir sorun yarattığını belirtir. Ayıklama ilkesi sonucunda, yurttaşların neyi izleyip neyi izlemeyeceğine gazeteciler karar vermektedir ve gazeteciler, istisnai, sansasyonel olanla ilgilenirler. Piyasa içindeki rekabetin ve haber atlatmanın da önemli bir baskı unsuru olduğu bu koşullarda izlenme oranı rekabeti de belirleyici bir etkiye sahiptir (Bourdieu, 1999). Thomas Meyer'de medya alt-sisteminin gerçek olayları haber haline getirirken iki süzgeç kullandığını belirtmektedir: “Birinci süzgeç haber değeri ölçütlerini kullanarak olayların seçimini düzenler: Bir olaya uygulanan bu haber yapma faktörleri ne kadar çoksa, olayın umulan değeri o kadar yüksek ve medyanın dikkatini çekmenin en güvenilir formülü, kabaca aşağıdaki ana çizgilere sahip bir olay bulmaktır: işin içinde, kültürel, siyasal ya da mekansal anlamda izleyicinin yakın çevresinden gelen, çatışma yüklü bir durumdan ya da dikkate değer başarılarla ya da ciddi hasarlarla çıkan sınırlı sayıda ünlü birey olmalıdır. Gerçek dünyadaki olayların mantığı, medyanın

Alternatif medya, ticari medyanın kurumsal yapısı ve içeriği ile ilgili aşamalarında da alternatiftir. Kurumsal yapısıyla ilgili aşamada, alternatif medyanın, medyanın devletten ve pazardan bağımsız olabileceğini gösterdiğini söylemek mümkündür. Büyük-ölçekli ticari medyanın pazar bağlantılı yapısı, alternatif medyanın bunu 3. sektör olarak tanımlaması eğilimini güçlendirir. Bu argüman, medya organizasyonunun dikey örgütlenen yapısını da kapsar. Daha yatay yapıya sahip olan alternatif medya, medyanın alternatif yollarla da yapılandırılabilirliğini ve bunun olanaklı olduğunu gösterir. İçerik aşamasında ise alternatif medya; ideolojilerin, temsillerin ve söylemlerin, anaakım medyada temsillerinden farklı biçimde sunar. Bailey, Cammaerts, Carpentier, alternatif medyanın, alternatif olma özelliklerini aşağıdaki gibi özetlemiştir:

Amacındaki motivasyon: Ticari motivasyonu reddeder, insani, kültürel, etnik ve eğitimle ilgili iddiaları öne sürer. Güç yapısı ve onun davranışlarına itiraz eder, baş kaldırır. Taraftarlık, dayanışma ve örgütlenme oluşturur.

Finansman kaynakları: Devletin ya da yerel yönetimlerin kaynaklarını ve reklam gelirlerini reddeder.

İdari düzenleme: Yatay bir organizasyonu vardır, tam katılıma izin veren bir yapıdır. İletişimin demokratikleştirilmesi önemlidir.

Meslek profesyonelliğinin eleştirisi: Gönüllü çalışma teşvik edilir. Erişim ve katılım için profesyonel olmak gerekmez. Haber seçiminde farklı ölçütler vardır.

haber yapılacak malzemenin seçimine bu kuralları uygulama şeklini fazla etkilemez. İkinci süzgeç sunum kurallarından oluşur. Kurallar tiyatrodan ve öykü anlatma, kişileştirme, mitik kahramanların çatışmaları, drama, arke-tip anlatılar, sözlü düellolar, sosyal rol dramaları, simgesel tonları olan eylemler, eğlence sanatkarlığı ve sosyal bütünleşmeyi geliştiren habercilik ritüelleri gibi popüler kültür söylemlerinden toplanır (Meyer, 2002:61).” Meyer, iletişim araçlarının mantığını ekonomik yapılarıyla bağlantılı görmek gerektiğini ifade etmektedir. Buna göre; “Özel sektör medyada ürünün her şeyden önce meta olduğu açıktır, zira satış rakamları, tüm faaliyetlerin tek ölçütüdür. Özellikle televizyonun, sonra da geri kalan medya sisteminin sınırsız pazarında artan özel sektör rekabeti, başından beri medyada asli olarak var olan kuralların denetimsiz büyümesine yol açmıştır (Meyer, 2002:62).”

Mesaj içeriği: Egemen söylemlerin ve temsilin tamamlayıcısı ya da aksi iddiadadır. Hegemonik siyasaların, önceliklerin ve perspektiflerin alternatif görüntülerini dışa vurur. İzleyici ve/veya tüketicilerle ilişki: kullanıcı ve/veya tüketicilerin kontrolündeki derecenin farklılaşması, izleyicilerin/tüketicilerin kendi ihtiyaç ve hedeflerini açıkça dile getirmelerine olanak tanır. İletişimin demokratikleştirilmesi hedefine sahiptir.

İzleyici bileşimi: Gençler, kadınlar, kırsal nüfus. Farklılıklar ve çeşitlilik.

Dağılım aralığı: Bölgesel ve ulusaldan ziyade yereldir.

Araştırma yöntemlerinin yapısı: Niteliksel, etnografik ve uzun dönemli araştırmalar.

Atton (2002); alternatif medyanın finansal yapısı, üretim ve dağıtım aşamalarına ilişkin Comedia'nın iddialarına karşı çıkmaktadır. Comedia, finansal yapılarının ve kurumsal işleyişlerinin alternatif medyanın yumuşak karnı olduğunu ve bu yapıyı değiştirmedikleri sürece kendi "alternatif getto"larından çıkamayacaklarını söylemektedir. Comedia'ya göre; alternatif medyanın, piyasayla daha uyumlu bir model haline gelmesi gerekir ve bunun içinde en çok üzerinde durması gereken nokta ideolojik ve politik sorunlardan çok kendi ekonomik sorunlarıdır (akt, Atton, 2002). Ancak alternatif olma nosyonunun yalnızca yayınların içeriğiyle değil aynı zamanda kurumsal yapılanma ve işleyişinde de ortaya çıkması gerektiğini aklımızda tutarak, radikal medyanın finansal zorlukların aşılması, dağıtım sıkıntılarının giderilmesi gibi konularda piyasadaki mevcut tekelleşmiş yapıya rağmen oldukça yaratıcı yöntemler geliştirdiğini görebiliriz. Alternatif medyanın gelir kaynakları, çeşitli organizasyonlardan elde edilen gelirler (rock konserleri gibi) ve abone gelirleridir. Özellikle abone geliri düzenli olması nedeniyle radikal medyaya önemli bir güvence sağlamıştır.

Ofset ve fotokopi alternatif yayıncılara büyük özgürlük sağlamıştır. Çok daha kısa sürede daha düşük maliyetle yayınlar okuyucuya ulaştırılabilmıştır okuyucunun kendisi de yayını çoğaltarak çevresine dağıtma imkânına sahip olmuştur. Alternatif medya alternatif kamusal alanın güçlendirilmesi ve dağıtımın merkezsizleştirilmesi amaçlarıyla dağıtımsal kullanıma göre hareket eder. Atton'un İngiliz alternatif medyasına bakarak ortaya çıkardığı açık dağıtım stratejileri şunlardır:

1) Anti-Copyright: Alternatif basım kısıtlı kaynaklarla, radikal fikirlerin olabildiğince yayma amacı taşır. Bunun için özellikle fikri konularda güçlenen telif hakları konusunda farklı bir bakışa sahiptir. Özellikle 1990'lı yıllarda alternatif basında fikri mülkiyet haklarına karşı güçlü bir eğilim oluşmuştur. Alternatif yayınlara yazarlar yazdıkları yazılar üzerinde bir hak iddia etmemekte ve bu maliyeti düşürerek sınırsız ve merkezsiz çoğaltılmasını kolaylaştırmaktadır.

2) Açık Dağıtım: Alternatif medyanın diğer yöntemlerinden biri de derginin okuyucular tarafından çoğaltılarak çevrelere dağıtılmasıdır. İlk olarak anarşist COUNTER INFORMATION okuyucularını derginin kendisini ihtiyaçları doğrultusunda çevrelere dağıtmak için çoğaltmalarını teşvik etmiştir. Bu yöntem dağıtımın maliyetini düşürdüğü gibi okuyucunun yayınlara kurduğu ilişkiyi de dönüşüme uğratarak yayınlara doğrudan bağ kurmasını kolaylaştırmaktadır.

3) Alternatif Kamusal Alanlar: Atton'un alternatif kamusal alanlar olarak adlandırdığı kanal, üç şekilde işliyordu: alternatif dağıtım firmalarının kitapçılara dağıtımını, aktivistlerin kendilerinin yaptığı dağıtım, infoshoplar. Atton'a göre infoshoplar, Habermas'ın burjuva kamusal alanının inşa edilmesinde kafeler, klüplerin taşıdığına benzer anlamda sahiptir. Infoshoplar alternatif yayınların dağıtımlarının ücretsiz yapıldığı, okuma salonlarının olduğu, alternatif yayınlar

için teknik aletlerin sağlandığı, okuyucuların yazarların ya da hepsini kapsayan tanımla alternatif medya aktivistlerin bir araya geldikleri mekânlar olmuştur.

Yukarıda kısaca sıralanmaya çalışılan alternatif medya repertuarı radikal medya pratiğinin kendisinin politika kavrayışına ilişkin bir dönüşümü barındırdığını göstermektedir. Bu dönüşüm klasik demokrasi teorilerinden farklı olarak politikanın tanımının değişmesi ve politika yapma biçimleri ve araçlarının yeniden tanımlanması anlamına gelmektedir. Basılı ürünlerin yanı sıra, duvar yazılarından rozetlere, giysilerden sokak sanatlarına, şarkılardan karikatürlere dek uzanan ve gündelik yaşamın içinde politika üretilmesi ve yayılması anlamını taşıyan radikal medya pratiğinin toplumsal hareketlerle ve demokratik usuller üzerine yürütülen tartışmalarla bağını kurmak söz konusu faaliyetlerin tarihsel ve toplumsal köklerini kavrayabilmemizi sağlayacaktır.

Downing (2001), alternatif/radikal medya pratiği ile ilgili model oluşturma çabasında iki temel yönetime işaret etmektedir. Bunlardan ilki, öz-yönetimli model diğeri ise Leninist modeldir. Devam eden bölümlerde söz konusu iki modelin dayandığı kuramsal tartışmalar ve politik tutum alışlar ifade edilmeye çalışılacaktır. İlk olarak ele alınan öz-yönetimli modellerin demokrasi kuramları ile bağı kurularak, sivil toplum açısından anlamı açığa çıkarılmaya çalışılacak ve radikal medya pratiğinin toplumsal hareketlerle ilişkisi sergilenmeye çalışılacaktır. İkinci olarak ise Downing'in Leninist olarak adlandırdığı ve tez çalışması kapsamında ele alınan yayınların özellikleriyle de paralellik gösteren modelin yapısı ve konumu belirlenmeye çalışılacaktır.

2. Demokrasi, Toplumsal Hareketler ve Radikal Alternatif Medya

2.1 Demokrasi Tartışmalarında Radikal Medyanın Konumu

Bailey, Cammaerts ve Carpentier, *Understanding Alternative Media* (2008) adlı çalışmalarında, alternatif medyayı tanımlamaya başlarken, kavramın demokrasi teorileri içindeki yerine bakarak ve bu teorilerle bağ kurarak düşünmenin önemini vurgulamaktadır. Vurgunun gerekçesi katılımcı demokrasi modelleri içinde genişleyen politika algılayışının alternatif medyayı dışarıdan etkileyen bir niteliğe sahip olmasıdır. Demokrasi ve katılım ilişkisine dair tartışmalar ve politikanın yeniden anlamlandırılması çabaları 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren önem kazanmıştır. Bunun nedeni ise özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında ileri kapitalist ülkelerde yaşanan “kriz”i tanımlama ve çözüm üretme arayışıdır.

II. Dünya Savaşı sonrasında, 1950-60’lı yıllar modern kapitalist devlet ve kurumları açısından bir yeniden yapılanma süreci olarak tanımlanabilir. II. Dünya Savaşı öncesi ve sırasındaki totaliter eğilimleri, faşizmi ve savaş sonrası toplumsal yapıyı analiz etmeye dönük yaklaşımlar ortak bir noktadan hareket etmektedir. Bu ortaklığın “kriz tespiti” olduğunu söyleyen Helmut Dubiel, gerek neo-muhafazakar eğilimin gerekse Marksist ve neo-Marksist eleştirel teorilerin kalkış noktalarının liberal temsili demokrasi ve kurumlarının içine girdiği kriz olduğunu ifade etmektedir. Ancak yazara göre; bu hareket noktasından ilerleyen eğilimler en başta krizi tanımlamada farklılaşmış ve birbirinden çok farklı yollarda ilerlemiştir.

“Her ikisi de, biri “meşriyet krizi” öteki “yönetilemezlik” kavramı olmak üzere, kapitalist ekonominin ve siyasi idarenin işlevsel gerekleri esasına dayalı bir toplum modernleşmesinin, demokratik bir norm olarak siyasi kendi kaderini tayin ile çelişki içinde olduğu yolunda, birbiriyle

akraba değerlendirmelerden yola ıktılar... Ancak bu yakınlaşma sadece krizli alanların tanımlanması için doğrudur, buna karşılık krizin ortaya çıkış şeklinin açıklanması ve bu hatırlayışların temelini oluşturan normatif ana tasarılar konusunda geçerli değildir (1998:17). ”

Yazara göre; karşılaştırılması açısından zamansal (ortaya çıkış tarihleri) sınırlılıklar olsa da iki yaklaşım, nihayet bilme biçimleri ve hitap ettiklerinin farklılığı bakımından karşılaştırılmaz niteliktedir. Her ikisi de toplum eleştirisi olma iddiasındadır ama yeni muhafazakarlığa dahil edilebilecek yazarlar, yerleşik politikanın aktörlerine hitap etmektedir. Onlar, aşırı sorun yükü altında bulunan ve meşruiyet sıkıntıları çeken bir idare için “direksiyon bilgisi” üretmektedir. Buna karşılık eleştirel toplum teorisyenlerinin çalışmaları, sosyal hareketler için sistem eleştirisine yönelik rehberlik bilgisi etimi gibi algılanmaktadır (Dubiel;1998).

Dubiel’in işaret ettiği iki farklı yaklaşım, özellikle 1950’lerden sonra, siyasal katılım kavramı etrafında şekillenen tartışmanın iki farklı tarafına denk düşmektedir. Birinci yaklaşım, liberal demokrasinin zaaflarını kabul eden, bunların yurttaşlarla siyasal iktidar arasındaki köprüyü bilimsel ve realist metotlarla yeniden kurmak yoluyla aşılabileceğini iddia eden ampirist çizgidir. İkincisi ise, demokrasi krizinin, başta katılma eylemine yüklenen anlam ve içerik olmak üzere, demokratik ilkelerin yeniden ele alınmasıyla aşılabileceğini iddia eden normatif demokrasi kuramları tarafından ortaya konmuştur (Doğanay, 2003:14-15).

Geç kapitalist devletin krizini bir meşruiyet sorunuyla ilişkilendiren geleneğin temel tartışma noktaları, temsil sisteminin krizi, politik kurumların değişen yapısı ve işlevi, siyasal eylemin niteliğindeki dönüşüm olarak

özetlenebilir.¹³ Burada ele alınan temel sorun temsili sistemin yapısına ilişkindir. Temsili demokrasi, demokratik meşruluğun yurttaşların doğrudan demokraside olduğu gibi kamusal kararların içeriğini değil, bu kararları belirleyecek temsilcileri belirlemeleriyle gerçekleştiğini varsayması nedeniyle özü itibarıyla problemlidir (Doğanay, 2003:25). Temsil sistemindeki asıl problem, yurttaşlığın seçmenlikle, toplum iradesinin seçilmişlerin iradesiyle ve politikanın uzmanlaşmış seçkinlerin faaliyetleriyle sınırlanmasıdır. Temsil sistemindeki bu sorun politik kurumların yapılarının ve doğrudan biçimde işlevlerinin değişmesiyle derinleşmektedir. Ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte ulusal düzeyde politik temsiliyetin, müzakerenin ve karar süreçlerinin merkezi olan parlamento ve parlamentoya taşınan “söz”e aracılık eden politik partiler 20. yüzyıl başındaki kitle partilerinden çok farklı bir biçime bürünmüştür.

¹³ 1950’lerden sonraki durumu bir “meşruiyet krizi” olarak tanımlayan Poggi’ye göre; II. Dünya Savaşı’nın ardından batılı devletler için ülke dışında güç peşinde koşmaktansa ülke içinde refah peşinde koşmak en azından görünürde devletin varlığının meşruiyeti ve etkinliklerinin ilkesi olmuştur. 20.yy’nin ortalarından itibaren, ulusal ürünün nasıl artırılacağı sorunu siyasal olmaktan çok teknik bir konu olarak görülmüştür. Bunun sonucu olarak partilerin ideolojik eğilimlerinin yumuşaması, partilerin örgüt ve tabanı karşısında parti önderliğinin özerkliğini artırmıştır. Ancak seçimler ve parlamentonun eski önemine kavuşmasını sağlanamamıştır. “Giderek her kesimden oy toplama peşine düşen partilerin katıldığı seçimlerde, temelde tek bir partinin halktan yetki almasının sağlanması amaçlanmıştır. Partiler bir kez parlamentoda çoğunluğu sağladıktan sonra artık politikalarını ideolojik tercihlerine çok az bağlılıkla, pragmatik biçimde oluşturabildi. Böylece seçim propagandaları, pazarlama tekniklerinin kullanıldığı, imaj satışı yapılan ve adayın ‘karizması’ üzerine odaklanarak kişiselleştirilen resmi törenlere dönüştü. Partiler ideolojik ölçütler yerine “uzman” görüşlerini esas almaya başladılar. Bu anlayışta devletin görevi çok sayıda “sosyo-teknik” sistemleri kuran ve işleten bir “teknolo-örüm”e sahip çağdaş büyük bir şirket modeline göre toplumu yönetmek olarak algılanıyordu. (Poggi, 2005) ” Poggi’ye göre siyasal sürecin böyle bir kez yanlış anlaşılmasından sonra parlamentonun katabileceği çok az şey vardır ve ideolojilerin değer kaybetmesiyle ortaya çıkan boşluğu “uzmanlık bilgisi” doldurmaktır. Poggi, toplumsal alanın farklılığının ve özerkliğinin ekonomik ve öteki kurumlarca savunulamayacağını, aksine bunların çoğunun siyasal alanı “sömürgeleştirme”ye meraklı olduğunu ifade etmektedir. Poggi’nin 1950’lerle birlikte politik alanda görülen değişikliklerle ilgili yaptığı belirlemede işaret ettiği eğilimlerin her biri, “uzmanlaşma, kişiselleşme, siyasal satış-pazarlama, seçim kampanyalarının değişen yapısı” ve ek olarak medyatikleşme, 20.yy’nin ikinci yarısından itibaren politik dünyayı anlamaya çalışırken karşılaştığımız temel özellikler halini almıştır. Siyasal liberalizm ya da başka bir deyişle burjuva demokratik anlayış içinde kurulan politik aktörler-yurttaş/seçmen, parlamento, siyasi partiler- değişime uğramış ve uzmanlar, araştırma şirketleri, medya, meslekten politikacılar ve izleyici/tüketici olarak seçmen biçimine dönüşmüştür.

Liberal demokrasinin krizine yanıt vermek üzere geliştirilen normatif modeller içinde, müzakereci demokrasi modelleri önemli yer tutmaktadır. Demokrasiyi; kamu alanını, gündelik yaşamı ve yurttaşlar arasındaki diyalogu kapsayan bir süreç olarak gören müzakereci demokrasi kuramları (Kohn, 2000:408, akt, Doğanay, 2003:49), Habermas'ın iletişimsel eylem kuramını –ve bu kurama yöneltilen eleştirileri de- takip ederek, kamusal konuşma pratiğinin koşullarını ve olanaklarını araştırmıştır.¹⁴

“Müzakereci demokrasi modeline göre, bir yönetim biçimindeki kolektif karar alma süreçleri açısından meşruiyete ve rasyonelliğe ulaşmanın gerekli koşulu şudur: söz konusu yönetim biçimindeki kurumlar öyle düzenlemelidir ki, herkesin ortak çıkarı olarak görülen şey, özgür ve eşit bireyler arasında rasyonel ve adil biçimde yürütülen kolektif müzakere süreçlerinden kaynaklansın. Kolektif karar alma süreçleri bu modele ne kadar yaklaşırsa, meşru ve rasyonel olarak kabul edilme olasılıkları o kadar artar (Benhabib, 1999:105)”

¹⁴ Habermas'ın “iletişimsel eylem” ve “ideal konuşma durumu” kavramları aracılığıyla tartıştığı kamusal konuşma/müzakere pratiklerine ilişkin yaklaşımın müzakereci demokrasi modelleri için başlangıç noktası oluşturduğu söylenebilir. “Habermas, periyodik oylama ve seçimlerin demokratik süreçleri sınırlayan dışlayıcı yapısı karşısında, özel çıkarıcı rasyonellik yerine, çatışmaların ortak duyuya dayanan bir biçimde ve iletişim içinde çözüldüğü pratik bir rasyonellik kavrayışını önermektedir. Yurttaşların siyasal iradenin oluşumuna yaygın katılımıyla şekillenen “özel” (substansive) demokrasi böyle gerçekleşecektir (Bohman, 1996:11-12). Habermas'a göre; özel demokrasinin başlıca unsuru, siyasal etkinliği her şeyden önce bir konuşma etkinliği olarak gören Eski Yunan demokrasisinde olduğu gibi, meşru otoritelerin yurttaşların kendi aralarındaki tartışmaların ifadesinden, yani “söz”den kaynaklandığı bir “kamusal alan”ın varlığıdır (Therdiault, 1996:6). (Doğanay, 2003:50-51)” Habermas, pratik söylemden kaynaklanan oydaşmanın genellenabilirlik ve şahsi olmayan çıkarlara hizmet etmesini sağlamayı amaçlayan bir takım ölçütleri içeren bir konuşma (Habermas, 1984, akt, Mutlu, 1998) olarak tanımladığı “ideal konuşma durumu” için belli usuller öngörmüştür. Buna göre; “-Bir söylemin tüm (potansiyel) katılımcıların iletişimsel sözedimlerini kullanmada eşit şansı olmalıdır, yani söylemi başlatma ve devam ettirme şansları eşit olmalıdır. Söylemsel bağlam içinde ortaya soru atma ve yanıt verme olanağına sahip olmalıdırlar. -Tüm (potansiyel) katılımcıların temsil edici söz edimlerini kullanma, tutumlarını, duygularını ve niyetlerini dile getirme şansı eşit olmalıdır. -Tüm (potansiyel) konuşmacıların, konuşma edimlerini düzenleme olanağı bakımından eşit şansı olmalıdır; eşit olarak hem buyruk verme hem de karşı çıkma, iddialara izin verme ve yasaklama olanakları bulunmalıdır. Aynı şekilde bunların söz üretme ve verilen sözleri kabul etme ve haklılamalar, gerekçeler sağlama ve talep etme eşit fırsatı olmalıdır. -Tüm (potansiyel) katılımcıların betimleyici söz edimlerini kullanmakta eşit fırsatları olmalıdır (Mutlu, 1998:159-160).”

Benhabib, müzakereci demokrasi modellerinin; “öncelikle herkesi bağlayıcı meselelerde karar almak için belli kurumsal usulleri ve uygulamaları vurguladığı için prosedürel (1999:109)” olduğunu altını çizer. Benhabib’e göre, müzakereci modellerin usulcülüğüne ilişkin üç nokta gözden kaçırılmamalıdır. Bunlardan ilki, çoğulculuk varsayımdır. Yazar, demokratik rasyonelliğin güç tarafının kaçınılmaz değer çoğulluğuna rağmen ortak yarara ilişkin kabul edilebilir formülasyonlara ulaşmak olduğunu altını çizerek, değer çoğulculuğunun yaşandığı toplumlarda, görüş birliklerinin temel inançlar düzeyinde değil, inançlara ulaşma ve onları gözden geçirmeye ilişkin usuller, süreçler ve uygulamalar düzeyinde aranması gerektiğini belirtmektedir. Buna göre; “usulcülük temel inançlar düzeyindeki kalıcı çatışmalara rasyonel yanıttır (1999:110). İkinci nokta ise, müzakereci demokrasi modelinin toplum yaşamındaki çıkarlar çatışmasından yola çıkmasıdır. Benhabib (1999), demokratik usullerin, bir birey veya grup olarak çıkarları olumsuz yönde etkilense bile, insanı ortak işbirliği koşullarının meşru olduğuna ikna etmelidir ve usuller çatışan çıkarları dile getirme, eleme ve tartışma yöntemleri olarak görülebilir. Usulcü demokrasi modelleri, karşılıklı olarak herkesin kabul edebileceği toplumsal işbirliği koşullarında çıkar çatışmalarının dile getirilmesine olanak sağlar. Son olarak, Benhabib (1999), bu modelin usul koşullarının herkesin kendi bakış açısını dile getirme hakkına sahip olabileceği bir birlik oluşturma tarzları çoğulculuğuna öncelik tanıyacağını ifade etmektedir. Yazara göre; bu tarzlar siyasal partilerden, yurttaş girişimlerine, toplumsal hareketlere, gönüllü birliklere, bilinç yükseltme gruplarına kadar uzanan geniş bir yelpaze oluşturur (1999:111).

“Özerk bir “kamusal konuşma” bu çoğul birlik, şebeke ve örgüt biçimlerinin oluşturduğu birbirine kenetlenmiş ağ aracılığıyla gerçekleşir. *Müzakereci demokrasi modelinin karşılıklı bağlantı içinde olan ve birbirleriyle*

örtüşen bu tür bir müzakere, münazara ve karşılıklı tartışma ağları ve birliklerine öncelik tanınması önemlidir. Birlik halindeki insanların iradelerini dile getirdikleri genel bir müzakere meclisi kurmacası, kuramımızın erken tarihine aittir; bugün temel modelimiz özgür ve anlık iletişim süreçleri içinde birbirini etkileyen, gevşek dokulu olarak örgütlenmiş, çoğul görüş oluşturma ve yayma odakları içeren bir ortam modeli olmak zorundadır (Benhabib, 1999:111)”

Benhabib’in vurgu yaptığı son özellik, müzakereci demokrasi modelleri ile alternatif medya arasındaki ilişkiyi görünür kılmaktadır. Modern toplumlarda “görüş oluşturma ve yayma odakları” medya ile ifadesini bulmaktadır. Alankuş, Habermas ve takipçilerinin “kamusal alanı, kamusal meselelerle ilgili olarak gerçekleşen eleştirel ve rasyonel müzakereler aracılığıyla ulaşılabilen ortak iyi ve oydaşmanın (consensus) alanı” olarak gördüğünü ifade ederek modern toplumlarda bu kamusal müzakerenin ancak medya üzerinden, medya aracılığıyla gerçekleştirilmek zorunda olduğunun altını çizmektedir. “Oysa Habermas çizgisinden ilerleyenlerin iddiasına göre kapitalizmin çeşitli uğraklarından geçerek bugünkü malum durumu kazanan medya nedeniyle, bu *ideal* kamusal alandan geriye sadece *sözde* bir kamusal alan kalmıştır (Alankuş, 2008:192-193).”

“Dolayısıyla eleştiri okları günümüzde kazanmış olduğu özellikler nedeniyle medyaya, özellikle de ticari medyaya yönelmekte, rasyonel-eleştirel tartışmalar yoluyla ulaşılabilecek demokratik oydaşma için gerekenin ise, devletten ve piyasa ekonomisinden bağımsız bir kamusal alanın sesi/aracı olarak kamusal hizmet yayıncılığının yeniden yapılanmasında aranmaktadır (Garnham, 1986, Curan, 1991, akt, Alankuş, 2008).”¹⁵

¹⁵ Kamu hizmeti yayıncılığının “kamu” kavrayışına ilişkin eleştiriler ve 1980’li yıllardan sonra medyada yaşanan deregülasyon ve kamu hizmeti modellerinin ticarileşmesi, kamusal konularda fikir oluşturma, yayma ve demokratik katılımın bir zemini olarak kamu hizmeti yayıncılığının önerilmesi eleştirilere uğramaktadır. Habermas’ın “ideal” kamusal alana ilişkin görüşlerinin eleştirisini de kapsayan bu tartışma, kamusal alanın “tekil” tahayyülünün karşısında “çoğul” kamuları koymaktadır. Alankuş (2008), kamusal alanın eskiden olduğu gibi şimdi de, ancak giderek artan ölçüde, basitçe “varsıllar ve yoksullar”, “beyazlar ve siyahlar”, “kadınlar ve erkekler” dolayısıyla başat ve karşıt kamular gibi karşıtlıklar içinde anlaşılacak karmaşık ilişkilerin, yer yer birbiriyle buluşup, kesişmekte ya da çatışmakla birlikte, birbirine değmeden yaşamayı becerebilen kamuların da alanı olduğunu hesaba katan bir yaklaşıma ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır. Alankuş’a göre, ihtiyacımız olan, kamusal alan(lar)ın giderek artan ve çeşitlenen

Kamusal alanın, yeni kolektif kimlikler ve yeni toplumsal hareketlerin oluşturduğu çoğulluğu göz önünde bulunduran bir demokrasi yaklaşımına işaret eden Alankuş, bu açılımın Laclau ve Mouffe'nin "radikal demokrasi" tartışmalarında bulunduğunu ifade etmektedir.

Bailey, Cammaerts ve Carpentier'de (2008), alternatif medyaya, Laclau ve Mouffe'nin politik kimlik teorileriyle ilişkilendirerek çoklu bir bakış açısıyla yaklaşılabileceğini vurgulamaktadır. Yazarlar bu yaklaşımda politikanın, devletle özel alan arasına sıkışmış bir alan olmaktan çok daha fazlasına denk düştüğünü söylemektedir. Buna göre, "politikanın genişliği her türlü insan davranışına içsel olan ve bizim ontolojik formumuzu belirleyen şey (Mouffe, 1997:3 akt, Bailey vd., 2008)"dir.

"Politikaya bu perspektifle yaklaşmak, toplum içindeki tüm farklı bakış açılarıyla, -okul, aile, çalışma alanı, topluluk medyası ve alternatif medya-, politik demokratik aktivitelere eşit derecede meşru alanlar olarak bakmayı getirir. Bu aynı zamanda, cinsel, toplumsal cinsiyete dayalı, kültürel kimlikler ve diğer mücadelelerle uyumlu politik ön kabullerle genişleyen bir demokratik proje anlamına gelmektedir (Bailey vd., 2008:5)."

Rasyonalist bir çerçeveye dayalı diğer radikal ve katılımcı modellere karşı olarak, radikal çoğulcu demokrasinin zorlamaya dayanmayan bir konsensüse ulaşabileceğimiz, dışlamacı olmayan kamusal bir rasyonel tartışma alanının olanaklılığını reddettiğini söyleyen Mouffe (1999), iktidar ve dışlamanın izlerini silmek yerine, demokratik siyasetin onları tartışma alanına girebilsinler diye öne çıkarması, görünür kılması gerektiğinin altını çizmektedir.

ayrımcılıklara uğrayanların, eşitsizliklerin, bastırılan özel alana hapsedilmeye çalışılan, kendini ifade etmesine ve görünür kılmasına izin verilmeyen kimliklerin ve bunların, -karşı-kamuların- medya aracılığıyla görünürlük ve müzakere gücü kazanmalarıyla ortaya çıkan durumun kaçınılmazlığını kabullenen bir yaklaşımdır (Alankuş, 2008).

“İktidar ilişkileri ve karşıtlıklar silinmiş ve geriye karşıtlıkların olmadığı bir çoğulculuk şeklindeki tipik liberal yanılısına kalmıştır. Aslında, bu tür bir çoğulculuk, her ne kadar liberalizmi fazlaca eleştirme eğilimi gösterse de, bir “biz” oluşturmaya, itaate karşı farklı mücadelelere özgü talepleri dile getirecek kolektif kimlik oluşturmaya yönelik her türlü girişimi yadsıması nedeniyle, liberalliğin siyasallıktan kaçma tutumunu takınır. Kolektif kimlikler kurma gereksinimini yadsımak ve demokrasi politikasını sadece hakların kabul edilmesi için mücadele veren bir çıkar grupları ya da azınlıklar çoğulluğu olarak kavramak, iktidar ilişkilerine karşı kayıtsız kalmak demektir. Böyle bir tutum, bazı mevcut hakların başka hakların dışlanması veya tabi kılınması üzerine kurulmuş olduğu gerçeğinin haklar alanına getirdiği sınırları göz ardı etmek demektir (Mouffe, 1998:350).”

Laclau ve Mouffe’ye göre; “... politik alanların çoğalması ve iktidarın tek bir noktada yoğunlaşmasının önlenmesi toplumun gerçekten demokratik her dönüşümün ön koşuludur (1992:218, 222, akt, Alankuş, 2008). Alankuş’a göre karşı-kamular gündelik hayatın bütün köşelerine yayılmış eşitsiz iktidar ilişkilerini görünür ve mücadele edilebilir kıldıkları kadar, özsel/sabit kimlik politikalarının temsilcisi cemaatlerden farklı olarak kimliği “farklılıklar siyaseti” biçiminde tanımlayarak, birbiriyle geçişkenlik, yatay dayanışma ağları içerisinde davrandıkları mücadele edilecek politik alanların çoğalmasına yol açmaktadır (Alankuş, 2008:196).

Radikal demokrasi yaklaşımındaki çoğulculuk ve kolektif kimliklerin oluşumuna yaptığı vurgu alternatif medya çalışmaları açısından önem taşımaktadır. “Radikal demokrasi yaklaşımı bize, demokrasinin derinleşmesinin koşulu olarak kamusal alandaki çoğulculuğun ve fikirler yarışmasının (antagonizmanın) nasıl ‘gazetecilik içinde’ olduğu kadar ‘gazetecilik aracılığıyla’ da gelişebileceğini yeniden kuramsallaştırma imkânı da vermektedir (Carpentier, Cammaerts, 2006:972 akt, Alankuş, 2008).” Medya içinde katılım, medya çıktılarının, yapımında, profesyonel olmamaya ve medya içindeki karar alma

süreçleriyle bağlantılıdır. İlk olarak medya katılımının bu formu, yurttaşların günlük yaşamlarıyla ilgili pek çok mikro alandan birinde aktif olmalarına ve iletişim haklarını pratiğe geçirmelerine olanak verir. İkinci olarak, bu mikro katılım biçimi dikkate alınacak önemdedir çünkü bunlar insanların demokratik ve/veya sivil fikir ve davranışları öğrenme ve benimsemelerine olanak verir, aynı zamanda demokratik kültürü güçlendirir (Bailey vd, 2008).

Medya yoluyla katılım ise, toplumsal tartışmalara ve toplumsal alanda kendini temsil etmeye, geniş kapsamlı katılıma olanak sağlamasıyla önem kazanır. Konsensüs yönelimli demokrasi modelleri, diyalog ve müzakerenin önemini vurgular ve Habermas'ın argümanlarına dayanarak, kamusal alanda kolektif karar almaya odaklanır. Çatışma yönelimli yaklaşımlar ise politik farklılıkların kaçınılmazlığının ve mücadelenin altını çizer. Aralarındaki farklılığa rağmen, konsensüs ve çatışma yönelimli modellerde, yurttaşların katılım için diyalog, müzakere ve tartışma süreçlerine ihtiyacı olduğunu vurgular. Ticari medya, izleyici katılımının ortak biçimlerini yaratmayı denese de alternatif medya, medya aracılığıyla katılımın daha derinlikli biçimlerini organize etmede başarısını ispatlamıştır (Bailey vd, 2008).¹⁶

¹⁶ Modern politik aktörlerin yeniden anlamlandırılması sürecinde yurttaşlık ve katılım en çok güç yitiren öğeler olarak tanımlanmaktadır. Siyasal liberalizmin temel dayanaklarından biri olan "katılım" kamusal alanın güdümlenmesi yoluyla engellenmektedir. Politik özne olarak yurttaşın yalnızca belli zamanlarda oy vererek yetkisini devreden geniş bir kitle olmanın ötesinde, politik ve toplumsal hayatın tümüne etki edebileceği kanallar kapanmaktadır. Erken kapitalizmin serbestleştirici ortamı –ancak bu kamusal gövdenin sınıfsal karakterini yani burjuvazi ve aristokrasinin belli kesimleri ve entelektüellerle ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin keskin bir karşılığı olarak erkeklerle sınırlı olduğunu unutmamak gerekir- içindeki kamusal biçimi yüzyıllar öncesinde kalmıştır. Bu kamusal biçiminin devlet ve iktidar sahipleri, profesyoneller ve belli bir entelektüel kesim lehine, kadınlar, gençler, işçi sınıfı ve diğer geniş halk kesimleri lehine daralışı daha önce de belirtildiği gibi 19.yüzyılda açığa çıkmış ve giderek derinleşmiş bir süreçtir. Bu süreç II. Dünya Savaşı sonrasında özellikle '60'lardan sonra daha da derinleşmiş ve yurttaş katılımının yeniden tanımlandığını katılım mekanizmalarının işleyişi tartışma konusu olmuştur. Yürütülen bu tartışmalarda katılım ve medya ilişkisi özellikle önem taşımaktadır. Modern toplumun kurucu ilkesi olan siyasal liberalizmin gelişmesinde basın rolü belirleyici bir niteliğe sahip olmuştur. Erken kapitalizm döneminde basın yürütülen kamusal tartışmaların yayılmasını ve toplumsallaşmasını sağlayan araç olarak düşünülmektedir. "Modern kamusal

2.2 Toplumsal Hareketler İle Radikal Alternatif Medya İlişkisi

Her iki demokrasi yaklaşımının işaret ettiği bir diğer nokta ise toplumsal hareketler ile demokratikleşmenin ilişkisidir. Charles Tilly (2008), toplumsal hareketler ile demokratikleşme arasında bir öncelik sonralık ilişkisi kurmama konusunda uyarılmaktadır. Buna göre, toplumsal hareketler demokratikleşme sağlar ya da demokratik haklar toplumsal hareketlerin ortaya çıkmasını sağlar gibi kestirme yanıtlar yanıltıcı olmaktadır. Demokratikleşme ve toplumsal hareketler karşılıklı besleme ilişkisi içindedir. İkisi arasında sıkı bağlar kurulmasının sebebi benzer süreçlerin her ikisini de desteklemesinden kaynaklanmaktadır. Bu süreçler;

toplulukların konuşmaları enformasyon ağırlıklıdır. Konuşmalar bilgi alış-verişini gerçekleştirmek için kişiler arasında sürerken, enformasyon aracı olarak gazeteler ve dergiler taşıyıcı bir rol üstlenirler. Gazeteler ve dergiler kamusal konuşmaları, örneğin kahvehanelerde konuşulduğu şekliyle yani diyaloglar biçiminde yayınlarlar. Bu diyaloglar kamusal konuşmayı besler, sanattan ahlaka kadar geniş bir yelpaze içinde yazılan diyaloglar yeniden kamusal mekânlarda tartışılır (Köker, 1998:98).” Aracılık işlevi gören bir aktör olarak konumlanmasını sağlayan yapısı ise medyanın bugünkü örgütlenişinden oldukça derin bir farklılığa sahiptir. Erken kapitalizm döneminde basın tekelleşmemiş ve çoğul bir yapıya sahiptir. Bu dönemde basın yerel niteliğini korumakta ve kendini kamusal tartışma olanaklarının yaratılmasında yükümlü görmektedir. Ancak 19. yüzyıla gelindiğinde basının ekonomik örgütlenişinin farklılaşarak tekelleşmesi ve burjuva kamusalılığının biçim değiştirmesi sonucunda, aracılık görevi giderek taraftarlığa dönüşmüştür. “19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, sermayenin yoğunlaşması ve tekelleşmesi, emperyalizmin yaygınlaşması, ulusçuluğun yükselmesi ile birlikte toplumsal refahın artmasını sağlamak amacıyla devletin topluma yayılması ile gerçekleşen vesayet ilişkilerinin artmasıyla, ulus devlet içinde ‘yeni korporatist ilişkiler kuruldu ve düzen içerisindeki örgütlenmiş çıkar grupları, kamuyu giderek daha çok dışlayarak hem kendi aralarında hem de devletle anlaşmalar yaptılar. Medya güçlendirme ve akılcılık aktörlüğünden uzaklaşarak, kamunun kenara itilmesine yardımcı olan ilave bir araç haline geldi. Akılcı-eleştirel tartışmayı yönlendiren bir araç olmak yerine, kitle oyunu güdülemeye başladı. Politikayı bir gösteri olarak tanımladı, sindirimi kolay düşünceler önerdi, kamuyu edilgin tüketiciler haline getirdi’(Curan, 1997:141 akt, Köker, 1998:100).” Habermas, yayıncılık alanında görülen ekonomik, teknolojik ve örgütsel yoğunlaşmanın, kitle iletişim araçlarının menzilin artırsa da kamusal alanı baskılayan, belirleyen bir yapıya dönüşmesinin yanında, reklam ve özellikle halkla ilişkiler faaliyetleri ile sahte bir “kamu çıkarı” tarifi yapıldığını ve yeniden kamunun feodalleştiğini belirtmektedir (Habermas, 2005). “Gazeteler salt haber yayımlayan müesseseler olmaktan çıkıp kamuoyunun taşıyıcıları ve yönlendiricileri, parti politikasının mücadele araçları oldular. Gazete işletmesinin iç örgütlenmesi bakımından bunun sonucu, haber toplama ve yayımı arasında yeni bir eklem girmesiydi: yazı işleri. Gazete yayıncısı açısından ise bunun anlamı yeni haberler satan birisi iken, artık bir kamuoyu taciri olmasıydı (Habermas, 2005).” “Politik olarak akıl yürüten kamusal topluluklar, yanlı gazeteler ve muhalif gazeteler aracılığıyla devlet iktidarını elinde bulunduranların yönetsel kararlarına karşı konuşmaya başlamışlardır. Politik konuşmanın kurumsallaşmasına yalnızca muhalif gazetelerin yandaş arama çabaları eşlik etmedi bunun yanı sıra parlamento muhabirliği gibi kamuyu politik olan bitenden sürekli haberdar eden yeni meslek alanlarının uğraşları ... politik konuşmanın kurumsallaşmasına katkıda bulundu. Habermas’ın deyişiyle “akıl yürüten bir kamusal topluluğun siyasal denetim işlevleri edinmesi“nin bir buçuk yüzyıl süren devinimini taçlandırın, seçim hakkının genişletilme mücadelesi oldu (Köker, 1998:99).”

1) kamu politikasına ve/veya kişiler arasındaki bağlantılara katılan insan sayısının artması; 2) bu insanlar arasındaki bağlantıların ve kaynakların eşitlenmesi; 3) kamu politikasının mevcut sosyal eşitsizliklerden arındırılması; 4) kişiler arası güven ağlarının kamu politikasına sokulması (Tilly, 2008:214). Tilly'ye göre toplumsal hareketler; kamu politikasına katılanları artırarak, kamu politikasına katılanların ağırlığını artırarak, kategorik eşitsizliklerin kamu politikasına sızmasını engelleyerek ve/veya önceden parçalanmış güven ağlarını kamu politikasına sokarak demokrasiyi –ya apaçık programlarla ya da eylemlerinin yan sonucu olarak- destekler (2008:222).

Demokratikleşme ile toplumsal hareketler arasında ilişkiye dair son olarak ifade edilmesi gereken nokta; bu hareketlerin katılım kanallarını açması bakımından da demokratikleşmeye katkıda bulunan bir niteliğe sahip olmasıdır. “Toplumsal hareketlerin iç dinamiği demokrasiyi destekleyen üç çeşit süreci - ortak politik katılımı genişletip eşitleyerek kamu politikasını doğrudan demokratikleştiren süreçler, kamu politikasını mevcut eşitsizliklerden arındıran süreçler ve güven ağlarının büyük politik aktörlerden uzaklaşmasını engelleyen süreçler- harekete geçirdi (Tilly, 2008:220).”

Demokratik katılımı güçlendirmesi ve eşitsizlikler meselesini problem etmesi bakımından toplumsal hareketler, bir yandan kamu politikalarının dönüşmesine katkı sağlar ya da daha doğru bir ifadeyle basınç oluştururken diğer yandan kamu politikalarının oluşum süreçlerine ilişkin tartışmalar yoluyla muhalefetin kendi niteliğinde dönüşümler yaşanmasını sağlayacak önemli bir dinamik yaratmıştır.

Tilly'ye göre; toplumsal hareketler, hayata geçtiğinde başkalarının çıkarlarıyla çatışacak ortak hak taleplerini içermesi bakımından çatışmacı bir

niteliğe sahiptir. Tilly; 1750'lerden sonra Batı'da geliştiği şekliyle toplumsal hareketin üç unsurun sentezinden doğduğunu ifade etmektedir. Bu unsurlar; hedef alınan otoritelere karşı ortak hak taleplerinde bulunan, sürgit, organize halk girişimi, çeşitli politik eylem türlerinin gerçekleşmesi (özel amaçlı dernekler ve birlikler kurmak, halk mitingleri düzenlemek, resmi kortejler, nöbetler, birlikler, gösteriler, dilekçe göndermek, medyaya demeç vermek ve afişleme gibi), makul olma, birlik, sayı ve kendilerine ve/veya seçmenlerine bağlılık ilkelerini katılımcıların halk önünde uyumlu şekilde sergilemesi (2008).

Tilly'nin önemle vurgu yaptığı MBSB (makul olma, birlik, sayı ve bağlılık) toplumsal hareketlerin diğer politika yapma biçimlerinden ayırd edici yanlarını ifade etmektedir. MBSB gösterilerinin repertuarla birleşmesi toplumsal hareketlerin farklılığını açığa çıkarmıştır. Buna göre: Makul olma; ölçülü davranışlar, düzgün kıyafetler, din görevlilerinin, yüksek rütbelilerin ve çocuklarıyla birlikte annelerin katılımı. Birlik; benzer rozetler, bandajlar, ilanlar ve kostümler, saflar halinde yürüyüş, şarkı söyleme ve dua etme. Sayı; kişi sayısı, dilekçelerdeki imzalar, seçmenlerin mesajları, sokakları doldurmak. Bağlılık; kötü hava koşullarına karşı koymak, yaşlı ve sakatların görünür katılımı, baskıya direnç, gösterişli fedakârlık, bağış ve yardım (2008).

Tilly'nin toplumsal hareketler ve bu hareketlerin tarihsel öykülerinin analizini yaptığı çalışmasında MBSB gösterilerine yaptığı vurgu tez kapsamında tartışılmaya çalışılan radikal medya pratiklerinin farklı bir yönüne işaret edebilmemizi kolaylaştırmaktadır. Bu yön radikal iletişimin yalnızca toplumsal hareketleri, bu hareketlerin unsurlarını tanıtan, fikirlerini yayan, sözlerini dolaşıma sokan niteliğinin yanında kendi içinde "örgütleyici" bir fonksiyonunun da olmasıdır. Tilly'nin MBSB gösterileri arasında saydığı ve bölümün başında

radikal medya repertuarı sıralanırken aktarılan, rozet takmak, kostümler, kitlesel/örgütlü yürüyüşler, birlikte söylenen şarkılar bir yandan radikal sözün yaygınlaşmasını sağlarken diğer yandan hareketin içinde biraradalık, duygudaşlık, kolektif bir ruh yaratma konusunda etkilidir. Bu radikal medyanın hem hareketin dışına, hem de içine hitap eden yanını açığa çıkarması bakımından oldukça önemlidir. Toplumsal hareketler, ortak hedefler, eylem birlikleri, çıkarların temsilinin yanında birlikte hareket etme yeteneğine sahip kamusal gövdeler yaratırlar ve dışındakileri buraya davet ederler. İşte radikal medya pratikleri hem bu farklı kamusalılıkların inşasında bir yapıştırıcı hem de farklı kamusalılıklarla mücadelesinde bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tilly'nin tarihsel bir süreklilik ilişkisi içinde ele aldığı toplumsal hareketler, özellikle 1980'lerden sonra "yeni toplumsal hareketler" kavramı ile yeniden ele alınmıştır. Yeni toplumsal hareketler en genel çizgileriyle "geçmişin, nesnel sınıf çıkarlarına dayalı olarak hareket eden işçi sınıfı hareketlerine karşılık, merkezine dağıtım meseleleri yerine, kültür, kimlik, özerklik, nitelikli yaşam meselelerini koyan hareketler olarak tanımlanmaktadır (Çoşkun, 2008:134-135).

Cohen'e göre yeni toplumsal hareketler; a) kültürel ve kişisel kimliklere yönelirler; b) teknolojik devlete karşı kültür ve sivil toplumu savunurlar; c) yaşam niteliğine ilişkin ihtiyaçlara odaklanırlar; d) karar verme süreçleri demokratikleştirilmiştir; e) alternatif anlam çatılarının gündelik hayatta üretimiyle beslenirler ve f) demokratik ve katılımcı biçimleri deneyimlemektedirler (akt Çoşkun, 2008:136)

Melucci'ye göre, yeni toplumsal hareketler çağdaş kolektif eylem biçimlerinin 19. yy'deki örneklerinin tersine maddi malların üretim ve dağıtım çatışmalarıyla ilgilenmezler, öncelikle sembolik alanlar üzerinde bilgiye dayalı

sistemlerin yönetsel rasyonelliğine meydan okurlar. Yazara göre bu sembolik temeller, bilgiye dayalı bir toplumun üyeleri için iletişim ve anlam üretme yollarıdır. Melucci'ye göre; kolektif eylem, yüksek bir öz-düşünümsellik derecesi ve kendine has biçimlerle konuşan toplumun geri kalanına gönderilmiş bir mesajdır. “Örgüt biçimleri, kişiler arası ilişki modelleri ve karar alma süreci bir bütün olarak topluma hitap eden kendiliğinden anlamlı işaretlerdir. Fakat bunlar aynı zamanda kendi içinde bir amaç taşırlar: aktörler hedefledikleri amacı şimdiki zaman içinde bilinçli olarak uygularlar (2007:97).” Yazara göre; kolektif eylem aktörleri aynı zamanda gizlilik ve görünürlük arasındaki özel bir ilişkiye güvenirlir.

“Günlük yaşamdaki görünmez ilişki ağları yeni alanlar yaratır ve deneyimlerler. Yeni kodların üretilmesi teknolojik rasyonelliğin hakim mantığına meydan okur. Bu şebekeler gerçekliğin diğer görünümününün yaratıldığı laboratuvarlardır. Bunlar sadece verili bir sorunda, bir kamu otoritesine karşı durulacak özel alanlarda ortaya çıkar. Alt şebekeler gelişen sorunlar için kodlar ve adlar sağlayarak ona anlam kazandırır. Bu seferberlik yeni üyeler ve yeni deneyimlerle alt şebekeleri besler (Melucci, 2007:97)”

Bora'ya göre, yeni toplumsal hareketlerin iki önemli sonuç ürettiği söylenebilir: “1) 1970'lerin kapitalist sisteminde, emek-sermaye çelişkisi veya üretim alanı dışında, yeniden üretim alanında konumlanan çelişkilerin bilince çıkarılması, siyasallaştırılması; 2) Bu çelişkilerin siyasallaşması sürecinde, geniş kitleleri etkinleştiren, seferber eden, doğrudan demokrasiye (ya da taban demokrasisine) zemin hazırlayan alternatif bir siyaset tarzının ipuçlarını yakalaması (1990:51).”

“Bu hareketler, kapitalist toplum bünyesinde, doğrudan emek-sermaye çelişkisi dışındaki çelişkilerin kapsamlılığını ve derinliğini gösterdiler. Yeniden üretim alanının siyasallaştırılmasının önemini belirginleştirdiler. Geniş kitlelerin bu çelişkiler ekseninde ve daha önemlisi,

gayrı-iktisadi ihtiyaç-talep bağlamları çerçevesinde anti-kapitalist doğrultuda seferber edebilme imkanlarını da ortaya koydular (Bora, 1990:52)”

Jasper’a göre toplumsal hareketler, kurumsal yolların dışındaki yollarla, toplumun bazı yönlerini değiştirme amacı güden sıradan insanların oluşturduğu örgütlü gruplarca yürütülen, bilinçli, ortak ve görece devamlılık gösteren çabalaradır. Bu hareketlerin bazıları olumlu gündemlere göre davranır ve komünlerden mahalle topluluklarına, özgürlük okullarına kadar mevcut çözüm yollarına yeni alternatifler getirmeye çabalarlar ama çoğu, başkalarının örgütlerinin eylemlerinin ve inançlarının açıkça dile getirilmesi anlamına gelen protesto hareketlerine başvurur. İstedikleri şeyleri en kısa yoldan veya doğrudan değiştirmek yerine, ki bu gerçekleşmeyebilir, yürürlükteki uygulamalarla ilgili hoşnutsuzluklarını, öfkelerini dile getirirler (Jasper, 2002).

Jasper (2002), toplumsal hareketleri tanımlarken dört boyutta ele almaktadır. Bunlar; kaynaklar, stratejiler, kültür ve biyografidir. Kaynaklar maddi kapasiteler ve onları satın almaya yarayan paradır. Stratejiler, karşı tarafa yönelik tepkiler ve karşı tarafın nasıl tepki vereceğine dair beklentiler anlamına gelmektedir. Jasper’e göre, bir hareketi ya da olayı anlamak için bireylerin duruşlarını, onları eyleme yönlendiren çeşitli istekleri, kişiler arası dinamikleri, belli hissetme, yargılama, düşünme yolları ve süzgeçlerini, retoriğin farklı yorumlarını incelemek gerekir. Bu özellikler, kişilerin açık ve örtük zihin yapılarından kaynaklanır. Yazara göre, benlik ahlaki boyutu olan bir yapıdır ve protesto öz-kimliğin içine gömülmüş ahlaki boyuta seslenir. Son olarak ortak duygusal, ahlaki ve bilişsel anlayışlar ve bunların cisimleşmeleri olan kültür özellikle bazı protesto grupları arasında ortaktır (hareket kültürü).

Melucci (1991), de toplumsal hareketlerde işleyen kültürel süreçlere dikkat çekmektedir. Yazara göre bu hareketler “belli sayıdaki ahlaki ve totalleştirici, mutluluk, adalet ve hakikat beklentisi”nden oluşan ahlaki ütopyacılığın araçlarıdır. Melucci’ye göre; “ağların kendilerinin kurulduğu ve varlığını sürdürdüğü alternatif çevrelerin her gün üretilmesi” anlamına gelen kuluçka evresiyle, muhalefet ve direniş potansiyeli günlük yaşamın dokusuna işlenir. Çoğu faaliyetin muhatabı devlet değil, toplumsal hareket üyelerinin kendileri ya da yurttaşlardır ve kişinin hayatını nasıl yaşadığı başlı başına ahlaki bir mesajdır.

Jasper (2002); protestocuların yeni bir strateji ya da eski kaynakların nasıl kullanılacağına dair yeni yöntemler inşa etmek üzere geleneksel kültürel retorik oyunlarına ya da kültürel özlemlere başvurulabileceğini ifade eder. Protestocular, bazı durumlarda yeni kültürel özlemleri ve manevi özgürlükleri simgeleyen yeni stratejiler kullanarak bir kerede birçok boyutta birden değişim peşinde koşabilir, alışılmışın dışında düşünme, hissetme, yargıda bulunma ya da hareket etme yollarını büyük ve küçük ölçüde deneyebilirler. Yazara göre; etkili bir strateji sadece iyi zamanlamayla değil, sanatlı yeniliklere ve seçimlere bağlıdır ve anlamlar/duygular başarılı olursa, sanat dalları, medya ve öteki kurumlar tarafından benimsenir. Belli ortamlar ve durumlar, müzik eserleri, kültüre aşina olanlarda otomatik olarak uygun davranışlar uyandırır ve duygular nadiren bireylerin mizaçlarına bağlı yaratılardır. Jasper’a göre (2002); simgelerin gücü bir bakıma kullandıkları *zaman ve mekandan* doğar. Yazar, zaman ve mekan kültürünün protestocuların kimliklerinin ve tasarılarının tanımlanmasında yardım eden iki etkili boyut olduğunu belirtmektedir. Siyasi eylemin büyük bölümü, şüphesiz bir mekanın simgelediklerinden yararlanır, protestocuların meclisleri

işgal etmeleri ya da mahkeme binası önünde eylem yapmaları gibi, protesto mekanları dikkatle seçilir.

Jasper'ın (2002), toplumsal hareketler ve protestocular için önemini belirlediği bir diğer nokta ise *yaşam-ölüm* ikiliğidir. Hayat içinde belirli anlar, ahlaki hesaplaşma sürecini, insanların duygularının açıkça onaylanmasını gerektirir ve insanları harekete geçirebilmeleri için protestocuların bu anlara ilişkin farkındalığı olması gerekir. Yazara göre, ölüm retoriğinden daha güçlü bir retorik yoktur. Kişinin kendi ölümünü beklemesi, sevdiği birinin ölmesi hatta bir yabancıнын ölümü yoğun ısrarcı duygular yaratabilir, kişinin temel değerlerini onaylamaya ya da yeniden gözden geçirmeye zorlayabilir ve siyasi çabaları güdüleyebilir. Örneğin, sivil haklar hareketi sırasında cenaze törenleri duygusal dayanışmanın inşa edilmesinde yardımcı olmuştur. Jasper; ölüm anlarının yanında, çoğunlukla kişilerin harekete katılmalarının ilk adımı olan, beklenmeyen bir olayın ya da bilgi parçasının, kişide siyasi eyleme yönelecek kadar büyük bir öfke duygusu yaratan "*ahlaki şoklar*"ın önemini vurgular. Yazara göre, protesto hareketleri özel sorunlarımız ve yıkımlarımız ile toplumsal sorunlar arasında bağlantı kurar (2002).

Protesto hareketlerinin bir başka önemli noktası ritüeller ve kolektif kimlik arayışlarıdır (Jasper, 2002). Protesto hareketleri içinde yaratılan duygu birlikleri bu hareketlerin ortak bir kültür yaratmaları, kalıcı ilişkiler kurmaları ve yaratıcılarının gelişmesi gibi önemli noktalarda devreye girer. Kişi harekete katıldıktan sonra, duygularını, ahlak kurallarını ve bilincini şekillendirmesine yardım eden yeni toplumsal süreçlere tabi olur. Jasper'a göre, protesto hareketlerinin içinde yaratılan duygular, sezgisel görüşleri ideolojilere ya da önerilere dönüşecek şekilde işlemeye yönelik çabalarıdır. Ritüeller, bir grubun

inançlarının özel mekanlarda ve zamanlarda simgesel cisimleşmelerdir ve pek çok şekilde protesto hareketlerini canlı ve sağlıklı kılan, hayati öneme sahip mekanizmalardır. Duygusal bir düzenin içindeki kültürel süreçlerin çoğunu bir araya toplar ve sadece mevcut duyguları pekiştirmekle kalmaz, yenilerinin kurulmasına da yardım eder.

Duygu birliklerinin, kültürel motiflerin ve stratejilerin yaratılmasında ise devreye retorik girer (Jasper, 2002). Protestocuların, seslendikleri insanları ideal çıkarları açısından, durumlara ya da olaylara ikna etmeleri gerekir ancak hitap ettikleri pek çok kimse olduğundan etkili retorik hakkında genelleme yapmak zordur. Farklı kitlelere hitap edebilmek için farklı tehdit, suç ve haksızlık tanımlamalarına ihtiyaç duyulabilir. Toplumsal hareketlerin varlıklarının devamı ve stratejilerinin yaşama geçmesi için retorik büyük önem taşımaktadır ve bu noktada bu hareketlerin iddialarını, temel duyarlılıklarını ve önerilerini yaygınlaştırdıkları medya devreye girmektedir. Yazara göre kültürel duyarlılıkların yaygınlaştırılmasının en gözle görülür aracı olan medya; kültürel anlamları, kitleden protestocuya, protestocudan kitleye yayar. Jasper; kitlelerin beklentileri, gazetecilik normları, haber kaynakları, editörlerin ve yöneticilerin beğenileri, sahiplerin ve reklam verenlerin sansürü ve her iletişim aracının kendi kısıtlamaları da dahil olmak üzere halka sunduklarını şekillendiren kuvvetlerin geniş bir literatürde tanımlanan medyanın, suçlamaların yönetilmesi sürecini etkilediğini, izleyicilerin kamu görevlilerini suçlama ya da onları bir çözüm bulmadan sorumlu tutma olasılığını azalttığını başka bir deyişle protestoyu güçleştirdiğini ifade etmektedir (2002). Yine de medya; ulaşabileceği alanın genişliği nedeniyle, -gündemine bir meseleyi sokmak ve onu çerçevelemesini

etkilemek için çok çaba harcayan- protesto gruplarının genel kültürel manzarasının önemli bir parçası olmayı sürdürmektedir.

Alankuş; yeni toplumsal hareketler adı verilen kamusal alanın bu yeni karşı-öznelerinin medya ile ilişkisinin eski kimlik hareketlerinin medya ile ilişkisinden çok farklı olduğunu belirtmektedir. Alankuş'a göre; eski kimlik hareketleri için medya bir araçtı ancak *yeni toplumsal hareketler bizzat bir "medya" ancak bir "karşı-medya" niteliği taşıyor haldeler.* "Yeni toplumsal hareketler ya da yeni kimlik hareketleri (feminist hareketler, etnik ve kültürel azınlıkların kimlik hareketleri, gay ve lezbiyen hareketleri, karşı-küreselleşme hareketler, çevreci, anarşist, pasifist hareketler) *bizzat kendilerini medya kılan (becoming media) hareketler. Ya da medyatik hareketler* (2008:184)." Başka bir ifadeyle, varlıklarını sürdürülebilirliklerini, eylemlerini "izlenirlik" üzerine kuruyor, dolayısıyla bir yandan yaygın medyayı kendilerine ilgi göstermek zorunda bırakırken, diğer yandan da kendi medyalarını da, çok yaratıcı biçimlerde olmak üzere aynı amaçla kullanıyorlar (Melucci, 1996, akt Alankuş, 2008:185). Böylelikle aslında genel olarak medya ile ancak özellikle de "başka" medya ile yeni toplumsal hareketlerin aralarında olmazsa olmaz bir ilişki var (Alankuş, 2008:185).

Downing'in öz-yönetimli model olarak adlandırdığı alternatif/radikal iletişim formlarının işleyişi ile yeni toplumsal hareketlerin demokratikleşme ile ilişkisi paralellik taşımaktadır. Öz-yönetim geleneği, adından da belli olduğu üzere; hiçbir parti, sendika, kilise, kurumla bağı olmayan, sahibinin nezaretinde olmayan bir organizasyon modeline sahiptir. Downing'e göre bu modelin daha küçük ölçekli olması en açık sonuçtur. Bu model kendi içinde daha demokratik olabilir, toplumsal yaşamın süregiden itme ve çekme ilişkisinden politik olarak

kendini yalıtımış olabilir ancak buradaki tehlike kendi kendini devam ettiren küçük bir oligarşi haline dönmesidir. Yazara göre; öz-yönetimin otomatik olarak daha demokratik bir form olduğu nosyonunun eleştirisi yerindedir, radyo istasyonları ya da gazetelerin sahiplerinin kolektif olması bütün pozisyonların kolektif olmasını garanti etmez ve bunların katıksız kamular olduğunu göstermez (2001). Downing'e göre, öz-yönetimli medya, tam demokratik karakteri açığa çıkaran, iç demokrasisi için can alıcı olan, sürekli olarak demokratik temayüllere duyarlı olmalı ve geniş bir topluluk içinde hareket etmelidir (2001).

Downing bu bakış açısıyla, Melucci'nin toplumsal hareketlere ilişkin söylediklerine benzer biçimde, radikal medyanın içeriği yanında işleyişi ve kurumsal yapısıyla da mevcut ilişkilere alternatif oluşturan pre-figüratif bir model olması gerektiğinin altını çizmektedir. Radikal medya basitçe, doğru prensiplerle ilgili öğütler veren, ihtiyaç duyulan tartışmaları kolaylaştıran, güç yapısı içinde gizli kalmış müdahaleleri açığa çıkaran, suistimale/tacize karşı savunma yapan, estetik biçimde ufuk açan bir araç değildir. Bunlar aynı zamanda kendi saflarındaki gücün gelişimine katkıda bulunabilecek yolları organize etmeli, tarihsel olarak dışlanmış grupların iradesinin katılımını güçlendirmeli ve böylece her düzlemde adaların bir takımada haline gelmesine yardım etmeli. Bu radikal medya için tek, basit ve biricik modelin öz-yönetim olduğu anlamına gelmez, fakat toplumsal hareketlerin demokrasisi radikal medyanın organizasyonu ile ifade edilmeli ve bütünlüklü, gerçekçi ve uygulanabilir bir yaklaşım sunmalıdır (Downing,2001).

3. İşçi Sınıfı, Sosyalist Hareket ve Radikal Alternatif Medya

Downing (2001); 20. yüzyılın en iyi bilinen radikal medya modelinin Leninist model olduğunu ifade etmekte ve “bağlantı kayışı” olarak karakterize edilen bu modelin, 20. yüzyıl boyunca uluslar arası düzeyde, komünist partiler açısından devrim öncesi ve sonrası medya için eksiksiz bir form olarak kavrandığını belirtmektedir. Downing (2001); Leninist modelin önemli bir yanının ajit-prop¹⁷ ilkesi olduğunun altını çizmektedir. Bu bölümde, Downing’in vurguladığı ajit-prop ilkesinin Marksist-Leninist anlayıştaki yerine göz atılarak sınıf mücadelesi açısından radikal medya pratiklerinin anlam ve işlevi Ekim Devrimi deneyimi içinde izlenecektir. Ardından Antonio Gramsci aracılığıyla bir karşı-hegemonya mücadelesi olarak sınıf hareketi yeniden gözden geçirilecektir ve Oscar Negt ve Alexander Kluge’nin (2001), kavramsal izleği takip edilerek “proleter kamusal alan” ve “proleter deneyim”nin barındırdığı radikal alternatif iletişim potansiyeli ve stratejisine ilişkin tartışmalar aktarılacaktır.

3.1 Kolektif Bir Örgütleyici Olarak Radikal Alternatif Medya: Leninist Model

İzlenecek bu tartışmanın başlangıç noktasına “bilinç/sınıf bilinci” kavramını koymak uygun görünmektedir. Bunun nedeni bizzat Marx’ın Komünist Parti Manifestosu’nda (1998), yaptığı sınıf hareketi tanımıdır. Marx’a göre; “proleter hareket, büyük çoğunluğun, büyük çoğunluk çıkarına olan öz-bilinçli, bağımsız hareketidir (1998:24).” Marx, burjuvazi ile karşı karşıya duran bütün sınıfların içinde yalnızca proletaryanın gerçekten devrimci sınıf olduğunu, öteki sınıfların modern sanayi karşısında eriyip yokolacağını, proletaryanın ise onun özel ve temel

¹⁷ Ajit-Prop: Kamusal problemler ya da suistimallere ilişkin kısa dönemli enformasyon ve taktiklerin bildirilmesi (ajitasyon) ve uzun dönemli politik iletişim stratejileri (propaganda) sözcüklerinin kısaltılması

ürünü olduğunu ifade etmektedir. Proletaryanın, üretim ilişkilerindeki ve üretim araçları karşısındaki konumundan kaynaklanan devrimci potansiyelin açığa çıkması, pratiğe dönüşmesi, sınıf bilincinin gelişmesiyle yakından ilgilidir ve sınıf bilincinin gelişmesi proletaryanın kendisini bir sınıf olarak örgütlemesi anlamına gelmektedir.

“Zaman zaman işçiler galip gelirler, ama ancak bir süre için. Savaşmaların gerçek meyveleri o andaki sonuçlarında değil, işçilerin durmadan genişleyen birliğinde yatar. Modern sanayi tarafından yaratılan iletişim araçları bu birliğe yardımcı olur ve bu farklı yerlerdeki işçileri birbiriyle bağlantıya sokar. Hepsi de aynı nitelikteki sayısız yerel savaşmaları, sınıflar arasındaki tek bir ulusal savaşım halinde merkezileştirmek için gerekli olan da işte bu bağlantıdır (1998:21).”

Marx'ın öznesi kolektif olarak sınıftır. Marksist anlayış içinde toplumsal yapının dönüştürücüsü sınıflardır ve kapitalist toplum içinde bu proletaryadır; “... tarihsel ve toplumsal varoluşa özgü çelişkiler, devrimci ve dönüştürücü bilince sahip bir öznenin (proletaryanın) pratiği sonucunda çözülecektir. İnsanlığı özgürleştirici eylem, devrimci içeriği görünür olan özgür ve şeffaf bir eylemdir (Çelik, 2004).” Ancak Marx'ın eyleminde özgürleştirici potansiyel tespit ettiği kolektif özne olarak sınıf yine maddi koşulların ürünü olan sınıftır. Marx ve Engels, Alman İdeolojisi (2004) adlı çalışmalarında, hareket noktalarının aktif, gerçek insan ve insan faaliyetleri olduğunu ifade etmektedir. Ancak bu gerçek ve aktif insan pratiklerini üretim ilişkilerinin hazırladığı koşullarda sergiler. Mevcut üretim ilişkileri içinde, yalnız iktisadi anlamda değil, fikirler düzeyinde de burjuvazinin egemenliği söz konusudur:

“Egemen sınıfın düşünceleri, bütün çağlarda, egemen düşüncelerdir, başka bir deyişle, toplumun egemen maddi gücü olan sınıf aynı zamanda egemen zihinsel güçtür. Maddi üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf, aynı zamanda, zihinsel üretimin araçlarını da emrinde bulundurur, bunlar o kadar birbirinin içine girmiş durumdadır ki, kendilerine zihinsel üretim araçları verilmeyenlerin

düşünceleri de aynı zamanda bu egemen sınıfa bağımlıdır. ... Egemen sınıfı meydana getiren bireyler, başka şeyler yanında, bir bilince sahiptirler ve sonuç olarak düşünürler, bu bireyler, bir sınıf olarak egemen oldukça ve tarihsel çağı bütün genişliğince belirledikçe, elbette ki, bu bireyler sınıfların bütün genişliğince egemendirler ve öteki şeyler bakımından olduğu kadar, düşünürler, fikir üreticileri olarak da egemendirler ve kendi çağlarının düşüncelerinin üretimi ve dağıtımını düzenlerler; o halde onların düşünceleri çağlarının egemen düşünceleridir (Marx, Engels, 2004:75).”

Bu koşullarda işçi sınıfının, kolektif bir özne olarak, tarihsel rolünü yerine getirebilmesi onun egemen sınıfın düşüncelerinden koparak öz-bilincine ulaşması ile mümkündür. Bu noktada bilimsel sosyalizm görüş alanına girmektedir. Marx’a göre; kendilerinin yaptığı, dünyanın kendi bağrında geliştirdiği ilkeleri getirerek, işçi sınıfına tam olarak niçin savaştığını göstermektir ve “öz-bilinç istensin istenmesin, kazanılması gereken bir şeydir (1999).” Marx, 1843 yılında Arnold Ruge’ye yazdığı mektupta; dünyaya öz-bilincini vermeyi, “onu düşte kendini gördüğü uykudan kurtarmayı, ona kendi öz-eylemini açıklamayı” *bilinç düzeltimi* olarak adlandırmaktadır (1999).

“Öyleyse istediğimiz, özünde dogmalarla değil, ama ister dinsel ister siyasal bir biçimde görünsün, efsaneleştirilmiş ve kendi kendine kapalı bilincin çözümlenmesi yoluyla bilinç düzeltimi olmalıdır. O zaman dünyanın bir şeye başlangıçta ve uzun zamandan beri düşünde sahip bulunduğu ve ona gerçekten sahip olmak için eksik olanın yalnızca açık bilinç olduğu ortaya çıkacak (Marx, 1999:25).”

Marx, söz konusu mektubunda, bilinçlenme ile yayınladıkları derginin ilişkisine de işaret etmektedir:

“Öyleyse dergimizin¹⁸ eğilimini bir sözle özetleyebiliriz: bilinçlenme, kendi öz savaşmaları ve kendi öz istekleri konusunda şimdiki zaman tarafından gerçekleştirilene açıklığa kavuşturma... Söz konusu olan günah çıkarmaktan daha

¹⁸ Karl Marx’ın, 1842-1843 yıllarında *Rheinische Zeitung* adlı derginin başyazarı olduğu düşünülürse, sözü edilen derginin bu yayın olması yüksek olasılıktır.

fazlası değildir. Günahlarını bağışlatmak için, insanlığın yalnızca onları en sonunda kendi adlarıyla adlandırmaya gereksinimi var (Marx, 1999:25).”

İşçi sınıfı hareketi ve sınıf bilinci konusunda Marksist literatüre en büyük katkıyı Lenin’in yaptığı söylenebilir. Lenin, Ekim Devrimi öncesi ve sonrasında Sovyetik örgütlenme/işçi sınıfını partisi konusunda yürüttüğü tartışmalarda sınıfın örgütlenmesi ve öz-bilincine ulaşmasına merkezi bir önem vermiştir. Lenin’in bu konu etrafında yaptığı tartışmalar, Leninist radikal medyanın üzerine oturduğu politik konumu kavramamızı sağlamaktadır.

Lenin’e göre; siyasal sınıf bilinci işçilere ancak dışarıdan verilebilir, “yani ancak iktisadi savaşımın dışından, işçilerle işverenler arasındaki ilişki alanının dışından verilebilir (1998:90).” Lenin’e göre, siyasal sınıf bilinci, siyasal ajitasyon ve siyasal teşhirle mümkündür. “Siyasal ajitasyonun zorunlu olarak genişlemesinin temel bir koşulu siyasal teşhirlerin kapsamlı bir biçimde örgütlenmesidir. Ancak böyle teşhirler aracılığıyla ki yığınların siyasal bilinç ve devrimci eylemi eğitebilirler (Lenin, 1998:79).”

“En geniş siyasal ajitasyonun ve bunun sonucu olarak da her yönlü siyasal teşhirin yürütülmesinin, eylemimizin, eğer bu eylemimiz gerçekten sosyal-demokrat bir eylem olacaksa, mutlak olarak zorunlu ve başlıca görevi olduğunu gördük. Ama biz, bu sonuca, yalnızca işçi sınıfının en ivedi gereksinimlerinden, siyasal bilgi ve siyasal eğitim gereksiniminden hareket ederek vardık (Lenin, 1998:89).”

Lenin’e göre işçi sınıfına bu siyasal bilinci verecek olan “parti” dir. Devrimci örgütlenmenin olanaklarını yaratmanın ilk sırasına yerleştirilen siyasal ajitasyon da sosyal demokratlar tarafından yürütülecek esas çalışmalardan biridir:

“Ulus ölçüsündeki bu teşhirleri örgütlendirecek olan biz sosyal demokratlarız; ajitasyonun ortaya çıkardığı bütün sorunlar tutarlı bir sosyal demokrat ruhla açıklanacaktır; ödünlere bulunmadan, Marksizmin kasıtlı ya da kasıtsız çarpıtmasına hiçbir ödün vermeden; bütün alanları kapsayan siyasal ajitasyon,

tüm halk adına hükümete karşı saldırıyı, proletaryanın devrimci eğitimini ve siyasal bağımsızlığın korunmasını, işçi sınıfının iktisadi savaşımına kılavuzluğu ve onun kendisini sömürcülere olan ve artan sayıda proleterleri bilinçlendiren ve bizim saflarımıza getiren bütün kendiliğinden çatışmalardan yararlanmayı ayrılmaz bir bütün içinde birleştiren bir parti tarafından yürütülecektir (Lenin, 1998:101).”

Lenin, parti tarafından ülke çapında yürütülecek siyasal teşhir ve ajitasyonun “kürsü”sünün ise ancak ülke çapında bir gazete olabileceğini ifade etmektedir. Lenin, bir siyasal organ olarak nitelediği gazetenin, dönemin koşulları açısından önemini vurgularken, “bir siyasal organ olmadan, siyasal hareket demeye layık bir hareket düşünülemez” diye vurgulamakta ve basının dönemin Rusya’sı için önemli bir güç olduğunun altını çizmektedir. Lenin, *Iskra*¹⁹ etrafında yürütülen tartışmalarda bir yayına nasıl yaklaşmak gerektiğini ayrıntılı olarak ifade etmiştir. Lenin’in önerdiği yapı ve sıraladığı nitelikler ile bir yayının işlevleri, *Iskra* örneğinde olduğu gibi, Marksist-Leninist örgütler açısından önem bir model teşkil ettiği söylenebilir. Lenin, yayını her şeyden önce “kolektif bir örgütleyici” olarak ele almaktadır. Kolektif bir örgütleyici olarak gazete, siyasal örgütleri (komiteleri-sovyetleri) eğitebilmek için tek araçtır (1998).

“Bir gazete yalnızca bir kolektif propagandacı ve kolektif bir ajitator değil, aynı zamanda kolektif bir örgütleyicidir de. Bu bakımdan, yapım halindeki bir

¹⁹ *Iskra* (Kıvılcım), Lenin’in 1900 yılında kurmuş olduğu, bütün Rusya için ilk illegal gazetedir. Dönemin çarlık Rusya’sında devrimci bir gazetenin yayınlanması polis baskısı nedeniyle imkansız olduğundan, Lenin, Sibiry’a da sürgündeyken, yurtdışında bir gazetenin çıkarılması için ayrıntılı bir plan hazırlamış ve uygulamıştır. *Iskra*’nın ilk sayısı 11 Aralık 1900’de Leipzig’de, daha sonra Münih’te, Temmuz 1902’den sonra Londra’da ve 1903 ilkyazından itibaren Cenevre’de yayınlanmıştır. *Iskra*’nın yazı kurulunda, V.I. Lenin, G.V. Plehanov, Y.O. Martov, P.B. Akselrod, A.N. Potresov ve V.I. Zasuliç vardır. 1901 ilkyazından itibaren N.K. Krupskaya, yazı kurulu sekreteri olmuş aynı zamanda gazetenin Rusya’daki sosyal demokratlarla yazışmalarını yönetmiştir. Lenin fiilen yazı kurulu başkanı ve *Iskra*’nın tüm eylemlerinin yöneticisidir. *Iskra*’nın çizgisini benimseyen Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi (RSDİP) grupları ve komiteleri, Rusya’nın pek çok kentinde örgütler kurmuştur. *Iskra* örgütleri, Lenin’in eğittiği profesyonel devrimciler tarafından kurulmuş ve yönetilmiştir. Lenin’in girişimi ve doğrudan katılımıyla *Iskra*’nın yazı kurulu, partinin program taslağını hazırlamış ve 1902 yılında Temmuz-Ağustos aylarında toplanan RSDİP II: Kongresi’ni düzenlemiştir. II. Kongre, özel bir kararla, partiyi kurma uğrunda savaşımında oynamış olduğu rolü kaydetmiş ve *Iskra*’yı RSDİP’in merkezi organı olarak kabul etmiştir.

binanın çevresinde kurulan iskeleyle benzetilebilir; yapının dış kenarlarını belirtir ve yapıcıların birbiriyle temasını, işbölümünü ve örgütlü çalışmalarının meydana getirdiği sonucu görmelerini sağlar (1998:177).”

Bütün Rusya için bir siyasal gazetenin yayınlanmasının ana çizgi olması gerektiğini söyleyen Lenin, bu çizgiyi izleyerek bu örgütü (yani her protesto hareketini ve her kaynaşmayı, her an desteklemeye hazır devrimci örgütü) durmadan geliştirebileceklerini, derinliğine ve genişliğine güçlendirebileceklerini ifade etmektedir. Lenin *Iskra*'nın dönemin Rusya'sında sosyal demokrat örgütlenme için işlevini tartışırken ilginç bir örnek vermektedir. *Iskra*, duvarcı ustalarının, duvar örerken tuğlaları doğru yere, düzgün biçimde koymalarını sağlamak için kullandıkları ipe benzetilmektedir. Kısacası *Iskra*, parti yaşamında duvarcılarının tuğlaları düzgün dizmesini sağlayan kılavuz çizgisidir.

Lenin, bir gazetenin, harekete katılan insanlar ve çevreler arasında gerçek bağlar kurulmasını sağlayacak bir araç olduğunun da altını çizmektedir. Lenin'e göre, gerçek bir birlik kurulabilmesi için, her yerel çevrenin güçlerinin bir kısmını ortak davaya seferber etmeleri gerekir ve gazete, yerel çevrelere, davanın genel planını, kapsamını ve niteliğini derhal bildiren bir işleve sahiptir. Lenin'in vurguladığı başka bir nokta da gazetenin deneyim paylaşımını sağlamadaki etkisidir:

“(Eğer çıkarılacak olan gazete, adına layık bir gazete ise yani, eğer düzenli olarak çıkarılıyorsa, bir dergi gibi ayda bir kez değil ama en azından ayda dört kez çıkarılıyorsa) gazeteyi salt dağıtma işlevi bile fiili bağların kurulmasına yardımcı olur. Şu anda, devrimci amaçlarla yapılan kentler arası haberleşme çok enderdir her zaman her durumda bir kural olmaktan çok istisnadır. Ama eğer gazetemiz olsaydı, böyle bir haberleşme kural olurdu ve bu, doğal ki, yalnızca gazetenin dağıtımını sağlamakla kalmaz, (daha önemli olan), deneyim, malzeme, güç ve kaynak alış-verişini de sağlardı. Örgütlenme çalışmalarının kapsamı hemen genişler ve bir yörede sağlanan başarı, öteki yörelerin daha iyi çalışması için örnek olurdu: gazetenin, ülkenin başlıca kısımlarında çalışan yoldaşların,

kazanmış oldukları deneyimlerden yararlanma isteği uyandırır (1998:182-183).”

Lenin’e göre, parti örgütünün eyleminin başlıca içeriği, bu eylemin yoğunlaşma noktası, Rusya’nın bir ucundan bir ucuna birbiriyle bağlantılı, yaşamın bütün yönlerini aydınlatan ve yığınların olabildiğince geniş katmanları arasında yürütülen siyasal ajitasyon çalışması olmalıdır ve böyle bir çalışma, sık ve bütün Rusya’da yayınlanan bir gazete olmadan düşünülemez. “Bu gazete çevresinde kurulacak olan örgüt, buna katkıda bulunanları (sözcüğün geniş anlamıyla, yani gazete için çalışanlarının tümünün), örgütü, her şeye, devrim dalgasının ‘alçalış’ dönemlerinde partinin onurunu, saygınlığını ve yürekliliğini korumaktan, ulus çapındaki silahlı ayaklanmayı hazırlamaya, zamanını saptamaya ve gerçekleştirmeye kadar her şeye hazır olacaktır (1998:191).”

Lenin’e göre, dönemin otokratik Rusya’sında “yeraltı basınının sansür duvarını yarması ve legal ve tutucu basını kendinden açıkça söz etmeye zorlaması yeni bir şey değildir (1998:100).” Lenin, söz konusu yayın tartışmalarını yürüttüğü dönemi şöyle değerlendirmektedir. “İllegal yeraltı basını okumak ve *Iskra*’ya mektup gönderen bir işçinin deyimiyle²⁰ bu basından yaşamasını ve ölmesini öğrenmek isteyen halk kesimleri şimdi çok daha geniş ve çok daha derindir (1998:100).”

²⁰ *Iskra*’nın Ağustos 1901 tarihli 7. sayısında, St. Petersburglu bir dokuma işçisinden gelen mektuptan sözedilmektedir. Bu mektup *Iskra*’nın “İşçi Hareketi ve Fabrikalardan Mektuplar” adlı kısmında yayınlanmıştır. Mektupta şöyle denmiştir: “... *Iskra*’yı birçok işçi arkadaşım gösterdim ve gazete okuma okuma bir paçavra haline geldi; ama gene de bir hazine gibi saklıyoruz. ... *Iskra* bizim davamızı, kopekle değerlendiremeyecek ya da saatlerle ölçülemeyecek olan tüm Rusya’nın davasını ele alıyor. ... Geçen pazar günü onbir kişiyi topladım ve onlara “Nereden Başlamalı?” yı okudum. Akşam geç saatlere kadar yazıyı tartıştık. Her şeyi nasıl da iyi açıklıyor, nasıl da sorunun özüne giriyor. ... Ve *Iskra*’nıza mektup yazıp bize yalnızca nasıl başlamamızı değil, nasıl yaşamamızı ve nasıl ölmemizi de öğretmenizi istemeyi arzuladık.” Bu mektup işçi sınıfı örgütlenmesinde birlikte okuma pratiğinin yaygınlığını görmemizi de sağlamaktadır. İngiltere’ye ilişkin verilen örneklerin yanında bu mektup aracılığıyla Rusya’daki Sovyet örgütlenmesi çalışmaları sırasında özellikle işçiler arasında birlikte okuma ve tartışma geleneğinin sürdüğünü söylemek mümkündür.

Lenin'in örgütlenme/parti/siyasal çalışma sorunları etrafında ele aldığı yayın çalışmasının genel hatları ifade edilmeye çalışılmıştır. Ancak son olarak önemli bir noktaya daha değinilmesi gerekmektedir. Lenin, Rusya dışında olduğu dönemde çıkarılan *Vperiyod*²¹ adlı gazete ile ilgili yazdıklarıdır. Lenin 1905 yılında St. Petersburg komitesinden Bogdanov'a yazdığı mektupta şöyle diyor:

“... eğer yurtdışında yayınlanan bir gazetenin kendi gazeteleri olmasını istiyorlarsa onunla açıkça konuşmaya ve rahatça yazışmaya alışmaları gerektiğini açıkça ortaya koymak gerekiyor. Bu bakımdan her öğrenci çevresine, her işçi grubuna *Vperiyod*'un bir adresinin verilmesini (şimdi yurtdışında birçok adresimiz var ve daha da olacak) gerekli, son derece gerekli görüyorum. Sizi temin ederim ki komite üyelerinin taşra gençliğine adres dağıtımını konusundaki ön yargısı saçmadır. Bu ön yargıya karşı bütün gücünüzle savaşın, adresleri dağıtın ve *Vperiyod* yazı kuruluşuyla dolaysız bağlantılar isteyin. İşçi mektuplarına çok büyük bir gereksinmemiz var, ama az sayıda işçi mektubu geliyor. Onlarca ve yüzlerce kişinin *Vperiyod*'a doğrudan doğruya yazmaları gerekiyor (1993:63).”

Lenin, yine 1905 tarihli başka bir mektubunda, “kırtasiyeciliğe saplanmadan her alt-komiteye bildirimler yazmak ve yayınlamak hakkını verin (yanlışlıklar yapılırsa kıyamet kopmaz, *Vperiyod* onları “tatlılıkla” düzeltecektir (1993:64).” demektedir.

Görüldüğü gibi Leninist modelde yayına, bir parti organı olarak, partinin görüşlerinin “kürsü”sü olma işleviyle yaklaşılmaktadır. Ancak son aktarılan iki mektup bu organın kendi çalışması içinde örgütlemeyi hedeflediği işçi “yığınları” ile karşılıklı bir ilişki kurmayı da hedeflediğini göstermektedir. Bu açıdan Leninist yayın hem kendi kadrolarını –profesyonel devrimciler, komite üyesi işçiler- yerel örgüt militanları- eğitimini sağlamak ve onlara genel bir politik perspektif vermek hem de örgütlenme çalışmaları için hayati önem taşıyan bir niteliğe sahiptir.

²¹ *Vperiyod* (İleri); 22 Aralık 1904-5 Mayıs 1905 arasında Cenevre'de yayınlanan yasadışı haftalık Bolşevik gazete. Örgütsel ve İdeolojik yönetimi Lenin'in elinde olan gazetenin yazı kurulunda V.V. Vorovski, M.S. Olminski ve A.V. Lunaçarski yer almıştır.

3.2 Karşı-Hegemonya, Proleter Deneyim ve Radikal Alternatif Medya

Görüldüğü gibi, radikal alternatif medya pratiğinin tanımlanması çabasını barındıran tartışmaların merkezine, geleneksel politik kurumlar dışında bırakılan ya da konumlanan kolektif öznelerin (işçi sınıfı, yeni toplumsal hareketler; kadın kurtuluş hareketi/feminist hareket, etnik temelli kimlik hareketleri, cinsiyet yönelimli kimlik hareketleri; lezbiyen, gay, travesti, transeksüel hareket, ekolojist hareket) oturtulmuştur. Bunun nedeni; bu medyaların aynı zamanda karşı-hegemonik nitelikte olmasıdır. Radikal alternatif medyaların karşı-hegemonik niteliği, sözünün dolaşımının aracısı oldukları karşı-kamusal deneyimlere bağlanmalarıdır. Karşı-hegemonik güçlerin hedefledikleri toplumsal kesimlere ulaşmalarına olanak yaratan radikal alternatif medyanın bu bağı aynı zamanda onun ticari medya ağı ile ve egemen kamusal söz ile arasındaki çatışmacı niteliği de gözler önüne serer. Bu yanılla radikal alternatif medya, ticari medya ile hedefleri ve işlevleri bakımından yalnızca farklılaşmaz onunla karşıtlık ilişkisi içindedir. İletişim araştırmacıları, radikal alternatif medyanın söz konusu karşıt konumunu Gramsci'den ödünç aldıkları hegemonya/karşı-hegemonya kavramsallaştırması aracılığıyla değerlendirmektedir. Söz konusu değerlendirme bir yandan radikal alternatif medyanın konumunu belirginleştirmemize yardım ederken diğer yandan bize, Marksist yazının önemli isimlerinden olan Gramsci'nin rehberliği ile sınıf mücadelesine yaklaşımı yeniden ele alma şansını vermektedir.

Hegemonya, kapitalist bir ekonomik sistemde temel bir sınıfın diğer müttefik sınıfları yanına alarak karşıt ve tabi sınıf ya da sınıflarla arasındaki mücadele pratiği içinde ulaşılan ve nihai olarak da sistemin bir bütün olarak yeniden üretimini olanaklı kılan bir ideolojik sentezdir (Üşür, 1997:34). Hegemonya kavramı, Gramsci'nin alt-yapı/üst-yapı çözümlemesi, tarihsel blok ve sivil toplum

kavramları ile birlikte düşünölmelidir. Üst yapının devlete ait olmayan düzeylerinin yani sivil toplumun içine yerleştirilen hegemonya kavramı rızanın imal edilmesi şeklinde kabaca formöle edilmektedir. Barret'e göre; Gramsci'in siyaset ideolojisiyle ilgili düşüncesinin örgütleyici odağı olan hegemonya kavramı en iyi ve ağırlıklı olarak "rızanın örgütlenmesi" olarak anlaşılmıştır (2004). Devletin zora ve siyasal egemenliğe, yani diktatörlöğe dayalı iktidar alanına karşılık sivil toplum onaya bağılı hegemonya alanıdır (Üşür, 1997).

Egemen sınıfın bir egemen olma pratiğı olarak tanımlanan hegemonya kavramı (Üşür, 1997) içinde *ideolojik blok/tarihsel blok* önemli bir noktadır. İdeolojik blok; "tarihsel bakımdan (ve gerçek bir açıdan) ilerlemeci sınıfın aydınları, belirli koşullar içinde, son çözümlerde öbür toplumsal grupların aydınlarını bağımlı kılmak ve dolayısıyla, psikolojik nitelikte ve çoğı kez de kasta ilişkin bir nitelik taşıyan bağılarla, bütün aydınlar arasında bir dayanışma sistemi yaratmakla tanımladıkları bir çekim gücü gösterirler. Bu çekicilik aydın katmanlarını yönetici sınıfın katmanlarına kaynaştıran bir *ideolojik blok* ya da *entelektüel blok* kurulmasına yol açar.

"Tarihsel blok, belli bir toplumsal momentte maddi toplumsal pratikler (alt-yapı) ile çok sayıda olası ideolojik formlar arasından siyasal/ideolojik mücadelenin (sınıf mücadelesi) belirlediğı bilinçliliğın oluşturduğı somut ve sadece bu belli tarihsel momente özgü bütönlüktür. ... Gramsci'ye göre; belli bir tarihsel blok formu olmadığı gibi kurulmuş olan bir tarihsel blokun da sürgit varolabileceğinin garantisi hiçbir maddi toplumsal yapı tarafından sağlanamaz. ... Bir tarihsel blokun kuruluşu yapısal bir zorunluluktan değil, yapının ortaya çıkardığı bir eğilim ama esas olarak sınıf mücadelesinin biçimlerine bağılı dinamik bir süreçtir (Üşür, 1997:33)."

Gramsci, hegemonya alanını karşıt güçlerin, sınıfların ve sınıf çıkarlarının çatıştığı dinamik bir alan olarak tariflemektedir. "Hegemonya ideolojik bir mücadele içinde tanımlanıyorsa, o zaman böyle bir kavramsallaştırmanın karı-

hegemonyanın olanaklılığını da tartışması gerekir. Çünkü bir hegemonya alanında egemen güç bütün ideolojik öğeleri kendi açısından ilişkilendirerek kendi çıkarları için tüketme gücüne sahip olamaz. Yani karşı-hegemonya her zaman olanaklıdır (Üşür, 1997:38).”

Üşür’e göre, ideoloji kuramları alanındaki tartışmaların en önemli odaklarından biri karşı, muhalif ya da “onay” a katılmayan ideolojik öznelerin nasıl oluştuğunu açıklayabilme sorunudur. Gramsci’nin kuramında bu sorunun yanıtı, ideolojinin siyasal mücadele içinde yaşanan, dinamik bir toplumsal pratik olmasında, ideolojik öznelerin farklı sistematik düzeylerinin varlığı nedeniyle farklı ideolojik eklemlenmelere açık olmasında ve kapitalist toplumsal formasyonda belli bir ekonomik yapının zorunlu bir ideolojik yapıya yol açacak otomatik bir mekanizmaya sahip olmamasında yatar (1997:39).

Gramsci, hegemonya kavramını, özgürleştirici potansiyelin gömüldüğü bir alan olarak değil, devingen, çatışmalı ve karşıtlıkları içinde barındıran bir çerçevede ele almaktadır. Bu anlayış içinde temel sınıfın karşı-hegemonyasını kurabileceği bir olanağı da bünyesinde taşır. Gramsci, kavramı devlet aygıtını elinde tutan temel sınıfın tüm toplumsal kesim ve grupları kendine bağlayacak genişlikte tanımlamaz. Toplumsal kesimler ve bilgi düzeyleri içinde hegemonik gövdeye daha zayıf bağlanmış ve daha az sistematize edilmiş alanlar mücadele potansiyeli taşımaktadır.

Karşı hegemonya olanak tanınması, radikal alternatif medya tartışmalarının Gramsci’nin kuramıyla bitştirilmesini anlaşılır kılmaktadır. Hegemonik güç karşısındaki direniş potansiyelinin varlığı, bu potansiyeli görünür kılınması ve büyütülmesi radikal alternatif medyanın hedeflerini ve konumunu belirginleştirmektedir.

Bunun yanında, Downing (2001); radikal alternatif medya kuramında Gramsci'nin karşı-hegemonya tezinin altını çizerken, radikal alternatif medyanın bu mücadele içinde “zor” ile ilişkisini de gözler önüne sermektedir. Buna göre; merkezi güç odaklarının karşısında ve ondan bağımsızlaşarak kendi varlığını kuran radikal medya bu güç odakları tarafından yalnızca popüler kültür ve ticari medya dolayısıyla değil aynı zamanda fiziksel güce dayalı müdahalelerle de karşı karşıya kalırlar.

“Radikal medya aktivistleri sıklıkla devlet baskısına –idam, hapse atma, işkence, faşist baskılar, radikal radyo istasyonlarının bombalanması, tehditler, polis takibi gibi- maruz kalırlar. Bunu basitçe ... fikirler çatışması olarak görmek saflık olur. Radikal medyanın öyküsü, Gramsci'nin kendi hayatından da acı bir şekilde bildiği gibi, çoğunlukla ateşli, bazen öldüresiye kaba otoritenin yaşam mücadelesidir. Radikal alternatifin yanına devlet gücünü, hegemonyayı ve baskaldırıcıyı yazmak onlar anlamak için gerekli bir aşamadır (Downing, 2001)”

Downing (2001), Leninist modele giriş yaparken; bu modelin ilk mayalandığı dönemde Çar rejiminin baskısı altında olduğunu, muhalif medya aktivistlerinin “gizlice etkileme” yolunu kendilerinin seçmediklerini, organizasyonlarının her aşamasında iletişimlerine karşı kurumsal baskı altında tutulduklarını ve adayların Sibiryap hapisanelerinde ya da daha kötü koşullar altında olgunlaştığını belirtmektedir.

Buradan bir adım geriye dönecek olursak, radikal alternatif medyanın varlık nedenlerinden birinin, ticari medyada yer bulamayan, temsil edilmeyen, eksik ya da belirli biçimlerde temsil edilen toplumsal kesimlerin ve ideolojilerin sesi olmak olduğu söylenebilir. Tam da burada bu toplumsal kesimlerin oluşturduğu karşıt kamusal alan biçimleriyle radikal alternatif medyanın ilişkisini kavramak önemli hale gelmektedir. Tekil bir kamusal alan tasavvurunu eleştiren ve farklı kamusal alan biçimlerine vurgu yapan bir anlayış içinden bakıldığında, radikal alternatif medya

egemen kamusal alan dışında karşıt kamusal alanların inşasında kurucu bir rol oynamaktadır. “Karşıt kamu”larla radikal alternatif medya ilişkisini kavrayabilmek için, öncelikle bu adlandırmayı ele almak gerekiyor. Alexander Kluge ve Oskar Negt, karşıt kamu kavramını burjuva kamusal alanın bir eleştirisi olarak geliştirmişlerdir.

“Negt ve Kluge, argümanlarının temel amaçlarını proleter kamusal alana gerçeklik kazandırma çabalarının incelenmesi ve gelişmiş kapitalist toplumlarda ortaya çıkan çelişkilerin karşıt bir kamusal alan açısından taşıdığı potansiyeli irdelemek (1993:xliv) olarak açıklarlar. Çalışmalarının en başında Negt ve Kluge, bütün kamusal alan biçimlerinin “işçi sınıfının bu alandan ne derece yararlanabildiği”, “egemen sınıfların hangi çıkarlarını kamusal alan aracılığıyla sürdürebildiği” soruları etrafında incelenmesi gerektiğini belirtirler (Negt ve Kluge, 1993:1) dolayısıyla Negt ve Kluge’nin kamusal yaklaşımı, burjuva kamusal alanın dışarıda bıraktığı kapitalist ekonomik sistemin sömürüp parçaladığı toplumsal emek gücünün tecrübelerinin yeniden güçlendirilmesinin yaratacağı bir devrimci potansiyel olduğu anlayışına dayanır (Çoşkun, 2008:159).”

Negt ve Kluge, proleter kamusal alana giriş yaparken öncelikle neden “proleter” kavramını seçtiklerini açıklamaktadır. Yazarlara göre; “proleter kavramı, işçi sınıfının özgürleşmesinin tarihiyle tözsel olarak kaynaşmış olan stratejik bir konum almaya işaret eder (2004:134).” Proleter kavramı, eleştirel bir kamusal alanın sembolik tayfı içinde kategorileştirilmeye direnmektedir ve son olarak; kavramın tanımladığı gerçeklik koşulları bugün de varlığını sürdürmektedir (2004).

Kamusallığı derin bir tecrübe meselesi çerçevesinde ele alarak, burjuva kamusal alanının ötesine geçebilecek, ondan apayrı bir kolektif tecrübe ve iletişim bağlamı olarak proleter kamusal alanın parametrelerini ve imkanlarını ve bu alanın burjuva kamusal alanıyla diyalektik ilişkisini incelemeye yönelik Negt ve Kluge;

“proleter” terimini en genel anlamıyla, yani üretim araçlarından ayrılmış olmak, mülkiyetine sahip olmamak (mülksüzlük) anlamında kullanmışlar ve “proleter” kavramını sadece endüstri proleteriyasının emek karakteristikleriyle değil, benzer biçimde yabancılaşmış, kısıtlanmış her türlü üretici emeği de içine dahil ederek tüm yaşam alanlarına yaygınlaştırmışlardır (Özbek, 2004:483).

Yazarlara göre, proleter yaşamı, bağlantılı, tutarlı bir bütün oluşturmaz; bu yaşama karakterini veren şey, tam da, gerçekte kendisini bir arada tutan ögelerle engellenmiş, tıkanmış olmasıdır. Proleter yaşamı bağlayan ögelerin tıkanmasını destekleyen toplumsal tecrübe ufku ise, burjuva kamusal alanıdır (2004). Kamusal alan kavramının geçerlilikte olan yorumlarında insanı çarpan şey bir yığın fenomeni bir araya getirmeye çalışmaları ama yaşamın en önemli iki alanını dışlamalarıdır: endüstriyel aygıtın tümü ve ailedeki toplumsallaşma.

“Neredeyse tüm burjuva kamusal alan biçimlerine özgü olan zayıflık şu çelişkiden kaynaklanmaktadır: burjuva kamusal alanı tözsel yaşam çıkarlarını dışlıyor olmasına rağmen yine de bir bütün olarak toplumu temsil ettiğini iddia eder. ... Burjuva kamusal alanın temeli tözsel yaşam çıkarlarına yeterince oturmadığı için, sonuçta kapitalist üretimin daha elle tutulur çıkarlarıyla müttefik olmaya mecbur kalır. Burjuva kamusal alanı açısından proleter yaşamı, ‘kendinde bir şey’ olarak durur: Proleter yaşamı, burjuva kamusal alanı üzerinde bir etkide bulunur; ama onun tarafından anlaşılmaz bir şey olarak kalır (2004:136).”

Negt ve Kluge’ye göre; proleter kamusal alan için aslolan, işçi sınıfının pratik politik tecrübesidir. Bu işçi sınıfının kendi tecrübelerinin burjuva kamusal alanın dar ufukları aracılığıyla tanımlanmasına izin vermemek, işçi sınıfının burjuva kamusal alanıyla nasıl baş edebileceğini bilmesi ve bu alanın ortaya koyduğu tehditlerin farkında olması anlamına gelmektedir. Buna göre; işçi sınıfına özgü tecrübelerin kristalleşmesinin ortamı olarak burjuva kamusal alanının herhangi bir kullanım değeri yoktur. Ortaya çıkışından itibaren işçi sınıfı

hareketinin kaygısı, proleter çıkarları kendi kamusallık biçimleri içinde politik olarak ifade etmek olmuştur (2004:137). Bununla paralel amaç, egemen sınıfın devleti araç olarak kullanmasına karşı koymaktır. Yazarlara göre; burjuva kamusal alan fikri, yani politik önemi olan tüm karar alma süreçlerinin, yurttaşların kendi kanaatlerini hukuk garantisi altında tartışarak oluşturma hakkına bağlanmasına ilişkin bu cüretli kurgu, ortaya çıktığından itibaren çift değerli bir niteliğe sahip olmuştur: “Devrimci burjuvazi, empatik kamusal alan kavramı aracılığıyla tüm toplumu bir birlik altında kaynaştırma çabasındaydı ... gerçekte ise, her ne kadar politik terimler içinde ifade edilmemiş olsa da, toplumun biraradallığını zorlayan şey meta üretimi temelinden kaynaklanan değer soyutlamasıydı (2004).” Bu nedenle Negt ve Kluge, “kamusal alanı, devlet ve toplum arasında kalan ‘bir ara alan’ olarak ele alan yerleşik kategorileştirmeyi eleştirerek, kamusal alan analizini maddi üretim ve toplumsal yeniden-üretim zemininden kalkarak ele alıyorlar (Özbek, 2004:37). Negt ve Kluge’nin “proleter” ya da “karşıt” kamusal alanı, kapitalizmin sömürdüğü, parçaladığı, dıştaladığı ya da bastırıldığı, değersizleştirdiği ve tedavülden çıkardığı toplumsal emek gücünün tecrübe, yetenek, beceri ve ilişki biçimlerinin karşı stratejiler aracılığıyla bağlantılandırılmasının ve güçlendirilmesinin taşıdığı devrimci potansiyele işaret ediyor (Özbek, 2004:37).

Hansen’e göre; “Kamusal Alan ve Tecrübe”de kapsayıcı bir ‘toplumsal üretim nosyonu bulunur. Buna göre, metaların maddi üretimi toplumsal üretim içindeki maddi oluşumlardan sadece biridir; ama bu oluşum kapitalizm altında tüm öteki toplumsal üretim alanları üzerinde hâkimiyet kurmuş durumdadır. Toplumsal üretimin bu öteki alanları, toplumsallaşma süreçleri, dil, libidinal yapılar, mahremiyetin yaratılması, tecrübe (ve tecrübe koşullarının yaratılması tecrübesi), toplumsal etkileşim yapıları ve kamusalılığı içerir (Hansen, 2004:167). Negt ve

Kluge'nin üretim nosyonu, toplumsal servetin onu üreten özneler tarafından yaratıldığı, böylece onlar tarafından yeniden sahiplenileceğine ilişkin Marksist kabul üzerinden şekillenen bir perspektif içerir. İkiliye göre, kapsayıcı ve karşı-hegemonik bir kamusal alanın evrensel yapıları, entelektüel planda değil ama mevcut üretim ve tüketim bağlamlarının sürekli dönüştürülmesinde, mülksüzleştirilmenin ve yeniden-temellük etmenin, ayırıştırmanın ve küreselleşmenin maddi dinamiklerinde aranmalıdır (Hansen, 2004:173). Üretimin bu kapsamlı ele alınışı, kamusal alan meselesine “özel yaşamın en mahrem alanlarında bile işleyen üretim” açısından bakmayı getiriyor; yazarlara göre, “üretim kamusal alanın “üstbelirleyeni” (overdetermination)dir (Özbek, 2004:484).

“Negt ve Kluge’de; günümüzde kamusal tecrübenin üretilmesi üç yapılanma ve tarz aracılığıyla gerçekleşiyor. Bu üç yapı, birbiriyle ilişkili üç kamusal alana denk düşüyor: Birincisi; Habermas’ın ortaya çıkışını ve dönüşümünü resmettiği, parlamenter temsiliyet ve devlet kurumlarında ortaya çıkan klasik burjuva kamusal alanı²². İkincisi; endüstriyel-ticari kamusal alan (fabrika toplulukları,

²² 17.yy’dan itibaren Batı Avrupa’da yalnızca üretim faaliyetlerinin hızla dönüşümünü değil, kamusal alan/kamu’nun yeniden tarifini ve bu alanı düzenleyecek yeni kanalların açıldığı görülmektedir. Arendt, Yunan Demokrasisi’ne bakarken ekonomik alanın-hane ile ilişkili olduğunu ifade etmektedir (2003). Modern devlette ise Habermas’ın belirttiği gibi, “O zamana dek ev ekonomisinin çerçevesi ile sınırlanmış faaliyetler ve bağımlılıklar, evin eşliğinden kamunun ışığına çıkıyordu (Habermas, 2005).” “Özel’in hayati ihtiyaçlarına bağlı birtakım zorunlulukların yerine getirilmesi gerçeğine dayalı-antik anlamı, toplumsal emeğin gerekleri ve getirdiği bağımlılık ilişkileri sonucunda, özel alanın iç kesiminden yani evden kovulmuş gibi görünmektedir. Mal dolaşımının ev ekonomisinin sınırlarını yıkması ölçüsünde, çekirdek ailenin alanı ile toplumsal yeniden üretim alanı arasında bir sınır çizilir; devletle toplum arasındaki kutuplaşma süreci, toplumun içinde de cereyan eder (Habermas, 2005:95).” 18.yy’de politik güç olan burjuvazi, politikada karşılıklı anlamaya dönük bir eylem olarak “kamuoyu” kavramını tanımlamıştır. 18.yy için kamuoyu, rızaya dayalı bir devlet yönetiminin, yasaların üstünlüğü ve yurttaşlık bilinci ile katılım gibi liberal argümanların içinden kurulduğu sembolik bir alan olmuştur. Habermas’a göre; “akşam yemeği davetleri, salonlar ve kahvehaneler, biraraya getirdikleri toplulukların bileşimi ve çapı, davranış tarzı, yürütme ortamı ve onlara yön veren konular bakımından birbirlerinden ne kadar farklı olsalar da, hepsi özel şahıslar arasında süreklilik kazanma eğilimi taşıyan bir tartışmayı örgütlerler, bundan ötürü bir dizi ortak kurumsal ölçüte de sahiptirler.... bu kamusal topluluk fikri ciddi olarak ilk kez kahvehanelerle, salonlarla ve cemiyetlerle gerçekleşmiş değildir, lakin bir fikir olarak ancak bunlarla kurumlaşmış, bunlarla nesnel iddia halini almış ve gerçeklik kazanmıştır (2005:105-106). “ Habermas, burjuva kamusal alanının kurucusu olarak sanat ve edebiyat içinde varolan kamusal topluluğun tartışmalarının, sanatın pazar için üretilip satılan bir mal haline gelmesiyle herkes tarafından ulaşılabilir hale gelmesinin sonucu olarak kilise ve devlet otoritelerinin tekelinden çıkarak genele yayıldığını belirtir. Ayrıca kamusal topluluğun ilkesel açıdan dışı kapalı olmayan bir yapıya

şirket halkla ilişkileri, ticaret ve tüketim alanları, bilinç endüstrisi medyaları...).

Üçüncüsü; proleter kamusal alan (karşıt yaşam bağlamı) (Özbek, 2004:484).”

Meral Özbek’e göre; toplumsal tecrübeyi üstbelirleyen üretim yapılarının bu tahlili, asıl meselenin üretim ilişkilerinin dönüştürülmesi olduğunu gösteriyor ama bu tecrübe ufkunu yapılandıran egemen mekanizmalar arasındaki çatlaklar önemli ve çelişkilerin tahlili de çok önemli. İkiliye göre, bugün proleter tecrübeyi niteleyen özellikler şunlardır: “Birincisi; proleter tecrübe, kapitalizmin yabancılaştırıcı koşulları altındaki yeniden üretimin tecrübesidir, saf değildir. İkincisi; bu tecrübe, olabildiği haliyle bile kamusal ifade ve temsiliyet şebekelerinden izole edilerek engellenmiştir. Üçüncüsü ise bu blokajlara tepki olarak, yabancılaşmış üretim tecrübesinden kaynaklanan direnmeler ve tahayyül yüklü stratejiler ortaya çıkar. Bunlar, protesto enerjileri, şahsiyetlenme yönündeki şiddetli arzular, bireysel ve kolektif fanteziler ve yaratıcı sahiplenme biçimlerini alırlar. Böylece alternatif medya stratejisi, bu halleriyle proleter tecrübelerin ufkunun genişletilmesine; kamusal ifade ve temsiliyet şebekeleri olan iletişim araçları aracılığıyla birbiriyle ilişkilendirilip güçlenmesine dayanır (Özbek, 2004:485)”

Kluge’nin alternatif medya pratiği anlayışı, kamusal alanın üretildiği yapılardaki çelişkiler ve ‘gözenekler’ kadar farklı strateji ve taktiklerle yürütülen partizanca bir pratiğe, Gramscivari bir mevzi kazanma manevralarına dayanıyor (Özbek, 2004). Yazarlara göre; kapitalizmin her yeni birikim döneminde yeni alanlar metalaştırılıken, toplumsal pratiklerde olduğu kadar bedenlerde ve

kavuşmasını ve tartışmaların daha geniş bir topluluk-özel şahıslardan, okuyuculardan, dinleyicilerden ve seyircilerden oluşan- içinde varolmasını sağlamıştır. Habermas’a göre modern kamu izleği, antik kamuyla kıyaslandığında, beraber hareket eden vatandaşların aslen siyasi nitelikli olan ödevlerinden (içeride adalet dağıtma, dışarıya karşı kendini savunmak), kamusal olarak akıl yürüten topluluğun daha ziyade sivil nitelikli ödevlerine (mal dolaşımının emniyete alınması gibi) kaymıştır. Burjuva kamusunun siyasal ödevi sivil toplumun düzenlenmesidir (2005).

zihinlerde de yeniden ayırma ve parçalanma biçimleri ortaya çıkar. Ancak tarihsel olarak, tarımsal ve zanaatkâr emek gücü tiplerinde gelişen insani kapasite ve duyular, bastırılarak, kullanılmayarak, yanlış kullanılarak ve uyarlanarak endüstriyel emek gücüne ait yeteneklere bağlanarak ya da birbirlerini etkisizleştirerek deformasyona uğrasa da, varlıklarının izlerini ısrarla sürdürürler. Bu ısrarlı izler, kolektif pedagojik kaynaklar olarak okunabilecek masallarda, diğer belgesel metinlerde ve yaşam biçimlerinde de açığa çıkar (Özbek, 2004:587).

Yazarların ulaştığı bu nokta ile radikal medyanın tanımlanması başlığı altında söz edilen, J. Scott'un gizli senaryolar kavramı ile paralellik kurmak mümkündür. Scott da tahakküm altındaki toplumsal kesimlerin, iktidar konumlanmalarına uyumlu kamusal edimler sergilemekle birlikte, kendi dışlayıcı kamusalılıkları içinde geliştirdikleri gizli senaryolarla bu ilişkiyi bozucu, bu ilişkiye itiraz eden bir dizi pratiğe sahip olduklarını ifade etmekte ve bunun kanıtı olarak tıpkı Negt ve Kluge gibi halk masallarını, söylenceleri ve diğer anonim kaynakları göstermektedir. Tahakküm ilişkilerine bu biçimiyle yaklaşmanın ise Gramsci'nin karşı-hegemonyanın olanaklılığı tezi ile bağ kurmak anlamına geldiği söylenebilir.

Negt ve Kluge'nin kolektif tecrübeyi üreten yapıları burjuva kamusal alanın yapılarının yanı sıra endüstriyel-ticari yapılar ve aile dahil toplumsallaşmayı mümkün kılan tüm yapıları da dahil ederek genişletmeleri, kolektif tecrübenin bu farklı yapı ve mekanizmalar aracılığıyla, hem gündelik pratikler hem de dil-temsil düzeyinde nasıl ve kimin çıkarına göre üretildiğinin haritasını çıkartmayı mümkün kılar (Özbek, 2004:447-448). Özbek'e göre, kamusal alan kavramı, kültür politikalarının olduğu kadar politik kültürün de önemini kavramayı ve analiz etmeyi sağlayan, kültür ve politika ilişkisini yeniden düşünmeyi mümkün kılan önemli bir araçtır. "Kluge'nin deyişiyle özel alanın 'tiranlığa terkedilmiş' ve

bastırılmış toplumsal meseleleri ve yaşam bağlamlarını kamusal kılabilmek için, politik bilinç ve mücadele gereklidir. Ama kamusal alan kavramı bize, politik mücadelenin kültürel-ideolojik mücadeleyle ilişkisini, nasıl iç içe geçtiğini ya da geçmesi gerektiğini; politik eylemin aynı zamanda kültürel bir pratik içerdiğini gösteriyor (Özbek, 2004:450).” Özbek’e göre, toplumsal mücadele biçimlerinin içerdiği kültürel-ideolojik boyut kendisini, neyin-nasıl kamusal söylemlerde kapsadığının ve hak taleplerine konu olabildiğinin meşruluk sınırlarını çizen egemen biçimlere karşı geliştirilen alternatif ve karşıt söylem, eylem, iletişim ve tecrübe biçimlerini gösterir.

Kluge, “burjuva diktatörlüğü”nün kendisinin de asıl olarak kompartımanlaştırmaya dayanan biçiminde yani kamusal ve özel, üretim ve politika, politika ve gündelik hayat, hakiki kamusal ifade ve gündelik dil, eğitim-bilim-sanat ve kitlelerin tecrübesi-bilinci arasındaki ayrımlarda yattığını ve geleneksel olarak birbirinden kopartılmış bu alanlar arasındaki bağlantın sağlanmasının aciliyetini vurgulamaktadır. Çünkü, Özbek’in ifadesiyle, kamusallık sadece eleştirel akıl yürütme, bilgi, norm, kural, prosedür içeren toplumsal düzenlemelerin ürünü değildir; aynı zamanda ortak-duyusal algılama, ifade, duygu, beğeni, boyun eğiş, itiraz, isyan, çatışma, anlaşma, yenilgi, tanıma, dayanışma, hatırlama, öğrenme süreçlerini içeren iletişim biçimlerine dayanır. Kamusallık sadece kitlesel medya dediğimiz ortamlar aracılığıyla kurulmaz; gündelik etkileşim mekânları ve yaşam pratikleri içindeki çok sayıda karşılaşmanın; çeşitli ihtiyaçlar, çıkarlar, emek kapasiteleri ve motivasyonlara dayanan, belirli ortak yaşam kurma ve sürdürme alışkanlıkları, yatkınlıkları ve arayışlarını içeren iletişim biçimleri ve pratiklerinin ürünüdür (Özbek, 2004:445).

Negt ve Kluge'nin, toplumsal üretimin maddi zemini üzerine kurdukları proleter kamusal alanın, proletaryanın bu toplumsal üretim ilişkilerindeki iktisadi konumlarından, yani emek gücünü satan insanlar toplamı olmaktan daha fazlası olduğuna ilişkin savları tam da bu yaşam bağlamına oturan kolektif tecrübe ve kültüre yaptıkları vurgudan kaynaklanmaktadır. Buna göre, proletarya, sadece iktisadi bir kategori değildir aynı zamanda ortak tecrübeye, yapma-etme-algılama alışkanlıkları ve yapılarına sahiptir ve alışkanlık ve yapılar gündelik iletişim stratejileri aracılığıyla kamusallaştırılmaktadır. Negt ve Kluge'nin bu belirlemeleri, yani proletaryayı, üretim ve yeniden üretim sürecindeki konumlarının yanı sıra bir sınıf haline getiren kültürel, toplumsal pratikler aracılığıyla birbirine bağlandığı savı E.P. Thompson'un İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu (2004) adlı çalışmasında da görülmektedir. Thompson'un çalışmasında; metnin önceki bölümlerinde de yer yer değindiğimiz gibi; İngiliz işçi sınıfının bir sınıf olarak ortaya çıkışı ve erken dönem mücadeleleri, sınıf kültürü ve gündelik yaşam içinde kurulan bağlarla sergilenmektedir. Araştırmacının, Avam ve Görenek (2006) adlı çalışması da benzer bir izleğe sahiptir. Örneğin; Thompson'un (2006) İngiltere'de geleneksel popüler kültürün köklerini araştırdığı bu çalışmasında yer verdiği "hoyrat müzik" geleneği, kortejler halinde şarkı/marş söyleyerek yürüyen protestocuları anlamamız için kapı aralamaktadır. Ellerindeki tencere, tava ya da başka aletlerle hatta kimi zaman içine taş konmuş teneke kutularla gürültülü husumet gösterileri yapmanın, protesto ederken şarkı söylemenin kültürel kökleri anlamına geldiği dahi söylenebilir. Bu bağlamda; Scott'un ayaklanmaları ve direnişleri anlayabilmek için tahakküm altındakilerin gizli senaryoların kavranması gerekliliğine ilişkin hatırlatmasını yinelemek gerekiyor. Kısacası proletaryanın, mülksüzleştirilmiş olanlar anlamı genişletilerek, kolektif kültüre ve belleğe sahip,

bir sınıf olarak yaşam deneyleri bağlamında yeniden tanımlandığını söylemek mümkündür. Bu tanımlamanın kalkış noktası üretim ilişkileri ve süreci olmakla birlikte, tecrübe ufkuyla birleştirilerek ve kültürel süreçler dahil edilerek yaşam bağlamına oturtulmuştur. Proleter kamusal alan önermesiyle politikayı, yaşam dünyası ve ailenin toplumsallaşması bağlamını da göz ardı etmediği için özel alanla buluşturan bu yaklaşımın, feminist hareketin ünlü “özel olan politiktir” mottosu ile de buluşarak geleneksel özel alan-kamusal alan ayırımına da mesafelenerek, özel alan sınırları içinde tutularak politika dışı ilan edilen meseleleri politikaya dahil etmektedir. İkili bunu, “eyleme temel teşkil eden sözün ve söylemin üretimi konusundaki vurgusuyla; bastırılmış tecrübelerin ortaya çıkarılmasının ve bir meseleyi herkesin sorunu haline getirmede, konuşma başta olmak üzere görsel-işitsel medyadan sanat ve edebiyata dek kültürel araçlar ve pratiklerin önemini göstererek; politik söz ve eylemle kültürel pratik arasındaki bağlantının önemini vurgulayarak” yapmaktadır (Özbek, 2004:450).

Özbek’e göre; kültürün politikaya dolanmasının bir boyutu, gündem dışı bırakılmış meseleleri kamusal kılmada kültürel pratiğin artan önemiye; ikinci boyutu toplumsal sınıf ve sınıf-dışı (toplumsal cinsiyet, cinsel tercih, etniklik, yaş, dinsel inançlarla ilgili) meselelerin ve aidiyet, görme ve ifade biçimlerinin iç içe geçtiği yeni toplumsal hareketler ve sosyallik biçimlerinin ortaya çıkmasıdır. Böylece sınıf hareketinin, sınıf-dışı denem çeşitli talep ve protestoları içerebilmesi, bu protesto yolları aracılığıyla da kendi eylemini gerçekleştirebilmesi ve bu sınıf-dışı aidiyetlere dayanan politik hareketlerin sınıfsal temellerini açığa çıkarabilmek mümkün hale gelmektedir.

Downing’in de “birer durağanlık abidesi” olarak eleştirdiği ve tarihsel olarak sınıf mücadelesi üzerine oturan Leninist modelin, Marx ve Lenin aracılığıyla

dayandığı kuramsal temeli görünür kılma çabasıyla başlayan bu bölümün, Gramsci'nin karşı-hegemonik güce, bir mücadele alanı olarak sivil topluma yaptığı vurguyu, proleter kamusal alan ile birleştirmek, modelin eleştirisi konusu edilen yönlerine alternatif önermeyi de mümkün kılmaktadır. Böylece, üretim ilişkilerindeki konumu gereği, kolektif bir özne olma konumunu sürdüren işçi sınıfı, özellikle reel sosyalist çizgiye denk düşen bir yaklaşım içinden, birer istatistik rakamı kadar etkisiz ve müdahaleye açık bir toplumsal kategori olmaktan çıkarak, kendine ait direniş biçimleri, algı setleri, ifade stratejileri olan gerçek insanlara dönüşmekte ve politika yaşam bağlamında üreyen bir formüle kavuşmaktadır. Kluge'nin de hatırlatmasıyla, kapitalist ilişkiler nedeniyle yabancılaştırıcı etkiyi de unutmadan, Lenin'in ifade ettiği siyasal teşhirlere dayanan medyaların sınıfın kolektif kültür ve belleğindeki direniş stratejilerini harekete geçirerek, bağlantılandırabilmesi, oturduğu yaşam bağlamı sayesinde ve sınıf-dışı aidiyetlerin engellenmesi, bastırılması ya da yok sayılması mücadelesiyle de ilişkilendirebilmesi mümkün olacaktır. Böylece, "durağanlık abidesi" olmaktan kurtularak proleter kültüre uygun biçimde, "fırsatları, öngörülemeyen konjonktürleri, ani değişimleri ve kararsızlık potansiyelini" görerek ve içererek dinamizm kazanması da mümkün olabilecektir.

II. BÖLÜM: TÜRKİYE’DE SOSYALİST HAREKETLERİN TARİHİNDE YAYINCILIK PRATİKLERİNİ VE 1970’LERDE SOSYALİST YAYINCILIK

1. 1970 Öncesinde Sosyalist Hareketlerin Yayınları Üzerine Genel Belirlemeler

1970’li yıllarda, Türkiye’de sosyalist harekete mensup Kurtuluş, Halkın Kurtuluşu ve Devrimci-Yol dergisi etrafında örgütlenen fraksiyonların, farklı kamusal biçimlerini nasıl kurduklarına, dolaşıma soktukları “söz” aracılığıyla bakarak, 70’li yıllardaki politik atmosfer ve Türkiye’de sol geleneğin yapısına ilişkin değerlendirmelerin sınanması mümkündür. Sözü edilen değerlendirmeler Türkiye’de sol hareketin dilinin geleneksel olarak, karşılıklılığa izin vermediği, kalıpcı olduğu ve ikna etmeye dönük olmadığıdır. Bora; bu değerlendirmeleri Türkiye’nin siyasal kültürü ve kamusal biçimleri ile ilişkilendirmektedir. Yazara göre; “sol politika dili, Türkiye’deki yerleşik ana akımı itibarıyla, resmi kamusal dilin kalıpcılığından ve hamasiliğinden yeterince ayrışmamış, nihai bilgiye daima vakıf, salt kendini duyurmakla (tebliğini yapmış olmakla) tatmin bulan, duygudaşlık ve sıcaklık iletme gücü düşük bir dildir (Bora, 1998).” Sözü edilen üç çevrenin süreli ve ulaşılabilen süresiz yayınlarındaki, sloganlara, görsel malzemelere, illüstrasyonlara, kampanya materyallerine bakarak sol politikanın retoriğinin genel hatları belirginleştirilmeye çalışılacak ve sözü edilen tarih aralığında radikal yayıncılık pratiklerinin izi sürülecektir. Sosyalist topluluklar yaratma çabası ve iddiasında olan bu yayınların “politik söz”lerini yaygınlaştırma biçimleri aracılığıyla Türkiye’de ‘70’li yıllarda sosyalist hareketin kamusal biçimi/biçimleri açığa çıkarılmaya çalışılacaktır.

Ancak 1970’lerde sosyalist hareketi kavrayabilmek ve radikal yayıncılık pratiğini mercek altına alabilmek için Türkiye sosyalist hareketinin başlangıçtan

'70'lere kadar sürdürdüğü tarihine kısaca bakmak gerekmektedir. Bu bölümde II. Meşrutiyet yıllarından 1970'lerin ilk yarısını içeren zaman diliminde sosyalist hareketin tarihsel akışı ve temel eksenleri yayın faaliyetleri²³ üzerinden aktarılmaya çalışılacaktır. 1970'lerin ikinci yarısı ile 12 Eylül 1980 askeri darbesi arasındaki zaman dilimi ise ele alınan üç çevrenin yayınlarının incelenmesi yoluyla diğer bölümde ayrıntılı olarak değerlendirilecektir. Tezin kapsamı itibariyle sosyalist hareketin bölüntülerinin ideolojik yönelimleri ve politik tutum alışları üzerine tartışmaya oldukça sınırlı biçimde yer verilecek, tarih anlatısı yayın pratikleri ile sınırlı tutulacaktır.

1.1 1908-1960 Arasında Sosyalist Yayınlar

Türkiye'de sosyalist harekete ilişkin başlangıcı, Osmanlı'da sosyalizan fikirlere sahip birkaç yayımla yapmak mümkün görünmektedir. Osmanlı topraklarında, sol/sosyalist aydınların, örgütlenmeye dönük ilk adımları attıkları dönem olarak (1908-1913) II. Meşrutiyet yılları işaret edilmektedir. Örgütlenme çabalarının en yoğun olduğu bölgeler, Selanik, Manastır, Drama, Kavala gibi Rumeli kentleriyle, İstanbul ve İzmir'dir. Bu kentlerde yürütülen örgütlenme çabalarına büyük ölçüde Bulgar, Rum, Ermeni ve Yahudi sosyalistleri önyak olurken, İstanbul'da Osmanlı aydınları arasında kendini "solcu" ya da "sosyalist" olarak tanımlayan çevreler ilk kez ortaya çıkmıştır. Belirtilen tarih aralığında, ekonomik-sendikal amaçlı örgütler ile sosyalist çevreler dirsek teması içine girmiş, özellikle Rumeli'de iç içe geçmiştir. 1909-1910 yıllarında, grev hakkını düzenleyen Tatil-i Eşgal kanunun çıkarılmış olması ve bu kanunun kısıtlayıcı hükümleri nedeniyle işçi eylemleri ve grevlerinde belirgin bir gerileme görülse de örgütlenme çalışmaları hızlanmıştır. 1908'de, Selanik'teki sosyalist

²³ Bkz: Ek-1: Yayınların Listesi

örgütlenmenin önemli isimlerinden olan Yahudi sosyalisti Abraham Benora'nın kayıtlarına göre; bu dönemde sendikalarda örgütlenmiş işçilerin sayısı 125-150 bin civarındadır. Ancak; bu dönemde örgütlenme girişimleri yalnızca ekonomik amaçlı örgütler ve sendikalarla sınırlı kalmamış “işçilere sınıf bilinci ve ideolojisi götürmeyi amaçlayan” sosyalist klüpler, dernekler, siyasal örgütlenmeler ve sosyalist çevreler kurulmuştur. İstanbul'da “solcu” denebilecek ilk yayın 1909 yılında çıkan, tek sayına ulaşılabilen *İşçiler Gazetesi* (No1 28 Kanun'u Sani 1324)'dir. Osmanlıca ve Fransızca olarak yayınlanmış ve ileride Rumca da yayınlanacağı belirtilmiştir. Bu ibarenin altında gazetenin “umum müstahdemin ve amelenin vasıta-yı neşr-i efkârı olmak...” üzere yayınlandığı yazılmıştır. Gazetenin sayfa sayısı, künyesi, boyutları ve kapak sayfasının içeriğine ilişkin bilgiye ulaşılamamıştır. 1910 yılında çıkarılan “Cemiyetler Kanunu” çerçevesinde kapatılan bu örgütlenmeler, 1912 yılında faaliyetlerine tekrar başlamış ancak 1913 yılında Mahmut Şevket Paşa suikastını izleyen baskı döneminde çalışmalarına son vermek durumunda kalmıştır (S.T.M.A., sayı-6).

Belirtilen örgütlenmeler içinde Hüseyin Hilmi ve çevresi tarafından kurulan Osmanlı Sosyalist Fırkası önemli bir yere sahiptir. Osmanlı Sosyalist Fırkası (OSF)'ni oluşturacak çevre, 26 Şubat 1910 tarihinde yayınlanmaya başlayan *İştirak* adlı haftalık bir dergi ile görüşlerini yaymaya başlamıştır. *İştirak*, gazeteci Ahmet Samim'in öldürülmesi üzerine yaptığı, kapağında Ahmet Samim'in fotoğrafı olan özel sayısı nedeniyle “Divan-ı Harb-i Örfî” tarafından kapatılmıştır. Dergi “*Ahmet Samim Fevkalade Nüshası*” ile birlikte 17 sayı yayınlanmıştır. Derginin kapatılması üzerine *İnsaniyet* adlı bir dergiyle çalışmalarına devam eden çevre, *İştirak* dergisine yeniden yayın izni verilmesiyle, 15 Eylül 1910 tarihli sayısında Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın kuruluşunun

haberini, fırkanın tüzük ve programını yayınlamış ve bunun üzerine yeniden kapatılmıştır. 20 sayı yayınlanan *İştirak* dergisinin tekrar kapatılması üzerine aynı çevre *Sosyalist* adlı gazete çıkarmış, ancak bu gazete iki sayı yayınlanabilmiştir. *Sosyalist* adlı gazetenin de sıkıyönetim tarafından yasaklanmasının ardından, *İnsaniyet* tekrar yayına başlamış ancak *İnsaniyet* dergisi de sıkıyönetim tarafından yasaklanmıştır. Divan-ı Harb-i Örfi tarafından yürütülen engelleme çalışmalarına rağmen Hüseyin Hilmi ve çevresi yayın çalışmalarına ara vermeyerek, *Medeniyet* adlı bir dergi yayınlamıştır. Osmanlı Sosyalist Fırkası'nı kuran çevrenin yukarıda listesi verilen yayınlarının yazarları ve yazı işleri müdürleri değişse de sahibi *İştirakçi* Hilmi olarak da anılan, Hüseyin Hilmi Bey olarak kalmıştır (S.T.M.A., sayı-6).²⁴ II. Meşrutiyet yılları döneminde, Haydar Rifat'ın George Touner'den çevirdiği *Sosyalizm* (Dersaadet:Matbaa-ı Hayriye) ilk çeviri sosyalist kitap olarak geçmektedir.²⁵ Yine aynı isim, Avukat T. Nadir takma adıyla, *Beynelmilel İhtilal Fırkaları* adlı bir kitap yazmıştır. İlk telif yapıtı ise Dr. Refik Nevzat'ın *Sosyalizm ve Rehber-i Amele* (1911) adlı çalışmasıdır. 1913'te, İttihat ve Terakki istibdatında Mahmut Şevket Paşa suikastı gerekçe gösterilerek tutuklanan, sürgüne gönderilen ya da yurt dışına çıkan muhalifler, İttihat ve Terakki'nin iktidardan düşmesiyle, İstanbul'a dönmüş ve 1918-1919 yılları arasında siyasal örgütlenme çabaları artmıştır. Belirtilen yıllarda, 1917 Ekim devriminin de etkisiyle pek çok sol/sosyalist çevre ve grup oluşmuştur.

²⁴ Osmanlı Sosyalist Fırkası çevresinin yayınlarına ilişkin bilgiler *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi* 6. sayısında *İlk Fırkalaşma Denemeleri ve Osmanlı Sosyalist Fırkası* başlıklı bölümden (sf 1841) ve aynı kaynaktaki Mehmet Ö. Alkan'ın *II. Meşrutiyet'te İstanbul'da Sosyalist Basın ve Sosyalist Yayınlar* adlı makalesinden derlenmiştir. Ancak her iki metinde de yayınların sayfa sayıları, künyeleri, kapak biçimleri, boyutları, baskı teknikleri ve görsel malzemeleri kullanım biçimlerine dair bilgiye ulaşılamamıştır.

²⁵ *Sosyalizm* çevirisinin kapağında kılıç ve yapraklarla çevrilmiş çelenk görünümünde bir figüre yer verilmiştir. Figürün ortasında bir hilal yer almaktadır.

1919-23 yılları arasında birbirinden farklı mecralarda akan sosyalist akımları Tunçay üç kategoride değerlendirmektedir. Buna göre:

1. Ekonomik savaşımlı temel alan, II. Enternasyonal paralelinde görünen örgütlenmeler, Sosyal Demokrat Fırkası, Türkiye Sosyalist Fırkası, TSF'den ayrılan Müstakil Sosyalist Fırkası, Türkiye İşçi Sosyalist Fırkası ve buna bağlı işçi dernekleri, sendikalar birlikler.
2. Millici güçlerin (burjuvazinin) işçi hareketini denetim altına almak üzere kurduğu örgütlenmeleri: Osmanlı Mesai Fırkası, (Resmi) Türkiye Komünist Fırkası, Amale Siyanet Cemiyeti, İstanbul Umum Amele Birliği, çeşitli işyerleri dernek ve birlikleri.
3. Komintern ve Profintern çizgisindeki örgütler, Türkiye Komünist Partisi, Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası, Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası, bunların denetimindeki işçi birlikleri, sendikalar, dernekler. (Tunçay, 1967)

Bu örgütlenmeler 1919-23 yılları arasında pek çok grev ve işçi ayaklanması örgütlemişlerdir.²⁶ Ancak; sözü edilen bu örgütlerin, ülke çapında birleşik ve merkezi bir yapıya sahip olmadığı ve işçi nüfusunun görece yoğun olduğu illerde ve özellikle İstanbul'da çalışma sürdürdüğü eklenmelidir. Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (THİF) Ankara'da görüşlerini yaymak üzere konferanslar düzenlemiş ve dönemin Anadolu solunun önde gelen figürlerine (Mehmet Şükrü, Ziyetullah Nuşirevan, Şeyh Servet vb.) bu konferanslarda konuşmalar yaptırmıştır. Diğer sol çevrelere oranla, milliyetçiliğe ve Kemalizme daha eleştirel bir tutum takınan THİF, İstanbul ve Bakü'deki çevrelere oranla islami referansları daha güçlü bir çevre olmuştur. Ancak; kuruluşlarından 1 yıl sonra, 1922 Mart

²⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz; Sosyalizm Ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi sayı;6, Tunçay. M., 1992, Türkiye'de Sol Akımlar, BDS Yayınları

ayından çıkarmaya başladıkları *Yeni Hayat* dergisinde Marksist bir çizgi savunulmuştur. Bu yayının odak noktası, Türkiye’de sınıfların varlığı ve sınıf meselesinin toplumsal hayattaki merkeziliğidir (Çetinkaya, Doğan, 2007). Ankara’da bulunan THİF çevresinin yayınladığı *Yeni Hayat* dergisi dışında, bu dönemde, çeşitli Anadolu kentlerinde sosyalist çizgiye sahip çeşitli yayınlar söz konusudur. Samsun’da “Umum Hukukiye Müdürü” Selahattin Nevzat, 1920 yılında, *Bolşeviklik* adlı bir kitap yayınlamıştır. Eskişehir’de *İşçi*, Trabzon’da *Örgüt* ve Bursa’da *Yoldaş* adlı süreli yayınlar söz konusu olmuştur. (Tunçay, 1967)²⁷

1920’lerde Anadolu’daki sol örgütlenmelerden söz ederken vurgulanması gereken bir oluşum da *Yeşil Ordu Cemiyeti*’dir. Bir çeşit İslam sosyalizmini rehber edinen bu cemiyet, Büyük Millet Meclisi’nde Halk Zümresi adını alan güçlü bir meclis grubuna dayanıyordu. Çerkes Ethem’in katılımıyla askeri bir güç edinen cemiyet Eskişehir’de Arif Oruç aracılığıyla, *Seyyare-i Yeni Dünya* adlı bir gazete çıkarmıştır. Gazetenin başlığının altında *İslami Bolşevik Gazetesi* yazısı vardır. Gazetenin alt başlığı ise; “Dünyanın Fıkara-i Kasibesi Birleşiniz” şeklindedir. Yeşil Ordu Cemiyeti 1920 yılında fesh edilmiş, Çerkes Ethem Mustafa Kemal tarafından Ankara’da kurulan resmi TKP’ye katılması için davet edilmiştir. Yeşil Ordu Cemiyeti feshedildikten sonra *Yeni Dünya* gazetesi Ankara’da çıkarılmıştır (STMA, Sayı-6).

“İstanbul ve Anadolu’daki ilk komünist örgütlenmelerin, kişilerin ve çevrelerin birliği en azından biçimsel olarak ve resmen 10 Eylül 1920’de Doğu Halkları Kurultayı’nın ardından Bakü’de toplanan TKP kuruluş kongresi ile sağlandı. Kongreye 15’den fazla örgütten 74 delege katıldı. Birinci ve Umumi

²⁷ Söz konusu yayınların kaç sayı çıkarıldığı, sayfa sayıları, künyeleri, boyutları, baskı teknikleri, kapak biçimleri ve diğer biçimsel özelliklerine ilişkin bilgiye ulaşılamamıştır.

Türk Komünistleri Kongresi adını alan kongrede partinin programı, tüzüğü, stratejisi ve taktikleri karara bağlandı.” (STMA, Sayı 6)

Türk solu üzerine öncü çalışmaları yapan araştırmacılar, 1920’lerde ortaya çıkan TKP’nin dayandığı üç ana akımdan bahsetmişlerdir. Bunlar; “1917 Ekim Devrimi deneyimi içinden gelen Mustafa Suphi ve arkadaşlarının çizgisi, Birinci Dünya Savaşı’nın sonrasında mütarekenin imzalanmasından sonra İstanbul’a Avrupa’dan dönen genç aydınlar ve öğrencilerin çevresi ve “Milli Mücadele” çevresinde gelişen Anadolu’daki sol örgütlenme ve anlayışlar. Aslında 1920 Eylül’ünde Mustafa Suphi’nin Bakü’de örgütlemeyi başardığı kongre, devrim Rusya’sında bulunanlar ile İstanbul ve Anadolu’nun farklı yerlerinde bulunan unsurları bir araya getirmiş oluyordu (Çetinkaya, Doğan, 2007) .”

Türkiye Komünist Partisi’ni oluşturan akımlar, 1920’de toplanan Bakü Konferansı’nın öncesinde, çeşitli yayın ve örgütlenme çalışmaları içinde olmuştur. TKP’nin kuruluşuna öncülük eden Mustafa Suphi, İttihat ve Terakki Cemiyeti muhalifi olması nedeniyle sürgün bulunduğu Sinop’tan 1914 yılında Rusya’ya kaçmış, burada Bolşeviklerle tanışarak sosyalist fikirleri benimsemiştir. Suphi, İslam Komiserliği ile temasının ardından 1918 yılında Moskova’da *Yeni Dünya* adlı bir gazete çıkarmıştır. Çıkarılan bu gazetede ağırlıklı olarak Osmanlı İmparatorluğu ve İttihatçılara ilişkin yazılar yayımlayarak, muhalif çizgisini sürdürmüştür. *Yeni Dünya* gazetesi Kırım’dan kaçak Türk kayıkçılar aracılığıyla Anadolu’ya gönderilmiştir. Moskova, Türkistan, Kırım’da çıkarılan gazete, Osmanlı’nın Moskova sefirinde rahatsızlık yaratmış ve Moskova sefiri Rus makamları nezdinde girişimlerde bulunarak gazetenin kapatılmasını istemiştir (Çetinkaya, Doğan, 2006). 27 Mayıs 1920’de Bakü’ye geçen Suphi ve arkadaşları *Yeni Dünya* gazetesini burada çıkarmaya başlamışlardır. Aynı çevre, tirajı

4000'in üzerine çıkan bu yayının dışında *Ahbar* ve *Komünas* adlı iki duvar gazetesi çıkarmıştır.²⁸

Türkiye Komünist Partisi'nin oluşumuna katkıda bulunan bir diğer grup, Şefik Hüsnü ve Ethem Nejat önderliğinde, İstanbul'da *Kurtuluş* Dergisi ve Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası aracılığıyla çalışma yürüten çevredir. Eğitim görmek, staj yapmak ya da çalışmak gibi çeşitli nedenlerle, Berlin'de bulunan bir grup Türk tarafından, 1 Mayıs 1919 tarihinde tek sayı olarak *Kurtuluş* adlı bir dergi çıkarılmıştır.²⁹ Derginin kapağında illüstrasyon ya da başka bir görsel malzeme kullanılmamıştır. Kapak sayfasında yayının adına, "*Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi'nin Yayın Organıdır*" ibaresine ve içindekilere, sayı (1-2), tarih (1 Mayıs 1919), yıl (1. yıl) ve fiyat (1,5 mark) bilgilerine yer verilmiştir. Sayfaları numaralandırılmayan dergide, Marksist düşüncenin oluşumunu özetlemeye çalışan bir önsöz bulunmaktadır. Adı geçen yayında, Vedat Nedim (Tor)'in burjuva ekonomisin işleyişi ve sınıf kavgasını anlatan bir yazısı, bir Marx biyografisi, sembolik bir edebi deneme, Jaures'e³⁰ bir mersiye ve okuyuculara önerilen bir kitap listesi olduğu kaydedilmektedir. Derginin sonunda, "*bütün memleketlerin proletaryası*"na hitaben yazılmış, Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'nın bildirisi bu çevrenin toplu görüşü olarak sunulmuştur (Tunçay, 1967).

²⁸ Söz konusu duvar gazetelerinin içeriği ve nerelerde kullanıldığı, hangi duvarlara asıldığına ilişkin bir bilgiye rastlanmamıştır.

²⁹ 1919 yılında Berlin'de yayınlanan derginin bilinen tek nüshasının Ankara Milli Kütüphane'de olduğu belirtilmektedir. İstanbul'da yayınlanan sayılardaki yazılar ise Türkçeleştirilerek kitaplaştırılmıştır. (İleri, N.R., 2007, *Kurtuluş*, TÜSTAV, İstanbul)

³⁰ Jean Jaures (1859-1914): Fransız sosyalist politikacı. 1885, 1893 ve 1902 yıllarında yapılan genel seçimlerde seçilerek meclise giren Jaures, meclis içinde Sosyalist Parti grubu içinde tanınan isimlerden biridir. Felsefe eğitimi alan Jaures, Toulouse Üniversitesinde konferanslar vermiş ve biri Fransızca (Duyulan Dünyanın Gerçekliği, diğeri Latince (Luther, Kant, Fiche ve Hegel'de Sosyalizmin Kökenleri) iki doktora tezi hazırlamıştır. 1. Dünya Savaşı öncesinde yürütülen barış propagandasının önde duran isimlerinden Jaures 1914 yılında başından vurularak öldürülmüştür. (www.wikipedia.org)

Berlin'den İstanbul'a dönen gruba Fransa'da öğrenimini tamamlayarak Türkiye'ye dönen Dr. Şefik Hüsnü'nün katılımıyla, *Kurtuluş*, “*Sosyalizmden Bahseder İlim ve Sanat Mecmuası*” kaydıyla, 20 Eylül 1919 tarihinde aylık bir dergi olarak yayınlanmaya başlamıştır. 1919 Eylülü'nden 1920 Şubatı'na kadar 5 sayı çıkarılan *Kurtuluş*, İstanbul'un İngilizler tarafından işgalinin ardından Ferit Paşa hükümeti tarafından yasaklanmıştır. İstanbul'da yayınlanan *Kurtuluş* dergisinin 2, 3, 4 ve 5. sayılarının kapaklarında alevler içinde bir tüy kalem figürü yer almaktadır.

Eylül 1920'de toplanan Bakü Konferansı'nın ardından TKP'nin kurulmasıyla, partiye bağlı “Telif ve Tercüme Bürosu” kurularak, oniki kitap Türkçe'ye çevrilmiştir. Bu kitaplar şunlardır: *Lenin'in Tercüme-i Hali*, *Şuralar Hükümeti Nedir?*, *Komünist (Bolşevik) Programı*, *Burjuva Demokrasyası ve Proletarya Diktatörlüğü* (sayılan Dört çalışmanın basımı gerçekleşmiştir), *Kanuniesasi*, *Komünist Programının Şerhi*, *Komünist Beyannamesi (Manifest)*, *Say ve Sermaye*, *Bolşevizm Nedir?*, *Kırmızı Ordu Kıtıatı*, *Fırka Hücreleri Talimatnamesi*, *Çocuk Dostu*, *Mektebe Kadar Terbiye Müesseseleri Talimat ve Programları*. Sıraladığımız çeviri çalışmaları dışında Bakü'de bulunan çevre işçi ve köylülerin yaşadıkları “elim hayata dair” yirmidokuz tablo yaparak sergilemiştir (Tunçay, 1967).

Parti, “tebligat” faaliyeti çerçevesinde, bir “siyasi parti mektebi” açmıştır. Kırk gence diploma verilen bu okulda, tarihi medeniyet, içtimai inkılâp tarihi, iktisat, iktisadi siyasi, komünist programı, Türkiye inkılâp tarihi, şuralar hükümeti kanuni esasisi, koalisyonlar, fırka tebligat ve teşkilatı ve musiki dersleri verilmiştir. Bildiriler hazırlayarak Anadolu'ya gönderen çevre, 14 Temmuz 1920 tarihinde, “*Türkiye Komünist Partisi Adet-1 Ankara*” başlığıyla bir bildiri çıkarmış

ve “Türkiye’de merkezi umumisi Ankara’da olmak ve sosyalizmi yerleştirmek üzere Üçüncü Enternasyonale merbut bir komünist partisi teşkil olunduğu”nu açıklamıştır. Yayınlanan bildiri de “TKP Nizamname-i Umumi’si” özetlenmiştir (Tunçay, 1967).

Ulusal Kurtuluş Savaşı yıllarında, TKP ve Anadolu’da varlık bulan diğer sosyalist çevrelerin hedefi ulusal mücadelenin zafere ulaşması için gereken örgütlenmeyi sağlamaktır. Emperyalizme karşı milli mücadeleyi destekleme kararı alınan Bakü Kongresi’nin ardından resmen kurulan TKP’nin yöneticileri ve önder kadroları, Anadolu’ya geçerek Mustafa Kemal ve ulusal mücadele lehine çalışmalara başlamıştır. 1919-23 yılları arasında süren bu çalışma, tutuklama ve yasaklamalar nedeniyle sık sık kesintiye uğramıştır. TKP, örgütsel yapısını gizlilik ilkesi içinde kursa da yürütülen tahkikatlar ve tutuklamalar çalışmalarının sürekli olmasını engellemiştir.

1921 yılında aralarında Mustafa Suphi’nin de bulunduğu 15 TKP yöneticisinin Karadeniz’de öldürülmeleri sonrasında Anadolu’da bulunan komünist kadrolar ve TKP merkezi İstanbul’da toplanmıştır. 1921 yılında TKP *Aydınlık* adlı bir dergininin yayımına başlamıştır. Derginin ilk sayısında; Şefik Hüsnü Türkiye’de sınıf konusunda bir yazı yayınlamıştır. Şefik Hüsnü’nün ilk yazıdaki sınıf perspektifi, TKP’nin 20’li yılları boyunca Türkiye’de sınıf sorunu üzerine genel görüşünü yansıtmaktadır. Şefik Hüsnü, bu ve devamında yazdığı benzer konulu yazılarında proletaryayı en geniş yoksul kesimleri içine alacak biçimde tanımlamıştır. Türkiye’de sınıfın bilinç ve örgütlülük düzeyine ilişkin tartışmalar yapılmıştır. *Aydınlık* dergisinde üzerinde önemle durulan diğer konu ise “Milli Mücadele” ve Kemalizme bakış olmuştur. Dergi, Komintern’in çizgisine uygun olarak, Kemalist Hükümeti anti-emperyalist bir tutuma sahip

olmaları nedeniyle desteklemiş, Kemalizmin ilerici yanlarının altı çizilmiştir (Çetinkaya, Doğan, 2007). Bu yayında, toplumsal, politik ve ideolojik yazılarıyla etkili olan ismin Dr. Şefik Hüsnü olduğu belirtilmektedir. Derginin sorumlu müdürü olan Sadrettin Celal ise daha çok eğitim ve kültür konularıyla ilgilenmektedir. *Aydınlık* dergisi aracılığıyla legal çalışmasını sürdüren örgüt, Dumlupınar Savaşı'nın ardından 1922 Eylül ve Ekim ayları içinde, İstanbul'da bildiriler dağıtarak Mustafa Kemal lehine propaganda yapmıştır. "19 Eylül 1338 Ankara" ibaresi el yazısıyla eklenmiş olan bildirilerden biri "*Bütün Dünya İşçileri İttifakı*" şeklinde imzalanmıştır. "*Umum İşçi Ve Fakirlere Hitap*" başlığı ile yazılan bildiride ulusal kurtuluş mücadelesi yüceltilerek Avrupa ve Amerika karşıtı propaganda yapılmıştır.

1923 yılının başında Dr. Şefik Hüsnü *Komünist Manifesto*'yu çevirerek *Aydınlık* dergisinde yayınlamıştır. Kasım 1923 sayısı ise Ekim Devrimi'nin 5. yıldönümüne ayrılmış ve cumhuriyetin ilanından hiç sözedilmemiştir. 1924 yılı itibarıyla derginin yayın çizgisinde değişim olduğu belirtilmektedir. Buna göre; *Aydınlık* dergisi bu tarihten itibaren Marksist-Leninist teori üzerine bilgi veren, daha çok çeviri yazıların yer aldığı bir biçime dönüşmüştür. Ancak derginin yayın periyodunun sıkça kesintiye uğradığı kaydedilmiştir (Tunçay, 1967).³¹

TKP çevresi, özellikle 5. Komintern Kongresinde, *Aydınlık* dergisi aracılığıyla yaptıkları çalışmanın daha çok aydınlara hitap ettiği ve geniş halk kesimlerine ulaşamadığı eleştirisi üzerine, 1924 yaz aylarında, düzensiz

³¹ 1923 yılı çeşitli iş kollarında çalışan toplam 32 bini aşkın işçinin katıldığı grevlere tanık olmuştur (ayrıntılı bilgi için bkz; *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi* sayı-6, sf 1869) Bu dönemde çıkan Orak-Çekiç dergisinin 13. sayısının kapağında önde orak-çekiçli bayrak taşıyan bir erkek işçi, yanında yüzünü bayrağa dönmüş bir başka erkek işçi ve sırtında bebek taşıyan bir kız çocuğu ile arkada yüzünü bayrağa dönmüş bir başka erkek işçi işaret ettiği anlaşılan bir kalabalığın yer aldığı bir illüstrasyona yer verilmiştir.

aralıklarla, daha çok işçiler için, resim, haber, mektup, eleştiri ve yorumlar içeren “*Fevkalade Amele Nüshaları*” yayınlamayı denemiştir. Daha sonra bu çalışma iletmiş, 21 Ocak 1925’ten itibaren, *Orak-Çekiç* adında, “*Haftalık Siyasi Amele ve Köylü Gazetesi*” çıkarılmaya başlamıştır. Derginin ilk sayısının kapağının üst bandında iki erkek işçi figürü yer almaktadır. Gövdeleri çıplak olarak çizilen işçilerden birinin elinde çekiç bulunmaktadır ve arkasında bacaları tüten fabrikalar görülmektedir. Başında fes olan bu işçi figürü önden yüzü görülecek biçimde çizilmiştir. Orak tutan diğer işçinin ise sırtı dönüktür ve arkada tarlalar görünmektedir. İki işçi tuttukları orak ve çekici birbirine doğru yaklaştırmaktadır. Gazetenin ilk sayısında, ilk sayfada “işçilerin siyasi teşkilatı” başlıklı bir yorum yazısı, iri bir manda altında ezilen bir buzağıyı gösteren bir resim (halk fırkasının mandası yani himayesi altındaki amele fırkasının hali), bir de “destan” a yer verildiği belirtilmektedir. İkinci sayfanın, “Cihanda Amele Hayatı” ve “Türkiye’de Amele Hayatı” sütunlarına, üçüncü sayfanın bir “Köylü Köşesi”, “Ali ve Veli” sütunu, günlük meseleler üzerine bir konuşma ve “İzmir Şimendifercileri Arkadaşlarımıza” hitaben bir açıklamaya, dördüncü sayfanın ise “Dokumacılar”, “Kadın İşçilerimiz”, “Küçük Hikaye” ve “İçtimalarda Küfür Etmeyelim” gibi yazılara ayrıldığı kaydedilmiştir. Tunçay, *Orak-Çekiç*’in bu düzen kalıbının diğer sayılarda da ufak değişikliklerle devam ettiğini ifade etmektedir. Sayfalarında genelde günlük işçi olaylarına yer veren gazetenin 26 Şubat 1925 tarihli 6. sayısı ile bu politika değişmiştir. 6. sayının manşeti Kürt isyanı ile ilgilidir: “İrticanın Başında Şeyh Said Değil Derebeylik Duruyor; İrticaa Karşı Mücadelesinde Halk Hükümetledir.” İlk sayfadaki “Kahrolsun İrtica” başlıklı yazı da aynı sorununu işlemektedir. Gazetenin 7. ve son sayısı da Şeyh Said isyanına şiddetle cephe almıştır (Tunçay, 1967).

Aynı çevre tarafından çıkarılan yayın organları olan *Aydınlık*'ın son iki sayısı çıktığında (30-31) Şeyh Said isyanı henüz patlak vermemiştir, *Orak Çekiç* gazetesinin son iki sayısında ise isyana karşı çıkmış ve hükümet desteklenmiştir. Ancak; bu tutuma rağmen, bu iki yayın da başka süreli yayınlarla birlikte, 12 Mart 1925'te Heyet-i Vekile tarafından kapatılmıştır. Dergiyi çıkaran TKP çevresinin önde gelen üç ismi, Şefik Hüsnü, Nazım Hikmet ve Hasan Ali, yaşanan durumu öngörerek yurt dışına çıkmıştır. TKP'nin İstanbul'da kalan kadroları ise çalışmalara devam etme kararı alarak, 1 Mayıs 1925'te İşçi Bayramı nedeniyle bir bildiri yayınlamışlar ancak bildirin yayınlamasının ardından TKP'nin neredeyse bütün ileri gelenleri (38 kişi) tutuklanarak Ankara'ya gönderilmiş ve İstiklal Mahkemelerinde “komünist teşkilat propagandası yapmak suretiyle, emniyeti dâhiliyeyi ihlal ve binnetice şekli hükümeti tağyire matuf efal ve harekette bulmak” suçundan yargılanmış ve hepsi 7, 10, 15'er senelik kürek cezasına mahkûm edilmişlerdir (Tunçay, 1967).

1925 yılında, Türkiye ile Sovyetler birliğinin yakınlaşması ve imzalanan Dostluk ve Tarafsızlık Anlaşması'na rağmen Tahrir-i Sukün yasası çerçevesinde TKP'ye dönük tutuklamalar partinin çalışmalarına sekte vurmuştur. Bu tutuklamaların ardından, Viyana'da toplanan parti kongresinde Kemalizm eleştirilmiştir. “1925 yılı itibarıyla, Türkiye'deki komünistler Kemalizm ve Milli Hükümete karşı daha açık ve sol bir tutum almışlar ve emperyalist ülkelerle kurdukları ilişkileri ve ekonomi politikalarını cepheden eleştirmeye başlamışlardır. Kemalist iktidarla uzun vadeli bir mücadeleye girmek gerektiği, kısa dönemde bir darbeye kalkışmak yerine işçiler arasında örgütlenme ve eğitim çalışmaları yapmak yoluna gidilmesi kararlaştırıldı (S.T.M.A, Sayı-6)”.

TKP'nin Kemalizmle ilişkisi, Türkiye'de sol hareketler üzerine yapılan çalışmaların pek çoğunda eleştirilmektedir. Ancak TKP'nin Kemalizme bakışı durağan bir niteliğe sahip değildir. Milli Mücadele yıllarında, TKP'nin Kemalist hükümete tam destek vermiş olduğu *Aydınlık* dergisi üzerine yapılan incelemelerde görülmektedir. Ancak; 1927 yılında “el yazısı şapirografla³² teksir edilen *Bolşevik* adlı yayında, önce 1920'li yıllarda en önemli konulardan biri olan işçi sınıfının Türkiye'deki varlığına değinilmiş ve daha sonra da ‘dün inkılapçı olan burjuvazinin anti-inkılapçı’ hükümetinin ise mürteci olduğu” belirtilmiştir (Çetinoğlu, Doğan, 2007). *Bolşevik* gazetesinin çıkarılmasının hemen arkasından TKP merkez komitesine bağlı illegal bir yayın organı olan *Emekçi Dünyası* çıkarılmıştır. TKP'nin Kemalizm eleştirilerinin ağırlıklı yer bulduğu diğer bir yayını ise *Kıvılcım* dergisidir. *Kıvılcım* dergisinin temel argümanı; *Bolşevik* gazetesinde olduğu gibi Türkiye'de işçi sınıfının varlığını ifade etmek ve Kemalist hükümetin emperyalist ülkelerle girdikleri ilişkileri eleştirmektir. Kemalizmin, karşı devrimci saflara katıldığına dair tespitlerin TKP'nin 1930'lu yıllar boyunca çıkardığı tüm yayınlarda önemli bir yer tuttuğunu belirten, Çetinoğlu ve Doğan (2007), 1929 yılında çıkarılan *Komünist* dergisinin ilk sayısının şu cümleyle başladığını aktarmaktadır: “Kemalist hükümeti gittikçe kan kaybediyor. Gerek emperyalizme, harici sermayeye, gerek dahilindeki derebeylik bakayasına karşı olsun uzlaşmacılık siyaseti yürütüyor.” TKP'nin yayınlarından biri olan *Kıvılcım* dergisinin adı dikkat çekicidir. *Kıvılcım* (Iskra), Leninist modele ilişkin tartışmaların aktarıldığı bölümde de belirtildiği gibi 1900 yılında, V.I. Lenin önderliğinde yürütülen çıkarılan, dönemin Sovyet örgütlemesinin yayın organının

³² Şapirograf: Daktiloda, mumlu kâğıda, karbon şeritsiz olarak yazılan yazıyı, ispirotolu çoğaltma tekniğiyle basan ve elle çalıştırılan makine. (tr.wiktionary.org)

adıdır. Bu adın seçilmiş olmasının TKP üzerindeki Sovyet etkisine işaret ettiği söylenebilir.

Tek parti döneminde, TKP bir yandan kendi içindeki tartışma ve ayrılıkların, diğer yandan tutuklama ve yasaklamaların gölgesi altında varlığını sürdürmüş, ancak; çalışmaları, sınırlı (yerel) yayın faaliyeti ve işçi çalışması ile daralmıştır. TKP İstanbul vilayet komitesi, *Kızıl İstanbul* adlı haftalık bir gazete çıkarmaya başlamıştır. Sloganı “*Bütün Dünya İşçileri Birleşiniz*” olan *Kızıl İstanbul* gazetesinin sayı numarası bir önceki yazın olan *Bolşevik*’in devamı olma niteliğinde çıkarıldığı için 3’ten başlatılmıştır, 42 sayı çıkarıldığı belirtilmektedir. Yine 1935 yılında İzmir vilayet komitesince *Kızıl İzmir* adlı gazete daktilo teksirle çıkarılmaya başlanmıştır. 1935 Kasım ayında, el yazısı şapırografla *Kızıl Samsun* gazetesi yayınlanmıştır.³³ Aynı yıl, Moskova’da Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi (KUTV)’nde öğrenim gören Türkler, 1 Mayıs günü bir *Türk Mecmuası* çıkarmıştır (S.T.M.A, Sayı-6).

1930’lu yıllar yukarıda sözü edilen süreli yayınların yanı sıra çeviri eserlerin yayınında hızlı bir artışın görüldüğü dönem olmuştur. Bu yıllarda çeviri çalışmaları esas olarak birkaç koldan akmaktadır. Haydar Rifat’ın “*Dün ve Yarın Külliyyatı*” ile Kerim Sadi’nin “*İnsaniyet Kütüphanesi*” dönemin pek çok çevirisine imza atmıştır. *Dün ve Yarın* külliyyatında, çeşitli romanlar (Tolstoy-Efendi ve Uşak, Dostoyevski-Cinayet ve Ceza) ve Kropotkin’in *Anarşizm*’i yer alsa da ağırlığı sosyalist literatür oluşturmuştur. İçinde *Sermaye*’nin (Kapital) de bulunduğu Marx çevirileri, Lenin’den *Devlet ve İhtilal*, Stalin’in *Nazari ve Ameli Lenin Mezhebi*, Engels’in *Hayati Sosyalizm ve İlmi Sosyalizm*’i bu külliyyatın öne çıkan yayınları olmuştur. 1932–35 yılların arasında yayınlanan *İnsaniyet*

³³ TKP il komitelerince çıkarılan bu yayınların künyeleri, kaç sayı çıkarıldığı, sayfa sayısı, boyutları, kapak biçimleri ve diğer biçimsel özelliklerine ilişkin bilgiye ulaşılamamıştır.

Kütüphanesinde daha çok polemik ve eleştiri yazıları yayınlanmasına rağmen, Marx'ın *Felsefenin Sefaleti*, Plehanov'un *Tarihe Maddeci Bakış'ı*, Kautsky'nin *Küçük Sanayin İnhitatı* çevrilerek yayınlanmıştır. (Ünal, 2007) 1935 yılında TKP Merkez komitesinin çizgisini temsil eden Doktor Hikmet Kıvılcımlı, Hasan Ali (Ediz), Fatma Nudiye Yalçın ve Eczacı Vasıf'ın kurdukları *Marksiizm Biblioteği* adlı yayınevi de bir dizi kitap yayınlamıştır. Bu kitaplar şunlardır: *Gündelik İş ve Sermaye* (K. Marx), *Edebiyat-ı Cedide'nin Otopsi*, *K. Marx'ın Hayatı, Felsefesi, Sosyolojisi* (Lenin), *K. Marx'ın Ekonomi Politikası, Sosyalizmi, Taktiği* (Lenin), *Türkiye İşçi Sınıfının Sosyal Varlığı, Sosyete ve Teknik, Emperyalizm:Geberen Kapitalizm* (Lenin), *İnkılapçı Münevver Nedir?*, *Sovyetler'de Stahanov Hareketi, Stalin Diyor ki, İspanya'da Neler Oluyor?*, *Marx ve Engels'in Hayatları*. Aynı kadro, biblioteğin bir versiyonu olan *Emekçi Kütüphanesi* adı altında F. Engels'ten birkaç çeviri daha yapmıştır. 1937'de *Demokrasi: Bugünkü Türkiye'nin Ekonomi Politikası* adlı kitap biblioteğin son yayını olmuştur (S.T.M.A, Sayı-6).

1940'lı yıllar, TKP'nin 1943 yılında yaptığı plenum³⁴ toplantısında aldığı anti-faşist cephe kararını uygulamaya çabalarına tanıklık etmiştir. Oluşturulan legal yayın komitesi (Mihri Belli, Suat Derviş, Hulusi Dosdoğru ve Ruhi Derviş) bu amaçla çalışmalar yapmış, bu dönemde çıkan faşist dergileri tarayarak broşürler hazırlamıştır. Komite'nin yayınladığı ilk broşür *En büyük Tehlike-Faşizm ve Türkiye'deki Faaliyeti* adını taşıyordu. Broşürün materyalini komite toplamış ve parti icra komitesi sekreteri Reşat Fuat Baraner kaleme almıştır. Ancak Reşat Fuat, yeraltında yürüttüğü mücadele gereği legal broşüre imza atamayacağından siyasi polisçe henüz tanınmayan ve mücadele eden kesimce de

³⁴ Tam üyeli merkez komitesi toplantısı

bilinmeyen ressam Faris Erkmen yayını üstlenmiştir. Komite 1944'te *Niçin Sovyetlerin Dostuyum?* adlı bir broşür daha yayınlamıştır. Yayımlanan broşürlerin künyelerinde yayımlayanların adları yerine farklı isimlerin yer alması dikkat çekicidir. Gizlilik koşullarında yürütülen faaliyetler ve her an tutuklama/yasaklama tehdidinin varolması radikal yayınlarda burada görüldüğü gibi önlemler alınmasını gerektirmiştir.

TKP, II. Dünya Savaşı'nın sonuna doğru, tek parti yönetiminin demokratikleşme söyleminden hareketle legal zeminde faaliyet yürütecek bir araç hazırlıklarına girişmiştir. Cemiyetler kanununda yapılan değişiklikle "sınıf esasına dayalı, cemiyet, dernek, sendika ve parti kurulabileceğinin kabulü" ile TKP bir planum toplantısı ile konuyu görüşerek, Esat Adil Müstecapoğlu'na legal bir parti kurması için görev vermiştir. Müstecapoğlu, 14 Mayıs 1946'da Türkiye Sosyalist Partisi (TSP)'nin başvurusunu yapmıştır. İstanbul'daki genel merkezi dışında hiçbir yere şube açmayan partinin yayın organları aylık *Gün* dergisi ile haftalık *Gerçek* gazetesidir. *Gün* dergisi yayın hayatına TSP'nin kurulmasından önce başlamıştır. 3 Kasım 1945'te yayın hayatına atılan "*haftalık kültür ve aktüalite dergisi*" *Gün*'ün sahibi Esat Adil Müstecaplıoğlu, yazı işleri müdürü Hasan Tanrıkkuttur. Dergi, yayına başladığı dönemde Türkiye'de sol hareketin ana çizgisini oluşturan, faşizme karşı demokrasiyi esas alan bir yayın politikasına sahiptir. Bu tutumu nedeniyle "Tan Olayları"nın hedeflerinden biri olmuştur.

Tevfik Rüştü Aras, Sabiha Sertel ve Zekeriya Sertel tarafından çıkarılan *Tan* gazetesi, faşizm konusunda benzer bir tutum alarak CHP yönetimine sert eleştiriler yayınlamaktaydı. Gazete 1945 yılında SSCB'nin Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Paktı'nı feshedeceğini açıklaması ve boğazlarda ortak denetim hakkı istemesinin ardından, SSCB ile iyi ilişkiler kurmak gerektiği yönünde

yazılar yayınlaması üzerine özellikle milliyetçi çevreler ve iktidar tarafından oldukça ağır biçimde eleştirilmiş ve Serteller tehditler almaya başlamıştır. Ankara, İstanbul ve İzmir gibi illerde *Tan*, *Görüşler* ve *Yeni Dünya*'nın afişleri üzerine “*Bunlar Komünisttir Okumayınız*” yazıları asılmıştır. 4 Aralık günü İstanbul Üniversitesi öğrencisi gençler, Beyazıt Meydanı'nda toplanıp Bab-ı Ali'ye yürüyüşe geçerek, Tan Matbaasına saldırmış ve büyük zarar vermişler, ardından sol görüşlü yayınların satıldığı kitapçevlerini ve *Görüşler* dergisi ile *Yeni Dünya* ve *La Turque* gazetelerini tahrip etmiştir. Saldırıya uğrayan sol görüşlü yayınlar kapatılmış, Serteller tutuklanmış, ardından 1950 yılında yurtdışına gitmiştir (Türkiye Ansiklopedisi).

Tan Olaylarının ardından yayına devam eden *Gün*, TSP kurulduktan sonra partinin teorik organı haline gelmiştir. Bu tarihten sonra *Gün*, TSP üst yönetiminin parti, örgüt, sendikalaşma ve sosyalizmin genel sorunları üzerine yazılarını yayınlarken, dönemin sanatçı ve edebiyatçıların ürünlerine de yer vermeye başladı. 14 Aralık 1946'da en son çıkan sayısının ardından 16 Aralıkta sıkıyönetim tarafından diğer sol yayınlarla birlikte kapatıldı (S.T.M.A, Sayı-6). Tan gazetesi ise Halil Lütfü Dördüncü yönetiminde etkisiz bir yayın olarak çıkmayı sürdürmüştür.

TSP'nin kurulmasının ardından, Şefik Hüsnü, 19 Haziran 1946 tarihinde Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'ni kurdu. İzmir, Kocaeli, Adana, Ankara ve Gaziantep illerinde şube açan TSEKP *Sendika* ve *Yığın* adlı iki yayın organına sahipti. *Sendika* gazetesi aracılığıyla ülkedeki parti ve sendikal anlayış tartışılmış ve ağırlıklı olarak TSP'ye karşı polemik sürdürülmüştür. Sahibi ve yazı işleri müdürü Adil Yağcı olan *Yığın* Dergisi ise TSEKP'nin programı ve görüşleri doğrultusunda kuramsal yazılara yer vermenin yanında, Ömer Faruk Toprak, A.

Kadir, Cahit Irgat, Orhan Kemal gibi dönemin toplumsal gerçekçi şair ve yazarlarının eserlerine yer veriyordu. Dergi 5. sayısının ardından 16 Aralık 1946'da İstanbul sıkıyönetim komutanlığınca kapatılmıştır. 40'lı yıllarda Türkiye'de anti-faşist etkinlikte bulunan ve TKP ile doğrudan bağlantısı bulunmayan yayınlardan söz etmek gerekmektedir. *Yurt ve Dünya*, *Adımlar* ve *Yeni Edebiyat* gibi dergiler için bu durum söz konusudur.

1.2 1960'larda Sosyalist Hareket ve Yayınları

TKP üzerindeki baskı ve yasaklar Demokrat Parti döneminde de devam etmiş, bir yandan TKP dışında sosyalist anlayışların gelişmesi diğer yandan sosyalizm fikrinin yaygınlaşıp görünür hale gelmesi 27 Mayıs 1960 yılında yapılan askeri ve sonrasında hazırlanan '61 anayasasının örgütlenme ve ifade özgürlüğünü mümkün kıldığı zeminin oluşumunu ve dünyada yükselen sol hareketlerin etkilerinin Türkiye'ye ulaşmasını beklemek durumunda kalmıştır.

27 Mayıs askeri darbesinin ardından Türkiye'de sosyalist, fikirlerin ve hareketin gelişiminden söz ederken, *Yön ve Devrim* dergilerinin öneminden kısa da olsa söz etmek gerekmektedir. Çünkü; "ideolojik konumlarını ve siyasi fikirlerini Yön ve Devrim dergileriyle geliştiren, Yön-Devrim hareketi, 1960–1971 döneminde, Türkiye İşçi Partisi (TİP) ve Milli Demokratik Devrim (MDD) hareketi ile birlikte Türkiye sol hareketinin üç ana akımından biriydi" (Atılğan, 2007). Atılğan'a göre; hareketin Türk sol hareketi içindeki özgün konumu, Marksizmi Kemalizmin radikal bir tadilatı için kullanmasından ve böylece Kemalizmi sosyalizme eklemlemesinden kaynaklanıyordu. Haftalık fikir ve sanat dergisi olarak tanımlanan *Yön*, 20 Aralık 1961 tarihinde yayına başladı. Mümtaz Soysal, İlhami Soysal, Cemal Reşit Eyüpoğlu, Hamdi Avcıoğlu ve Doğan Avcıoğlu tarafından kurulan *Yön* dergisinin çıkış bildirisi 1042 kişi tarafından

imzalanmıştı. Ortalama 20 bin tiraj elde eden *Yön* dergisinin satışları, yayınlandığı dönemde sosyalizan fikirlere sahip bir yayın için oldukça büyük bir rakamdır. *Yön*, o döneme kadar yasak sayılan pek çok konuyu açıkça ele alması ve tartışması nedeniyle “tabu yıkıcı” bir dergi olarak nitelendirilmektedir. Bu konuların başında “sosyalizm” gelmektedir. Dergi sayfalarında sosyalizm hedefinin işaret edilmesinin, bu tartışmanın “resmen” ve açıkça başlatılması anlamına geldiği belirtilmektedir. Sosyalizm tartışmasının yanında, Nazım Hikmet’in yasaklı olduğu kabul edilen şiirlerinin yayımlanması ve o döneme kadar “Doğu sorunu” biçiminde ifade edilen “Kürt Sorunu”ndan açıkça söz edilmesi, derginin cesur çıkışları olarak kaydedilmektedir (Atılğan, 2007). *Yön* dergisi, Sıkıyönetim komutanlığı tarafından kapatıldığı 14 ay dışında tutulduğunda, toplam beş buçuk yıl çıkarılmış, 222 sayı süren yayın faaliyeti 30 Haziran 1967’de son bulmuştur.

Dergi, sürekliliği, ulaştığı tiraj ve sol fikir dünyasına etkileri bakımından önemli bir yere sahiptir. Kendisini “*haftalık fikir ve sanat dergisi*” olarak niteleyen *Yön*’ün künyesinde sırasıyla Cemal Reşit Eyüpoğlu, Mümtaz Soysal ve Doğan Avcıoğlu’nun adları yazılmıştır. Avcıoğlu derginin “imtiyaz sahibi ve mesul müdürü”dür. Atılğan, *Yön* dergisine ilişkin çalışmasında sanat sayfaları dışında derginin büyük oranda Avcıoğlu tarafından çıkarıldığına işaret etmektedir. Avcıoğlu’nun gelen tüm yazıları incelediği gerekli gördüğü düzeltmeleri yaptığı belirtilmektedir (2002:260-261). Avcıoğlu’nun yayın üzerindeki bu kontrol ve düzenleme yetkisi radikal/alternatif yayıncılığın hiyerarşiyi reddeden yapıya sahip olması gerekliliğine uygun düşmemektedir. Radikal/alternatif yayıncılığın editöryal yapısı, çalışma pratikleri ile de alternatif bir model oluşturması gerektiği iletişim çalışmacılarının önemle altını çizdiği bir noktadır. Buna göre yayınların

içeriği kadar çalışma biçimi de alternatif olmalıdır. Atılğan'nın Yön dergisi üzerine yaptığı incelemede aktardıkları değerlendirildiğinde ise demokratik ve yatay ilişkiler yoluyla çıkarılan bir yayın olmadığı sonucuna varılmaktadır.

Yarım gazete boyutundaki derginin sayfa sayısı zaman içinde değişmiştir. 1. ve 6. sayılar arasında 24 sayfa, 7. ve 49. sayılar arasında 20 sayfa, 50. ve 222. sayılar arasında 16 sayfa olarak çıkarılmıştır. Dergi Ankara'da hazırlanmış ve İstanbul'da basılmıştır. Derginin çıkarılması için gerekli olan ilk para Cemal Reşit Eyüboğlu tarafından sağlanmıştır. Daha sonra dergi gelirini satışlardan, abonelerden ve reklam-ilan gelirlerinden elde etmiştir (Atılğan, 2007).³⁵ Yön dergisinin reklam ve ilan geliri alması oldukça dikkat çekicidir. Radikal yayıncılık üzerine yapılan çalışmaların tümünde bu yayın pratiğinin en önemli özelliklerinden birinin reklam gelirlerini reddetmesi ve ticari ilişkilerin dışında kalmasıdır. Yayınlandığı dönem içinde yakaladığı satış oranı önemli bir başarı sağlayan Yön dergisinin Türkiye'de sol eğilimli okurların tümünü kapsamayı başardığı ifade edilmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi çeşitli politik sorunlara ilişkin yürüttüğü tartışmalar alternatif olma konumu kazandırmıştır. Ancak reklam ve ilan geliri olarak radikal/alternatif yayıncılığın ticari ilişkiler reddetme ilkesini dışarıda bırakmıştır.

Büyük oranda aynı çevre tarafından çıkarılan *Devrim*, 12 Mart Sıkıyönetimi tarafından kapatılana dek 79 sayı yayınlanmış ancak içerik bakımından *Yön* dergisinden farklılaşmıştır. "Künyeye göre gazetenin sahibi Cemal Reşit Eyüboğlu, genel yayın müdürü Doğan Avcıoğlu, yazı işleri müdürü

³⁵ "Dergiye reklam veren kuruluşlar arasında Basın İlan Kurumu, Türkiye Petrolleri gibi resmi kuruluşlar, Yapı ve Kredi Bankası ve Türk Ticaret Bankası gibi kamu bankaları, Ford, General gibi özel kuruluşlar, bazı yayınevleri, Vatan gibi solcu gazeteler bulunuyordu. Özdemir'in aktardığına göre (1995:336), dergide uzunca bir dönem yayınlanan Gripin ilanı Profesör İsmet Giritli tarafından temin edilmişti. (Atılğan, 2002:258)"

Uluç Gürkan ve Hasan Kaya Cemal'di. Gürkan ve Cemal yazı işleri müdürlüğü görevini dönüşümlü olarak yapıyorlardı; tek sayılarda Gürkan'ın çift sayılarda Cemal'in adı künyede yazıyordu. Doğan Avcıoğlu'nun *Devrim*'in yazı işleri müdürlüğünü üstlenmeyişinin sebebi, dergi hakkında çok sayıda dava açılacağı tahmin edilmesiydi. Bu formülle, Avcıoğlu'nun mahkemelere giderek zaman kaybetmesi önlenmek istenmişti (Atılğan, 2002:310)" Atılğan'ın aktardığı bu nokta oldukça dikkat çekicidir. Radikal yayıncılık faaliyetlerinin devlet baskısı, yasaklama, sansür ve yargılama, bombalamalar, sabotajlar gibi şiddet eylemleri ile engellenmeye çalışıldığı üzerinde durulması gerek bir noktadır. Yasal engellemelerden ve yargılamalardan korunmak için dergi künyelerinde yayının çıkarılmasında başat rol oynayan kişilerin yerine başkalarının yazılması sık başvurulan bir yöntemdir.

Gazetenin ilk sayısının 50 bin tirajı yakalamış ancak satışın giderek 20 bine düşmüştür. 27 Nisan 1971 tarihli 79. ve son sayıya gelindiğinde ise 15-20 bin basılmaktadır. Gazetenin çıkarılması için gereken ilk sermaye Cemal Reşit Eyüboğlu tarafından sağlanmış daha sonrasında satış gelirleriyle hayatını sürdürmüştür. Gazetenin reklam gelirlerinin oldukça düşük olduğu ifade edilmektedir. Basın İlan Kurumu ve bazı solcu yayınevlerinin reklamlarını aldığı belirtilmektedir (Atılğan, 2002).

Gazete boyutlarında 8 sayfa olarak çıkan yayının "Bakış" ve "Politika Kulisi" adlı sabit iki köşesi bulunmaktadır. Bakış Avcıoğlu'nun yazdığı başyazı, Politika Kulisi ise yine Avcıoğlu'nun yazdığı güncel politik değerlendirmelerin yapıldığı köşelerdir (Atılğan, 2002). Avcıoğlu'nun gazete üzerindeki ağırlığı *Yön* dergisi ile benzer biçimde değerlendirilebilir. Burada da yatay ve demokratik çalışma pratiği ile çelişen bir yayın hayatı olduğunu söylemek mümkündür.

Atılğan, derginin sayfalarının tepesinde yer alan klişelerin ilk bakışta bir slogan oluşturacak biçimde hazırlandığını belirtmektedir. Buna göre; “bir tarafta sayfanın diğer tarafta gazetenin adı yer alıyordu. Örneğin dördüncü sayfanın adı “kültürde” idi ve bunun tam karşısında yer alan *Devrim*’le beraber okunduğunda “*Kültürde Devrim*” şeklinde bir slogan haline geliyordu (2002:311)”. Derginin haber kaynakları arasında devlet bürokrasisinde bulunan kişiler olduğu ifade edilmektedir. *Yön* dergisi, Türkiye ve dünya üzerine detaylı araştırma ve analizlerin yapıldığı bir fikir dergisi iken *Devrim* “belirlenmiş bir yönde” hareket yaratmayı amaçlıyordu. Politik argümanlarını Kemalizme dayandıran *Devrim* dergisinin, *Yön* dergisindeki sosyalist söylemden uzaklaştığı değerlendirilmesi yapılmaktadır.³⁶

27 Mayıs sonrasında, sosyalist hareketin gelişimini hızlandıran en önemli adım Türkiye İşçi Partisi’nin kuruluşudur. Türkiye İşçi Partisi (TİP), 13 Şubat 1961’de 12 Türk-İş yöneticisi sendikacı tarafından kurulmuştur. TİP, kuruluş sürecinde sosyalist bir parti olarak nitelendirilemez. Partinin kuruluşu, siyaset dışı sendikacılık anlayışına bir tepki olarak, Avrupa’daki sendikalar ve işçi partileri örneği üzerinden kurulmuş ve kuruluşundan sonra yaklaşık 1 yıl aktif bir faaliyet sürdürememiştir. Ancak; özellikle Sümerbank işçilerinin grevi ve İstanbul’daki 31 Aralık 1961 tarihinde yapılan işçi mitingi partiyi hareketlendirmiştir. TİP kurucuları, 1 Şubat 1962’de sosyalist aydınları partiye dahil ederek güçlendirme kararı almış ve Doçent Mehmet Ali Aybar genel başkan olarak partiye davet

³⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz:

Atılğan, G., (2002), *Kemalizm ve Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar: Yön-Devrim Hareketi*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul

Kara, M.A., (2006), *Yön’ün Devrimi Devrimin Yön’ü*, Kırmızı Yayınları, İstanbul

Gültekingil, M. (ed), (2007), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt-8 Sol*, Sf 597-647, İletişim yayınları, İstanbul

edilmiştir. Aybar genel başkan olarak partiye katılmış ancak parti tüzüğünde ve programında değişiklikler yapılmıştır.

Büyük ölçüde M.A. Aybar tarafından hazırlanan tüzükte “sosyalizm” sözcüğüne yer verilmemiştir. Ancak; “partinin amaçlarını gösteren 3. maddede ‘ işçi sınıfının ve onun demokratik öncülüğü etrafından toplanmış bütün emekçi sınıf ve tabakaların... kanun yolundan iktidara yürüyen siyasi teşkilatı’ olarak tarif edilen ve amaçları arasında büyük üretim ve mübadele araçlarının devletleştirilmesi, şehirle köy, kafa emeği ile kol emeği arasındaki farklılıkların kaldırılması, insanın insan tarafından sömürüsüne son verilmesi gibi hedefler bulunan bir partinin sosyalist bir karakter taşıdığı açıktı. 53. maddeyle de parti organlarında görev alacak olanların yarısının işçi olması garanti altına alınmak istenmişti” (Şener, 2007).

Şener’e göre TİP programı, Türkiye toplumunu analiz etmede kullandığı yöntemiyle, sınıf mücadelesini esas almasıyla ve sorunların çözümünün emekçi sınıfların iktidarından geçmesiyle Marksist bir çerçeveye sahipti ancak program çözüm yolu olarak sosyalizmi değil, kapitalist olmayan yoldan kalkınma hedefini gösteriyordu.

“Türkiye İşçi Partisi girdiği seçimlerde elde ettiği başarılar, parlamentoda yürüttüğü çalışmalar açısından sosyalist harekette dönüm noktası yaratmıştır. TİP seçimlerde yürüttüğü çalışmalar ile yaygın propaganda yapma şansı bulmuştur. TİP’in katıldığı ilk seçimler 1963 yılı yerel seçimleridir. Parti 9 il ve bu illere bağlı toplam 31 ilçede seçime girebildi. 16 ilçede seçime girdiği İstanbul’da TİP’in aldığı oy oranı %2,9’du. Ancak bu seçimler alınan oylardan çok TİP’in radyoda propaganda yapma olanağı açısından önemliydi. Radyo konuşmaları partinin tanınması ve meşruiyet kazanması açısından iyi bir fırsat olmuştur. Parti seçimlerdeki asıl başarısını 1965 genel seçimlerinde elde etti. Yaklaşık %3 oy alarak TBMM’ye 15 milletvekili sokmayı başaran TİP açısından bu seçimler her anlamda bir dönüm noktasıydı. (Şener, 2007)”

Türkiye İşçi Partisi kurulduğu dönemden itibaren homojen olmayan bir parti yapısına sahip olmuştur. Partide, sol içinde farklı çizgileri savunan ve farklı toplumsal tabakalardan gelen kesimlerin varlığı iç tartışma ve muhalefet hareketlerini sürekli kılmıştır. TİP içindeki tartışma ve görüş ayrılıkları Türkiye sosyalist hareketi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmanın da merkezini oluşturan '70'li yıllarda sosyalist hareketin şekillenışı ve izlediği yol haritası büyük ölçüde TİP içinde başlayan tartışmalarda alınan tutumların geliştirilmesi ile netlik kazanmıştır. Bu nedenle TİP'in tarihine neredeyse damgasını vuran Milli Demokratik Devrim-Sosyalist Devrim tartışması büyük önem taşımaktadır.

1967 yılının TİP'in parlamento çalışmalarına ağırlık verdiği ancak örgütlenme çalışmalarını hızlandırdığı yıl olduğu ifade edilmektedir. TİP'in işçi sınıfı ve sendikalarla bağını göstermesi bakımından bu yılın en önemli olayı ise Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK)'nin kurulmasıdır. DİSK'i kuran sendikacılardan dördü (Kemal Türkler, Rıza Kuas, İbrahim Güzelce ve Kemal Nebioğlu) aynı zamanda TİP kurucusudur.

Şener, *Ant* ve *Türk Solu* dergilerinin yayın hayatına başlamalarının TİP'in sol üzerindeki hegemonyasının yıkılmaya başlamasının göstergeleri olduğunu ifade etmektedir. Yazara göre bunun nedeni TİP'in kendisinin etkili bir yayın faaliyeti sürdürememesidir. TİP, 1965 Kasım'ında son sayısı yayınlanan *Sosyal Adalet*'ten sonra süreli bir yayına sahip olmamıştır. TİP'li gençler tarafından 12 sayı çıkarılabilen *Dönüşüm*, hem parti yayın organı niteliğinde değildir hem de düzensiz aralıklarla çıkarılmıştır. TİP, düzenli bir dergi çıkaramamasının ötesinde çeviri ya da telif herhangi bir yayına da sahip değildi. Ancak bu dönemde TİP çevresi dışında oldukça hareketli bir yayın hayatından söz etmek mümkündür. *Yön*, *Sosyal*, *Sol*, *Ant* gibi yayınevleri sürekli çeviri kitaplar yayınlamıştır.

TİP, özellikle üniversitelerde oldukça ilgiyle karşılanmış ve 1964 yılı seçimlerinde fakültelerde kurulan sandıklarda oldukça yüksek oranda oy almıştır. 1954 yılında Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde kurulan Fikir Kulübü 27 Mayıs sonrasında TİP'li öğrencilerin başkanlıkları döneminde daha radikal bir çizgiye kaymış, kısa süre içinde ODTÜ, DTCF, Fen Fakültesi, Gazi Eğitim Enstitüsü, Ziraat Fakültesinde Fikir Kulüpleri kurulmuş ve üniversitelerde öğrencileri TİP çevresine toplamıştır. “Ankara Üniversitesi SBF Sosyalist Fikir Kulübü ile başlayan daha sonra Ankara, İstanbul, İzmir, Doğu ve Güneydoğu'ya yayılan örgüt TİP'i destekleyen, genellikle TİP politikalarına yakın duran öğrencilerin TİP'in yarattığı heyecana eklenerek legal düzeyde sürdürdükleri önemli bir örgütlenme deneyimidir (Ünüvar, 2007).” Fikir Kulüpleri içinde, SBF Fikir Kulübü önemli bir ağırlığa sahip olmuştur. SBF Fikir Kulübü, Ömür Sezgin'in Fikir Kulübü başkanı olduğu dönemde, 27 Mart 1963 günü bir yönetim kurulu kararı olarak bülten yayımlar. Yönetim kurulu kararı şu şekildedir: “Haftada bir kulübün amaçlarını belirtmek ve son olaylar hakkında açıklamalarda bulunmak üzere bir bülten yayınlamaya...” Bültenin ilk programı; a)çağrı, b)son olaylar, c)halkçılık, ç)fikir kulübü çalışma programı, biçimindedir. (Feyizoğlu, 2002)

SBF Fikir Kulübü üyesi gençler, günlerce süren tartışmaların ardından “seslerini duyurabilmek” amacıyla *Dönüşüm* adlı bir dergi çıkarmıştır. Sahipliğini Ataol Behramoğlu'nun üstlendiği derginin isminin altında FKF kurucularından İsmet Özel'in önerisiyle Nazım Hikmet'in bir şiirinden alınan; “*bugün yarına çıkar*” sözü yer almıştır. SBF'li öğrenciler Ankara'nın pek çok cadde ve sokağına “*Dönüşüm-Bugün Yarına Çıkar*” yazılı afişler yapıştırarak, yayının çıkışını duyurmuşlar ve 22 Nisan 1965 tarihinde ilk sayısını çıkarmışlardır. Derginin ilk sayısı SBF öğrencisi Onur Arın'ın babasının matbaasında basılmış ve yayının

masrafları 500 kadar öğrenciden toplanan 10'ar lira ile karşılanmıştır. *Dönüşüm* dergisi Fikir Kulübü üyesi öğrenciler tarafından, Ankara ve İstanbul bulvarlarında, “toplumcu gençliğin-üniversitelinin sesi Amerika'nın Vietnam'daki barbarlığını yazıyor”, “rotatife, basın ağalarına karşı *Dönüşüm*”, “aydının, emekçinin gazetesi” sloganlarıyla satılmıştır. Ancak; Ankara Kızılay Meydanı'nda gazetenin ilk sayısının satışını yapılırken, milliyetçi gençler saldırıya geçmiş ve gazete satan gençler, polis tarafından gözaltına alınmıştır. *Dönüşüm* dergisi satışları sırasında, özellikle Ankara'da, ciddi saldırılarla karşılaşan FKF'li gençler, bu gerginlik nedeniyle 5. sayının ardından dergiyi çıkarmama kararı almıştır. *Dönüşüm* dergisinin, yazılarının toplanması, matbaada basılması, paketlenmesi, dağıtım ve abone işleri, harcamaların yapılması, para toplanması ve büro işlerinin iki-üç öğrenci tarafından yapıldığı belirtilmektedir. Yalnızca 5 sayı çıkmış olmasına rağmen *Dönüşüm* oldukça yüksek bir tiraja ulaşmıştır. İlk sayı 3000 basılmış, kısa sürede tükenmesinin ardında ikinci baskı olarak 2000 adet daha basılmıştır. Derginin yalnızca Taksim Meydanı'ndaki satışının 1.500 olduğu kaydedilmektedir (Feyizoğlu, 2002).

Dönüşüm dergisine ilişkin yukarıda aktarılan bilgiler radikal yayıncılık pratiğine açısından pek çok önemli noktayı bir arada barındırmaktadır. Öncelikle yayının çıkarılmasına karar verilmesi aşamasında SBF Fikir Kulübü üyesi gençlerin yaptığı tartışmalar ve kararın topluluk üyesi gençleri tarafından kolektif biçimde alınmış olması önem taşımaktadır. Yine gerekli maddi koşulların dayanışma ilişkisi ile elde edilmesi altı çizilmesi gerek bir noktadır. İlkesel olarak, kamu ve yerel kaynaklar ile ticari gelirleri reddeden radikal medya gelirlerini benzeri dayanışma yöntemleriyle elde etmektedir. Burada önemle üzerinde durulması gerek yan ise yayının çıkışının bir kampanya biçiminde planlanması,

afiş ve sloganlarla yaygın duyurusunun yapılması ve sokak satışlarının önem taşımasıdır. Radikal/alternatif yayıncılığın barındırdığı önemli bir niteliği burada somut biçimde göze çarpmaktadır. Söz konusu yayınlar toplumsal muhalefet hareketlerinin aktivizminin ve eylemlerinin bir parçası biçimde konumlanmaktadır. Bu yayınlar bir yandan aktivistlerce yürütülen kampanyaların duyurulması işlevini görürken diğer yandan yayınlanmalarının kendisi kampanya biçiminde gerçekleşebilmektedir. *Dönüşüm* dergisi örneğinde görüldüğü gibi, politik görüşlerin yaygınlaştırılmasında bir eylem biçimi olarak kurgulanabilmektedir. Son olarak işaret edilmesi gereken nokta ise derginin adeta eyleme dönüşen satışlarının tümünde aktivistlerin saldırıyla karşılaşmış olmasıdır. Feyizoğlu'nun aktardığı bilgiye göre satışlar sırasında önce karşıt görüşlü kalabalıklar tarafından şiddet uygulanmış ardından şiddet uygulayanlar değil satışı yapanlar kolluk kuvvetleri tarafından gözaltına alınmıştır. Bu bilgi radikal yayıncılığın daha önce de sözü edildiği gibi, yasal ve yasa dışı şiddet uygulamalarıyla baskı ve engelleme ile karşılaştığını teyit etmektedir.

Fikir Kulüpleri Federasyonu; 16 Aralık 1965 tarihinde, Ankara'nın 12 fakülte ve yüksek okulundan sosyalist gençlerin katıldığı, SBF kantininde yapılan bir toplantıyla kurulmuştur. FKF, *Kavga* adlı haftalık bir bülten çıkarmıştır. Sahibi ve sorumlu yazı işleri müdürünün FKF adına Kudret Ulutürk olan *Kavga*, “özgürlük için, yarınlar için kavga” sloganı ile yayınlanmıştır. Aynı slogan FKF kurucularından, İsmet Özel'in kaleme aldığı, FKF Marşı'nın dizelerinden biridir.³⁷ *Kavga*, ekonomik nedenlerle, düzenli ve istenilen biçimde çıkarılamamıştır. İlk sayısı, 11 Ocak 1967 tarihinde çıkan bülten toplam 6 sayı

³⁷ “Ha deyip sırtlarımızı halklara dayamışız/halklar en önde diye girmişiz bu halaya/bugünü kuran bilek, yarına atan nabız/kavga özgürlük için, yarınlar için kavga/önümüzden kaçışan kölelik, zulümdür/gürleyip, kan katarız tarihin akışına,/ dostlarım omuz verin neredeyse sabah olur./ kavga özgürlük için, çocuklar için kavga” (FKF Marşı)

yayınlanmıştır (Feyizoğlu, 2002). Bir öğrenci örgütü olan FKF'nin, merkezi Ankara'da olan *Kavga* adlı haftalık bülteninin yanında, 1968 Ağustos'unda kurulan Öğrenci Örgütleri Dayanışma Kurulu (ÖÖDK) tarafından, ilk sayısı 1 Kasım 1968'de yayınlanan *Direnış* adlı dergiden söz etmek gerekir. Derginin sahibi ve sorumlu yazı işleri müdürü Yusuf Karaçavuş ve yazışma adresi, İTÜ-ÖB, Gümüşsuyu-İstanbul'dur. ÖÖDK'nin *Direnış*'i yayınlama gerekçesi, sözü edilen dönemde öğrenci gençlik hareketinin neden bir yayına ihtiyaç duyduğunu oldukça açık biçimde ortaya koymaktadır. Söz konusu gerekçe şu şekilde ifade edilmiştir:

“Son yıllarda gerçekleşen ve halk yararına gücünü artıran öğrenci hareketleri basında yeterince yer almamaktadır. Kapitalist çevrelerin doğrudan ve dolaylı baskılarıyla gençlerin hareketleri gazetelerde eksik ve yanlış yansıtılmaktadır. Özel okullar meselesini ele alan gençlerin söyledikleri doğrudan özel okullardan ilan alarak beslenen gazeteler koymamaktadır. Yabancı şirketlere karşı çıkan gençlerin karşısına yabancı şirketlerin koca koca yerler kaplayan ilanları çıkmaktadır. Bizler; *Direnış*'te nelere, niçin direnmekte olduğumuzu kendi açımızdan inceleyip ortaya koyacağız. Bu bakımdan tarafsız değiliz ve belli ölçüler içinde hareket etmekteyiz. Bu ölçülerimizin en başta geleni emekçi halkımızın çıkarına gördüğümüz bütün hareketlere karşı olmamız, direnmemizdir. Emekçi halkımızın şartlarını geliştirme yolunda yapılacak her harekette yandaş olacağımızdır. (Akt; Feyzioğlu, 2002)”

Daha önce de belirtildiği gibi '60'lı yılların politik atmosferinde önemli bir yarılmayı ifade eden, Sosyalist Devrim (SD)-Milli Demokratik Devrim (MDD) tartışması, öğrenci gençlik içinde, özellikle FKF içinde önemli bir yer tutmuştur. FKF'nin MDD taraftarının hakimiyetine girmesiyle, özellikle 1969 yılında Yusuf Küpeli'nin genel başkan seçilmesiyle TİP (dolayısıyla SD) taraftarı bazı gençler FKF'den ayrılmış ya da atılmıştır. TİP içindeki tartışmaların bölünmelere yol açmasından sonra, farklı görüşleri savunan çevrelerin yayınladıkları dergiler

sosyalist basının çeşitlenmesine yol açmıştır. Özellikle 1968'den sonra sayıları artan bu dergiler, değişik görüşleri yansıtıyor, kendi aralarında polemiklerde bulunarak sol içindeki tartışma ortamını canlı tutuyordu. Bu yıllarda yapılan yayınların birer “ilk yayın” olması, işçi gazetesi, gençlik dergisi, aylık teorik dergi gibi çeşitlenmelerin örneklerinin verilmesi dönemin ayırddedici özelliğidir (S.T.M.A, Sayı-7).

MDD görüşünün aylık teorik dergisi olarak *Aydınlık Sosyalist Dergi* 1 Kasım 1968'de yayına başlamıştır. Sahibi, kurucular adına Münir Ramazan Aktolga, yazı işleri müdürü ise Vahap Erdoğan'dur. Dergiyi çıkaran çevre içinde derinleşen fikir ayrılığı sonunda Doğu Perinçek ve arkadaşları ayrılarak Ocak 1970'te *Proleter Devrimci Aydınlık* dergisini çıkarmıştır. Her iki dergi de 12 Mart'a kadar yayınlarını sürdürmüştür. *Aydınlık Sosyalist Dergi*'yi çıkaran çevre 1970'te *Kurtuluş* adında aylık siyasi bir gazete çıkarmıştır. “*Devrim için dövüşmeyen sosyalist olamaz*” sloganı ve *İşçilerin Köylülerin Gazetesi Kurtuluş* adıyla Aralık 1970'e kadar yayınına sürdüren gazete, iki ay aradan sonra 1971 Mart ve Nisan aylarında iki sayı daha çıkarıldıktan sonra sıkıyönetim komutanlığınca kapatılmıştır. *Proleter Devrimci Aydınlık* dergisini yayınlayan çevre ise 8 Temmuz 1969'da onbeş günlük *İşçi-Köylü* gazetesini çıkarmıştır. Sahibi ve sorumlu müdürü Ömer Özturgut olan *İşçi-Köylü* gazetesi 12 Mart muhtırasında sonra ilan edilen sıkıyönetime kadar yayınına sürdürmüştür. *Aydınlık Sosyalist Dergi*, Mihri Belli ve çevresi tarafından kırmızı kapakla, Doğu Perinçek ve arkadaşları tarafından çıkarılan *Proleter Devrimci Aydınlık* ise ilk sayısında mavi kapakla çıkmış ancak daha sonraki sayılarında Peking Review dergisine benzer; kapak sayfasında yalnızca derginin adı ve içindekiler bulunacak biçimde

beyaz kapakla, basılmıştır. Bu nedenle sözü edilen iki çevre “kırmızı ve beyaz aydınlıklar” olarak anılmaktadır (S.T.M.A, Sayı-7).

Sosyalist Devrim görüşüne ve TİP yönetimine yakın bir çevre ise, ilk sayısı 1 Mayıs 1969 yılında yayınlanan, *Emek* adlı tabloid boyda haftalık bir gazete çıkarmıştır. Gazete çıkarılırken yapılan açıklamaya göre; yayının amacı, Türkiye’de sosyalist hareketin ihtiyaç duyduğu görüş ve eylem birliğini sağlamaktır. Şaban Erik imzasıyla yapılan açıklamaya göre; “*Emek*, yalnız adları aşağıda yazılı olan arkadaşların³⁸ bir teşebbüsü değildir; Türkiye’deki bütün sosyalistlerin desteğine ve katkısına açıktır. Zaten bu arkadaşlarında temel görüşü, *Emek*’in böyle kolektif bir girişimin ürünü olmasıdır. Pek yakında *Emek* sizi arayıp bulacaktır...” *Emek* dergisinin çıkarılmasına katılan gençlerin bir kısmı, Kasım 1970’de Ankara’da Sosyalist Gençlik Örgütü’nü kurmuştur. Yine bu çevredeki liseli ve üniversiteli TİP’li gençler, “liseli sosyalist gençler olarak örgütlenmek ve liseli gençleri sosyalizme kazanmak” amacıyla, *Gençlik* adında bir dergi çıkarmaya çalışır. Yapılan tartışmalar sonunda hazırlanan taslağa göre, derginin iki temel amacı, örgütlenme ve yaygınlaşmadır. Kapsamı ise; olaylar (Türkiye’deki gençlik hareketleri ve devrimci gençlik örgütlerinin tanıtılması ve onlardan haberler, işçi-köylü hareketleri, dünyadaki olaylar), kültür-sanat-edebiyat-bilim (tiyatro sinema eleştirisi, halk ozanları ve halk müziği, liseli genç yazarlardan hikaye, şiir, pozitif bilim konuları üzerine yazılar, fıkra, karikatür), sosyal bilimler-tarih, eğitim sorunu, sosyalist öğretisi, makaleler, olarak belirlenmiştir. *Gençlik* dergisinin ilk sayısı Kasım 1969’da yayınlanır. Derginin

³⁸ Koçak Açıkgöz, Çetin Altan, Sadun Aren, Behice Boran, Yusuf Ziya Bahadınlı, Yalçın Cerit, Sait Çiltaş, Kutlay Ebiri, Nejat Erder, Hüseyin Ergün, Şaban Erik, Cem Eroğul, Hakkı Erolcay, Feyzullah Ertuğrul, Özer Ömer, Kurthan Fişek, Minnetullah Haydaroglu, Fatma Hikmet İşmen, Ahmet Kaçmaz, Muharrem Kılıç, Asaf Köksal, Adil Kurtel, Abdullah Nefes, Erdal Öz, Adil Özkol, Osman Sakalsız, Nihat Sargın, Mehmet Selik, Orhan Silier, Mehmet Sönmez, Özkan Taner, Doğan Tarkan, Şahin Tekgündüz, Turhan Tükel, Ethem Yazgan, Erdoğan Yeşilyurt, Yalçın Yusufoglu

sahibi Nurettin Pirim, sorumlu yazı işleri müdürü Gazi Erdal'dır (Feyizoğlu, 2004). FKF tarihinde sözü edilmesi gereken yayınlardan bir diğeri olan *Partizan* dergisi de FKF'nin MDD çizgisindeki öğrencilerin hakimiyetine girmesinin ardından FKF İstanbul sekreterliğinden istifa eden gençler tarafından çıkarılmıştır. *Partizan* dergisinin ilk sayısı 1 Mayıs 1970 tarihinde yayınlanmıştır.

Bu yayınların dışında 1970'e kadar FKF'lilerin, yayınlanmasında yer aldıkları, katkıda buldukları ya da sorumluluk üstlendikleri bazı yayımlar şunlardır: *Sosyal Adalet* dergisi, ilk sayısı 19 Mart 1963'te yayınlanmıştır, imtiyaz sahibi Cemal Hakkı Selek, yazı işleri müdürü Turan Tekel'dir. *Eylem* dergisi, ilk sayısı 1 Mart 1964'te yayınlanmıştır, sahibi ve yazı işleri müdürü Şükran Kurdakul'dur. *Proleter* dergisi, sahibi ve genel yayın müdürü Necip Akan, sorumlu müdür İzzet Ararat'dır. *Sömürücüye Yumruk* dergisi, ilk sayısı 4 Ekim 1967 tarihinde yayınlanmıştır, derginin 1970 yılındaki sahibi Hüsamettin Güven, sorumlu müdürü Ahmet Hamdi Dinler'dir. *Sömürücüye Yumruk* dergisi Zonguldak'ta işçiler tarafından yayınlanmış ancak, SGÖ üyesi gençler tarafından desteklenmiştir. Derginin dağıtımını için Karabük'e giden dört genç ile Çelik-İş sendikası yöneticileri, Demir Çelik Fabrikası önünde dergiyi dağıtırken silahlı saldırıya uğramış ardından polis tarafından gözaltına alınmıştır.

Feyizoğlu'nun, gazeteci Altan Öymen'in 16 Haziran 1969 tarihinde dönemin FKF Genel Başkanı Yusuf Küpeli ile yaptığı görüşmenin notlarından aktardığına göre; 1969 yılında, federasyona bağlı kulüplerin üye sayısı 2000 civarındadır. Kulüp üyesi olmak için; sosyalist olmak, altı aylık bir adaylık devresini kulübün amaçlarına aykırı düşmeyecek şekilde geçirmek, 10 lira giriş ödentisi vermek gerekmektedir. Öğrenci hareketleri sırasında, Dil ve Tarih,

Coğrafya Fakültesi bahçesinde içilen “and”³⁹, daha sonra FKF tarafından düzenlenen etkinliklerde içilmiş, ileriki dönemlerde ki köylü ve işçi mitinglerinde de ana hatlarıyla bu and tekrarlanmıştır (Feyizoğlu, 2002).

‘60’lı yılların ortalarından itibaren özellikle üniversitelerde hızlanan politik mücadele ortamı ’68 rüzgarının Türkiye’ye ulaşması ile daha da ısınmış ve ilk olarak DTCF’de başlayan boykot hızla diğer üniversitelere yayılmıştır. Ancak öğrenci hareketinin yükseldiği bu dönem TİP’in öğrenciler üzerindeki hegemonyasını da yitirdiği dönem olmuştur. Türkiye’de sosyalist hareketin tarihinin özellikle çıkardıkları yayınları odak alarak kuşbakışı bir fotoğrafını ortaya koymaya çalışırken, 60’lı yılları ve özellikle ’68 sürecini biraz daha yakından incelemek gerekmektedir. Bunun nedeni, Türkiye sosyalist hareketine ilişkin pek çok yorumda, 60’lı yıllarda bir kırılmaya işaret edilmesidir.

Laçiner’e göre; Türkiye’de sosyalist hareketin 1960’lara kadarki düşünüş biçiminde, sosyalizmi “kurabilmek” için, Türkiye toplumu içinden verilecek bir mücadele, oradan sağlanacak bir “güç” öngörülmemektedir. Bu “güç” işlevi, SSCB’ye, onun stratejisi ile belli bir aşamada harekete geçireceği güce yüklenmekte veya bu işlevin –tali bir ihtimal olarak da- “ilerici” TC devlet aygıtında, asker/sivil bürokrat/aydınlarda potansiyel olarak mevcut olduğuna inanılmaktadır. Bu yaklaşım ve tutumun kitabi gerekçesi elbette Türkiye toplumunun –kestirme bir ifadeyle- geriliğidir. 1960 sonrasında ise; Türkiye sosyalist hareketinin, insanlar, sınıflar ve uluslararasıdaki her türden sömürü, baskı ve egemenlik ilişkisini sorgulandığı için hem kapitalist tüketim toplumlarının hem de mevcut reel sosyalist rejim ve düzenlere karşı çıkan,

³⁹ “Düşmanın güçlüğüne bakmadan,/ yılmadan, usanmadan, korkmadan,/ ağalığa, tefeciliğe, bütün işbirlikçilerine,/ ve Amerikan emperyalizmine karşı savaşağımıza,/ and içeriz” ancak bu and daha sonraki dönemlerde yaygın biçimde “namusumuz ve şerefimiz üzerine and içeriz” biçiminde okunmuştur.

kapitalist sınıfı olduğu kadar reel sosyalist nomenklaturasını⁴⁰ da topa tutan 1968 “ruhu” ile sadece kapitalist-emperyalist kampa yönelik tarafından rezonans tutturmuştur (Laçiner, 2007).

Ancak tam da burada Türkiye’de ’68 hareketinin niteliğini daha ayrıntılı ele almak gerekmektedir. Bu gerekliliğin nedeni, bu tezin de konusunu oluşturan 70’li yıllardaki sosyalist hareketin retoriği ve ilişki biçimlerinin oluşmasının tohumunun söz konusu süreç içinde gelişmesidir. Ragıp Zarakolu, bu etkiyi bir “kopuş” olarak nitelendirmektedir. Yazara göre; batıda ’68, geleneksel soldan kopuş anlamına gelirken, Türkiye’de kitlesel bir biçimde sosyalizme yönelmeyi ifade etmekte, bu anlamda Türkiye’deki gençlik hareketlerinin ’68 öncesi döneminde varolan “parlamentarizm” ve “cuntacılık” rotasından uzaklaşarak, ’71 yılında gündeme gelen silahlı mücadele dek giden güzergahı işaret etmektedir (S.T.M.A, Sayı-7). Benzer biçimde Fahri Aral’da; ’68 sürecinin en önemli sonucu olarak, gençliğin devrimci eylemlerinde resmi ideolojiden kopuşun yaşanmasının altını çizmektedir. Yazara göre ’68’in en önemli etkisi; “o güne kadar gerek devrimci gençliğin, gerekse düzene karşı harekete geçmiş kitlelerin eylemlerinde geliştirmiş oldukları ideolojik söylemde görülen, bildirilerde, sloganlarda, yazılı metinlerde kendini ifade eden resmi ideolojinin duvarlarına açtığı gedikler oldu” (S.T.M.A, Sayı-7).

Türkiye’de ’68, diğer ülkelerde olduğu Amerika ve emperyalizm karşıtı motiflerle harekete geçmiş ve temel argümanlarını buradan almıştır. Türkiye’nin emperyalist ülkelerle bağı ve uluslararası sömürü ilişkileri, aynı zamanda Vietnam ve Küba örneğinde olduğu gibi anti-emperyalist direniş savaşlarının etkisi de üniversitelerde hızla anti-emperyalizm vurgusunu öne çıkaran sosyalist hareketi

⁴⁰ Rusça’da egemen sınıf anlamına gelen sözcük, reel sosyalist ülkelerdeki parti yönetici kesimini ifade etmek için kullanılmaktadır.

örgütlemiştir. Ancak; Türkiye’de ‘68 hareketi ile dünya örnekleri arasındaki ideolojik, politik ve örgütsel farklılıklar üzerinde önemle durulması gereken bir noktadır. Laçiner’e göre; “batı 68’i siyasal iktidardan çok toplumun hayat tarzına, milyonlarca küçük fabrika gibi düzeni otomatik olarak üreten bu ‘hücre’ye dönüşümün anahtarını burada döndürmeye, dinamiğini buradan türetmeye çalışan genel eğilimine karşılık Türkiye’nin ‘68’i tarihsel alışkanlığımızdan ‘sapmayarak’ devlet ve siyasal iktidar katına yoğunlaştı. Sosyalizm, bu yoğunlaşmaya iktisadi düzeni de katarak biraz daha derinlik kazandırdı ama “yukarıdan aşağı (veya aşağıyı) dönüştürme karakterini de takviye etti” (Laçiner, 2007).

Batıda, büyük oranda kapitalist toplumun biçimlendiği insana, toplumsal kurumlara/ilişkilere karşı isyanı temsil eden ‘68 gençliği gibi Türkiye’de de kitlesel biçimde sol harekete dahil olan gençlik bir alt-kültür oluşturmuştur. Kürkçü “yeni toplumda değil, eski toplumun kıyısında şekillenen bu alt-kültürü” çarpıcı ayrıntılarla betimlemektedir. Buna göre:

“Fransa ve ABD örneğinden esinlenerek giydikleri dik yakalı kazakları ve kadife pantolonları ile kravat ve takım elbisenin dışavurduğu kurulu düzenin totaliter eşbiçimliliğine karşı bir tavır geliştirmiş oluyorlardı. Kış aylarında ‘Che’nin parkasını ve eskicilerden satın alınan askeri botları üstlerine geçirmeleri onları gerçek bir savaşı değilse de ‘savaşı’ kılıfına sokuyordu. Bu ‘uluslararası’ simgeleri popüler kültürden devralınan tıraşlanmamış Alevi bıyıkları tamamladı. ... Türkiye üniversiteleri ilk bakışta bu kılık-kıyafetiyle ayırt edilebilen ama ne gerçek ‘gerilla’, ne de ‘liberter’ olmayan bir ‘devrimciler’ kitlesi ile dolmuştu. (S.T.M.A, Sayı-7)”

Kürkçü’nün bu ayrıntılı betimlemesi radikal medya incelemesi açısından önem taşımaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi; Downing’in (2001), radikal medya tanımlaması sırasında radikal medyayı giysilere kadar genişletmektedir. Alternatif/radikal medya tartışmasında politikanın genişleyen tanımı ile bağ kurulması ve politikayı günlük hayatı sürdürme pratiklerini de kapsayan biçimde

tanımlayan bir perspektife referans verilmesi, giysiler, takılar, saç modelleri ve kişisel kullanıma dönük diğer estetik unsurlarının tümünün politik bir mesaj taşıyabileceği sonucuna ulaşmamıza kanal açar. Kürkçü'nün yukarıda aktarılan belirlemeleri de dönemin muhalefet hareketinin yarattığı kendine ait “moda” ile de politik mesaj verdiği dair bir örnek olarak değerlendirilebilir.

'68 hareketinin anti-emperyalist karakteri, TİP içindeki Milli Demokratik Devrim(MDD)-Sosyalist Devrim(SD) tartışmaları açısından da önemli bir kırılma olmuştur. Sosyalist devrim çizgisinin kendisine hedef seçtiği “kapitalizm”den önce “emperyalizm”i vurmanın altını çizen MDD çizgisi, kısa süre içinde TİP'in hakim anlayışı karşısında başarı sağlamış ve özellikle üniversitelerde gençlik çevreleri içinde yandaş bularak yaygınlaşmıştır. Üniversitelerde sosyalist hareketin daha da yaygınlaşarak güç kazanmasına ve üniversite dışına da taşarak '70'li yıllardaki sosyalist çevrelerin oluşmasına zemin hazırlayan yapı ise Fikir Kulüpleri Federasyonu'nun 9–10 Ekim 1969 tarihlerinde yapılan 4. Kongresi olmuştur. Bu kongrede TİP içindeki ayrılıklar tam olarak gün yüzüne çıkmış, FKF'nin adı Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu olarak değiştirilmiş ve Dev-Genç süreci başlamıştır. Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonunun (TDGF) yayın organı olan *İleri* Mart 1970'te çıkarılmaya başlamıştır. Adını Hacettepe Fikir Kulübünün yayınından alan derginin sahibi Atilla Sarp, yazı işleri müdürü Ersen Olgaç'tır. Altı sayı çıkarılan derginin son iki sayısı, TDGF'nin o dönem başkanı olan Ertuğrul Kürkçü'nün sahipliğinde yayınlanmıştır.

“FKF'nin Dev-Genç'e dönüştüğü 1968–69 yeni sosyalist fikirlerin kitlesel bir gerçeklik kazandığı, yaşadığı gerçekliğin dünya ilişkileri alanındaki anlamını açıklamaya başladığı ve bunun da bütün o Kurtuluş Savaşı efsanelerine rağmen emperyalizmin uluslararası bağımlılık şebekesi içinde sömürülen bir topluma tercüme edildiği anda, Dev-Genç'li yeni devrimin kavramlarını bildiği tek devrim olan Kurtuluş Savaşı'nın

imgelerinden çıkarmaya çalışan, geleceğini batı Avrupa'nın müesses nizamla eklemiş sosyalizmde değil, ezilen milletlerin sosyalizmde gören, sosyalizmle anti-emperyalizm arasında tam bir bağdaşırılık bulan ve meşruiyetini amaçlarının ulusallığında, eylemin tarihsel haklılığında bulan, ABD egemenliğine karşı “vatanın çıkarlarını” savunmanın, zengin kadar yoksulun da köylü kadar işçinin de kabul edebileceği bir amaç olduğundan kuşku duymayan eylemci. Bu geçiş anının tipolojisi de karakteristik olarak böyle çizilebilir. Dev-Genç bir özel örgüt, bir ideolojik kuruluş değil, bir toplumsal/siyasal mücadele örgütüydü ve temelini öğrenci gençliğin kendi öz hareketi oluşturuyordu (S.T.M.A, Sayı-7).”

Ünüvar'a göre, “Dev-Genç'i FKF'den ya da TİP'in Sosyalist Gençlik Örgütünden ayıran en önemli nokta; her şeyden önce diğer sol siyasal aktörlerle belirgin bir başka aktör olarak muhatap olmasında, kendine güvenli, cüsseli bir örgüt olmasında yatar. Sadece büyük şehirlerde değil, Anadolu'daki üniversitelerde de varolabilen bu örgüt, içerdiği kısaltmanın azametinin yanı sıra, siyasi alanda bulunabilmesi ile de öncelleri olan öğrenci federasyonlarından farklıdır (2007).

1970'lere gelindiğinde Türkiye sosyalist hareketi, mücadele yöntemleri ve örgütlenme biçimleri açısından önemli değişiklikler yaşamıştır. Kürkçü'ye göre; '70-71 sürecini tarihsel olarak farklı kılan iki neden vardır. Birincisi; Türkiye sosyalist hareketinin kendini uluslararası bir devrimci-komünist hareketin bir parçası olarak konumlandırmasıdır. İkincisi ise; silahlı mücadeleyi, sosyal devrim mücadelesinin bir aşamasının gereği olarak görmesidir (Kürkçü, 2007). Bu ikinci neden Dev-Genç içinden çıkan üç partinin örgütlenme tarzı, politik taktik ve stratejilerinde oldukça belirleyici olmuştur. Kürkçü (2007), sosyalizm için silahlı mücadele fikrinin ortaya çıkışında üç koşula işaret etmektedir. Bunlardan ilki; soğuk savaş dinamikleriyle ilgilidir. ABD destekli paramiliter örgütlemelere direniş gösterme çabasıdır. Diğeri; parlamentarizme olan inancın silinmesidir. Son

olarak ise; uluslararası komünist harekette dünya devrimi açısından az gelişmiş- yarı gelişmiş ülkelerdeki mücadeleye yaklaşımdan doğan tartışmalardır. Son koşulda ifade edilen etki, gerilla savaşı taktiği ile başarı sağlayan Latin Amerika, Afrika ve Vietnam devrimcilerinin yakından takip edilmesinde açıkça görülmektedir. Sözü edilen yıllarda, Çin ve Küba devrimini anlatan Mao Zeidung ve Fidel Castro'nun eserlerinin eserleri yanında, Che Guavera'nın anılarının ve günlüğünün satışı önemli rakamlara ulaşmıştır. Özellikle *Ant Yayınevi* Latin Amerika'daki devrimci mücadeleyi konu edinen kitaplar yayınlamasıyla öne çıkmıştır. Sözü edilen dönemde, Brezilyalı devrimci Carlos Marighella'nın *Şehir Gerillası*, Victor Serge'nin *Militana Notlar* ve Douglas Bravo'nun *Ulusal Kurtuluş Cephesi* adlı kitapları kısa süre sonra silahlı mücadeleye girişecek olan gençler tarafından en çok okunan kitaplar arasındadır.

Dev-Genç, Türkiye sosyalist hareketi içindeki ayrışma ve tartışmaların derinleşerek oluşan partilerin ve hareketlerin mayalandığı toprak olmuş ve 70'li yıllardan günümüze dek süren örgütlenmelerin üç temel ayağını oluşturan; Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (THKP-C), Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO) ve Türkiye Komünist Partisi Marksist-Leninist/Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu (TKPML-TİKKO) adlı örgütler Dev-Genç içinden çıkmıştır.

Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO), 1970 yılında kurulmuştur. 1969 yılında Filistin'e silah ve savaş eğitimi için giden, gençlerin, İstanbul ve Ankara gruplarının birleşmesiyle kurulan bu örgütün, siyasal ideolojik yönlendiricisi Hüseyin İnan, popüler önderi ve İnan ile birlikte sürükleyicisi Deniz Gezmiş'ti. Kurucu militanlar arasında Yusuf Aslan, Sinan Cemgil, Cihan Alptekin, Alpaslan Özdoğan ve bir dizi gençlik önderi bulunuyordu. Ayırıcı özelliği, devrimci şiddetin ve şiddete dayanan devrim fikrinin savunulması, silahlı mücadelenin her

koşulda temel olduğu görüşü olan THKO, kır gerillasını temel almıştır. Önceleri hiç düşünülmeyen şehir gerillasının yan bir faaliyet olarak sürdürülmesine maddi olanak temini amaçlı şehirlerde gerçekleştirilen eylemler büyük yankılar getirince karar verilmiştir (S.T.M.A, Sayı-7). 12 Mart muhtırasının ardından ilan edilen sıkıyönetim döneminde örgütün önder kadroları olan Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan'ın 6 Mayıs 1971'de gerçekleşen idamı ve diğer öncü unsurların tutuklanması nedeniyle faaliyetleri önemli bir kesintiye uğramıştır.

Ünüvar'a göre; kendi öğrenci faaliyeti alanı ile siyasi alanı birleştiren, hemhal eden politik aktivasyonu THKP-C'nin varlığını ve kitleselleşmesini doğrudan etkilemiştir (2007).

“THKP-C'yi kuran sürecin berisinde sosyalist hareket bakımından son derece yaygın bir alan üzerinde ve çok çeşitli toplumsal sınıf ve katmanlar arasında sürdürülmüş olan iki, üç yıllık bir özgül çalışma yatıyordu. Birinci siyasi alan Devrimci TİP Muhalefeti'ydi. THKP-C önderliğini oluşturanların önemli bir bölümü TİP'in yerel ve merkezi örgütlerinde 1966'dan beri çalışarak en ileri üyelerle ve yerel önderlerle, Ege, Karadeniz ve Akdeniz bölgelerinde yakın ilişkiler kurmuşlar, üretici köylü mücadelelerinde yer almışlar ve sayısız temasa sahip olmuşlardı. İkinci siyasi alan Dev-Genç'ti. Silahlı kuvvetler içinde sağladığı belirli ölçüde bağımsız sosyalist siyasi güce THKP-C dışında hiçbir sosyalist eğilim sahip değildi ve bu güç doğrudan doğruya “cuntacı” radikalizmle rekabet ve mücadele halinde edinilmişti. Nihayet bütün bu alanların birbirine şöyle ya da böyle bağlamaya çalışan bir koordinasyonun varlığı ve sürekli ideolojik yayın, kitle toplantıları, basın ve TV'nin bu kitle örgütleri aracılığıyla kullanımı, ideolojik etkinin geometrik olarak artmasını sağlayan bir başka etkendi, arkasında böyle bir ilişkiler toplamı ve böyle bir tarihte yola koyulduğunda THKP-C, gerçekte Türkiye'de herhangi bir politik grubun olabileceğinden kat kat fazla temas şebekesine ve ideolojik etkileşim alanına sahipti (Kürkçü, 1988).”

Daha önce de belirtildiği gibi bu tezde ele alınan *Devrimci Yol* ve *Kurtuluş* dergileri THKP-C içinden çıkmış sosyalist fraksiyonların yayınlarıdır. Bu nedenle

THKP-C üzerinde daha ayrıntılı durulmuştur. Halkın Kurtuluşu ise THKO'nun ardılı olarak görülebilecek bir sosyalist çevrenin yayınıdır. Çalışmanın bu bölümünde kısaca bu üç sosyalist çevrenin ortaya çıkış koşulları ve politik perspektifleri üzerinde durularak bölüm tamamlanacaktır. Bu üç çevre de 12 Mart 1971'de verilen askeri muhtıranın ve ilan edilen sıkıyönetimin ardından ortaya çıkmıştır. 1971 muhtırasının ardından, bu dönemde varolan sosyalist örgütlenmelerin öncü kadroları tutuklanmış ya da öldürülmüştür. Sosyalist hareketin yaşadığı bu fiziksel baskı nedeniyle varolan örgütlenmelerin siyasi çalışmaları kesintiye uğramıştır. Tutuklanan devrimci kadroların, cezaevinde yaptıkları geçmiş değerlendirmeleri, Türkiye'de sosyalist hareketin niteliğine ilişkin tartışmaları, 1974 yılında ilan edilen cezaevi affı sonrasında yeni örgütlenmelerinin doğmasıyla sonuçlanmıştır.

Bu bölümde II. Meşrutiyetin ilanı ile ortaya çıkmaya başlayan sosyalist çevrelerin '70'li yılların ilk yarısına kadar süren politik çalışmaları, çıkardıkları yayınların listelenmesi yoluyla aktarılmaya çalışılmıştır. Bu aktarma çabasının eksiklerine ilişkin ifade edilmesi gereken önemli yanlar vardır. İlk olarak sosyalist çevrelerin yayınlarına ilişkin bilgilerin tamamına ulaşamadığı belirtilmelidir. Yukarıda adı geçen yayınların dışında yararlanılan kaynaklarda adı geçmeyen yayınların bulunma olasılığı güçlüdür. Aktarılan yayınlar büyük ölçüde söz konusu çevrelere ilişkin politik değerlendirmeler içeren metinlerin içinden çıkarılmış, yayınları merkeze alan sınırlı sayıda çalışma da ise özellikle biçimsel/teknik özelliklere dair bilgilere rastlamak güç olmuştur. Bu nedenle yeri geldiğinde de belirtildiği gibi pek çok yayının, künyeleri, kapak tasarımları, kullandıkları illüstrasyonlar, sayfa sayıları, basım teknikleri gibi bilgilere yer verilememiştir.

Altı çizilmesi gereken ikinci nokta ise; 1909 yılında yayınlanan ve ilk solcu yayın olarak nitelendirilen *İşçiler Dünyası*'ndan 70'lerin ilk yarısına kadar adları geçen yayınların büyük çoğunluğunun kapatılma, yasaklanma sonucunda yayınlarına son vermesidir. 1920 yılında Eskişehir'de *İşçi*, Trabzon'da *Örgüt* ve Bursa'da *Yoldaş* adlı yerel yayınların, 1920 yılında Ankara'da Yeşil Ordu Cemiyetinin çıkardığı *Yeni Dünya* ve 1935 yılında TKP il komitelerince çıkarılan *Kızıl İzmir*, *Kızıl Samsun* ve *Kızıl İstanbul* adlı yayınların yayın hayatına neden son verildiğine ilişkin bilgiye ulaşılamamıştır. Bu yayınlar dışında ise yalnızca iki yayın çıkaran çevreler tarafından kendiliğinden kapanmıştır. Bunlardan ilki 1919 yılında Berlin'de çıkan *Kurtuluş* adlı dergidir. Tek sayı yayınlamıştır ve yayınlanmama gerekçesi çıkaran çevrenin Berlin'den İstanbul'a dönmesidir. İkincisi ise 1965 yılında SBF Fikir Klübü tarafından çıkarılan *Dönüşüm* adlı dergidir. Derginin kapatılma gerekçesi ise sokakta yapılan dergi satışlarının tümüne saldırı düzenlenmesi ve ardından satış yapan öğrencilerin gözaltına alınmasıdır. Adı geçen yayınlar dışında yukarıda aktarılan yayınların tümü kapatılmıştır. Çeşitli politik gündemlere ilişkin yayınlanan bildiri, bülten gibi süreksiz yayınların dağıtılmasının ardından tutuklamalar yaşanmış, yayınları çıkaran çevrelere mensup kişiler sürgün, hapis ya da kürek mahkumiyeti gibi cezalar almıştır. Yargılama süreçleri ve yasal kapatmaların yanında, *Dönüşüm* dergisi satışlarında ya da Tan Olaylarında görüldüğü gibi şiddet ve saldırılar da yayınların hayatına devam etmesinde engelleyici rol üstlenmiştir.

Downing'in radikal medyayı tanımlarken altını çizdiği özelliklerden birinin bu yayınların yalnızca popüler kültür ürünleri ile ideolojik mücadele içinde olmadığı aynı zamanda zor yoluyla da bastırıldığıdır. Gramsci'nin hegemonya- karşı hegemonya mücadelesi çerçevesinde ifade ettiği rıza üretme ve zor kullanma

ilişkinin paralelliği ile bağ kuran yazarın radikal yayıncılığın aynı zamanda devlet ve karşıt sivil güçlerce yönlendirilen saldırılar, yasaklamalar ve engellemelerle başa çıkmak zorunda olduğunu belirtmektedir. Radikal medyanın tanımlandığı bölümde ayrıntılarıyla üzerinde durulan bu noktanın hatırlatılmasının nedeni yukarıda aktarılan tarihsel seyirde öne çıkan en önemli özelliğın bu olduğunun düşünülmesidir.

2. 1970'lerde Sosyalist Yayıncılık

2.1 Yayınlar Üzerine Genel Belirlemeler ve Biçimsel Özellikleri

Yukarıda da belirtildiği gibi bu bölümde belirlenen üç dergi aracılığıyla, 1974 sonrasında Türkiye'de sosyalist hareketin seyrine göz atılacaktır. 1974 yılının bir araç olarak kullanılmasının nedeni; 1971 yılında ilan edilen sıkıyönetimin ardından tutuklanan sosyalist kadroların, cezaevi affı ile dışarı çıkmalarını izleyen tartışmaların sonunda sosyalist harekette yeni bölüntülerin ortaya çıkmış olması ve yukarıda özetlenmeye çalışılan ayrımlara yenilerinin eklenmesidir. Bu bölüntüler 1980 yılının 12 Eylül'ünde yapılan askeri darbeye kadar Türkiye sosyalist hareketinin ana aktörleri olmuştur. Bu aktörlerin önde gelenleri, yayın pratikleri ile mercek altına alacağımız Devrimci Yol, Kurtuluş ve Halkın Kurtuluşu adlı çevrelerdir.

Devam eden bölümlerde söz konusu üç çevrenin sürekli yayınlarına ilişkin genel belirlemeler ile yayınlardaki tematik ve dilsel özelliklerin tartışılması hedeflenmiştir. Ancak; sürekli yayınlara geçmeden önce aynı çevrelerce çıkarılan afişlerin genel özelliklerine değinilecektir. Radikal medyanın tanımlanmaya çalışıldığı bölümlerde görüldüğü gibi muhalif hareketlerin radikal alternatif medya pratikleri süreli yayınlarla sınırlı değildir. Afiş kullanımı, tarihsel olarak da bu pratikler içinde önemli bir yere sahiptir. Daha önce de belirtildiği gibi, afiş; sloganvari kısa sözler ve mesajı iletmeyi kolaylaştıracak, iletilen mesajı güçlendirecek görsel malzemelerle desteklenerek kurulan bir formdur. Afişler mesajın hedef kitleye ulaşmasını sağlayacak yerlere (duvarlar, panolar vb) asılarak yaygınlaştırılmaktadır.

Çalışma kapsamında ele alınan çevrelerin ulaşılabilen afişlerine bakıldığında ilk etapta konularına göre kategorize edilebileceği söylenebilir. Bu kategoriler, kampanya afişleri, güncel politik gelişmelere ilişkin afişler, kendinden haber veren afişler ve ölüm haberleri (anti-faşist içerikli) afişler olmak üzere dört tanedir.

Kampanya⁴¹ afişleri, dönemin politik gelişmeleri ve gündemleri üzerinden yürütülen kampanyaların taleplerinin, etkinliklerinin, mitinglerin duyurulmasını, hedef kitlelerinin kampanya çalışmalarına davet edilmesini ve kampanya sloganının hatırlatılarak gündemde tutulmasını sağlayacak içeriklere sahiptir. Örneğin: *“Faşist Saldırlara, Hayat Pahalılığına Ve Sömürgeciliğe Karşı Mücadele Kampanyası: Halklarımızın Lokmasına Uzanan Eller Kırılacaktır! Faşizm Döktüğü Kanda Boğulacaktır!”* (Kurtuluş), *“Faşist Saldırlara, Hayat Pahalılığına Ve Sömürgeciliğe Karşı Mücadele Kampanyası: Mitingler”* (İllerde yapılan miting tarihleri yazılmıştır) (Kurtuluş).

Güncel politik gelişmelere ilişkin afişler, içeriği itibariyle çeşitlilik taşımakta ve hükümet politikaları, sosyalist mücadele açısından önem taşıyan çeşitli tarih ve olaylar, grev ve diğer işçi sınıfı eylemlerinin duyurulması gibi konuları içermektedir. Örneğin: *“Ülkemizi IMF, Patronlar Ve Paşalar Yönetecekse Seçimler Niye?”* (Devrimci Yol), *“IMF’yi Zamları, Sıkıyönetimi Ve Faşist Baskıları Protesto Etmek İçin Seçimleri Boykot”* (Devrimci Yol), *“Namluların Gölgesinde Seçim Aldatmacasına Hayır!”* (Devrimci Yol), *“Oy Verme Hesap Sor”* (Devrimci Yol), *“Oy Verme Hesap Sor! Direniş Komitesinde*

⁴¹ Burada sözü edilen kampanyalar ülkemizde özellikle 1980’lerin ortasından itibaren önem kazanan seçim ve sosyal sorumluluk kampanyalarından oldukça farklıdır. Sosyalist hareketler açısından kampanya bir somut sorun etrafında yürütülen siyasal faaliyeti kapsamaktadır. İşçi ve emekçilerin günlük mücadelelerinin genel siyasi mücadele ile birleşmesi anlamını taşımakta ve örgütlenme çalışmalarının vazgeçilmez bir parçası olarak görülmektedir. Bkz: Siyasi Kampanyalar Partileşme Sürecine Hız Kazandırmalıdır, Başyazı, Kurtuluş Gazetesi, Sayı-38

Birleş” (Devrimci Yol), “İŞÇİLER, Oligarşiye Karşı Yeni 15–16 HAZİRANLAR Yaratmak İçin İLERİ!” (Kurtuluş), “6 MAYIS: Severiz Yaşamayı, İyiyi, Doğruyu, Güzeli Bir de Halkımızı Severiz Ölesiye Uğrunda” (Kurtuluş), “Mess Direnişinde Zafer İşçi Sınıfındır!” (Kurtuluş).

Kendinden haber veren afişler ise çevrelerin çıkardıkları yayınların, etkinliklerin duyurularının yanı sıra söz konusu politik çevrelerin kendi varlıkları, duruşlarıyla ilgili iddiaları da içermektedir. Örneğin: “Onlar Karanlığı Yırttılar Aydınlığı Biz Getireceğiz” (Kurtuluş), “Yaşasın Emperyalizme Ve Faşizme Karşı Mücadelemiz” (Kurtuluş), “Gençliğin Devrimci Kavgasını Anti-Emperyalist Anti-Oligarşik DEMOKRATİK HALK DEVRİMİ Mücadelesine, Tabi Kılmak İçin Kurtuluş İçin İLERİ ÇIKIYOR!” (Kurtuluş), “Kurtuluş Haftalık Gazete 3 Ocak’ta çıkıyor.” (Kurtuluş).

Dördüncü kategori ise anti-faşist bir söylemin içinden kurulan ölüm ve katliam haberlerinin duyurulduğu afişlerdir. Örneğin: “Ali Canpolat Türk ve Kürt Halklarının Kardeşliği için Döğüştü: KAHROLSIN FAŞİZM YAŞASIN MÜCADELEMİZ” (Devrimci Yol), “KAHROLSUN FAŞİZM YAŞASIN MÜCADELEMİZ Fahrettin Yılmaz Kanı Yerde Kalmayacak” (Devrimci Yol), “Faşist Katiller Tarafından Katledildi Hakkı Celepli KAHROLSUN FAŞİZM YAŞASIN MÜCADELEMİZ” (Devrimci Yol), “Balıkesir Katliamı Unutulmayacak! KAHROLSUN FAŞİZM YAŞASIN MÜCADELEMİZ” (Devrimci Yol), “TÜRKİYE HALKLARININ EMPERYALİZME, OLİGARŞİYE VE FAŞİZME KARŞI MÜCADELELERİNİN YILMAZ SAVAŞÇISI ZEKİ ERGİN BAY 12 Gün Süren İşkence İle Öldürüldü. Faşist İnsan Avcıları ve İşkenceci Katillerden Hesap Sorulacaktır. Faşizme Karşı Omuz Omuz.” (Kurtuluş).

Verdikleri mesajın içeriğine göre yapılan bu grupta yanında, afişlerdeki içeriğin nasıl bir dille kurulduğuna bakıldığında, bu dört kategoriyi de kesen iki söyleme biçimi görülmektedir. Üsluba ilişkin bu iki eğilimin genellik taşıdığı söylenebilir. Bunlardan ilki çağrı yapan bir niteliğe sahip olanlardır. Bu niteliğe sahip olan afişlerde hedef kitle politik tutum alışa, mücadeleye davet edilmektedir. “Faşizme karşı omuz omuza” ya da “faşist saldırılara, hayat pahalılığına ve sömürgeciliğe karşı mücadele edelim!” gibi sloganların yer aldığı afişlerde bu dilin örnekleri görülmektedir. Afişlerde yer alan ikinci söyleme biçimi ise tebliğ eden, yön gösteren ifadelerdir. Bu ifadelerin afişlerde daha yaygın olarak kullanıldığını söylemek mümkündür. “halklarımızın lokmasına uzanan eller kırılacaktır!”, “faşizm döktüğü kanda boğulacaktır”, “işçiler yeni 15-16 haziranlar yaratmak için ileri” gibi sloganların yer aldığı afişler buna örnek gösterilebilir. Bu ifadelerin oldukça buyurgan ve deklarasyoncu olduğu söylenebilir.

Afişlerle ilgili ele alınan son nokta ise bu malzemelerde kullanılan görsel unsurlara ilişkindir. Öncelikle belirtilmesi gereken, afişlerde kullanılan renklerin sınırlılığıdır. İncelenen afişlerde kullanılan renkler, sarı, kırmızı ve siyahtır. Bunun dışında yalnızca bir afişte mavinin kullanıldığı görülmüştür. Renk kullanımı açısından oldukça sınırlı bir yelpazeye sahip olduğu söylenebilir. Kırmızı tarihi boyunca sosyalist hareketi temsil edecek kadar yaygın biçimde kullanılmıştır. Kızıl bayrak, kırmızı üzerine yazılmış pankartlar, kızıl yıldız ilk hatırlanabilecek imgelerdir. Ölüm ve katliam haberlerini içeren afişlerin siyah-beyaz basıldığı görülmüştür. Devrimci Yol çevresinin bu afişlerde hemen hemen ortak bir format kullandığı, ortada ölen devrimcilerin portre fotoğrafları ve adları, üstte ya da altta devrimci yol yazısı ile yıldız-yumruk logosu ile yine üstte ya da

altta slogana yer verilerek tasarlanmıştır. Afişlerde “*kahrolsun faşizm yaşasın mücadelemiz*” ya da “*kanları yerde kalmayacak*” sloganlarına yer verildiği görülmüştür.⁴²

Bunun yanında incelenen afişlerin bir kısmında slogan metni dışında bir unsura yer verilmediği görülmüştür. Diğerlerinde kullanılan görsel unsurlar ise ağırlıklı olarak “kitle fotoğrafları”dır. Çeşitli eylem ve etkinliklerden karelerin görüldüğü bu fotoğraflarda insanlar genellikle yumrukları havada, pankart ve bayrak taşıırken görülmektedir. Afişlerde kullanılan görsel malzemeler, kullanılan sloganlar ve tasarımlar bir bütün halinde değerlendirildiğinde yaratıcılıktan uzak ve tekrara dayalı olduğu söylenebilir. Afişlerin genellikle gizlilik koşullarında ve yasa dışı biçimde çıkarılıp yapıştırıldığı düşünüldüğünde bu malzemelerin uzun ve yaratıcı üretim süreçleri sonucunda çıkarılmadıklarını tahmin etmek güç değildir. Bu ürünlerle hedeflenen en kısa ve kolay biçimde mesajı iletme kaygısıdır.

2.1.1 Bir “Halk Hareketi”: Devrimci Yol Çevresi ve Yayınları

En başta da ifade ettiğimiz fraksiyon ayrışmalarının ve sosyalist hareketin yeni bölüntülerinin ortaya çıkmasının bu kavramlar etrafında dönen tartışmalar sonucunda ortaya çıktığı söylenebilir. Nitekim 1975 sonbaharında “*Devrimci Gençlik*” adlı bir gençlik dergisini yayınlayarak adını duyuran Devrimci Yol çevresinin ortaya çıkışı üzerine yapılan değerlendirmeler de bu tartışmaları işaret etmektedir. Müftüoğlu; 1974 sonrasında, 12 Mart yenilgisinin bir sonucu olarak geçmiş tartışmaları önemli bir yer işgal ettiğini, 12 Mart öncesindeki devrimci mücadele ve devrimci hareketlerin teorik kavramlarının, özellikle Mahir Çayan

⁴² Bkz: Ek-2: Devrimci Yol Afişleri

tarafından ortaya atılan THKP/C hareketine ait tezlerin (Birleşik Devrimci Savaş, Politikleşmiş Askeri Savaş, Öncü Savaşı, Evrim-Devrim Aşamaları, Suni Denge, Silahlı Propaganda gibi konular), en çok tartışılan konuları oluşturduğunu belirtmektedir (1988). Devrimci Yol çevresi de THKP-C tarafından oluşturulan siyasi geleneğin devamında ortaya çıkmıştır. Ancak Devrimci Yol, THKP-C'nin temel çizgisini reddetmemekle birlikte basit bir tekrara düşmekten de uzak durmaya çalışmıştır.

“*Devrimci Gençlik* dergisi 20 Kasım 1975'te yayınlanan ilk sayısındaki başyazısına Mahir Çayan'dan bir cümle ile başlamıştı: ‘ülkemizin solunda tam bir ideolojik keşmekeş hüküm sürmektedir’. Bu alıntıyla, 12 Mart sonrasını yaşayan Türkiye solundaki tablonun pek farklı olmadığı vurgulanmaktaydı (Pekdemir, 2007:746).” Bu şartlar altında görevimiz ne olmalıdır sorusuna, ortada ikili bir görev durduğu cevabının verildiğini söyleyen Pekdemir; “Diyalektik bir bütün” olarak kavranması gereken bu ikili görevi şöyle özetlemektedir: “Devrimciler bir yandan temel siyasi görev olan (‘ideolojik ve siyasi birliğin sübjektif şartlarını oluşturmak anlamında’) partiyi yaratma doğrultusunda sistemli ve örgütlü bir çaba sürdürmeli; diğer yandan yükselen kitle eylemleri içinde ‘emekçilerin demokratik mücadelesindeki birliği’ sağlamak için gayret etmeli ve ideolojik mücadeleye önem vermeliler (2007:746).”

1977 yılında yayınlanmaya başlayan *Devrimci Yol* dergisi işaret edilen bu ideolojik mücadelenin aracı olarak kavranmıştır. *Devrimci Yol* dergisinin 1 Mayıs 1977 tarihli ilk sayısında yer alan Çıkarken adlı yazıda derginin işlevi ve amacı belirlenmiştir. Yazı “bugün ne yapılmalıdır?” sorusunun yanıtlanabilmesi için sorunun içinde bulunan somut, tarihsel koşulları içinde ele alınması gerektiğini ve bu gerekliliğin Marksist diyalektiğin en özlü derslerinden biri olduğunu

hatırlatarak başlamakta ve yayınlandığı döneme ilişkin bir değerlendirme yapmaktadır. Buna göre, dönemin temel sorunu “işçi sınıfı ve devrimci hareketin birliği”dir ve bu birliğin sağlanabilmesi için Marksizm-Leninizm temelinde bir ideolojik birlik sağlanmalıdır. Bu ideolojik birliğin somut biçimi ise işçi sınıfı partisidir. Çıkarın yazısında, işçi sınıfının siyasi birliğinin her şeyden önce bilinçli ve kararlı devrimciler tarafından yürütülen örgütlü bir mücadele ile sağlanabileceği ve *Devrimci Yol* dergisinin bu mücadelenin aracı olacağı, bu doğrultuda, karşı karşıya bulunulan siyasi sorunlara çözümler getirmeye ve Türkiye devriminin teorik sorunlarına açıklık kazandırmaya çalışılacağı ifade edilmektedir. İdeolojik mücadelenin gruplararası bir laf yetiştirme işi haline gelmemesi gerektiğinin altı çizilmekte ve devrimcilerin “mevcut şartlar ve objektif sosyal gelişme tarafından önemli bir siyasi muhtevaya bürünen sorunlarla” uğraşmaları gerektiği belirtilmektedir. Son olarak böyle bir yayının bugünün sorunlarının ancak bir kısmını karşılayacağı belirtilmekte ve yazıların kağıt üzerinde kaldığı sürece bir hiç olduğu söylenmektedir. Fikirlerin gerçek bir değer kazanması için kitlelerin elinde maddi bir güç haline gelmesi gerektiği ve devrimci yolun “gerçek hayatın içinde, emperyalizme ve faşizme karşı işçi sınıfı ve emekçi halkların kurtuluş mücadelesi için savaşanlar tarafından” çizileceği ifade edilmektedir.

Devrimci Yol dergisinde tartışma konusu olan temel sorunlar şu şekilde sıralanabilir: “Marksist devlet ve devrim teorisi, sosyalizmden geriye dönüş ve geçiş dönemi teorisi, barışçıl geçiş, proletarya diktatörlüğü ve proletarya enternasyonalizmi ve bunların yanı sıra THKP-C hareketinin 1971 döneminde büyük ölçüde Mahir Çayan tarafından hazırlanan yazılarda formüle edilen tezleri ve teorik görüşleri (Pekdemir, 2007).” 1 Mayıs 1977 tarihinden- Ağustos 1980

tarihine kadar 37 sayı yayınlanan “15 günlük siyasi dergi”de belirtilen teorik tartışmaların yanında günlük siyasal gelişmelere ilişkin değerlendirmelerin bulunduğu politik yazılar, sosyalist hareketten haberler de bulunmaktadır. Çalışma kapsamında, derginin ulaşılamayan 22, 23, 25 ve 30. sayıları dışındaki 33 sayısı incelenmiştir. Dergi yalnızca kuramsal tartışmaların yapıldığı bir platform değil aynı zamanda haber dolaşımını da sağlayan popüler bir yayın niteliğindedir. Devrimci Yol çevresinde diğer sol çevrelerde görüldüğü gibi tematik yayınlar çıkarmak gibi bir yayın politikası olduğunu söylemek zordur. *Devrimci Gençlik* dergisi çevrenin ortaya çıkışını sağlayan yayın olmakla birlikte bir gençlik dergisi olarak devam etmiş, *Devrimci Yol* dergisi ise bir yandan yukarıda *Çıkarken* yazısı aracılığıyla özetlendiği gibi kuramsal tartışmalar yanında yer verilen haber-yorumlarla daha geniş bir hedef kitleye hitap etmiştir. Bu çalışma kapsamında çevrenin ayrıntılarıyla ele alınacak yayını *Devrimci Yol* dergisidir.

Tabloid boy çıkarılan yayının kapak sayfaları illüstrasyon ya da fotoğraf gibi görsel unsurlara yer verilerek renklendirilmiş ve genellikle bir sloganın öne çıkarıldığı bir forma sahiptir ve sayfa sayısı değişmektedir. Derginin kapağında üst ucu bir yumruğa dönüşen kırmızı yıldız şeklindeki logo yer almaktadır.⁴³ *Devrimci Yol* dergisinin kullandığı bu logo, pek çok yazının altında derginin ortak, kolektif yazısı olduğunu ifade etmek için bir imza gibi kullanılmış, aynı zamanda dergi okurları ve taraftarlarınca duvarlara resmedilmiş, pankart ve dövizlerde kullanılmıştır.⁴⁴ Hatta bu logoya ilişkin atıf şarkı sözlerine dahi yansımıştır.⁴⁵ Şarkı sözlerine yumruklu yıldız logosunun taşınması önemli bir

⁴³ Bkz: Ek-3: Devrimci Yol- Kapak Örnekleri

⁴⁴ Bkz: Ek-4: Devrimci Yol-Logo

⁴⁵ Sevgilim... Eylem güzelim benim, Yitik bir ülkeyi korumaya değil, Yeniden kurulacak bir ülkeyi aşktan örmeye benzer devrimci olmak, İşte zamanı geldi ayrılımaların, Susma... Bir gerilla gibi dimdik an beni, Yüreğim, **yıldızlaşan yumruğum** benim, Direnç gülüm oldun sen

noktadır. Çünkü radikal medya pratiği yalnızca basılı unsurlarla değil, çalışma sırasında yeri geldiğinde çeşitli kereler anıldığı gibi, şarkılardan danslara, duvar yazılardan giysilere kadar pek çok forma sahiptir. Ancak belirtilmesi gereken önemli bir nokta yumruklu yıldız logosunun Devrimci Yol çevresinin tasarlayıp kullandığı görsel unsur olmakla birlikte “yıldız”ın yalnız Türkiye’de değil dünya ölçeğinde sosyalist çevreler içinde en sık kullanılan figürlerden biri olduğudur. SSCB, Çin Halk Cumhuriyeti ve Küba gibi sosyalist ülkelerin bayraklarında yıldız figürü olduğu ya da Küba Devriminin önderlerinden Che Guavera’nın “yıldızlı beresi” ilk akla gelen örneklerdir. Bu nedenle tasarımındaki özgünlük bir yana logonun gövdesini oluşturan yıldız figürünün tekrar içerdiği söylenebilir. Bunun yanında tıpkı yıldız gibi yumruk da sık kullanılan bir öge olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin; yayınlarda yer alan fotoğrafların çoğu insanların yumruklarının sıkılı ve havada olduğu görüntüleri içermektedir.

Dergideki ideolojik tartışmalar genellikle iki orta sayfayı kaplayacak biçimde yer almıştır. Bunun dışında ülke ve dünyadan haberler bulunmaktadır. Dünyadan haberler, ülke haberleriyle paralellik taşıyan biçimde; ağırlıkla, sosyalist hareketler ve işçi sınıfı mücadelesindeki gelişmeleri, yine bu hareketlere yönelen baskı ve zorun, saldırıların duyulmasını içermektedir. Örneğin: *Zimbabwe Halk Ordusu ZIPA Mücadelesini Sürdürüyor* (Sayı-1), *Nikaragua’da Faşist Diktatörlük Can Çekişiyor* (Sayı-2), *Peru Halkının Direnişi Üzerine* (Sayı-6), *Aldo Moro Olayı, RAF ve Kızıl Tugaylar Üzerine* (Sayı-18), *İran’da Faşist Şah Rejimine Karşı Devrimci Mücadele Yükseliyor* (Sayı-19), *Almanya’da Devrimci Mücadele Güçleniyor* (Sayı-29).

gökyüzünde Sevgilim... Eylem güzelim benim, Yitik bir ülkeyi korumaya değil, Yeniden kurulacak bir ülkeyi aşktan örmeye benzer devrimci olmak

Her sayıda *Devrimci Yol* imzalı bir başyazı bulunmaktadır. Belirtilmesi gereken önemli bir nokta da *Okuyucu Mektupları* sayfasıdır. Her sayıda yer verilen sayfa, ülkenin çeşitli yerlerinden (örneğin: Uşak, Manisa, Niğde, Malatya, Ankara, Antalya, Antalya, Elazığ, İstanbul, Edirne, Eskişehir, Rize, Aydın, Denizli, Artvin, Bursa gibi iller, Anamur, Aşkale, Kulu, Divriği, Fatsa, Iğdır, Şavşat, Ceylanpınar gibi ilçelerden) yazılmış, mücadele haberlerini içerdiği gibi siyasal duruma ilişkin çeşitli değerlendirmelerin de yer aldığı mektuplar bulunmaktadır. Dergide sıklıkla okuyucu mektuplarının önemini belirttiği yazılara yer verilmiştir. Son olarak ifade edilmesi gereken dergideki yazıların hedef kitlesinin kabaca ikiye ayrılabilirdir. Yazıların bir kısmı çevrenin militanlarına ve taraftarlarına hitabederken bir kısmının “işçi ve emekçi kitleler”e dönük olduğunu söylemek mümkündür. Militanlarına ve taraftarlarına hitaben yazıldığı söylenebilecek yazılarda, ağırlıklı olarak mücadele içinde alınması gereken tutum ve tavırlar anlatılmakta, devrimcilerin üstelenmesi gereken görevler hatırlatılmaktadır. Örneğin: *Kitle Eğitiminde Dikkat Edilmesi Gereken Noktalar* (Sayı-1), *Marksist Teorinin ve Teorik Eğitimin Önemi Üzerine* (Sayı-1), *Şimdi Görev Halkımızın Faşizme Karşı Birliğini Örgütlemektir* (Sayı-3), *Devrimciler Faşizmin Zindanlarında, İşkence Tezgâhlarında ve Poliste Nasıl Davranırlar* (Sayı-3), *“En Geniş Kitle Çalışması İçinde En Dar Kadro Çalışması” Şiarını Sendikalarda Hayata Geçirelim* (Sayı-5), *Devrimciler Geniş Halk Yığınlarında Oluşan Devrimci ve Anti-Faşist Birlikleri Devrimci Bir Anlayışla Örgütleme Yollarını Aramalıdır* (Sayı-6), *Örnek Devrimci Tavrı* (Sayı-13). Söz konusu yazılarda güçlü bir kolektivite vurgusu ve biz duygusu olduğunun altı çizilmelidir.

“İşçi ve emekçiler”e ya da “halka” dönük yazılar ise benzer biçimde ağırlıklı olarak mücadele içinde yapılması gerekenlere ilişkin olmakla birlikte, “kendisi dışındaki” bir kesime yol/yöntem ve hedef gösteren bir edaya sahiptir ve hitab ettiği kesimle belli bir mesafeyi korumaktadır. Bu mesafenin örnekleri sayılabilecek ifadelerle dilsel özelliklerin tartışıldığı bölümde tekrar dönülecektir. Örneğin: *Uşak Halkının Mücadelesi Mücadelemize Örnek Olsun* (Sayı-1), *Tek Yol Devrim* (Sayı-3), *Faşizme Karşı Omuz Omuz... Tek Bir Yumruk, Tek Bir Yürek* (Sayı-3), *Şanlı 15-16 Haziran Direnişi İşçi Sınıfı Mücadelesine Işık Tutuyor* (Sayı-4), *Zamlara, Pahalılığa Karşı Mücadele Zulüm Ve Faşizme Karşı Mücadeledin Ayrılamaz* (Sayı-9), *Gün Mücadele Günü* (Sayı-9), *Zamcılara Oy Yok, Zalimlere Oy Yok, Faşistlere Oy Yok* (Sayı-11). Bu yazılar üzerine söylenebilecek ikinci önemli nokta ise çevrenin kendisinin yapacaklarını/hedeflerini deklere etmesi şeklinde bir içeriğe sahip olduğudur. Örneğin: *Döktükleri Kanda Boğulacaklar* (Sayı-2), *Mücadelemiz Emekçi Halkın Kurtuluşuna Kadar Sürecektir* (Sayı-4), *Devrimci Kardeşimiz Cafer Avcı'nın Kanı Yerde Kalmayacak* (Sayı-7), *Anıları Önderimiz, Yaşamları Onurumuz* (Sayı-12).

Devrimci Yol çevresi açısından THKP-C geleneğinin en önemli etkilerinden biri de yukarıda Kürkçü'nün de ifadesinden aktarıldığı gibi sosyalist hareket içinde dünyadaki sosyalist kutuplar arasındaki mücadelede taraf olma eğiliminin belirginleşmesine karşın, Türkiye'ye özgü bir yorum getirme çabasıyla bu kampaşmadan uzak durulmasıdır. SBKP- ÇKP ayrışmasında taraf olmadığını ilan eden Devrimci Yol çevresi “nasıl bir dünyada yaşıyoruz” sorusuna cevap ararken, yaşanan çağın “devrim arifesi” olduğunu ifade ediyordu. “*Ho Ho Ho Şi Minh, Daha Fazla Vietnam, Ernesto'ya Bin Selam!*” sloganının ajitasyondan öte

gerçekçi bir çağrı olarak dillendirildiğini ifade eden Pekdemir; *Devrimci Yol* dergisinin “diğer sol çevreler gibi ‘diyalektik yöntem’e” başvurduğunu ifade etmektedir. *Devrimci Gençlik* dergisinin 16. sayısından sonra yayınlanan “*Devrimci Yol Bildirgesi*” adlı broşürle devrimci hareketin teorik ve politik sorunlarını ve partileşme sürecini tartışmak üzere yeni bir platform sunulmuştur (2007). *Nasıl Bir Dünyada Yaşıyoruz, Ülkemizde Durum, Ülkemiz Solunun Dünü Ve Bugünü, İçinde Bulduğumuz Koşullarda Temel Siyasi Görevimiz, Devrimci Hareketin Birliği Ve Partileşme Süreci* adlı beş bölümden oluşan broşür Devrimci Yol çevresinin ortaya çıktığı dönem itibarıyla temel siyasi görüşlerini yansıtmaktadır.⁴⁶

Devrimci Yol çevresi, *Devrimci Gençlik* dergisi, *Devrimci Yol* dergisi, *Devrimci Yol Bildirgesi* adlı broşür dışında, *Teorik Notlar-1*⁴⁷, *Teorik Notlar-2*⁴⁸, *Evrin ve Devrim Aşamaları Üzerine Tartışmalar*⁴⁹ adlı üç broşür daha çıkarmıştır.

⁴⁶ Devrimci Yol çevresinin adı geçen tüm yayınlarına, www.halkcephesi.net ve www.devrimciyol.org adlı web sayfalarından tam metinleri ve orijinal görüntüleriyle ulaşılabilir.

⁴⁷ 1978 Temmuz tarihinde yayınlanan broşür üç bölümden oluşmaktadır: Leninist Kesintisiz Devrim Teorisi Açısından Evrim Devrim Aşamaları Kavramları, “Türkiye Devriminin Acil Sorunları” Adlı Broşür Hakkında Birkaç Söz, Gerilla Savaşı. Sağ köşesinde Devrimci Yol çevresinin logo olarak kullandığı yumruklu yıldız figürünün bulunduğu broşür Devrimci yol dergisinin eki olarak beyaz kapaklı çıkarılmıştır.

⁴⁸ Yıldızlı Yumruk figürüyle Devrimci Yol Dergisinin eki olarak çıkarılan bu broşür ağırlıklı olarak THKP-C değerlendirmesine ayrılmıştır. Genel Hatlarıyla 1965-71 Dönemi Ve THKP-C Hareketinin Oluşum Süreci Üzerine, THKP-C Hareketinin "Silahlı Mücadeleyi Başlatmak Zorunda Kalması" Üzerine, THKP-C'nin "Eksik Ve Zaafları" Ve 1971 Yenilgisi olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır.

⁴⁹ Sarı-Kahverengi kapakla ve diğer broşürlerde olduğu gibi yumruklu yıldız şeklindeki logo ile çıkarılan broşür, Devrimci Yol yayınları tarafından basılmıştır. Sahibi: Mehmet YAZICI Sorumlu Müdürü: Yaşathak ARSLAN Yazışma adresi: PK: 383 Kızılay/ANKARA EM-AŞ Veb OfsetTesisleri Ulus/ANKARA Ocak 1979 künyesiyle basılan broşürde, Leninist Kesintisiz Devrim Teorisi Açısından Evrim Ve Devrim Aşamaları Kavramları, Kısaca Leninist Devrim Teorisi ve Objektif/Sübjektif Koşullar, Emperyalist-Kapitalist-ülkelerde Devrimci Mücadele ve Genel Olarak Evrim Devrim Aşamaları, Halk Savaşı Açısından Evrim ve Devrim Aşamaları, Evrim ve Devrim Aşamaları Konusundaki Devrimci Tespitlere Yönelen Eleştiriler, Olgunlaşmamış Milli Kriz Kavramı ve Leninist Devrimci Durum Teorisi, Türkiye Devriminin Yoluna İlişkin Bazı özellikler, (EKLER; Evrim-Devrim Aşamaları Ve Devrim Anlayışı, Koşulları Hesaba Katmayan Bir

1980 yılında yaşanan askeri darbeye kadar önemli bir kitle desteği kazanan ve kendini “halk hareketi” olarak niteleyen Devrimci Yol çevresinin temel politik görüşleri ve tutumlarına ilişkin daha ayrıntılı bir tartışma yapmak elbette mümkündür ancak bu çalışmanın ekseni gereği sınırlı tutularak devam eden bölümlerde *Devrimci Yol* dergisi üzerine değerlendirmelere yer verilecektir.

2.2 Proletarya Sosyalizmi: Kurtuluş Çevresi ve Yayınları

Çalışma kapsamında ele alınan yayın gruplarından ikincisi, Kurtuluş Hareketi olarak adlandırılan çevrenin yayınlarıdır. Kurtuluş Hareketi'nin ortaya çıkış dönemi ve koşulları Devrimci Yol çevresi ile paraleldir. Kurtuluş Hareketi de Devrimci Yol gibi THKP-C'nin yarattığı siyasal akımın ardılı olarak ortaya çıkmıştır. Ancak bu iki çevre arasında önemli bir fark vardır. Bu fark THKP-C'nin yorumlanışına ilişkindir. “Kurucu çekirdeği” THKP-C militanlarından oluşan bu çevre kendini THKP-C eleştirisi üzerine inşa etmişti (Öngider, 2007).

“Kurtuluş bunun ötesinde Mahir Çayan tarafından geliştirilen teorik tezleri ve örgütün izlediği çizgiyi sistemli bir eleştiriye tabi tutarak kendi ideolojik siyasi kimliğini oluşturmuştu. THKP-C'nin sistematik eleştirisine öncü savaşı anlayışını ele alarak başlayan Kurtuluş, bu bağlamda Çayan'ın “politikleşmiş askeri savaş stratejisi olarak adlandırdığı çizginin işçi sınıfına dayanmadığı ve kitleden kopuk bir mücadele anlayışı olduğunu vurgulamıştır. “ (Öngider, 2007:953)

Mücadele Anlayışı Kabul Edilemez, Ülkemizde Milli Kriz Üzerine, Ehven-İ Şer Mantığı Üzerine) adlı bölümler yer almaktadır.

THKP-C içinden çıkıp işçi sınıfı siyasal çalışmasının örgütlenmesini merkeze oturtan tek çevrenin Kurtuluş olduğunu belirten Öngider, görüşlerini “proletarya sosyalizmi” olarak nitelendiren çevrenin, kitle hareketinin hızla geliştiği o yılların özellikleri dikkate alındığında, başka örgütlere/hareketlere kıyasla teorik çalışmayı daha ciddiye aldığına altını çizmektedir. Buna göre Kurtuluş çevresi içinden çıkıp geldiği hareketin tezlerinin yanı sıra sosyalizmin başlıca sorunları üzerine de görüş belirtmeye çalışmıştır (Öngider, 2007). Yukarıda ifade edildiği gibi, Kurtuluş hareketinin ortaya çıkışını hazırlayan koşulları içinde dönemim uluslar arası kamplaşmaları ve sosyalist bloklar arasındaki ayrımlara ilişkin tartışmalar Kurtuluş açısından da önem taşımaktaydı. Bu tartışmalarda “şablonculuğu” reddederek katılan Kurtuluş çevresi, kendisi gibi THKP-C geleneğinden gelen diğer gruplar gibi söz konusu merkezlerden herhangi birine bağlanmayı doğru bulmadığını ifade ediyordu.

Mahir Sayın, 1975 yılı yazı ve sonbaharının Kurtuluş çevresinin görüşlerinin sistemleştiği ve Devrimci Gençlik (Devrimci Yol) çevresi ile farklılıkların netleştiği dönem olduğunu ifade etmektedir (1988). 1976 yılının Haziran ayında *Kurtuluş Sosyalist Dergi*'nin ilk sayısının yayınlanmasıyla görüşlerini yaymaya başlayan çevrenin dönemindeki diğer sosyalist çevrelerle temel farkları üç noktada belirginleşmektedir. Bunlar; Kemalizm, Kürt Sorunu ve THKP-C eleştirisidir. Kurtuluş çevresinin Kemalizm eleştirisi ve Kürt sorunu üzerine yaptığı değerlendirmeler önem taşımaktadır. Çevre özellikle Kürt sorununa dönemindeki sosyalist akımlara oranla merkezi bir önem atfetmiş ve *Şoreş* adlı bir yayın çıkarmıştır.

Kurtuluş hareketinin yayın politikası Devrimci Yol çevresinden farklı olarak tematik bir niteliğe sahiptir. Hareket öncelikle *Kurtuluş Sosyalist Dergi*

adlı teorik tartışmaların yer aldığı bir yayın çıkarmıştır. Haziran 1976'dan 12 Eylül askeri darbesine kadar 39 sayı çıkarılan yayın, sayfa sayısı değişen, aylık dergidir. Çevrenin öncelikle teorik tartışmaların yer aldığı bir yayın çıkarmasının nedeni sosyalist hareketteki dağınıklığın aşılabilmesinin koşulunun kapsamlı bir ideolojik tartışmanın ardından yaşanacak “birlik” olduğu tespitidir. Hareketin çeşitli konulardaki sistematik görüşlerinin dizi yazılar şeklinde yer aldığı dergide pek çok çeviri yazı da bulunmaktadır. Çeviri yazılarda göze çarpan bir özellik Marksist klasikler dışında, Türkiye dışındaki ülkelerdeki sosyalist çevrelerin görüşlerini aktaran çeşitli yazıların da bulunmasıdır. Örneğin derginin ilk sayısında İngiltere’de Troçkist bir çevreye mensup Colin Sparks’ın İngiltere’de Faşizm adlı yazısı bulunmaktadır. Ortalama 10 bin tiraja sahip dergide yer alan kimi yazıların seçkileri kitap olarak da yayınlanmıştır. Örneğin dergide yer alan faşizm değerlendirmeleri, (hareket içinde “kara kitap” olarak anılan) *Türkiye’de Faşizm* adıyla basılmıştır. Dergideki yazıların önemli bir özelliği ise çeviriler dışında tümünün imzasız olarak yayınlanmasıdır. Yazıların, yazarlarının imzasıyla yayınlanmasının önündeki engellerden biri güvenlik sorunudur ancak asıl gerekçe bu dergideki yazıların çevrenin “resmi görüşleri”ni ifade etmesidir. Bu nedenle yazılar tüm yayın kurulunun onayıyla seçilmiş/düzeltilmiştir.

Kurtuluş Sosyalist Dergi’de yer alan yazıların konularına göre dağılımı kabaca şöyledir: Uluslar arası politika ve dünya sosyalist hareketine ilişkin değerlendirmeler, sınıf hareketi-devlet-demokrasi, sosyalist hareketin değerlendirmesi-polemik yazıları, Kürt Sorunu, güncel politik değerlendirmeler,

Çalışma kapsamında daha ayrıntılı olarak ele alınacak yayın ise *Kurtuluş* gazetesidir. 15 günlük gazetenin ilk sayısı 4 Ocak 1978 tarihinde yayınlanmıştır. 12 Eylül 1980 darbesine kadar çeşitli kesintiler görülse de kısmı bir düzenlilikle

çıkarıldığı söylenebilir. Günlük gazete boyutlarında ve 6 sayfa olan yayının Kurtuluş adının bulunduğu bandın altında “Bütün Ülkelerin İşçileri ve Ezilen Halkları Birleşin” sözü yer almaktadır. *Kurtuluş* gazetesinin ilk göze çarpan özelliği, sayfaların tematik dağılımının ve sabit sütun uygulamasının ilk sayıdan itibaren küçük değişiklikler gösterse de büyük oranda aynen devam etmiş olmasıdır. Haftanın güncel gelişmelerinin yer aldığı ilk sayfanın devam yazıları 5. sayfada yer almaktadır. İlk sayfanın ilk sütununda, *Kurtuluş* imzalı bir başyazı bulunmaktadır. Gazetenin 2. sayfasında ilk sütunda *Haftanın Olayları* adlı bir köşe bulunmaktadır. Adından da anlaşıldığı gibi geride kalan haftanın öne çıkan siyasal gelişmelerinin değerlendirildiği bölümdür. Ancak 24. sayıdan sonra bu köşe yerini *Proletarya Sosyalistlerinin Görevi* adlı düzenli olmayan bir köşeye bırakmıştır. Yine 2. sayfanın son sütununda *Gerçek* adlı bir köşe bulunmaktadır. Gerçek; siyasal sürece ilişkin perspektif yazılarının imzasız olarak yayınlandığı bölümdür. 1 Mayıs gibi önemli günlerde 2. sayfada tam sayfa yazıların yer aldığı birkaç sayı (16, 17, 18. sayılar) dışında her sayıda *Gerçek* köşesi bulunmaktadır. Gazetede yer verilmeyen sayılar olmakla birlikte, sabit olarak bulunan köşelerden bir diğeri *Çalışma Sorunları*'dır. Bazı sayılarda yer değişikliği olmakla birlikte 2. sayfada bulunmaktadır. Bu köşede iş kazası, sosyal güvenlik, sendika, gibi çalışma yaşamına ilişkin sorunlar ele alınarak öneriler sunulmuştur. Yine 2. sayfanın ortasında *Bilmek ve Öğrenmek İşçi ve Emekçi Sınıfların Görevidir* başlıklı bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölümde işçi ve emekçi sınıflara hitaben çeşitli kuramsal tartışmalar (faşizm, emperyalizm, sınıf mücadelesi, Leninizm, Marksizm, işçi sınıfı partisi gibi) yapılmıştır. Aynı sayfada ilk sayıda İşçinin Emekçinin Sözlüğü adını taşıyan ancak ikinci sayıdan itibaren *Sosyalistin Sözlüğü* adını alan küçük sabit bir pencere bulunmaktadır. Bu pencerede oligarşi, faşizm,

emperyalizm, kapitalist olmayan yol, ekonomizm, artı-değer, sendika gibi sosyalist literatür içinde önemli kavramların açıklamaları yapılmıştır. Pencerenin *İşçinin Emekçinin Sözlüğü* adlı ilk halinde iç içe geçmiş yıldızlar ve ortadaki yıldızın içinde açık bir kitabın bulunduğu bir logosu vardır. Ancak ilk sayıdan sonra, pencerenin adıyla birlikte logo da değişmiş Lenin'in gökyüzüne baktığı bir illüstrasyon kullanılmış ve 7 sayıdan sonra bu logo da yerini kürsüde konuşan Lenin'in silüetine bırakmıştır.

Gazetenin 3. sayfası dünyadan gelişmelere ayrılmıştır. Sayfanın son sütununda tüm sayılarda yer alan *Dünyada Durum* başlıklı imzasız yazıların bulunduğu bir köşe bulunmaktadır. Ortasında Kurtuluş yazısının bulunduğu bir dünya haritası bu köşenin logosu olarak kullanılmıştır. Yayının en ilgi çekici köşelerinden biri de yine 3. sayfada yer alan *İşçi Mehmet*'tir. Köşe ilk sayıdan itibaren bulunmakla birlikte bir çizgi karakter olarak *İşçi Mehmet* 6. sayıda yaratılmıştır. Kıvrırcık saçlı, bıyıklı, üzerinde bir işçi tulumu olan *İşçi Mehmet*, köşenin logosunda elinde büyük dalgalanan bir bayrak tutmaktadır ve köşenin her sayıda değişen başlığı bu bayrağın üzerine yazılmaktadır. Köşenin başlığı, aynı kalıp içinde kalmakla birlikte her sayıdaki içeriğe uygun biçimde değişmektedir. Örneğin; *Bu Köşenin Kahramanı İşçi Mehmet İşçiliğiyle Övünmeyi Öğrenecek Elbet* (Sayı-1), *Bu Köşenin Kahramanı İşçi Mehmet Kendi İçin Düşünmeyi Öğrenecek Elbet* (Sayı-2), *Bu Köşenin Kahramanı İşçi Mehmet Grevin Anlamını Öğrenecek Elbet* (Sayı-3), ... *Kendi Türküsünü Kendi Yazacak Elbet* (Sayı-4), ... *Bilimsel Düşünmeyi Öğrenecek Elbet* (Sayı-6), ... *Eğlenip Gezmeyi O Da Bilir Elbet* (Sayı-12), ... *Gurbetteki Yiğidin Halinden Anlar Elbet* (Sayı-13), ... *Arkadaş Değerini Çok İyi Bilir Elbet* (Sayı-16), ... *Kendinden Olanın Derdiyle İlgilenir Elbet* (Sayı-25), ... *Onunda Duyguları Özlemleri Olur Elbet* (Sayı-34),

... *Yaptığını Okuduğunu Doğru Değerlendirir Elbet* (Sayı-47). Bu köşede fabrikada çalışan *İşçi Mehmet*'in, öykülerine yer verilmiştir. Çoğunlukla diyaloglar şeklinde ilerleyen öyküler Mehmet'in işçi arkadaşlarıyla çalışma yaşamı, zamlar, fabrikadaki sorunlar vb gibi işçi sınıfı mücadelesiyle bağlantılı olmakla birlikte insan ilişkileri, arkadaşlık vb gibi konuları da içermektedir.

Hemen burada aktarılması gereken ilgi çekici bir bölümde sürekli olmamakla birlikte yayında yer alan fotoğraflı yazı bantlarıdır. Dönemin günlük gazetelerinde yer alan foto-roman bantlarına benzeyen bu köşelerde, fotoğraflar, kısa açıklamalar (fotoğrafların altına ya da konuşma balonları içine yazılmış) aracılığıyla çeşitli konular anlatılmıştır. Örneğin, 1. ve 11. sayı arasında Lenin'in Hayatı aktarılmıştır. Yine 16-18. sayılarda 1 Mayıs başlıklı bir bölüm bulunmaktadır. Bu fotoğraflı anlatı bölümünün dışında gazetenin kimi bölümlerinde sosyalist literatürün çeşitli kavramları karikatür bantları aracılığıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bölümler de tıpkı *İşçi Mehmet* gibi işçi ve emekçilere dönük hazırlanmıştır ve 1. bölümde de örneklenen karikatür/satir kullanımına ilişkin vurguyu anımsatmaktadır. İşçi sınıfına dönük olarak hazırlanan bu bölümlerde tıpkı tarihteki örnekleri gibi basitleştirmeye yardımcı olacak görsel malzemelere, çizgilere dayanarak az sözle, basit ve akılda kalıcı ifadelerle anlatma çabası görülmektedir.

Kurtuluş gazetesinin diğer sabit köşelerinden biri, kimi sayılarda yeri değişmekle birlikte genellikle 4. sayfanın ilk sütununda yer alan *Kadınların Kurtuluşu*'dur. Köşenin adı olan *Kadınların Kurtuluşu*, "işçi sınıfının kurtuluşuna bağlıdır" ifadesiyle tamamlanarak slogana dönüştürülmüştür. Yazıların imzasız yer aldığı köşenin logosu, bir elinde öne doğru uzattığı *Kurtuluş* gazetesi bulunan diğer elini havaya kaldırmış bir kadın resmidir. *Devrimci Geçmişimiz*

Mücadelemize Işık Tutuyor adlı bölüm ise, Deniz Gezmiş, Mahir Çayan ve İbrahim Kaypakkaya'nın portre resimlerinin bulunduğu ve gazetenin çıkış tarihine denk düşen aralıkta, mücadele için önemli yeri olan olayların ve öldürülen devrimcilerin hatırlatıldığı bir bölümdür. Yine kimi sayılarda yeri değişmekle birlikte ağırlıkla 4. sayfada yer alan *Devrimci Sanat* bölümünden söz etmek gerekir. Bu bölümde sanat çalışmalarına ilişkin kimi haberlerin aktarıldığı, sanatçılara ve sanat ürünlerine ilişkin değerlendirmelerin yapıldığı ve devrimci mücadele-sanat ilişkisi üzerine tartışmaların yapıldığı görülmektedir.

Gazetenin 5. sayfasında *Okuyucu Mektupları*'na yer verilmiştir. İlk sayıdan itibaren her sayıda gördüğümüz bu bölümün yayın kurulu tarafından oldukça önemsendiği kimi hatırlatma yazılarının yer almasından anlaşılmaktadır. Gazetede belli aralıklarda okuyucuların mektup göndermelerini teşvik edecek yazılar görülmektedir. 5. sayfada ve arka kapakta adı *Demokratik Örgütlerden Haberler/Fabrikalardan Haberler/Fabrikalardan* ve *İşyerlerinden* haberler şeklinde kimi değişikliklerle göstermekle birlikte mücadele haberlerine yer verildiğini belirtmek gerekir. Bu bölümde çeşitli direniş, grev, boykot, eylem ve saldırı haberleri görülmektedir.

2.3 Proleter Devrimciler: Halkın Kurtuluşu Çevresi ve Yayınları

Halkın Kurtuluşu olarak adlandırılan çevre ise THKP-C'nin siyasal mirasını sahiplenen Devrimci Yol ve Kurtuluş'tan farklı olarak, 6 Mayıs 1972'de idam edilen Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan'ın önderliğinde kurulan THKO (Türkiye Halk Kurtuluş Örgütü) adlı örgütün siyasi geleneğine yaslanmaktadır. 12 Mart muhtırası ardından THKO'nun önder kadrolarının tümü ve militanlarının büyük kısmı tutuklanmış ya da öldürülmüştür. 1974'ten sonra cezaevindeki militanların yürüttükleri tartışmalar sonucunda THKO yeniden

kurulmuştur. Yeni kurulan örgüt ilkinden farklı olarak bölüm başında da ifade edildiği gibi dönemin önemli tartışmalarından biri olan sosyalist kamplarla olan ilişkiler, işçi sınıfı sorunu ve Marksist-Leninist teori konularında eleştirel tartışma süreci yaşamıştır. “Esasen ciddi bir tüzük ve programa sahip olmayan ilk THKO’nun efsanevi etkisi, biçimsel bir çatıyı da artık gerekli hale getiren koşullarla karşı karşıyaydı. Bir siyasi gazetenin yayımlanması ihtiyacı da bu koşulların sonucudur. (Çubukçu, 2007:729)”

“*Halkın Kurtuluşu* gazetesi, 1976 yılında, artık belli bir erginlik dönemini tamamlamış hareketin ‘*legal merkezi yayın organı*’ olarak doğdu. Halkın Kurtuluşu kolektif bir propagandacı ve kolektif örgütleyici olacak, hareketin kitlesel ilişkilerinin örgütlenmesine hizmet edecekti. ‘Herkes iş, köylüye toprak, halka hürriyet’ sloganı bu dönemin temel sloganlarından biriydi. (Çubukçu, 2007:729)” Gazetenin ilk sayısı “Can Düşmanımız Faşizme Karşı Tek Yumruk Olalım” manşetiyle 2 Şubat 1976 tarihinde çıkarılmıştır. Tüm sayılarda yer alan “*İşçilerin Köylülerin Bağımsız ve Demokratik Türkiye’si İçin İleri*” sloganı yayının adının altındaki bantta yer almaktadır. Sayfaların tematik dağılımı konusundaki sabit uygulamalar *Kurtuluş* gazetesinde olduğu kadar belirgin değildir. Ancak ilk sayıdan itibaren belli sayfalarda, sabit bölümler ve köşeler dikkati çekmektedir.

Halkın Kurtuluşu gazetesinin sol üst köşesinde çerçeve içine yerleştirilen illüstrasyon logo olarak kullanmıştır. Söz konusu illüstrasyon bir “kitle”yi arkasına almış ikisi erkek biri kadın olmak üzere üç işçiyi öne çıkarmaktadır. Kadın işçinin bir kolu havada yumruğu sıkılıdır ve diğer eliyle ileriye işaret etmektedir. Erkek işçilerden biri kadın işçinin işaret ettiği yöne bakarken diğeri yumruğunu havaya kaldırmış biçimdedir. Erkek işçilerin başında kasket kadının

ise başörtüsü vardır. *Halkın Kurtuluşu* gazetesinin bu logosu her sayıda kullanılmıştır.⁵⁰ Ancak hemen belirtmek gerekir ki arkasında “kitle” görüntüsü olan işçi resimlemeleri de tıpkı yıldız gibi sık kullanılan bir görsel malzemedir. Örneğin 1923 yılında TKP tarafından çıkarılan Orak Çekiç dergisinde bu figüre çok benzer bir kapak resmini görmek mümkündür. Peter Burke’de (2003), politik ikonografi üzerine yaptığı tartışmalarda bu özelliğin altını çizmektedir ve demokratik rejimlerdeki lider figürasyonunun sosyalist rejim ve çevrelerde yerini işçi resimlerine bıraktığını belirtmektedir. Sosyalist çevrelerin işçi sınıfının iktidarını kurmayı hedefledikleri düşünüldüğünde işçi resimlemelerinin sık görülmesi olağan görülmektedir. Ancak bu resimlemenin nasıl yapıldığı da önem taşımaktadır. *Halkın Kurtuluşu* gazetesinin logo olarak kullandığı bu illüstrasyonda işçilerin en dikkat çeken yanı fiziksel güçlerinin yansıyor olmasıdır. Kadın işçinin sıkılı yumruğu kadının başından yalnızca biraz daha küçük çizilmiştir. Yine erkek işçilerin kalın ve güçlü kolları benzer bir fiziksel güç ifadesini yansıtmaktadır.⁵¹

⁵⁰ Bkz: Ek-5: Halkın Kurtuluşu-Logo

⁵¹ Murat Belge’nin 1977 yılı nisan ayında Birikim Dergisinin 26 sayısında yayınlanan ve daha sonra *Edebiyat Üstüne* (1994), adlı kitabında da yer verilen *Afiş Dolayısıyla Devrimci Resim Üzerine* adlı kısa yazısı bu konuya ilişkin oldukça önemli değerlendirmeleri içermektedir. Belge’nin 1 Mayıs afişleri üzerine söyledikleri sosyalistlerin ile işçi sınıfı ile kurduğu ilişkinin niteliğine dair çarpıcı ipuçları vermektedir. Belge şöyle demektedir: “1 Mayıs afişlerinden birinde, işçi resimleri var. Arka arkaya durmuş iki işçi... Birer ellerinde İngiliz anahtarı gibi aletler görülmüyor. Öbür elleri, daha doğrusu kolları, afişin ucuna doğru uzanmış. “mücadele” kavramını vurgulayacak gerekli ayrıntılar-kaslar, sıkılı yumruklar vb.- konmuş. Bu işçi figürlerinin iki çarpıcı özelliği; birincisi kolların güçlü kasların özellikle ele doğru yaklaşırken, makineyi giderek andırması, ikincisi ise, işçi figürlerinin “kol”ları ile kafaları arasındaki orantı-daha doğrusu orantısızlık- çünkü kollar ve özellikle pazular kafadan çok daha iri. Abartılmış bir işçi figürü söz konusu. Kolları, dolayısıyla fiziksel güç abartılmış. Buna karşılık kafası, yani entelektüel güç çok zayıf. İşte yapının resimde görünmeyen kısmı bu noktada tespit edilebilir. Resimde görülen pazulu kola, resimde görülmeyen “kafa” hükmedecektir. Bu kafa o kolu yönlendirecek, ikisi birleştiğinde geleceğin toplumu kurulacaktır. Bütün ideolojik tasarımlar gibi bu da, kendi birliğinin öğelerini bilinç düzeyinde eksik yansıtıyor; ancak bilinçdışı düzeyde bütünlük tamamlanıyor. Resimde özellikle işçi sınıfının güçlü, yani devrimci yani olarak gösterilen özellikler, aslında kapitalizmin işçi sınıfına verdiği yüklemelerdir. İşçi sınıfının kendisini öncelikle kurtarması gereken şeyler de bunlardır. Kapitalizm işçiye makinenin bir uzantısı olarak bakarken, devrimcinin de işçinin kaslarını makine olarak görmesi, devrimcinin olaya aynı sorunsal içinde baktığının kanıtıdır. Konu kaçınılmaz olarak işçi sınıfının devrimciliğinin kökeni sorusuna geliyor. Tarihin belli bir

Gazetenin kapak sayfası⁵²nda 18. sayfaya kadar imzasız 18. sayıdan sonra ise çerçeve içine alınarak *Halkın Kurtuluşu* imzasıyla yer yayınlanan bir başyazı bulunmaktadır. Yazının devamı 6. sayfada bulunmaktadır. Yayının 2. sayfası *Teori Yolumuzu Aydınlatıyor* başlığını taşıyan bir bölüme sahiptir. Bu sayfa, teorik tartışmaların yanında uluslar arası sosyalist hareketin tarihini aktaran kimi yazılar ile dünya sosyalist hareketinden yansıyan tartışmaların görüldüğü sayfadır.

Gazetede sıklıkla röportajlara yer verilmiştir. Değişen sayfalarda yer bulmakla birlikte, röportajların neredeyse tümünün direnişteki, grevdeki fabrikalardan işçiler, eylem içinde olan ya da çeşitli saldırılara uğrayan köylülerdir. Röportajlarına yer verilen insanların işçi/emekçi sınıflardan olması altı çizilmesi gereken bir noktadır. Bu yolla mücadeledeki tanıklıkların yayına yansıtıldığı, deneyimlerin doğrudan aktarılmasının koşulunun yaratıldığını söylemek mümkündür. Bu tercih aynı zamanda yayının işçilerin ve köylülerin gazetesi olma iddiasıyla da örtüşmektedir.

Ele aldığımız diğer yayınlarda olduğu gibi *Halkın Kurtuluşu* gazetesinde de sabit bölümlerden biri okuyucu mektuplarıdır. Yayında bu bölüm *İşçi-Köylü Mektupları* adıyla yer almıştır. *Halkın Kurtuluşu* gazetesinde de diğer yayınlarda olduğu gibi sık sık gazeteye mektuplar gönderilmesi konusunda çağrı içeren yazılar bulunmaktadır. Bu yazılarda, mektuplarda anlatılan olayların mutlaka ilk ağızdan onaylatılması gerektiği, duyumların ve söylentilerin değil doğruluğu teyid edilmiş olayların yazılması, gönderilen yazılarda yerel halk değişlerinin bulunmasına, yerel ifadeler içeren bir üslupla yazılmasına dikkat edilmesi gibi

döneminde, bu sınıfın sayıca çokluğu kurulu düzeni değiştirecek fiziksel güç potansiyeline sahip bulunuşu, daha çok dikkat çekebilirdi; çoğu devrimci teorisyen güncel politik uğraş içinde bu özellikleri abartabilirdi. Ama Marx her zaman, bilimin işçi sınıfının bir parçası haline gelmesini vurguladı. Tarihi dönüştürecek kaldıraç ancak bu buluşmayla oluşturabilirdi.”

⁵² Bkz: Ek-6: Halkın Kurtuluşu- Kapak Örnekleri

uyarılar bulunmaktadır. *Halkın Kurtuluşu*'nda da diğer yayınlarda olduğu gibi haber ve yazıların tümü imzasızdır. İmzalı olarak yayınlanan yazılar yalnızca okuyucu mektuplarından bir kısmı ve şiirlerdir. Okuyucu mektuplarındaki imzaların "... ilinden devrimciler", "... ilçesinden devrimci proleterler" şeklinde olduğu göze çarpmaktadır.

Yayının her sayısında görülen sabit bölümlerden sonuncusu da "*İşçiler Sendika Yönetimine*" adlı bölümdür. Genellikle 4. ya da 5. sayfalarda bulunan bölümde işçilere ekonomik demokratik mücadele konusunda öneriler sunulmaktadır. Gazetenin arka kapağında çeşitli eylem, grev, işgal, saldırı haberlerine yer verilmekle birlikte kimi sayılarda *Anadolu İlerici Basınından* başlığı altında sosyalist çizgideki kimi yerel gazetelerden alınan küçük haberler göze çarpmaktadır.

Aynı çevre bu dönemde *Yoldaş* adlı illegal bir yayın çıkarmıştır. Bu yayın oldukça dikkat çekicidir. *Yoldaş* adlı dergi gizli basımevlerinde 20 bin civarında basılıyor yalnızca örgüt içiyle sınırlanmadan dağıtılıyordu. Bunun yanında diğer dikkat çeken yayın ise söz konusu çevrenin *Heval* adlı Kürtçe bir yayın çıkarmış olmasıdır. *Heval*, Kürtçe'de yoldaş anlamına gelmektedir. Bu yayınların diğer çevreler gibi güncel konulara ilişkin bildirimler basılıp dağıtılmıştır. Sayıları yüzbinler olarak belirtilen bu bildirimler çoğunlukla illegal biçimde basılıp dağıtılmıştır.

Çubukçu; *Halkın Kurtuluşu* gazetesiyle birlikte THKO çevresinin iki yönlü gelişme gösterdiğini söylemektedir. "Birincisi; gazete öngörüldüğü gibi geniş halk kitlelerine ulaşabilmek için gerçekten etkili bir araç haline geldi ve gazetenin dağıtım ve haber ağı, yığınsal örgütlenmeyi güçlendirdi. Diğer yandan ise gazete, politik hattın, propaganda ve ajitasyonun oturacağı temelini

netleşmesinin yakıcı bir ihtiyaç olduğunu, yeni ve değişik yayın araçlarıyla desteklenmesi gerektiğini gösterdi (2007:730).

İşçi sınıfı örgütlenmesini çalışmasının merkezine koyan çevre büyük fabrikalarda ve işçi havzalarında örgütlenmeye özel bir önem veriyor ve ajitasyon ve propaganda çalışmasını bu hatta sürdürüyordu. Ancak kitlesel gücünü gençlik içinde bulan THKO, Yurtsever Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu (YDGDF) adlı örgütle yurt çağında gençlik örgütlenmesi çalışması sürdürmüştür. Haftalık yayınlanan *Halkın Kurtuluşu* gazetesinin ortalama 50 bin basıldığı belirtilmektedir. 1978 yılının Mart ayında aynı çevre *Parti Bayrağı* adlı dergi çıkarmaya başlamıştır. “*Parti Bayrağı* dergisinin amacının Marksizmin-Leninizmin teorik zenginliğiyle kadroların buluşması biçiminde ifade edilmektedir. *Parti Bayrağı* Türkiye’nin sosyo-ekonomik yapısı, sol ve sosyalist hareketin eleştirel incelemesi, sınıf mücadelesinin pratik sorunları, ulusal sorun, uluslar arası komünist hareketin sorunları gibi konularda kapsamlı araştırmalar ve tartışma yazıları içeriyor ve bütün genç siyasal hareketler içinde ciddi tartışmalar yaratıyordu (Çubukçu, 2007:733).”

Parti Bayrağı dergisinin hedef ve işlevi, 1 Mart 1978’de yayınlanan ilk sayısında yer alan “Parti Bayrağı Çıkarken” adlı yazıda açıkça ortaya konmuştur. Yazıda yapılan değerlendirmenin ilk aşamada ele aldığımız diğer iki çevre ile benzer bir tespite sahip olduğu söylenebilir. Bu tespit, günün koşullarında ülkedeki temel görevin proletarya partisinin inşası olduğudur. Ancak Halkın Kurtuluşu çevresi diğer iki fraksiyondan ayrı olarak bu görevin ilk aşamasını yerine getirdiğini Türkiye Devrimci Komünist Partisi-İnşa Örgütünü (TDKP-İÖ) kurarak yerine getirdiklerini ifade etmektedir. TDKP-İÖ’nün kuruluşuyla birlikte işçi sınıfının devrimci programının yazılmış olduğunu ifade eden çevre,

programın yazılmış olmasının yeterli olmadığını belirterek üçlü bir görev tanımlamaktadır. Buna göre, ilk olarak programın hayatın içinde ve canlı olması gerektiği, “Marksizm-Leninizm dışı ve düşmanı bütün akımlar ve siyasi çizgilerle mücadele içinde üstünlüğünü ve doğruluğunu, işçi sınıfının ve halk kitlelerinin gerçek çıkarlarını yansıttığını ve mücadele yolunu aydınlattığını ortaya koymalıdır.” İkinci olarak; bu program bir parti programı olmalıdır ve bu programı ve onun üzerinde yükselen siyasetleri soyut değil, somut bir biçimde ve hayata geçirebilecek bir şekilde kavramış; “bu program ve siyasetleri ışığında kitleleri eğitip, seferber edecek, mücadeleye önderlik edecek bir parti ve kadrolar gereklidir. Üçüncüsü; bir program yoluyla işçi sınıfı ve halk kitleleriyle devrimci bir tarzda birleşmek, onları kazanmak, devrim yolunda eğitip seferber etmek gereklidir. *Parti Bayrağı* dergisinin tespit edilen bu görevlerin ilk ikisini kısmen ve dolaylı olarak da üçüncüsünün yerine getirilmesinde “proleter devrimcilerin elinde kuvvetli bir silah olmak üzere” mücadeleye katıldığı belirtilmektedir.

Yazıda *Parti Bayrağı* dergisinin bir yandan Marksizm ve işçi sınıfı düşmanı ideoloji ve siyasetlere karşı amansız bir mücadele yürütürken, bir yandan da bütün proleter devrimcilerin tek bir parti çatısı altında birleşmesinin sağlanması için proleter devrimci saflardaki yanlış anlayış ve siyasetlere karşı da eleştiri-mücadele-ikna temeli üzerinden bir mücadele yürütüleceği ifade edilmektedir. Bu yönüyle yayının daha çok çevrenin taraftarları, militanları ve diğer sosyalist çevrelere hitap ettiği söylenebilir. Yine yazıya göre, *Parti Bayrağı*; “proletaryanın devrimci partisini inşa bayrağını, proletaryanın Marksist-Leninist bayrağını dostun düşmanın gözleri önünde göndere çekmektedir.” “*Parti Bayrağı*, Marksizm-Leninizm teorisi ile silahlanmış işçi sınıfı savaşçıları yetiştirmede kuvvetli bir silah olacaktır.”

Son olarak, yakın ve uzak geleceğin proleter devrimciler, işçi sınıfı ve halk kitleleri için parlak olduğu, gelecek günlerin proleter devrimcilerinin birliğinin sağlanması ve proletaryanın devrimci partisinin inşası açısından müjdelere dolu olduğu söylenmekte ve *Parti Bayrağı*'nin “bu inançla ve yılmaz bir savaşçı kararlılığıyla” mücadeleye atıldığı belirtilmektedir. Görüldüğü gibi yazı derginin hedef ve işlevini açıkça ortaya koymaktadır.

Bu yazıda hemen dikkati çeken başka bir unsur daha vardır. Dilsel özelliklere ilişkin stratejiler aşağıda daha kapsamlı olarak tartışılacaktır ancak hemen burada altı çizilmesi gereken nokta işçi sınıfı ideolojisi üzerine birleştirici teorik tartışmaların platformu olacağı ifade edilen yayının bu hedefi tanımlanırken ağır bir militarist ifadenin hakim olduğudur. Metnin iki yerinde derginin “kuvvetli bir silah” olacağı, ayrıca; “... Marksizm-Leninizm teorisi ile silahlanmış işçi sınıfı savaşçıları ...”, “... bu partinin Marksizm-Leninizmle silahlanmış ve her alanda kitlelere öncülük eden kadrolarının yaratılması...”, “... yılmaz bir savaşçı kararlılığı ...”, “... güçleri düzenli saflar halinde örgütleyerek devrimin saflarına kazanacak olan ...” ifadeleri bu belirlemeyi güçlendirmektedir.

Parti Bayrağı dergisinde yer alan yazılarının konularına göre dağılımı kabaca şöyledir: Sınıf mücadelesi, sosyalist hareketin değerlendirilmesi-polemik yazıları, emperyalizm, Kürt sorunu, uluslar arası sosyalist harekete ilişkin yazılar ve çeviri yazılar, faşizm, Marksizm-Leninizm (Stalin-Mao), güncel politik değerlendirmeler, kadın sorunu.

Komün Yayınları ve *Yıldız Yayınları* adlı iki yayınevinden çıkan kitaplar çevrenin teorik kitaplığını oluşturmaktadır. Bunun dışında *Halkın Kurtuluşu Yayınları* adı altında birkaç broşür ve özel sayı çıkarılmıştır.

Çubukçu, kazanılan kitle ve militan gücünün, ulaşılan teorik-programatik düzeyin partileşme sürecine girmek için yeterli görüldüğünü belirtmektedir. Bu yeterlilik sonucunda THKO 1978 Ekim’inde Türkiye Devrimci Komünist Partisi-İnşa Örgütü (TDKP-İÖ) adını almış ve 2 Şubat 1980’de TDKP 1. Kongresi yapılmıştır. Örgütün yasal yayın organlarından Parti Bayrağı 1979’da sıkıyönetim tarafından kapatılmış süresiz olarak yasaklanmıştır. Bir süre değişik adlarla paralel bir yayın çıkarma çabası sürmüştür. *Halkın Kurtuluşu* gazetesi ise sıkıyönetim sonrasında İzmir’de basılarak yarı gizli biçimde dağıtılmaya devam etmiş, 12 Eylül Askeri Darbesi ile de yayınına son verilmiştir (Çubukçu, 2007).

2.2. Yayınların Öne Çıkan Tematik Özellikleri

2.2.1 “Düzen”in, “Düşman”ların Teşhiri

Ele alınan üç yayında da öne çıkan ilk eğilimin kapsamlı bir teşhir çalışması olduğu söylenebilir. Yayınların bu özelliği Leninist radikal medya modelinin, Lenin’in *Iskra* tartışmalarında da önemle vurguladığı teşhir çalışmasıyla paralellik göstermektedir. Ancak bu teşhir farklı düzeylerde seyretmiştir. İlk olarak; söz konusu çevrelerin, analitik yanı ağır basan, tartışmalarını dayandıkları Marksist-Leninist ideolojiyle birleştirme çabalarının baskın olduğu teorik yayınlar yoluyla giriştikleri faaliyetten söz edilebilir. Kuramsal tartışmalar düzeyinde süren bu yazıların, tarihsel referanslara dayandırılmaya çalışıldığı, ülke ve dünya tarihinden örneklere sıkça yer verildiği söylenebilir. Ancak, hedef kitleleri daha geniş olan ve yaygın dağıtımı yapılan gazetelerde, söz konusu belirgin bir düşmanlaştırma ve öfke göze çarpmaktadır. Örneğin: *Kahrolsun İşçilerin, Köylülerin, Memurların, Gençliğin, Bütün Halkın Düşmanı MC İktidarı* (Halkın Kurtuluşu, Sayı-6), *MC'nin Faşist Siyaseti, Hem Kandırma Hem Saldırma* (Halkın Kurtuluşu, Sayı-29), *Onbinden Fazla İnsanın Katili Deprem Değil Sömürü, Yağma ve Zulüm Düzenidir* (Halkın Kurtuluşu, Sayı-34), *Uşak Şeker Fabrikası İşçileri Sendika Ağalarını Alaşağı Edecek* (Devrimci Yol, Sayı-2), *Tam Metal-İş, Patron Uşağı İşçi Satıcısı Yöneticilerden Temizlendi* (Devrimci Yol, Sayı-7). Kuramsal tartışmaları içeren yazılardan farklı olarak, gazetelerde daha anlaşılır, kısa, kişiselleştirmeler, benzetmeler ve folklorik öğelerin kullanımıyla daha vurucu hale getirilmiş bir üslup hâkimdir. Teorik yayınlardaki analiz çabası, gazetelerde yerini sloganlara dayanan bir biçime bırakmaktadır. Ancak bu farkın Halkın Kurtuluşu ve Kurtuluş çevreleri için daha geçerli olduğu, Devrimci Yol çevresinin bildirgeler ve broşürler dışında süreli bir

teorik yayını olmaması nedeniyle Devrimci Yol dergisinde her iki üslubun yan yana görüldüğünü eklemek gerekir. Gerek, yayın formatlarındaki farklar gerekse formatları benzer yayınların yayınlandığı tarih aralıklarındaki nedeniyle doğan zaman farkı ele alınan yayınları karşılaştırmak açısından zorluklar yaratmaktadır. Bu nedenle tematik başlıklar altında yapılmaya çalışılan analiz yayınlar kendi içinde değerlendirmesine ağırlık verilecek ve karşılaştırmalar sınırlanacaktır.

Teşhir çabasının yayın organların türüne göre açığa çıkan farklılaşmasının yanında “teşhir edilen unsurlar” bakımında da ayırtırmak mümkündür. Böylesi bir kategorizasyona gittiğimizde karşımıza iki ana unsur çıkmaktadır. Bunlardan ilki, en genel anlamıyla, işçi sınıfının karşısında mücadele ettiği, emperyalizm, devlet, egemen sınıflar, üretim ilişkileri gibi sistemin yapısal özellikleri ve reel politik değerlendirmelerden oluşan “düşman”ın teşhiri olarak adlandırdığımız kategoridir. İkincisi ise Marksist-Leninist ideolojinin farklı varyantlarına ilişkin değerlendirmeleri kapsayan, kendileri dışındaki sosyalist çevrelerin görüşlerinin ve politik pratiklerinin eleştirisi yoluyla ortaya konmaya çalışılan “sapma”lardır.

2.2.1 Düşman: “Ezilecek, Dağıtılacak, Parçalanacak Düzen”

Ele alınan yayınlardaki teşhir temasına yakından bakabilmek için öncelikle yapılması gereken yayınlardaki format farklılığından kaynaklanan ayrımın bir uzantısı olarak görülebilecek iki çizgiyi sabitlemektir. Yukarı da sözü edildiği gibi, fark yayınların hedef kitleleri de farklı olan türlerde daha gözle görülür biçimde açığa çıkmaktadır. Tez kapsamında yayınları ele alınan üç sosyalist fraksiyon, “düşmanın teşhiri” konusunda iki temel eğilim izlemiştir. Bu eğilimlerden ilki, “yıkılacak”, “ezilecek”, “dağıtılacak” olan düzenin, analizine ilişkin çabadır. Bu çizgide olduğu söylenebilecek yazılar, genellikle güncel politik gelişmelerden bağımsız olarak düzenin yapısal özelliklerini ortaya koymaya

çalışan analitik yazılardır ve Marksist-Leninist bir perspektif içinden ele alınan sorunların tahlili ve çözüm önerilerini barındırmaktadır. Bu çabanın, sosyalist fraksiyonlar için önem derecesini artıran faktör, özellikle Türkiye ve dünyada devlet, kapitalizmin durumu, konusundaki çözümlenin hareketlerin devrim stratejisini belirlemelerinin zemini oluşudur. Bu nedenle gerek kendi üye ve taraftarlarına gerekse diğer sol çevrelere ve hareketlere hitaben ideolojik bir tartışma sürdürüldüğü görülmektedir.

“Düşmanın teşhiri”ni sağlamanın ikinci yolu ise gazetelerdeki günlük politika çerçevesinde kurulan hattır. Bu hat, çevrelerin popüler yayınlarında daha kolay görülmekte ve dilsel ifadeleri bakımından da farklılaşmaktadır. Gazetelerde yer alan manşet ve haberlerde iç politika ve uluslar arası politikadaki güncel gelişmeler bağlamında kurulan temada görünenin arkasında olanların herkesçe bilinmesi ve günlük politik gelişmelerin işçi sınıfı ve diğer ezilenler açısından anlamının deşifre edilmesini sağlama çabası okunmaktadır.

Haziran 1976 tarihinden Ağustos 1980’e kadar 39 sayı yayınlanan *Kurtuluş Sosyalist Dergi*’de bu başlık altında değerlendirilebilecek yaklaşık⁵³ 29 yazı bulunmaktadır. Bu yazıların, ağırlıklı içeriği Türkiye’de devlet, sınıflar ve reel politika üzerine analitik çözümlenmeleri kapsamaktadır. Söz konusu yazıların, 10 tanesi Kürt sorunu⁵⁴, 4 tanesi devlet⁵⁵, 15 tanesi ise Türkiye’de iç politika⁵⁶ konularına ilişkindir.

⁵³ Kurtuluş Sosyalist Dergi’nin 39. sayısına ulaşılammıştır. Bu nedenle verilen rakamlar yaklaşık olarak ifade edilmektedir.

⁵⁴ Ulusal Sorun Üzerine Eleştiriler (Sayı-3), Sömürgecilik Sorunu (Sayı-6), Sosyal Reformizm ve Ulusal Sorun (Sayı-18), Ulusal Sorun ve Sömürgecilik Sorunu Üzerine Eleştiriler (Sayı-23), Ulusal Sorun ve Sömürgecilik Sorunu Üzerine Eleştiriler-2 (Sayı-24), Kürdistan Tarihi ve Kürt Ulusal Hareketleri Üzerine Bir Yaklaşım (Sayı-25), Kürdistan Tarihi ve Kürt Ulusal Hareketleri Üzerine Bir Yaklaşım-2 (Sayı-26), Kürdistan Tarihi ve Kürt Ulusal Hareketleri Üzerine Bir Yaklaşım-3 (Sayı-27), Seçimler ve Kürdistan Gerçeği (Sayı-34), “KD” ve Kürdistan Devrimi (Sayı-35)

Yukarıda da belirtildiği gibi gazete formatında yayınlanan popüler yayınlarda ise gerek temanın kurulduğu bağlam gerekse kullanılan dilsel ögeler ve hitap farklılaşmaktadır. Kurtuluş Hareketi tarafından, 4 Ocak 1978 tarihinden 1980 sonbaharına kadar yayınlanan *Kurtuluş* gazetesinde doğrudan “düşmanın teşhiri” temasında değerlendirilebilecek yaklaşık 77 birinci sayfa yazısı bulunmaktadır⁵⁷. 77 yazının, 15’i manşet, 33’ü 1. sayfa haberi olmak üzere 48’i iç politika konusundadır. Geriye kalan 29 yazının 6’sı manşet, 15’i 1. sayfa haberi olmak üzere 21’i Türkiye’nin uluslararası ilişkileri, 1’i manşet, 7’si 1. sayfa haberi 8’i ise dünyadaki çeşitli gelişmeler üzerinedir. Manşet ve haberlerde günlük politik gelişme haber başlığına taşınırken çevrenin konuya ilişkin görüşünü yansıtacak, kısa, net ve anlaşılır bir yorum mutlaka başlığın altına yerleştirilmiş ya da çerçeveye alınmıştır. Örneğin: 11 Ocak 1978 tarihli 2. sayısında *Ecevit Hükümeti Kuruldu* manşetinin hemen üstüne *Oligarşinin İsteddiği Oldu* ibaresi eklenmiştir. 25 Ocak 1978 tarihli 4. sayıda, bir TUSİAD toplantısının haberi şu şekilde verilmiştir: *Tekelci Kapitalistlerin Örgütü TUSİAD Toplandı: OLİGARŞİ HÜKÜMETİ YÖNLEDİRİYOR*. 22 Şubat 1978 tarihli 8. sayıda dönemin Maliye Bakanı Ziya Müezzinoğlu’nun “Halkı Tasarrufa Alıştıracamız” ifadesi üzerine atılan manşet şöyledir: *Halkı Tasarrufa Davet, Halkla Alay Etmektir HALKLARIMIZIN EKMEĞİNE GÖZ KONDU*. 14 Mart 1978 tarihli 11. sayıda

⁵⁵ Devlet (Sayı-4), Demokrasi (Sayı-5), Kapitalizmin Emperyalizm Aşamasında Demokrasi Meselesi: Oligarşik Devlet ve Faşizm (Sayı-8), Türkiye’de Devlet (Sayı-9)

⁵⁶ Seçimler Yaklaşırken Mevcut Durum (Sayı-10), 12 Mart’ta Kim Ne Yaptı (Sayı-10), 12 Mart 1971 Faşist Muhtıra Darbesi Üzerine (Sayı-10), Kurtuluş Yazı İşleri Müdürü Mustafa Eker’in Mayıs Katliamı İle İlgili Basına Açıklaması (Sayı-12), CHP Üzerine (Sayı-14), Hükümet Değişikliği (Sayı-21), Seçimlere Doğru (Sayı-32), Seçimler Ve Devrimci Tavrımız (Sayı-33), Seçimlere Doğru Yazısıyla İlgili Bir Açıklama (Sayı-33), Dün Düündür Bugün Bugündür, Peki Dünle Bugün Arasında Ne Fark Vardır (Sayı-34), Adaylarımızın Olmadığı Bölgelerde Tavrımız Boykot Değildir (Sayı-34), Seçim Tartışmaları Üzerine (Sayı-35), Boykot Mu, Seçimlere Katılma Mı? (Sayı-35), Gelinek Noktada Türkiye’de Durum (Sayı-36)

⁵⁷ Kurtuluş Gazetesinin ... sayısına ulaşılabilmiştir. Verilen rakamlar ulaşılabilen sayıları kapsamaktadır. Bu nedenle elde edilen rakamlar temanın yayınlarda kapladığı yer konusunda fikir verici olmakla birlikte kesinlik taşımamaktadır.

ABD kongresinde ABD'nin Türkiye'ye uyguladığı ambargonun kaldırılmasına ilişkin görüşmenin haberinin başlığı *ABD Ülkemizi Şamar Oğlanına Çevirdi* şeklindedir. 26 Eylül 1978 tarihli 39. sayıda zam haberi manşete taşınmış ve manşetin üstüne şu açıklamalara yer verilmiştir: *Zam Üstüne Zam Gelmeye Devam Ediyor, Devam Edecek. Petrol Ürünleri ve Şekerden Sonra, Sümerbank Mamullerine Ve Elektriğe De Zam Geldi. Tekel Maddelerine de Zam Sırada Bekliyor.* OLİGARŞİ EKMEĞİMİZLE OYNUYOR. Verilen bu sınırlı örneklerde de görüldüğü gibi politik gelişmeler güçlü karşı taraf yaratarak sunulmakta ve “onlar”ın yaptıklarının “biz”im için ne anlama geldiği ifade edilmeye çalışılmaktadır. Türkiye'deki ekonomik gelişmeler, tekelci kapitalistler, burjuvazi ile ilişkilendirilerek açıklanmakta, siyasal analizler ise oligarşik devlet yapısı çerçevesinde sunularak halklar için ne anlama geldiği aktarılmaktadır.

Türkiye'nin uluslararası ilişkilerine dair haberler ise “emperyalist sömürü” bağlamında kurulmaktadır. Düşman teşhirinde Türkiye'deki oligarşik yapının yanında emperyalist ülkeler de önemli bir hedefdir. Emperyalizm vurgusu genellikle uluslararası ekonomik ve askeri işbirlikleri, IMF ve Türkiye-Amerika ilişkileri çerçevesinde somut biçimde okunmaktadır. Örneğin: *Oligarşi Emperyalistlere Teslimiyeti Savunuyor* (Sayı-4), *Türkiye ve Yunanistan Halkları Barış İstiyor: Gerçek Barış Emperyalizmden Bağımsızlıkla Mümkündür!* (Sayı-11), *IMF'den Kurtuluş Halkın İktidarındadır!* (Sayı-11), *Gölge Etmesinler Başka İhsan İstemeyiz Derken Amerikan Emperyalizminin Kara Bulutları Gene Ülkemizi Kapladı: HÜKÜMET AMERİKAYA TESLİM OLDU* (Sayı-14), *Amerika Bir Verir Bin Alır: KAHROLSUN AMERİKAN EMPERYALİZMİ* (Sayı-15), *Ülkemizi Amerika'nın İleri Bir Karakolu Haline Getiren İkili Anlaşmalar Yırtılsın. Nato'dan Çıkılsın. İKİLİ ANLAŞMALAR AÇIKLANMALIDIR!*

(Sayı-15). Örneklerde de görüldüğü gibi, emperyalizm teması bir sömürü ilişkisi içinde kurulurken önerilen alternatif yol “bağımsızlaşmak”tır. Bağımsızlık vurgusu sosyalist literatür içinde en göze çarpan unsurlardan biridir ve bu aynı zamanda “emperyalizmle mücadele” anlamına gelmektedir.

Halkın Kurtuluşu gazetesinde de belirlenen temanın ağırlıklı yer teşkil ettiği görülmektedir. Gazetede iç politika, hükümet eleştirisine ilişkin yaklaşık olarak, 31 manşet, 39 birinci sayfa haberi bulunmaktadır. Türkiye’nin uluslar arası ilişkilerine dair eleştiri içeren 12 manşet ve 29 birinci sayfa haberi, dünyadaki gelişmelere ilişkin ise 3 manşet ve 29 birinci sayfa haberi bulunmaktadır. Gazetede iç politikaya ilişkin manşet ve haberler, diğer yayınlarla paralellik göstererek ağırlıklı olarak, yoksulluk, sömürü, baskı bağlamında kurulmakla birlikte, benzer bir formata sahip olan *Kurtuluş* gazetesinden farklı olarak daha sloganvari bir kuruluşa sahiptir. Örneğin: Rüşvet, Sömürü ve Yağma Düzeni Olan Kapitalizmin Bir Parçasıdır (Sayı-4), Kahrolsun, İşçilerin, Köylülerin, Memurların, Gençliğin, Bütün Halkın Düşmanı MC İktidarı (Sayı-6), Savaş Kışkırtıcılığına Son-“Yaşasın Türkiye ve Yunanistan Halklarının Kardeşliği” (Sayı-19), Onikibinden Fazla İnsanın Katili Deprem Değil Sömürü Yağma Ve Zulüm Düzenidir (Sayı-34), Sömürü ve Zulüm Düzeni Seçimle Yıkılmaz (Sayı-52). Benzer bir tespiti Türkiye’nin dış politikasına ilişkin manşetler için de yapmak mümkündür ancak *Halkın Kurtuluşu* gazetesinde diğer yayınlardan farklı olarak, yayını çıkaran çevrenin SSCB’ye ilişkin “sosyal emperyalizm” tespitinden hareketle, Türkiye’nin SSCB ile ilişkileri de sert eleştiriye tabi tutulmuştur. Örneğin: Ne A.B.D Ne Rusya Bağımsız Demokratik Türkiye (Sayı-31), Kahrolsun Sovyet Sosyal Emperyalizmi (Sayı-32), Ne Amerika NE Rusya Ne NATO Ne Varşova (Sayı-112), CHP Hükümeti Yeni Çarlara Boyun Eğdi:

“Dostluk ve İşbirliği Anlaşması” Değil Yeni Bir Kölelik Anlaşması (Sayı-115), İşgalin Onuncu Yıldönümü: Çekoslovakya Halkı Sosyal-Emperyalistleri Dize Getirecektir (Sayı-123).

Halkın Kurtuluşu gazetesi de Türkiye'nin dış politikasıyla ilgili haberlerin neredeyse tümünü emperyalist sömürü tespiti üzerine yerleştirmiştir: CHP Hükümetinin Programı, Emperyalistlerin, Komprador Burjuvazinin ve Toprak Ağalarının Çıkarlarına Hizmet Ediyor (Sayı-91), CHP Hükümeti Ülkemizi Emperyalizme Daha Fazla Peşkeş Çekmenin Hazırlığını Yapıyor (Sayı-97), CHP Hükümeti Emperyalistlerin ve Egemen Sınıfların Çıkarlarına Hizmet Ediyor (Sayı-111), Sıkıyönetim Altında: Emperyalistlere Yeni Kapılar Açılıyor (Sayı-145), Emperyalist-Komprador Tekeller ve Bankalar Üzerinde Denetim Kurulmalıdır (Sayı-186).

Devrimci Yol çevresinin 1 Mayıs 1977- Ağustos 1980 aralığında yayınlanan 15 günlük yayın organı *Devrimci Yol* dergisi ise formatı itibariyle diğer iki çevrenin yayınlarından farklılık arz etmektedir. Dergi, bir yandan günlük haber-yorum yazılarını bünyesinde barındırırken diğer yandan çeşitli teorik sorunlara ilişkin tartışma yazılarına da yer açmıştır. Ancak Devrimci Yol çevresi teorik sorunlara ilişkin görüşlerini, broşürler, bildirgeler ve özel sayılar aracılığıyla da dolaşıma sokmuştur. Bu nedenle diğer iki çevrede olduğu gibi teorik-politik yayın ile popüler yayın arasında bir ayrıştırmaya gitme koşulu yoktur. Devrimci yol çevresinin analize konu olacak yayını 36 sayı yayınlanan *Devrimci Yol* dergisi ile sınırlı kalmaktadır.

Devrimci Yol dergisinde doğrudan bu tema altında değerlendirilebilecek yaklaşık 74 yazı bulunmaktadır. Yazıların 46'sı iç politika, 15'i Türkiye'nin dış

politikası ve 13'ü uluslar arası politika konularındadır. Daha önce de belirtildiği gibi *Devrimci Yol* dergisinde teorik tartışma yazıları ile günlük politikaya ilişkin haber-yorum yazıları yan yana görülmektedir. Örneğin: Derginin 4. sayısında, *Seçim Sonrasında* başlıklı bir değerlendirme yazısı, *Oligarşinin Ecevit'ten Çözmesini Beklediği Sorunlar* başlıklı bir iç politika yazısı ile *Ülkemizde Milli Kriz Üzerine* başlıklı bir tartışma yazısı bulunmaktadır. Aynı şekilde, 15. sayıda *Ecevit Hükümeti Emekçilerin Alın Terini Oligarşiye Nasıl Aktaracağını İtiraf Etti*, *Ecevit-"Barış"-Kontrgerilla-Savaş-Provokasyon Karmaşası Üzerine* başlıklı haber-yorum yazılarıyla, *Temel Çelişme Ve Baş Çelişme Üzerine* başlıklı bir tartışma yazısı bulunmaktadır.

Devrimci Yol dergisinde görülen teşhirin ağırlıklı olarak hükümet eleştirisine yöneldiğini söylemek mümkündür. *Devrimci Yol* dergisindeki hükümet eleştirisi ekonomik uygulamalar ve zamlarla haber olurken yoksulluk/yoksullaştırma bağlamında kurulmaktadır. Örneğin: Oligarşi Kendi Ekonomik İflasını Belgeliyor (Sayı-6), MC'nin Sosyal ve Siyasal "Tedbir"leri: Pahalılık, Yokluk ve Zulüm (Sayı-8), Taban Fiyatları: Oligarşinin Küçük Üretici Üzerindeki Sömürüsü (Sayı-8), Ekonomik Durum ve Zamlar (Sayı-10), Zamcılara Oy Yok, Zalimlere Oy Yok, Faşistlere Oy Yok (Sayı-11), Ecevit'in Tünelinin Ucunda da Yokluk, Baskı ve Zulüm Var (Sayı-29).

Ancak bu ağırlık özellikle ABD-Türkiye ilişkileri bağlamında kurulan emperyalist sömürü söylemini gözümüzden kaçırmamalıdır. *Devrimci Yol* dergisi de diğer yayınlarda olduğu gibi güçlü bir emperyalist sömürü analizi vardır 15 ve 17. sayılarda *Emperyalizm I-II* başlıklı iki teorik tartışma yazısı bulunmaktadır ancak asıl vurgu ele alınan dış politika ve uluslar arası gelişmelerin bu çerçevede kurulmasıyla belirgin hale gelmektedir. Örneğin: *Emperyalizmin Önerileri*

Uygulanıyor: KİT Ürünlerine Zam Yapılıyor (Sayı-8), Devalüasyon Ve Diğer Ekonomik Uygulamalar Hükümetin Emperyalizme Teslimiyetini Belgeliyor (Sayı-16), Ecevit Emperyalistlerin ve İşbirlikçilerinin Programını Uygulamaya Devam Ediyor (Sayı-19), ABD Emperyalizmi Çıkarları Gereği Silah Ambargosunu Kaldırdı (Sayı-20), Yeni MC Ve İMF Ülkemizi Emperyalistlerin Çiftliği Yapmak İstiyor (Sayı-35).

Teşhirin devrimci bir çağrıyla içeren radikal alternatif medya için vazgeçilmez önemde bir tema olarak karşımıza çıktığı söylenebilir. Tez çalışması kapsamında ele alınan yayınları ilişkilendirdiğimiz Leninist model açısından bu tema 1917 Ekim devrimini öncesinden bugüne dek süren tartışmalarda önemini kaybetmemiştir. Kolektif Bir Örgütleyici Olarak Radikal Medya: Leninist Model adlı bölümde de aktarılmaya çalışıldığı gibi, Marksist-Leninist hareketler açısından devrimci bir olanağı ortaya çıkarmanın koşulu işçi sınıfının bu ideolojik perspektifle harekete geçmesidir. Hareketin manivelası olarak nitelenebilecek aktör ise parti/örgüttür. Parti/örgüt bu görevini kapsamlı bir ideolojik-politik mücadele yoluyla, yaygın bir teşhir çalışmasıyla yerine getirmelidir/getirmektedir. Marksist-Leninist hareketlerin yayınları yoluyla sürdürdükleri teşhir çalışmasının, mevcut toplumsal kurumların ve yapıların işlevinin, olayların ve olguların sınıflar mücadelesi açısından anlamının deşifre edilmesi ve dolaşıma sokulması amacını taşıdığı söylemek mümkündür. Teşhir bir yandan ekonomik ilişkiler, sınıflar çelişkisi ve üretim ilişkileri bağlamında alt-yapı ilişkilerine diğer yandan devlet, devlet tipleri, emperyalizm, demokrasi gibi üst-yapısal aktörlere yönelmektedir.

Söz konusu yayınlar açısından karşıt güçlerin teşhirinin güçlü bir düşmanlaştırma stratejisiyle birlikte kurulduğunun altı çizilmelidir. Başlıktan da anlaşılacağı gibi teşhir çalışmasının hedeflediği, kurumlar, gündelik politika

içinden kurulmuş ise bu politik gelişmenin aktörleri, güncel siyasal gelişmelerin tarafları bir karşı kamp olarak konumlandırılarak, hedef gösterilmektedir. Gösterilen hedef yine yukarı da belirtildiği gibi “yıkılacak”, “parçalanacak” olan düzendir.

2.2.1.2 Düşman Kardeşler: Marksizm-Leninizmden “Sapma”lar

Devrimci bir çağrıyla içeren radikal yayınlar, hedef kitlelerini mücadeleye “seferber etme” amacıyla giriştikleri teşhir çabasının önemli ayağı olarak da mücadelenin yanlış yollarını açık ederek, işçi ve emekçi kitleleri doğru bir siyasal hatta çekebilmenin çabasını sergilemişlerdir. Ele alınan yayınların tümünde bu çabanın izleri açıkça görülmektedir. Bu çabanın bir sonucu olarak yayınlarda önemli oranda polemik yazıları görülmektedir. Sözü edilen polemik yazılarının ekseni başlıktan da anlaşılacağı gibi, çevrelerin her birinin kendi dışındaki fraksiyonların görüşlerinin Marksizm-Leninizm dışı olduğu iddiasına oturmaktadır. “Sapma” nitelemesi taşıyan bu polemiklerin bazılarının sistem teşhirine dayanan yazılardan farklı olmayan biçimde düşmanlaştırıcı ve öfkeli.

Ele alınan yayınlarda özellikle teorik tartışmaların platformu olarak sunulan dergilerde polemiklerin daha ağırlıklı yer tuttuğunu söylemek mümkündür. Bu ağırlığın nedeni özellikle *Kurtuluş Sosyalist Dergi* ve *Parti Bayrağı* dergilerinin varlık gerekçesi olarak sundukları ideolojik ve siyasal birlik yaratma hedefinin bir sonucu olarak kendileri dışındaki fraksiyonların görüşlerini tartışmaya açmaları olduğunu söylemek mümkündür.

Devrimci Yol dergisinde, doğrudan bu başlık altında değerlendirilebilecek, 42 yazı bulunmaktadır. Bu yazıların bir kısmı özellikle sendika ve demokratik kitle örgütlerindeki kongre ve seçim haberleri içinde yer aldığı ve bu yazıların dönemin demokratik kitle örgütlerindeki yönetim mücadelesinin ve rekabetçi

yaklaşımın da örneği olduğu söylenebilir. Söz konusu yazıların bazılarının başlıkları şöyledir: “*DİSK Genel Kurulu Yapıldı, "İlerlemeciler" Geriledi*”, “*DİSK Genel Kurulu Sonuçlarına Karşı Alınan Tavrı Oportünistleri Teşhir Ediyor*”, “*"Demokratik"(!) Eğitim Kurultayı Üzerine*”, “*TÖB-DER'deki Son Gelişmeler Üzerine...*”, “*DEV MADEN-SEN'de İlerleme-KSD İttifakının Düzenbazlığı Sıkıyönetimle İşbirliğine Kadar Uzanyor*”.

Yayında diğer sosyalist fraksiyonlar üzerine yazıların kurulduğu ikinci bağlam ise, bu fraksiyonların teorik ve politik perspektiflerine ilişkin değerlendirmelerin yapıldığı, eleştiri yazılarıdır. Örneğin *Devrimci Yol* dergisinde; *'Halkın Kurtuluşu'nun Kalpazanlıkları Gerçekleri Değiştirmez, Sol İçindeki Mücadelenin Sınırı Ve Provokasyon, "Sosyal Faşizm" ve "Maocu Bozkurt" Safsataları Provakasyona Nasıl Hizmet Etti?, Seçimler, TİP ve Tavrımız, Gençlik Örgütü Değil, Besleme Bir Naylon Örgüt: İGD, Revizyonistlerin Yalan ve İftirası Devrimcilere Leke Süremez!, Sosyalist Siyaset Dediğin..., Yalan Makinası Halkın Kurtuluşu, Modern Revizyonist "İlerleme Teorileri"nin Dayandığı Dünya Tahlilleri, Halkın Kurtuluşu'nun Siyasi Şaşkınlığı, AYDINLIK, Oportünist Fırsatçı Tavırlar ve Spekülasyonlarla Devrimci Harekete Kara Çalıyor, Faşizme Karşı Mücadele Konusundaki Teslimiyetçi ve Oportünist Görüşler İflas Ediyor, İleri Demokrasi Ve T"K"P, "Solun Durumu ve Cephe" Forumu Üzerine, "Sosyal Emperyalizm" Tartışmalarına İlişkin Bazı "Eleştiriler" Üzerine, Halkın Sesi Ne Yapıyor?, Faşist Güçlerin Tertip ve Provokasyonları ve Faşizme Karşı Mücadelede Beliren Bazı Yanlış Eğilimler, Soldaki Şaşkınlıklar, Kısaca KSD Hareketinin Niteliği Üzerine, İGD'li Hainlerin Saldırıları İzmir Gençliğinin Mücadelesini Durduramayacaktır, Oportünistlerin Zavallı Şaşkınlığı, "Halkın Kurtuluşu", Faşizme Karşı Birlik ve Direniş Sorunu, Halkın Kurtuluşu'nun Mao*

ve Halk Savaşı Eleştirileri Üzerine..., *Faşizme Karşı Birlik Konusu ve Halkın Kurtuluşu'nun Devrimci Şarlatanlığı* başlıklı yazılar bu kategoride değerlendirilebilir. Başlıklardan da görüldüğü gibi, yazılar oldukça saldırgan ve kullanılan dil tıpkı sistem teşhirindeki kadar öfkeli olabilmektedir. Yazıların oturduğu eksen eleştiri konusu edilen çevrelerin, işçi sınıfının devrimci mücadelesi ve Marksist-Leninist ideolojiden uzaklaştıkları, “saptıkları”dır. Bu iddia kimi zaman Marksizm’in kavranamaması ve ülkenin doğru biçimde değerlendirilememesi gerekçesine dayanırken kimi zamanda ihanet çizgisine kadar çekilmektedir. Burada örnek verilen başlıklarda da görüldüğü gibi eleştiriler kimi zaman sosyalist literatür içinden “oportünist”, “revizyonist”, “pasifist” gibi kavramlara başvurularak yapılmakta kimi zamansa sözü edilen “ihanet çizgisine” uygun biçimde “hain”, “şarlatan”, “zavallı”, “şaşkın”, “besleme” gibi oldukça ağır hakaretler içerecek bir üslupta yapılmaktadır.

Kurtuluş çevresinde sosyalist fraksiyonların eleştirisini, daha doğru bir ifadeyle mücadeledeki “sapma”ları teşhir eden yazıların ağırlığının çevrenin teorik yayını olan *Kurtuluş Sosyalist Dergi*'de yer aldığı söylenebilir. *Kurtuluş Sosyalist Dergi*'de bu tema altında değerlendirilebilecek 30 yazı bulunmaktadır. Derginin yayın politikasının bir uzantısı olarak yazıların daha çok perspektif değerlendirmeleri içerdiği söylenebilir ancak bu içerik kullanılan dilin tıpkı yukarıda verilen örneklerde olduğu gibi, “kavgacı” olması gerçeğini değiştirmemiştir. Dergideki yazıların bir kısmı oldukça nötr başlıklarla yayınlanmıştır. Örneğin: “*Devrimci Gençlik*” ve “*Gençliğin Devrimci Eyleminin Birliği*” Üzerine (Sayı-3), *Bazı Teorik Konular ve Devrimci Gençlik Dergisi* (Sayı-8), *Yeni PDA'cılar Üzerine* (Sayı-12), *Devrimci-Yol Bildirgesi Üzerine Birkaç Söz* (Sayı-17), *Kitle'nin Bir Yazısı ve Yine Anti-Faşist Birlik Üzerine*

(Sayı-20), *Sol İçinde TİP'in Yeri ve Görevleri* (Sayı-32), *Faşizme Karşı Birlik ve Devrimci Yol* (Sayı-32), *TKP'nin Örgüt Anlayışı ve Çalışma Tarzı* (Sayı-37). Ancak yazıların bir kısmının başlıklarında tıpkı *Devrimci Yol* dergisine benzer bir üslup olduğu söylenebilir. Örneğin: *Provokasyon ve İhbar Devrimci Bir Mücadele Biçimi Değildir* (Sayı-4), *İlerleyiniz Baylar* (Sayı-4), *PDA Marksist Lafızlara Bürünmüş Bir Yalan Uydurma Makinasıdır* (Sayı-8), *Yürütme İdeoloji İle "Sosyalist Öğretide Devrim Sorunu" Kavranamaz* (Sayı-8), *Sosyalist Hareket İçinde Komplocu Mantık Yıkılmalıdır* (Sayı-17), *TKP'nin Karın Ağrıları Nereden Geliyor* (Sayı-32), *"Halkın Kurtuluşu" Halkın Kurtuluşuna Önderlik Edemez* (Sayı-35), *Parti Bayrağı Burjuva İktisatını Savunuyor* (Sayı-38). Görüldüğü burada "provokatörlük", "ihbarcılık", "komploculuk", "yalancılık" gibi ithamlarda bulunmakta ayrıca bazı başlıklarda örtük bir alaycı ifadeye başvurulmaktadır. Dergide Marksizm'den sapmanın teşhir edildiği bir yazı dizisi de bulunmaktadır. İlki 20. sayıda yer alan "*Sosyal Emperyalizm Teorisi (!) "Yeni" Narodnizmin*⁵⁸ *Teorisidir*" adlı yazı 25. sayıya kadar 6 bölüm halinde yayınlanmış ve daha sonra broşür haline getirilmiştir. Kurtuluş çevresi ile ilgili belirtilmesi gereken son nokta ise, çevrenin politik yaşama katılmasının hemen ardından yayınladığı "*Geçmişin Değerlendirmesi ve Öncü Savaşı*" adlı kitap kapsamlı bir Türkiye sosyalist hareketi değerlendirmesidir. Bu kitapta ağırlıklı olarak daha önce de belirtildiği gibi, THKP-C geleneğinin ardılı olması nedeniyle bu çevrenin tezlerinin eleştirisi yer almaktadır.

Kurtuluş gazetesinde ise 1 sayfaya yansımış haber sayısı oldukça sınırlıdır. Çalışma kapsamında incelenen sayılarda toplam 6 birinci sayfa haberi görülmüştür. Bu haberlerin bir kısmı sendika ve demokratik kitle örgütlerinin

⁵⁸ Narodnizm: Çarlık Rusyası'nda 19.yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan sosyal devrimci hareket (tr.wikipedia.org).

seçim ve kongre haberleri bağlamında yer almıştır: *Sınıf Uzlaşmacı Sendikacılar Kurtuluş'u Engellemez* (Sayı-11), *TÖB-DER Kongresinin Ardından Birlik Dayanışma (İlerleme) TÖB-DER'i Bölemeyecek* (Sayı-36), *TÖB-DER'de Bozgunculara Ve Bölücülere Karşı Mücadele Sürüyor* (Sayı-44). Bu tema altında değerlendirilen ve gazetede 1 sayfadan verilen haberlerin diğer üçü ise, sol içindeki çatışmalar sonucunda yaşanan ölüm haberlerini duyurmaktadır: *Kıbrıs'lı Yoldaşımız Adana'da Devrimbazlarca Katledildi* (Sayı-39), *"İlerleme" Bir Kez Daha Faşistlerle Kol Kola* (Sayı-40), *TİKP Hainlerinin Gazetesi Aydınlık Faşistleri Destekliyor* (Sayı-51).

Halkın Kurtuluşu çevresinin *Parti Bayrağı* adlı dergisinde doğrudan bu tema altında değerlendirilebilecek 26 yazı bulunmaktadır. Yazıların bir kısmının dizi yazı olduğu görülmektedir. Örneğin: *58 Yıllık Sol Hareketin Değerlendirilmesi* (Sayı-1,2,3,4), *İbrahim Kaypakkaya'nın Küçük Burjuva Maceracı Görüşlerinin Eleştirisi* (Sayı-7,8). Tıpkı *Kurtuluş Sosyalist Dergi*'de olduğu gibi, yazıların bir kısmı örneğin; *Halkın Yolu Platformunun Eleştirisi* (Sayı-1), *Halkın Birliği Platformunun ve Genel Siyasi Çizgisinin Eleştirisi* (Sayı-2), *TİKP Programının Eleştirisi* (Sayı-3), *Partizan Dergisinin Eleştirisi* (Sayı-12) gibi oldukça nötr ifadelerle adlandırılmıştır. Ancak diğer yayınlarda da gördüğümüz saldırgan, yargılayıcı ve itham edici tutumun izleri bu yayında da fazlasıyla okunmaktadır. Örneğin: *Küçük Burjuva İhtilalciliğinin Eleştirisi: Kesintisiz Devrim (I-II-III)* (Sayı-4), *Halkın Kurtuluşu'nun Savunduğu Marksist-Leninist Faşizm Teorisi "Kurtuluş Sosyalist Dergi"nin Oportünist Yüzünü Açığa Çıkartıyor* (Sayı-6), *Küçük Burjuva Çözumsuzlük Üzerine Devrimci Yol Dergisinin Genel Eleştirisi* (Sayı-10), *Marksizm-Leninizm Örtüsü Altında Tezgahlanan Revizyonizm Ve Maceracılık* (Sayı-12), *"Proleter Devrimci Partinin Yolu" Tarihi Gelişmenin*

Kanunlarını Alt-Üst Ediyor (Sayı-12), *Partizan “Üç Dünyacı” Revizyonizmin İzinden Yürüyor* (Sayı-16). Başlıklardan da görüldüğü yazılar, Marksizm dışı olduğu düşünülen teorilerin deşifre edilmesini hedeflemekte ve daha önce de belirtildiği gibi bu sapmalar sosyalist literatür içinden sıfatlarla (revizyonizm, oportünizm, küçük burjuva maceracılığı gibi) tanımlanmaktadır.

Halkın Kurtuluşu gazetesinde ise, söz konusu tema altında değerlendirilebilecek, 57 birinci sayfa haberi bulunmaktadır. Bu haberlerin 6 tanesi manşet diğerleri ise kapağa yansıyan haber başlığıdır. Temanın kurulduğu bağlam ağırlıklı olarak diğer yayınlarda olduğu gibi, sendika ve demokratik kitle örgütlerinden haberler özellikle, seçim ve kongre haberleridir. Örneğin: *Öğretmen Kitlelerin Devrimci Mücadelesi Revizyonist Yöneticileri Telaşa Düşürdü* (Sayı-5), *İşçiler Emekçiler DİSK Yöneticilerine Güvenmeyin Onlar Bu Düzenin Savunucularıdır* (Sayı-23), *Öğretmen Mücadelesi Revizyonizmi Yıkarak Yüksелеcektir “TÖB-DER”e Özgürlük Mitingi Yapıldı* (Sayı-28), *TÖB-DER Sosyal Faşist Genel Merkezinin Başlattığı Tasfiye Hareketine Karşı Tek Bir Yürek, Tek Bir Yumruk Olalım* (Sayı-48 Manşet), *TÖB-DER’i Düzen Örgütü Olmaktan Çıkarmak İçin Sosyal Faşist Egemenliği Yıkalım* (Sayı-76), *Revizyonistler DİSK’i Sosyal Emperyalizme Peşkeş Çekecekti* (Sayı-88), *TÖB-DER Kongresinin Ardından: Revizyonizm Bölücülük Demektir* (Sayı-125). Yine, oldukça sınırlı olmakla birlikte *Kurtuluş* gazetesinde de gördüğümüz gibi, yazıların bir kısmı sol içindeki çatışmalar ve sol içi çatışmalardan kaynaklanan ölümlerin haberleri bağlamına oturmaktadır. Bu yazıların dili ve hitap biçimi diğer tüm yazılardan daha öfkeli, sert ve itham edicidir. Örneğin: *Sosyal Faşist TKP Yeni Katliamlar İçin Hedef Gösteriyor* (Sayı-56), *Devrimcileri Katledenler Elele: TİKP Revizyonistleri Düzce’de MHP Ve MSP İle Ortak Toplantı*

Düzenlediler (Sayı-122), *Aydınlık Çetesi Bir Proleter Devrimciyi Daha Katletti* (Sayı-126 Manşet), *TİKP Çetesi Bir Devrimciyi Daha Katletti* (Sayı-135), *İGD'li Sosyal Faşistler Devrimci İşçi Kamil Sağır'ı Katletti* (*Halkın Kurtuluşu* Gazetesi Ücretsiz İlavesi Manşet), *İGD Saldırganlığını Gizleyemez* (Sayı-181). Bu haber başlıklarında özellikle sol içi çatışmanın ölümlere kadar uzanmasıyla, diğer fraksiyonları nitelerken kullanılan sosyalist literatür yanında “çeteci”, “katil” gibi tanımlamalara yer verildiğini görüyoruz.

Halkın Kurtuluşu gazetesinde ele aldığımız temaya ilişkin haber ve haber başlıklarında diğer yayınlardan farklı olarak kişisel polemik ve ithamlara yer verildiğini belirtmek gerekir. Ele alınan diğer yayınlarda, dergi yazılarında ve 1. sayfa haberlerinde kişiselleşmiş eleştirilere rastlanmamaktadır. Ancak *Halkın Kurtuluşu* gazetesinde özellikle sendika yöneticileri üzerinden önemli bir tartışma sürdürülmüş ancak düzeyi hakarete varan bir kişisel saldırıya indirilmiştir. Örneğin: *Modern Revizyonistlerin Kuklası Kemal Türkler DGM'leri ve Sömürü Düzenini Savunuyor* (Sayı-25), *TİSK'in Saldırıları Boşa Çıkacak, K.Türkler Gibilerin İhaneti Boşa Çıkacak: İşçi Sınıfı Her Türü Kara Listeyi Paramparça Edecektir* (Sayı-27), *Hain Halil Tunç, Hain Kemal Türkler Çaldığınız Paralar Kimin* (Sayı-28).

Ele aldığımız yayınların öne çıkan temalarından biri olarak kısaca gözden geçirdiğimiz Marksizm ve Leninizm'den “sapma” verilen örneklerden de görüldüğü gibi ağırlıklı olarak polemik yazıları şeklinde karşımıza çıkmaktadır ve yeri geldikçe değinilmiş olmasına rağmen tekrar altı çizilmesi gereken nokta bu yazılarında tıpkı değiştirme iddiasında olunan “düzen”in teşhirindeki düşmanlaştırma stratejisi kadar güçlü bir olumsuzlama görülmektedir. Her üç

çevre de kendi perspektiflerinden farklı olan görüşleri, Marksist-Leninist terminolojiye başvurarak çürütme, yanlışlığını ya da bilinçli bir “sapma” olduğunu deşifre etme çabası gütmüştür. Bu çaba, ilk etapta özellikle sosyalist hareketin birliğinin sağlanması için kapsamlı bir siyasal değerlendirmeyi gerekli bulan üç çevre için de doğal bir sonuç olarak görülebilir. Ancak olumsuzlama, dışlama ve zaman zaman görülen düşmanlaştırma stratejisinin hakim olması, bir tartışma ve ikna kültüründen çok çatışma eğiliminin başat olduğunu, sosyalizme ilişkin çoğulcu bir bakış açısı ve sosyalist demokratik bir algılayışın neredeyse hiç görülmediğinin söylememize gerekçe olmaktadır.

2.2.2 Sınıf Mücadelesine Katılım Çağrısı

Ele aldığımız üç sosyalist fraksiyonun yayın faaliyetinin de, esasen tüm radikal alternatif medya aktivizminin de, temel motivasyonunun belli talepler, alternatifler, öneriler dizgesi etrafında birleşen bir hareket yaratmak ya da var olan hareketi güçlendirmek, etkilemek, yönlendirmek olduğu söylenebilir. Çalışmanın en başından itibaren yer yer belirtildiği gibi bu temel motivasyon radikal medya faaliyetinin politik hareketlerle güçlü bağının da gerekçesidir. Radikal alternatif medya için bu gerekçenin aynı zamanda söz konusu pratiğin varlık gerekçesi olarak da okunması gerektiğini söylemek yanlış olmaz.

Radikal alternatif medya aktivizminin bu yönü çalışma kapsamında ele alınan yayınlarda da ilk göze çarpan unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ele alınan yayımlar, 70’li yıllarda Türkiye’de varlık gösteren sosyalist hareketin üç çizgisini kapsamasının doğal sonucu, söz konusu temanın da temel olarak sosyalizme çağrı biçiminde görülmesidir. Yayınların tematik özelliklerine ilişkin kategorizasyona başvurulduğunda iki ana temanın hakim

olduğunu belirtmiştik. Şimdi göz atacağımız ikinci temaya ilişkin tartışmaya geçmeden önce her iki başlığın birbiriyle oldukça ilgili ve iç içe geçmiş olduğunu vurgulamakta yarar vardır. Teşhir başlığı altında da belirtildiği gibi, yayınlar işçi sınıfı ve emekçi sınıfları, en kaba ifadesiyle sosyalizm mücadelesine katabilmek için mevcut düzenin deşifreyonunu amaçlamaktadır. Bu nedenle de ilk eğilim, ikincisini yani çağrıyı gerçekleştirebilmenin koşulunu hazırlamaktadır. İşçi ve emekçi sınıflara dönük “bilinç aktarımı” mevcut düzenin, söz konusu sınıflar için anlamı ve alternatifinin sunulması, bu alternatif için mücadele etmeye ikna edilmesi biçiminde formüle edilecek olursa bu ilişki daha açık görülebilecektir.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, ele alınan yayınlar açısından çağrı en kaba anlamıyla sosyalizme/sosyalist mücadeleye çağrı anlamına gelmektedir. Ancak bu kaba yorumu bir miktar inceltmeye çalıştığımızda karşımıza ikili bir hat çıkmaktadır. Bu hatlardan ilki dönemin siyasal konjonktürünün de bir gereği olarak yayınlarda öne çıkan faşizm/anti-faşist mücadeledir. Bu hat Faşizme Karşı Omuz Omuz: Anti-Faşist Direniş başlığı altında ele alınmıştır. İkincisi ise işçi sınıfına yapılan devrimci çağrıdır, bu çizgi ise Tek Yol Devrim: Sınıf Mücadelesi başlığı altında değerlendirilecektir.

2.2.2.1 Faşizme Karşı Omuz Omuz: Anti-Faşist Direniş

Ele alınan yayınlarda öne çıkan ana temalardan birinin direniş olduğu yukarıda da belirtilmiştir. Direniş teması, iki boyutuyla ele alınacaktır. İlki söz konusu yayınlara dönük resmi, daha doğrudan ifadesiyle devlet tarafından yöneltilen baskı ve zorun yayınlara nasıl yansıdığı ikincisi ise faşist hareketin saldırıları ve bu saldırılar karşısında takınılan tutumdur.

Devrimci Yol dergisinde direniş teması altında değerlendirilebilecek 217 yazı bulunmaktadır. Bu yazıların tümü baskı ve zor karşısında direniş çağrısı etrafında kurulmakla birlikte kendi içinde farklılaşmaktadır. Yazılara ilişkin belirtilmesi gereken ilk nokta, 14'ünün faşizm analizlerine ilişkin değerlendirmeleri içeren teorik tartışmaları içerdiği'dir. Örneğin: *Faşizme Karşı Mücadeleyi Her Alanda Yükseltelim*, *Şimdi Devrimci Görev Halkımızın Faşizme Karşı Birleşik Savaşını Örgütlemektir*, *Faşizme Karşı Mücadele Konusundaki Teslimiyetçi ve Oportünist Görüşler İflas Ediyor*, *Devrimciler, Geniş Halk Yığınlarında Oluşan Devrimci ve Anti-Faşist Birlikleri Devrimci Bir Anlayışla Örgütleme Yollarını Aramalıdır*, *Faşizme Karşı Devrimci Bir Mücadele Anlayışı Zorunludur*, *Faşizm, Demokratik Kitle Örgütleri ve Birlik Sorunu Üzerine*, *Anti-Faşist Halk Eylemleri ve Devrimci Mücadele*, *Faşizm ve Faşizme Karşı Mücadele Sorunu I-II*, *Faşizme Karşı Mücadelede Birlik Sorunu*, *"Faşizme Karşı Halkın Direniş Komiteleri" Üzerine Tartışmalar-Görüşler*, *Faşizm ve İç Savaşta Ordunun Artırılan Rolü*. Ancak görüldüğü gibi bu yazılar toplam içinde oldukça küçük bir yer kaplamaktadır.

Diğer yazılar ise, faşist saldırı ve karşısında verilen mücadelenin haberlerini içermektedir. Yazıların büyük çoğunluğunda bu saldırılarda öldürülenlerin adının başlığa taşındığı görülmektedir. Söz konusu haberler, gerek derginin yayınlandığı tarihte gerçekleşen cinayetleri ve cenaze törenlerini, gerekse daha önce gerçekleşmiş olanların hatırlatılmasını, anma toplantılarının duyurusunu içermektedir. Örneğin: *Ser Verip Sır Vermeyen Yiğit: İbrahim Kaypakkaya*, *Nurhak 1971 Unutulmayacak!*, *Cevahir Öğretiyor*, *Ertuğrul Arkadaş*, *Devrimci Yol Siyasetinin Kararlı Bir Savunucusu*, *Devrimci Gençlik Hareketinin Yiğit Bir Militanı İdi*, *AYÖD Sorumlusu Ali Canpolat'ı Faşistler*

Pusuda Vurdular....., Fatsa Halkevi Başkanı Kemal Kara Faşist Katiller Tarafından Katledildi, Devrimci Kardeşimiz Cafer Avcı'nın Kanı Yerde Kalmayacak, Devrim Şehidi Necmettin Giritlioğlu'nun Anısı İşçi Sınıfının Mücadelesinde Yaşıyor, Faşist Katillerin Katlettiği İbrahim Bozkurt Anti-Faşist Bir Törenle Gömüldü, ULAŞ Yaşıyor, Koray Doğan, Bir Soylu Kavgada Düşen Ama Milyonlarca Emekçinin Yüreğinde Doğan Bir Umut Güneşidir, Zafer Boz Kardeşimiz Katledildi. Beşevler Bölgesindeki Faşist İşgali Kıracağız!, Anıttepe Lisesi Öğrencileri İ. Kaypakkaya'yı Andı, Tuzluçayır Muhtarı Süleyman Ayten'in Öldürülmesi Nefretle Karşılandı.

Devrimci Yol dergisinde direniş ve anti-faşist mücadele içerikli yazıların kurulduğu üçüncü bağlam ise yürütülen mücadelenin haberleridir. Bu haberler, çeşitli iller, ilçeler hatta köylerde yürütülen anti-faşist mücadelenin bilgisini aktarmakta ve bir yandan söz konusu mücadelenin meşruiyetini sağlamada işlev görmekte diğer yandan ise yaygınlığını ve gücünü sergilemektedir. Örneğin: *Manisa'da 12 Mart İşkencecisi Faik Türün Tecrit Ediliyor, Uşak Alfaklar Köyü Devrimcileri, Köylerini Faşistlerden Temizlediler, Sivashlı Halkının Faşizme Karşı Mücadelesi Sürecek, Divriği Halkı Faşist Tertip ve Teröre Karşı Mücadelesini Sürdürecekt!, Elazığ Halkı Faşist Zulme Karşı Direniş Destanları Yaratıyor, Emek'te Faşistlere Yer Yok, Kulu'da Faşizme ve Oligarşiye Karşı Mücadele Yükseliyor, Fiskobirlik Faşistlere Üs Olmayacak, Edirne: "Faşist İşgaller Kalksın" Mitingi Yapıldı..., Malatya'da Faşist Tertip ve Saldırıları Püskürtülecektir, Eskişehir'de Faşizmi, Hayat Pahalılığını ve Siyasi Cinayetleri Protesto Mitingi Yapıldı, Iğdır Halkı Faşist Güçlere Teslim Olmadı, Eğitim Enstitülerindeki Faşist Teröre Karşı Savaşalım, Bursa'da Anti-Faşist Mücadele*

Devrimci Yol'da Yükseliyor, Akhisar'da Direniş Yükseliyor, Burdur Halkı Faşistlere Gereken Cevabı Verdi! Burdur Halkına Faşist Terör Sökmedi!.

Kurtuluş Sosyalist Dergi'de bu tema altında değerlendirilebilecek 9 yazı bulunmaktadır. Dergide, çevrenin faşizm konusunda değerlendirmelerini içeren bir yazı dizisi bulunmaktadır; *Faşizm Üzerine Notlar I-II-III-IV-V* (Sayı-16-20). Bu dizinin dışındaki yazılarda yine faşizm değerlendirmeleri üzerine teorik tartışmaları içermektedir. Çevrenin bu tema altında değerlendirilecek asıl örneği *Kurtuluş* gazetesindeki haber ve yazılardır. *Kurtuluş* gazetesinin 1. sayfasında bu tema altında değerlendirilebilecek 157 haber ve yazı bulunmaktadır. Haberler *Devrimci Yol* dergisinde olduğu gibi ağırlıklı olarak saldırı, katliam ve ölüm içeriklidir. Ancak yayında bu haberlerin çerçevesinde dikkati çeken önemli bir unsur özellikle gerçekleşen saldırı, katliam ve cinayetlerin sorumlularının teşhir ve tehdit edilmesidir. Örneğin; *MHP Ülkü Ocakları Üyesi Faşist Ahmet Malkan'dan Zeki'nin, Fevzi'nin ve Ayhan'ın Katlinin Hesabı Sorulacaktır* (Sayı-1), *Bu Polis Şeflerinden Hesap Sorulmalı* (Sayı-3), *Samsun Siyasi Polisi İşkence Yapıyor* (Sayı-3), *İşte 12 Mart'ın Kontr-Gerillanın ve İşkencelerin Sorumlularından Bazıları* (Fotoğraflı Sayı-5), *Kurtuluşa Baskılar, Polis Müdürü Sadettin Tantan Devrimcilere İşkence Yaptı* (Sayı-7), *Faşist Katilleri Açıklyoruz* (Mehmet Gül'ün Fotoğrafi İle Birlikte Manşet Sayı-13).

Kurtuluş Çevresi anti-faşist mücadele ve direniş çağrısında “*Faşizme Karşı Omuz Omuz*” sloganını öne çıkarmaktadır. Çevreyle özdeş hale gelen slogan pek çok haber ve yazı başlığına yansımıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi tema ağırlıklı olarak saldırı ve katliam haberlerinde kurulmakla birlikte dikkati çeken bir diğer nokta haber başlıklarının bir meydan okuma içermesi ve sloganlaştırılmış biçimde kurulmuş olduğudur. Örneğin: *Oligarşinin Köpekleri İşkencecilerinden Hesap*

Sorulacaktır (Sayı-3), *İşkencecilerden Hesap Sorulsun* (Sayı-4), *Katiller Bulunsun Hesap Sorulsun* (Sayı-4), *Faşistler Cezasız Kalmayacak* (Sayı-4), *Faşistler Eğitim Enstitülerinden Atılmalıdır* (Sayı-6), *Faşizm Bütün Ülkede Lanetlendi* (Sayı-13), *Faşizme Ölüm Halklara Özgürlük* (Sayı-16), *Faşist Katillerden Hesap Soralım* (Sayı-20), *Faşistler Tepecik Halkını Yıldırılmaz* (Sayı-34), *Cellatların Döktükleri Kan Bir Gün Kendilerini Boğacak* (Sayı-35), *Faşist, Polis, Jandarma İşbirliğine Son* (Sayı-39) *Kurtuluş* gazetesindeki direniş temasına ilişkin eklenecek son nokta özellikle anti-faşist mücadele bakımından önemli uyarıların yapıldığı haber-yorumlardır. Bu içerikte pek çok yazı gazetenin 1. sayfasına yansımıştır. Örneğin: *Faşist Sahtekarlık Kendi Kendisini Ele Veriyor* (Sayı-1), *MHP İstanbul İl Örgütü Bin Misli Karşılık Verecek Güçteyiz Diyor* (Sayı-1), *Faşist MHP Devlet Kurumlarını Parselledi* (Sayı-2), *Faşizme Karşı Mücadelede Kararlı Olmak Gerekir* (Sayı-3), *Faşistlerin Sözlerine Güven Olmaz* (Sayı-3), *Polise Vur Emri Çıktı* (Sayı-5), *Faşist Demagoji Açığa Çıkıyor* (Sayı-11).

Halkın Kurtuluşu çevresinin *Parti Bayrağı* adlı dergisinde ise bu tema altında ele alınabilecek 4 yazı bulunmaktadır. Bu yazıların 2'si faşizm üzerine değerlendirmeyi içermektedir: *Marksizm-Leninizm Faşizme Karşı Mücadelemize Işık Tutuyor* (Sayı-6), *Faşizmin Genel Saldırısı Ve Sıkıyönetim* (Sayı-16). Diğerleri ise *Parti Bayrağı* dergisine dönük saldırılara ilişkindir. *Parti Bayrağı* dergisinde doğrudan bu tema altında değerlendirilebilecek yazılar oldukça sınırlı olmakla birlikte *Halkın Kurtuluşu* gazetesinde önemli bir yer kaplamaktadır. Gazetenin kapak sayfasında bu tema altında toplanabilecek 286 haber ve yorum yazısı bulunmaktadır. Halkın Kurtuluşu çevresinin Türkiye devletine ilişkin yaptığı faşist diktatörlük analizi yayında özellikle faşizm sorununun çok öne

geçmesini açıklamaktadır. Yayında diğer iki çevreden farklı olarak hem devlet hem de sivil saldırıların tümü faşizmin saldırıları olarak yer bulmuştur. Anti-faşist mücadele üzerine Halkın Kurtuluşu çevresi ile özdeşleşen slogan “faşizme ölüm halka hürriyet”tir, bu slogan çevrenin yayınlarında sıkça tekrarlanmıştır. Bu farklılığa rağmen haber ve yorum yazılarının kurulduğu bağlamın diğer yayınlarla paralellik gösterdiğinin altı çizilmelidir. *Halkın Kurtuluşu* gazetesinde de tema, saldırı, katliam haberlerinde öne çıkmaktadır. Örneğin: *Faşistler Kan ve Ateş Saçmaya Devam Ediyor: Semih Erbek ve Mustafa Sargın Öldürüldü* (Sayı-4), *Doğanşehir ve Köylerinde Tutuklama ve İşkence Devam Ediyor* (Sayı-11), *Van’da M. Emin Ece’nin Cenazesine Polis Saldırdı* (Sayı-23), *Kars’ta Polis Bir Devrimciyi İşkence Yaptıktan Sonra Öldü Diye Gömmek İstedi* (Sayı-30), *İ. Gökhan Edge’yi Katleden Mit Ajanları ve Polisler Tutuklanmalıdır* (Sayı-34), *Zülfikar Uralçın: Bu Kan Denizinin Ufkundan Kızıl Bir Güneş Doğacak. Emperyalizme, Sosyal-Emperyalizme, Faşizme-Sosyal Faşizme Karşı Çarpışırken Şehit Düştü* (Sayı-33).

Halkın Kurtuluşu gazetesinde yine diğer yayınlarla benzer biçimde anti-faşist mücadele kapsamında değerlendirilen her türlü eylem ve etkinlik saldırılar karşısında gösterilen direniş bağlamında aktarılmıştır. Örneğin: *Kürecik Köylüleri Başçavuş Ethem Yaşar’ın Zulmüne Karşı Direniyor* (Sayı-7), *Davutpaşa Lisesi Öğrencileri Faşist Saldırıları Protesto İçin Bir Günlük Boykot Yaptılar* (Sayı-7), *Ankara’daki “Faşizmi Protesto Mitingi”ne 50 Bin Kişi Katıldı* (Sayı-8), *Avukatlar Cübbeleriyle Yürüdü. Baro Başkanı: “Bu Faşizme İlk Uyarımızdır” Dedi* (Sayı-12), *Denizli’nin Bekilli Kasabasında “Faşizmi ve Hayat Pahalılığını Protesto Mitingi Yapıldı* (Sayı-25), *Ceyhan Halkı Yürüdü. Faşizme Karşı Tek Bir Yürek Tek Bir Yumruk* (Sayı-28), *Göle Halkı Faşizmi Hayat Pahalılığını*

Lanetledi (Sayı-30), *Tuzluçayır Halkı Polisle Çatıştı* (Sayı-33), *Zile Halkı Faşistlere Hak Ettikleri Dersi Verdi* (Sayı-32).

Yayınlarda temanın kurulduğu bağlamlara ilişkin örneklerin ardından yayınların tümü için geçerli olabilecek birkaç noktanın altını çizmek gerekir. Bunlardan ilki “katliamların hesabının sorulacağı” yani intikam söylemidir. Bu söylem iki biçimde kurulmuştur. İlk olarak devletin “katliamların katillerini yakalaması”, “faşist yuvaların dağıtılması” biçimde ifade edilen kolluk kuvvetleri ve yargıya ilişkin çağrıdır. Yayınlarda sık sık, cinayetlerin ya da saldırıların sorumlularının ortaya çıkarılması, faşist grupların dağıtılması talebi tekrarlanmaktadır. Örneğin: *Bugünkü Devlet Yapısı İçindeki Tüm Faşist Yasa Ve Kurumlar, MIT, Kontr-Gerilla ve Onun Sivil Kolu Olan Faşist Ülkü Ocakları ve Toplum Polisi Teşkilatları Dağıtılmalıdır.* (Devrimci Yol, Sayı-14), *Faşistler Eğitim Enstitülerinden Atılmalıdır.* (Kurtuluş, Sayı-6), *Bütün Faşist Katil Yuvaları Dağıtılmalıdır.* (Halkın Kurtuluşu, Sayı-131). Bir kez daha uyarıyoruz: Faşist katillerden hesap sorulsun! (Halkın Kurtuluşu, Sayı-128). İkinci vurgu ise doğrudan “katliamların hesabının sorulacağını” tebliğ eden ifadelerdir. Bu ifadeler her üç yayında da ağırlıklı biçimde öne çıkmaktadır. Örneğin: *MHP-Ülkü Ocakları Üyesi Faşist Katil Ahmet Malkan'dan Zeki'nin, Fevzi'nin, Ayhan'ın Katlinin Hesabı Sorulacaktır.* (Kurtuluş, Sayı-1), *Faşist Saldırganlar Kudurdu, Kanları Yerde Kalmayacak, Faşist Katiller Eftal Yılmaz'ı Kaçırıp Öldürdüler.* (Kurtuluş, Sayı-3), *Faşist Katiller Cezasız Kalmayacak!* (Logo biçiminde tasarlanmış slogan neredeyse her sayının kapağında yer almaktadır.) (Kurtuluş), *Faşist Katilleri Açıkıyoruz. İşte 16 Mart Katliamını Yapan Faşistler: Sıddık Polat, Erganili Ahmet, Ekrem Güvercin, Mehmet Yıldız, Mehmet Gül.* (Kurtuluş, Sayı-12)

Faşizmle mücadeleyi günün en önemli politik görevi olarak işaret eden bu üç sosyalist sekin hedef kitlesini “anti-faşist mücadele” doğrultusunda seferber etme çabası yoğun biçimde görülmektedir. Yayın süreleri içinde bu kapsamda kampanyalar yapmış ve özel ekler çıkarmışlardır. Örneğin: *Faşist Katillerden, İşkencecilerden Hesap Sorulmalıdır! İmza Kampanyası* (Halkın Kurtuluşu), *Faşist Zulme ve Pahalılığa Karşı Direniş Kampanyası* (Devrimci Yol), *Faşist Saldırlara, Hayat Pahalılığına ve Sömürgeciliğe Karşı Mücadele Kampanyası* (Kurtuluş). Yayınlar sıklıkla hedef kitlelerine ve taraftarlarına faşizme karşı aktif mücadele çağrısı yaparken diğer yandan diğer sosyalist çevrelere “faşist saldırılara karşı” ortak mücadele örgütleme çağrısı yapmaktadır. Örneğin: *Faşizme Karşı Mücadele* (Halkın Kurtuluşu, Sayı-131, Başyazı), *Faşist Saldırı ve Tertiplere Karşı Mücadele* (Halkın Kurtuluşu, Sayı-128, Başyazı), *Şimdi Görev Halkımızın Faşizme Karşı Birleşik Devrimci Savaşını Örgütlemektir* (Devrimci Yol-Sayı-3, Manşet), *Faşizme Karşı Omuz Omuz... Tek Yumruk! Tek Yürek!* (Devrimci Yol, Sayı-3), *Bütün İlerici, Yurtsever, Devrimci Güçler: Faşizme Karşı Omuz Omuz!* (Devrimci Yol, Sayı-5, Manşet), *Faşist MC Çetesinin Sürdüreceği Tüm Saldırı, Cinayet ve Tertiplere Karşı Cesaretle Karşı Çıkalım.* (Devrimci Yol, Sayı-5), *MC II Düşerken Faşist Saldırlar Artıyor. Giderek Kuduran ve Saldırganlaşan Faşizme Karşı Omuz Omuz!* (Kurtuluş, Sayı-1), *Faşizme Karşı Kararlı Olmak Gerekir. Sözlerine Güven Olmaz* (Kurtuluş, Sayı-3, Sürmanşet), *20 Bin Devrimci-Demokrat İstanbul’da Bir Kez Daha Gösterdi. Bugünkü Görev: Faşizme Karşı Omuz Omuz...* (Kurtuluş, Sayı-3), *Bıkmadan, Usanmadan Tekrarlamak Gerekir ‘Faşizme Karşı Omuz Omuz’* (Kurtuluş, Sayı-12, Başyazı).

Faşizm teması etrafında değerlendirilebilecek tüm haber ve yazıların diline ilişkin yapılabilecek en temel değerlendirme oldukça şiddet yüklü olduğudur. Yukarıda da belirtildiği gibi neredeyse tümünde “katliam”, “saldırı”, “işkence”, “cinayet”, “kan” sözcüklerinin etrafında kurulan söylem diğer temalara oranla çok daha sert, buyurgan, tehditkârdır. Bu saldırı ve cinayetlerde öldürülen devrimciler ise yayınların üçünde de ortak biçimde ve belirgin bir vurguyla “şehit” olarak anılmaktadır. Faşizm teması altında değerlendirilen cinayet haberlerinde görsel unsur olarak çoğunlukla öldürülenlerin fotoğrafları kullanılmıştır.

2.2.2.2 Tek Yol Devrim: Sınıf Mücadelesi

Sınıf mücadelesi ve devrim teması, yayınlarda işçi sınıfı ve köylülüğe dönük hedef gösterme ve uyarıları kapsamaktadır. Bu bağlamda, altı çizilmesi gereken ilk nokta, yayınların adlarına eşlik eden ana sloganlardır. Çünkü bu tema yayınlardaki haber ve yorum yazılarındaki dağılım göz önünde bulundurularak yapılan ayrıştırmada karşımıza çıkan ana unsurlardan biri olmakla birlikte esasında söz konusu yayınların temel hedef ve stratejisini de ifade etmektedir. Bu nedenle yayınların tümünde içerik esas itibari ile bu tema ile bağlantılı düşünülmelidir. Ancak; doğrudan bir çağrıyı kapsayan haberler ve yorum yazılarının da bu tematik ayrıştırma içinde ayrıca değerlendirilmesi gerektiği için böylesi bir başlığa ihtiyaç duyulmuştur. Yayınların adlarına eşlik eden sloganlara dönecek olursak, doğrudan bu temanın ağırlığını görme şansı bulabiliriz. Kurtuluş çevresinin çıkış gerekçelerinden biri olarak işaret ettiği “proleter sosyalizm” anlayışı, *Komünist Manifesto*’dan ödünç aldıkları “*Bütün Ülkelerin İşçileri Birleşin*” sloganına Kürt sorununa bakış açılarını da eklemleyerek “*Bütün Ülkelerin İşçileri ve Ezilen Halkları Birleşin*” ifadesi ile *Kurtuluş* gazetesinin başlığına taşınmıştır.

Halkın Kurtuluşu çevresi ise daha önceki bölümlerde de ifade edildiği gibi özellikle büyük fabrikalarda çalışan işçiler ve köylüler içinde politik çalışma sürdürmeyi esas alan bir harekettir. Bu anlayışını *Halkın Kurtuluşu* adına eşlik eden “*İşçilerin ve Köylülerin Bağımsız ve Demokratik Türkiyesi İçin İleri*” sloganında görmek mümkündür. *Halkın Kurtuluşu* gazetesinin adının yanında her sayıda yer alan figürasyonda ise bayraklar taşıyan bir kitlenin önünde, eliyle ileriye işaret eden bir kadın, kadının işaret ettiği yöne bakan bir erkek, yumruğunu havaya kaldırmış bir erkek olmak üzere üç işçinin yer aldığı görülmektedir. *Devrimci Yol* dergisinde ise yayının adına eşlik eden bir slogana yer verilmemiştir. Ancak Devrimci Yol çevresiyle özdeş sayılabilecek “*Tek Yok Devrim*” sloganı benzer bir hedef göstermeyi içermektedir.

Ele alınan yayınlarda işçi sınıfı temasının asıl olarak iki noktada yer bulunduğu söylenebilir. Bunlardan ilki işçi ve köylü mitingleri, direnişleri, grevleri hakkındaki haberler ve yorumlardır. Yayınlarda yer alan haberlerin ağırlıklı olarak sınıfın eylemlerine karşı yapılan saldırıların “lanetlenmesi” eylemlerin “selamlanarak” kutlanması biçiminde olduğu görülmüştür.

Devrimci Yol dergisinde doğrudan bu tema altında ele alınabilecek 160 yazı bulunmaktadır. Bu yazıların bir kısmı “halkın devrimci mücadelesi”nden haberlerdir. Örneğin: *Devrimcilerin Sesi Tüm Yurtta Dalga Dalga Yükseliyor* (Sayı-4), *Artvin Bölgesindeki Orman Köylüleri Direniyor* (Sayı-5), *Tekstil İş Kolunda Sınıf Mücadelesi Kızılıyor* (Sayı-6), *Malatya Sümerbank İşçilerinin Mücadelesi Gelişiyor* (Sayı-7), *Çerkesköy’de Mücadele Gelişiyor* (Sayı-11), *Yaşasın Kızılay İşçilerinin Kararlı Mücadelesi* (Sayı-15), *Kars’ta Devrimci Hareket ve Deneyimlerimiz* (Sayı-19), *Pınarlı’da Devrimci Mücadele Yükseliyor*

(Sayı-27), *İstanbul'un Yoksul Gecekondu Bölgelerinde Halkın Mücadelesini Hiçbir Güç Durduramaz!* (Sayı-29), *Fatsa, Ünye, Çamaş, Ilıca, Espiye, Keşap'ta "Fındık", Pazar'da "Çayda Sömürüye Son" Mitingleri Yapıldı* (Sayı-31). Bu örneklerde de görüldüğü gibi *Devrimci Yol* dergisinde mücadeleden haberler “işçi sınıfı” vurgusundan ziyade halk ve devrimciler tanımlamaları ile sunulmuştur.

İkincisi ise işçilere ve köylülere işaret edilen politik hedeflerdir. Bu hedef, yayımların ideolojik tutum alışlarına uygun biçimde sosyalizm ve devrimci mücadeledir. Bu yolla, işçi ve köylü sınıflara mevcut toplumsal sistemin kendileri için her koşulla “ezilme”, “sömürü” demek olduğu anlatılmakta ve ulaşılması gereken hedef olarak “devrim” ve “sosyalizm” işaret edilmektedir. *Devrimci Yol* dergisinde de bu hedefe işaret eden çok sayıda yazı bulunmaktadır. Ancak hemen burada, devrim ve sosyalizm mücadelesine ilişkin perspektif yazılarından söz etmek gerekir. Bu yazılar, Türkiye’de sınıfların durumu, devrim ve devrimci mücadelenin ihtiyaçları/taktik ve stratejileri, işçi sınıfı partisi/örgütlenmesi gibi sorunlar etrafında geliştirilmiştir. Örneğin: *Sosyal-Demokrasi Üzerine* (Sayı-2), *Koşulları Hesaba Katmayan Bir Mücadele Anlayışı Kabul Edilemez* (Sayı-3), *Kapitalist Olmayan Yol: Leninist Devrim Teorisinin İnkârı* (Sayı-4), *Ülkemizde Milli Kriz Üzerine* (Sayı-4), *"En Geniş Kitle Çalışması İçinde En Dar Kadro Çalışması" Şiarını Sendikalarda Hayata Geçirelim* (Sayı-5), *Köylü Hareketleri ve Kırsal Kesimde Devrimci Mücadele* (Sayı-9), *Ekonomik-Demokratik Mücadeleyi Politik Mücadeleye Bağımlı Kılalım* (Sayı-9), *Küçük Üretici Köylüler ve Kooperatifler* (Sayı-11), *Ekim Devrimi 60. Yılında Yolumuzu Aydınlatıyor* (Sayı-11), *Partileşme Sürecine İlişkin Bazı Eleştiriler ve Parti Sorunu* (Sayı-15), *Öncü Savaşının Bir Taktik Evre Olarak Belirlenmesi ve Devrim Stratejisi Kavramı* (Sayı-18).

Dergide teorik değerlendirme yazılarının yanında ajitatif içeriği ile dikkati çeken yazılar da önem taşımaktadır. Bu yazılar çoğunlukla “emekçi halka” hitaben yazılmıştır ve çok daha net bir çağrı içermektedir. Örneğin: *Deniz, Yusuf, İnan, Savaşa Devam* (Sayı-2), *Tek Yol Devrim* (Sayı-3), *Mücadelemiz Emekçi Halkın Kurtuluşuna Kadar Sürecektir* (Sayı-4), *Hayatla Ölümü, Özgürlük Talebiyle Zulüm ve Baskıyı, İnsanca Yaşama Özlemiyle Daha Çok Sömürme Hırsını Uzlaştırmak Mümkün Mü?* (Sayı-4), *Devrimci Kararlılığımız* (Sayı-6), *Çırakların Çağdışı Sömürüsüne Karşı Mücadelesini Örgütleyelim* (Sayı-8), *Yaşasın Çay Üreticilerinin ve Çay Fabrikası İşçilerinin Mücadelesi* (Sayı-8), *Gün Mücadele Günü* (Sayı-9), *Halkın İktidarı Kendi Güçlü Kollarıyla Kurulacaktır* (Sayı-13), *İşçi Düşmanlarını Teşhir Edelim* (Sayı-14), *1 Mayıs 1978 Şanlı Bir Mücadele Günü Oldu* (Sayı-18).

Kurtuluş çevresinin yayınlarında da devrim ve sınıf mücadelesi teması ağırlıklı bir öneme sahiptir. *Kurtuluş Sosyalist Dergi*'de bu tema altında değerlendirilebilecek 9 yazı bulunmaktadır. Bu yazılar doğrudan sınıf mücadelesinin ihtiyaçlarını, demokrasi, devrim, parti sorunlarını ele alan çözümleyici bir içeriğe sahiptir. Örneğin: *Öncü Savaş Üzerine* (Sayı-7), *Proletaryanın Devrimci Partisi Üzerine Bir Yaklaşım* (Sayı-11), *Demokratik Kitle Örgütleri Üzerine* (Sayı-14), *Devrimcilerin Birliğinin İnşası Yine Gündemdedir* (Sayı-15), *Proletarya Partisinin Çalışma Tarzı Üzerine* (Sayı-21), *Program, Strateji ve Önümüzdeki Devrimci Adım* (Sayı-27), *Siyasi Kampanyalar* (Sayı-36), *Demokratik Merkezîyetçilik Üzerine* (Sayı-36).

Kurtuluş gazetesindeki haber ve yorum yazıları ise yayının formatı ve hedef kitleyle de uyuşan biçimde ajitasyon ağırlıklıdır. Gazetenin 1. sayfasında

yer alan toplam 115 haber ve yorum yazısı da *Devrimci Yol* dergisiyle benzer biçimde iki temel çerçeveye sahiptir. İlk olarak sürdürülen devrimci mücadeleden haberlerin yansıdığını ifade etmek gerekir. Bu haberler de tıpkı anti-faşist mücadele üzerine olan haberler gibi ülke çapında yapılan ağırlıkla grev olmak üzere, boykot, eylem ve etkinlikleri kapsamaktadır. Örneğin: *Küçükköy Çiftlik Halkı Yürüdü* (Sayı-8), *Sancağ Tül'de Grev Başladı* (Sayı-8), *Ceylanpınar'da Grev* (Sayı10), *İsdemir'de Zafer İşçi Sınıfının Olacaktır* (Sayı-13), *Samsun'da Faşizm, Devalüasyon ve Tütün Sömürüsü Protesto Edildi* (Sayı-14), *Berec Pil Fabrikasında Grevin 123. Günü* (Sayı-15), *Tüm Döküm-İş 1 Mayıs Hazırlıklarına Başladı* (Sayı-16), *Avrupa Çorap'ta Direniş* (Sayı-21), *Rumeli İşkembecisinde Grev* (Sayı-22), *İzmit Belediyesinde Grev* (Sayı-26).

Gazetede devrim ve işçi sınıfı mücadelesine ilişkin haberlerin yanı sıra, işçi sınıfını mücadeleye çağıran, hedef gösteren yazılar bulunmaktadır. Bu yazıların bir kısmı günlük politik sorunlara müdahil olmak gibi kısa vadeli hedefleri içermektedir. Örneğin: *Mess Grevi ve İşçilere Düşen Görev* (Sayı-6), *1 Mayıs 1979 İçin İleri* (Sayı-18), *Ücretlerin Dondurulmasına Karşı Direnelim* (Sayı-30). Ancak bir kısmı devrim, iktidar hedefleyen daha stratejik bir yolu da işaret etmektedir. Örneğin: *Oligarşinin Oyununu Bozalım* (Sayı-9), *IMF'den Kurtuluş Halkların İktidarındadır* (Sayı-11), *Sosyalizmin Bayrağını 1 Mayıs'ta Yükseltelim* (Sayı-17), *İşçi Sınıfı Sınıf Uzlaşmacılarına Teslim Olmayacak* (Sayı-24), *Proletaryanın Devrimci Partisi İçin İleri* (Sayı-25), *İşçi Sınıfı Bu İhanet Çemberini Kıracaktır* (Sayı-30), *Anti-Emperyalist, Anti-Faşist, Anti-Şovenist Eylem Birliği İçin İleri* (Sayı-48).

Parti Bayrağı dergisinde devrim çağrısı teması altında ele alınabilecek 8 yazı bulunmaktadır. Bu yazılar çevrenin işçi sınıfı mücadelesi üzerine görüşlerinin aktarıldığı, taraftarlarına ve diğer sosyalist çevrelere perspektif sunan yazılardır. Örneğin: *Devrimci Proletaryanın Mücadele Platformu* (Sayı-1), *Marksist-Leninist Birlik İçin Mücadele* (Sayı-2), *Demokratik Devrim Sürecinde Devrimci Proletaryanın Görevleri ve Oportünizm* (Sayı-3), *İşçi Sınıfının Devrimci Sendikal Eylemi: Sınıf Sendikacılığı* (Sayı-10), *Halk Devrimini Yaklaştırmada Etkili Bir Araç Genel Grev* (Sayı-11), *Marksist-Leninist İdeolojik-Siyasi Çizgimizi Kavrayalım ve Derinleştirelim* (Sayı-9), *Stalin'den Öğrenelim, Onun Yere Bırakmadığı Bayrağı Daha Yükseklerle Kaldıralım, O'nun Savaştığı Gibi Savaşalım* (Sayı-17).

Halkın Kurtuluşu gazetesinde ise bu temanın oldukça önemli bir yer kapladığını ifade etmek gerekir. İncelenen sayılarda bu başlık altında değerlendirilebilecek 160 haber ve yorum yazısı bulunmaktadır. Bu yazıların yine diğer yayınlarda olduğu gibi iki hatta aktığını görülmektedir. İlki sürdürülen mücadeleden haberlerdir. Örneğin: *Adana PTT İşçilerinin Direnişi Zaferle Sonuçlandı* (Sayı-2), *Unilever İşyerlerinde Türkiye'de İlk Defa Grev Yapılacak* (Sayı-6), *Deva Holdinge Bağlı Evma Fabrikasında Grev Var* (Sayı-9), *Yiğit Profilo İşçilerine Bin Selam* (Sayı-25), *Gaziantep Çimento Fabrikası İşçileri: Direnişimiz Özünde Faşist Diktatörlüğe Karşı Verilmiştir* (Sayı-50), *Uşak Pamuklu Mensucat A.Ş'de Direniş: Yenilgiyi Zafere Dönüştüreceğiz* (Sayı-66), *Devsan İşçileri: Direnişimiz Sürüyor* (Sayı-68).

Ancak *Halkın Kurtuluşu* gazetesinde bu temayla ilgili göze çarpan önemli bir fark özellikle manşete taşınan ve mücadeleye çağrıyla net biçimde ifade eden

sloganlardır. Örneğin: *Bu Vurgun Ve Talan Düzeni Milyonlarca Emekçinin Mücadelesi İle Yerle Bir Olacaktır* (Sayı-71), *Zulüm Bir Gün Duracak Halk Zinciri Kıracaktır* (Sayı-72), *IMF'den Kesin Kurtuluşun Yolu: Ulusal Demokratik Halk Devrimi* (Sayı-74), *Gerçek Kurtuluşumuz Demokratik Halk İktidarının Kuruluşuyla Sağlanacaktır* (Sayı-76), *Kahrolsun Faşist Diktatörlük Yaşasın Devrimci İşçi Köylü İktidarı* (Sayı-78).

2.3 Yayınların Dilsel Özellikleri

Yapılan çalışma sonucunda varılan ilk sonuç ele alınan yayınların dilsel özellikleri bakımından önemli bir farklılık olmadığı, yayınların üçünde de kullanılan dilin benzerlik taşıdığıdır. Öne çıkan tematik başlıkların yayınlarda kapladığı yer kısmi değişiklikler göstermekle birlikte, kurulan bağlamın ve aktarıldığı dilin yapısının benzer olduğu söylenebilir.

Ele alınması gereken önemli bir özellik yayınlarda seslenen okuyucuların, farklılıklarına ilişkin özel vurguların neredeyse olmadığıdır. Yayınların tümü “işçi ve emekçiler”e hitaben yazılmış olmakla birlikte sınıfsal konuma işaret eden bu araç dışında yaş, eğitim durumu, etnisite, toplumsal cinsiyet gibi diğer toplumsal faktörlerin göz ardı edildiği söylenebilir. Homojen ve eşitlenmiş bir okur tahayyülü görülmektedir. Oysa, farklılıkların görünür olmasına imkân tanıyan medya formları olması, radikal yayın faaliyetleri açısından oldukça büyük önem taşımaktadır. Ticari medyada temsil imkânı bulamayan etnik kimliklerin, azınlıkların, kadınların, eşcinsellerin, transgender cinsiyet kimliğinin vb temsil edilmesine imkân tanınması bu yayınlar açısından merkezi bir öneme sahiptir. Ancak; ele alınan yayınların sayfaları ticari medyada temsili bakımından tartışmalara neden olan dezavantajlı gruplarda yalnızca işçi sınıfına açılmıştır. Bu homojenleştirme tutumu açısından tek farklılık Kurtuluş çevresinin yayınlarında kullanılan “*halklar*” ifadesinde ortaya çıkmaktadır. Yapılan bu çoğul vurgu ile Türkiye’deki etnik kimlik farklılığı öne çıkarılmaktadır. Ancak burada vurgulanan çoğulluğun Türk ve Kürt halkları olduğunun da altı çizilmelidir.

Bir diğer nokta yayınların adlarından kullandıkları sloganlara kadar pek çok retorik unsurun tekrara dayalı ve kalıpcı olmasıdır. Örneğın *Kurtuluş*, yukarıda da görüldü gibi 1919 yılında, Berlin’de, daha sonra TKP’yi oluşturacak çevrelerin tek sayı çıkardıkları yayının adıdır. Yine Berlin’den İstanbul’a gelen aynı çevre 1920 yılında *Kurtuluş* adlı bir yayın çıkarmıştır. Aradan geçen kırk yıldan uzun bir zaman sonra TİP içindeki MDD-SD ayrışmalarının derinleştiğı dönemde THKP-C çevresini oluşturan Mahir Çayan ve arkadaşlarının çıkardığı yayının adı *Kurtuluş*’tur ve 1978 yılında bu tez kapsamında incelenen yayının adı da *Kurtuluş*’tur. Bu örnek sosyalist harekette adlar, betimlemeler ve hitaplardaki tekrarı göstermeye yardımcı olmaktadır.

Dilsel özelliklere ilişkin varılan sonuçlar en genel anlamıyla şöyle sıralanabilir: Öncelikle kendi taraftarları ve militanlarıyla güçlü bir kolektivite duygusuna, ancak bunun dışında kalan okuyucularla mesafeli ve bu kesimlere karşı tebliğ edici bir eda görülmektedir. Bu özelliklerin yanında güçlü bir “ölüm/ölümsüzlük” söylemine sahip olduğı bu söylemin “şehitlik” mertebesine bağlanarak geleneksel değerlere yaslandığı söylenebilir. Yine yayınların tümünde “gelecek” devrim eşiğıyle ilişkilendirilerek güçlü bir “kurtuluş” söylemi bulunduğu ifade edilmelidir. Bunun yanında başta şiirler olmak üzere, kurulan dilin duygusal tonunu güçlendirecek araçlar kullanıldığı ve aynı zamanda bu araçlarla geleneksel kültürle bağ kurulduğı söylenebilir. Varılan bu sonuçları örnekleriyle ve daha ayrıntılı biçimde ele almak gerekmektedir.

2.3.1 Kolektivite: “Biz” “Onlar” ve “Halkımız”

Yukarıda da belirtildiğı gibi yayınlarda öne çıkan ilk benzerlik, tebliğ edici bir tona sahip seslenme biçimidir. Yer verilen konu, haber ya da yorumlar

sloganlara dayanan başlıklarla sunulmaktadır. Başlıklar, okuyucuya ele alınan konunun nasıl yorumlanacağına ilişkin kararlı mesajlar iletmektedir. Bu, okurların farklı yorumlarına kapı açmayı sağlamak yerine “doğru olanın tebliğ edilmesi” eğilimi şeklinde okunabilir. Politik ortaklıklar aracılığıyla bir araya gelen grupların yayınlarında çeşitli gündemler ve/veya konu başlıklarına ilişkin fikirlerin aktarılması, alternatif politik söylemlerin dillendirilmesi elbette olağandır. Aktarılan fikirlerin ortak kabuller haline geldiği toplulukları genişleterek, parçası oldukları muhalefet hareketinin güçlenmesinin, yayınların çıkış amacı olduğu düşünüldüğünde, bu tarz daha anlaşılır olmaktadır. Kendi varlıklarını “işçi sınıfına bilinç götürme” misyonuyla tanımlayan bu gruplar için ifade edilen bu tarz çelişkili görünmese de fikirlerin ve doğruların anlatımının kendisi ile hedef kitlesi arasında mesafeye yol açacak biçimde tebliğ edici olması, radikal medyanın temel özelliklerinden olan okur-yayıncı ilişkisindeki hiyerarşiyi bozma iddiasını yıpratmaktadır. Yayınlarda güçlü bir “biz” duygusu olmakla birlikte bu kolektif topluluk “devrimciler”i daha doğru ifadesiyle çevrelerin taraftarları ve üyelerini kapsamakta hedef kitlesi ile mesafe ise bu “biz”in karşısında “onlar”ın yaratılmasına neden olmaktadır. Hemen burada bu eğilimin çok net açığa çıktığı bir örneğe yer vermek daha açıklayıcı olacaktır. *Devrimci Yol* dergisinin 1. sayısında taraftarlarına hitaben yazılan *Kitle Eğitiminde Dikkat Edilmesi Gereken Noktalar* adlı yazı, Devrimci Yol çevresi özelinde dönemin sosyalist hareketinin hedef kitlelerine ilişkin algılarını ve bağ kurmak için nasıl bir yol izlemeleri gerektiğine ilişkin fikirlerini görebilmemizi sağlaması açısından da oldukça çarpıcı bir örnektir. Yazıda işçi ve emekçi kitlelere bilinç taşıyacak olan militanlara tavsiyelerde bulunmaktadır. Buna göre, ilk olarak; eğitimci “kişisel tavrına” dikkat etmelidir.

“İdeolojik düzeyi düşük kimseler, bir siyasi çizgiyi değerlendirirken ideolojik tartışmaları kenara koyarak o siyasi çizgiyi savunan kişinin (savunduğu çizginin ürünü olan) tavırlarını kıstas olarak alırlar. Bu nedenle eğitimcinin giyimi, kullandığı dil, konuşma ve ilişki kurma tarzı son derece önemlidir. Eğitimci normal, sıradan biri gibi giyinmelidir (Sadece eğitimde değil, tüm yaşantısında). Bayanlarda dar elbiseler, erkeklerde uzun saç ve sakal genellikle olumsuz etki yaratmaktadır. Bayanların makyajsız olmaları zorunludur. Konuşmalarda kesin olarak günlük konuşma dili kullanılmalıdır. Öztürkçe konuşma özentisi hatalıdır. Önemli olan belli görüşlerin aktarıldığı kalıp değil, anlatılan özdür.”

Bu ifadeden militan ve taraftarların “sıradan” olmayan kişiler olduğuna ilişkin bir algı olduğu ve bunu değiştirmek için, giyim, saç vs gibi bedensel unsurlara ve konuşma tarzına dikkat edilmesi uyarısı yapıldığı görülmektedir. Bu uyarıyla, eğitimciler ve eğitilenler arasındaki farklılığın eğitilenlerin standartlarına uygun biçimde kırılması gerektiği fikrinin açığa çıktığı söylenebilir. Yine militan ve taraftarların, eğitimcilerin günlük yaşantısında dahi nasıl giyinmesi ve davranması gerektiğine ilişkin müdahale, örneğin: “bayanların makyajsız olması zorunluluğu” da dikkat çekicidir.

Eğitimin bir alışveriş olduğunu ve eğitimcinin işçi ve emekçilerin deneyimlerinden öğrenecek çok şeyi bulunduğunu belirten yazı, işçilerin konulara yaklaşımındaki yalınlığının eğitimcinin entelektüel eğilimlerini temizleyeceğini belirtmektedir. Eğitimcinin günlük yaşantısında ve eğitimde bir devrimciye yakışır bir mütevazilik içinde davranarak eğitimi sohbet havasında sürdürmesi gerektiği ve öğretmen tavrı takınmaması gerektiği de ifade edilmiştir. Konuları kavramakta zorlanan kitleler karşısında sabırlı olarak tekrar tekrar anlatması örneklere, atasözleri ve deyimlere başvurması gerektiği ve kitlelerin belli bir konuyu anlamamaları durumunda eğitimcinin hatayı kendine araması gerektiği

söylenmektedir. Anlamayan ve soru sorarak anlamadığını ifade eden kitlelerin “aptal yerine konmaması” ve “küçümsenmemesi” gerektiği ifade edilerek; “kitleler üzerinde yüzyıllardır hüküm süren gerici ideolojilerin etkinliğinin bir kaç saatlik eğitimle silinmesi beklenmemelidir” uyarısı yapılmaktadır. Kişilere sonsuz bir saygı gösterilmesi gerektiği ve eğitim süresinde kitlelerin olumlu veya olumsuz bir tepki göstermemesinin “filmin koptuğu” anlamına geldiği böylesi bir durumda kitleye birkaç soru sorularak durumun açığa kavuşturulabileceği belirtilmektedir. Eğitimlerde gündelik yaşamdan alınmış bol örneklerle yer verilmesi gerektiği ve dinleyicileri tartışmaya katmanın önemi vurgulanmaktadır. Buna göre;

“Klasik eğitim düzeyi düşük kitlelerin soyutlama ve teorik konuları kavrama alışkanlığı fazla yoktur. Bu nedenle, eğitimde amaç çok fazla teorik konunun kavratılması yerine, az fakat temel konunun ve daha da önemlisi olaylara Marksist yaklaşımın bol örneklerle özümletilmesi olmalıdır. Özümletme süreci ise dinleyicileri tartışmaya katmak ve kafalarını zorlamaya alıştırmakla olur. Dinleyici ancak bu zorlama sürecinde günlük yaşamında karşılaştığı sorunlarla genel teorik konular (soyutlamalar) arasında bağ kurabilir. Buna bağlı olarak da eğitimin sorulu cevaplı olarak götürülmesi yararlıdır.”

Dinleyicilerin deneyimlerinin aktarılmasının eğitimi sahiplenmeleri sağlayacağı uyarısının ardından, anlatıların kavranabilmesi için dinleyicilere de anlatılmasının gerektiğinin altı çizilmekte ve eğitimin eylem için yapıldığı belirtilmektedir. Eğitimin amacı sınıf mücadelesini geliştirmektir; “eylemden uzak, eyleme yöneltmeyen ve eylemden kaynaklanmayan eğitim programları kitlelerin mücadelesine fazla bir şey katmaz.” Eğitimden geçen kişinin sınıf mücadelesi içinde sorumluluğu artmıştır ve öğrendiklerini öğretmek zorundadır. Buna göre; “eğitim eğittirmek için yapılır.” Eğiticinin dikkat etmesi gereken

başka bir nokta da eğitime ajitasyon katmaktır. “Sınıf düşmanlarının baskıları ve bu baskılara karşı direnen devrimcilerin kahramanlıkları” anlatılmalıdır. Klasik Marksist metinlerde verilen örneklerin genellikle Avrupa tarihinden olduğu ve ileri bilinç düzeyine sahip kişilerin bu örnekleri incelemesi gerektiği ancak eğitimler sırasında Türkiye halkının sınıf mücadelesinden örnekler verilerek “’şanlı tarihimiz’ şartlandırılmasının kırılması” gerektiği belirtilmektedir. Eğitimcilerin, kitlelerin aktif katılımının sağlanabilmesi için demokratik davranması gerektiği de ifade edilmektedir. “Eğitimcinin ve daha genel anlamıyla bir sosyalistin yalan söylemesinin anlatılanın tümüne güvensizlik yaratacağı” için kesinkes yalan söylenmemesi konusunda da uyarı yapılmaktadır. Yazıya göre, eğitimci yüzyılların şartlandırmasını birkaç saatle kıracak kadar zeki ve iyi bir konuşmacı olduğunu sanmamalı ve dine, gelenek ve göreneklere ve bunlara inanan insanlara saygılı davranmalıdır. Son olarak eğitimcinin tüm yaşamıyla sınıf mücadelesinin her anında eğitilenlerle birlikte aktif görev alması gerektiği hatırlatılmaktadır. Mücadelenin diğer saflarında etkin olmayan bir eğitimcide “entelektüellik ve kitle kuyrukçuluğu hastalıkları”nın bir arada görüleceği ifade edilirken eğitimcinin asla “imamın dediğini yap yaptığını yapma” anlayışına düşmemesi gerektiği söylenmektedir. Eğitimci tüm yaşantısıyla savunduklarını uygulamazsa bunları kitlelerden talep etmeye hakkı olmaz ve kitlelerin bunu anlamayacağını düşünmek onları aptal yerine koymak olur. Özet olarak: “İyi bir eğitimci olmak için herşeyden önce iyi bir devrimci olmak gerekir. Halkla her türlü ilişkilerinde bu noktalara dikkat etmeyen, halka saygı göstermeyen, tüm yaşantısında halktan biri, olmayan kişi halk için fedakârlıkta bulunamaz. Eğitimci kısa bir sürede mükemmel bir eğitimci olacağını sanmamalıdır. Eğitimler onu bir süreç içinde eğitecek ve iyi bir eğitimci yapacaktır.”

Burada yazıya ayrıntılarıyla yer verilmesinin nedeni başta da belirtildiği gibi, yazıda yer alan perspektifin çevrenin taraftarları ve okurlarıyla kurduğu ilişkiye dair önemli ipuçları vermesidir. Görüldüğü gibi yazıda eğitimciler neredeyse tüm yaşamına dair önemli uyarılar yapılırken “kitleler” de arada uzak mesafeler bulunan bir konuma yerleştirilmiştir. Kitlelerin anlatılanları kavrayabilmesi için yapılan uyarılarda görüldüğü gibi, algı ve kavrama yeteneği sınırlı, adeta çocuklaştırılmış bir kategori haline getirilmiştir. Bunun kimi zaman bu örnekte görüldüğü gibi açık kimi zaman ise daha inceltilmiş bir biçimde de olsa sosyalist yayınların dilinde göze çarpan bir unsur olduğunu söylemek mümkündür. Bu sonuca varmamıza neden olan işaretlerden biri de taranan yayınların neredeyse hiç birinde sınıf haberleri ve diğer yazılarında “biz” duygusu, “duygudaşlık”, “ortaklık” mesajı iletecek olan birinci çoğun kişi kullanılmamış olmasıdır. Bu yazıların daha çok seslenme, çağırma mesajı ilettikleri söylenebilir.

2.3.2 Ölüm: “Güneşe Gömüldüler”

Ele alınan yayınların dilsel özelliklerine ilişkin altı kalınca çizilmesi gereken noktalardan biri de hemen tüm yayınlardaki güçlü ölüm söylemidir. Ölüm/yaşam ikiliği toplumsal hareket retorisi açısından büyük taşımakla birlikte çalışma kapsamında ele alınan yayınların çıktığı dönemin siyasi cinayetlerin en yoğun yaşandığı dönemlerden biri olması sebebiyle de bu vurgu artmaktadır. Hemen her sayının kapağına yansıyan bir ölüm-cenaze haberi görülebilmektedir. Bu haberlerin sayısı çeşitli anma toplantılarının duyurularıyla da artmaktadır. Yayınlarda ölüm haberleri güçlü bir “ölümsüzlük” vurgusu içermektedir. Öldürülenlerin; “ölmedikleri”, “mücadelede yaşayacak”ları, “mücadelede

bayraklaştıkları”, “anılarının mücadeleye ışık tutacağı” ve “intikamlarının alınacağı” oldukça sık tekrarlanan ifadelerdir. Yayınlardan mücadele içinde, böylesi ölüm ve katliamlara hazırlıklı olduğu hissedilmekle birlikte duygusal tonların en yoğun biçimiyle burada görülmektedir. Kısa şiirler, ya da şiirlerden bölümler, sloganlar bu duygusal etkiyi artırmaktadır. Örneğin: *6 Mayıs: Severiz Yaşamayı, İyiyi, Doğruyu, Güzeli Bir De Halkımızı Severiz Ölesiye Uğrunda* (Kurtuluş, afiş), *Sonsuz Kardeşliği Müjdeliyor Yükselen Güneş Devrimcilerin Kanı Üzerinde* (Kurtuluş, Yener Demirel’in öldürülmesinin ardından çıkan afiş), *Duru Bir Gökyüzü İçin Vahşete Katlananlar Acıyı Bir Silah Gibi Göğsünde Saklamalı* (Kurtuluş, Pamir Bayram’ın öldürülmesinin ardından çıkan afiş), *Ve Böyle Ölüyorsa Mehmetler Bir Bir İnsanlar Daha Özgür Olsun Diyedir* (Devrimci Yol /Mehmet Karabulut’un ölümünün ardından çıkan Afiş), *Ölümlerden Geliyorum Şarkı Söyleyerekten, Geliyorum Yaşamak İçin. Bırak Işıldayan Bir Yara Bağışlasın Bana Sesini... Yaramın Üstünde Yürümeyi Öğretti Bana Cellatın Bıçağı. Yürümeyi Hem De Yorulmadan, Direnmeyi Öğretti Bana Direnmeyi...* (Devrimci Yol Sayı-3, İbrahim Kaypakkaya üzerine yazılan bir yazının fotoğrafının altında yer alan şiir), ... *Ve Onbinlerce Yürek Onların Destanından Öğrendi Hayatı En Az Onlar Kadar Sevmeyi Ve Onların Destanından Öğreniyor Halkın Mutluluğu İçin Hiç Fütursuz Ölüme Gitmeyi...* (Halkın Kurtuluşu, Sayı-13, Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan’ın idamlarının yıldönümünde 1. sayfadan verilen şiirin bir kısmı).

Ölüm söylemindeki duygusal tonu artıran bir diğer unsur da ağıtlardır. Bilindiği gibi ağıt Türk halk edebiyatının önemli türlerinden biridir. Ölümünün arkasından çoğunlukla bir ezgiyle söylenen bu türe örnek olarak kabul edilebilecek pek çok ürün ele aldığımız yayınlarda yer bulmaktadır. Örneğin

Devrimci Yol dergisinin 5. sayısında 08.06.1977 tarihinde ODTÜ’de jandarma tarafından vurularak öldürülen Ertuğrul Karakaya’nın ardından yazılan Ertuğrul

Ağıdı buna örnektir:

Gökte bulut yan yan gider
Yaralarından kan gider
Töresi batası dünya
Kahpe alır şahan gider

Ortadoğu’nun dumanı
Jandarma vermez amanı
Ertuğrul’a düğün ettik
Ot biçim orak zamanı

Ortadoğu’nun yolları
Gide gide kavuşuyor
Ertuğrul’u vuran faşist
Albaylarla konuşuyor

Osman seni Osman seni
Yoz yetirmiş ustan seni
Vururlar mı arkasından
Siz de “arkadaş” diyeni

.....
Hasına canım hasına
Haber salın babasına
Okulda bir yiğit ölmüş
Kuşlar dönüyor yasına

.....
Kapılara faşist gelmiş
Var mı demiş, sor mu demiş,
Ankara’nın kanlıları
Ertuğrul’u vur mu demiş

.....
Doğruya yiğit doğruya
Canavar girdi sürüye
Ölür mü yiğit olanlar
Ertuğrul benzer diriye

Sözü edilen ağıtlara ilişkin örnekleri de çoğaltmak mümkündür. Örneğin:

19 Şubat 1972 günü güvenlik güçleriyle girdiği çatışmada öldürülen THKP-C militanı Ulaş Bardakçı için söylenen ağıt şöyledir:

Hele Ulaş'a Ulaş'a
Ulaş benzerdi güneşe
Ulaş gardaş can veriyor
Yüreğim düştü ateşe.

Ulaş'ın elinde mavzer
Mavzeri türküye benzer,
Bizimkiler böyle ölür
Böyle ölür bizimkiler

Tohumlar düştü toprağa
Dokundu yeşil yaprağa
Kurban olam kurban olam
Seni yaratan toprağa.

Halkın Kurtuluşu gazetesinin 16. sayısının 31 Mayıs 1971 tarihinde

Adıyaman'ın Nurhak Dağında öldürülen Sinan Cemgil, Alparslan Özdoğan ve

Kadir Manga için yazılan ağıt 1. sayfasından verilmiştir:

Dört bir yana haber salsam
Öldü desem inanır mı?
Dağlar bana geri verin
Kadir'imi, Alparslan'ı, Sinan'ımı

Nurhak sana güneş doğmaz
Uçan kuşlar yuva kurmaz
Dökülen kan yerde durmaz
Soracağız hesabını

Jandarma kurşunu çaldı
Canını teninden aldı
Dağlara abide kaldı
Dağlar aldı selamını

Böyle kalır sanma devran
Yola devam eder kervan
Öldü Sinan doğdu Sinan
Omuzladısilahını

Biçimsel açıdan da halk edebiyatı özelliklerine sahip bu ağıtları yukarıda da belirtilen ölüm ve şehitlik söylemiyle de birlikte düşünmek mümkün görünmektedir. Mücadele içinde öldürülen devrimcilerin ardından yakılan ve geleneksel biçimine de uygun olarak genellikle bir ezgiyle söylenen ağıtlar ölüm söyleminin geleneksel değerlerle ilişkilendirilerek kurulmasını da güçlendirmektedir. Ağıtlar bir yandan dilsel özellikleriyle bize sosyalist hareketin retoriğine ilişkin önemli ipuçları verirken diğer yandan da bir radikal medya formu olan şarkıların da bir parçasını oluşturmaktadır.

Ölüm vurgusuna ilişkin ifade edilmesi gereken çarpıcı bir unsur da “şehitlik” mertebesine yapılan atıftır. Yayınlardaki ölüm vurgusunun “şehitlik” mertebesine bağlanması belirtilen “ölümsüzlük” anlamının da güçlenmesini sağlamaktadır. En yalın ifadesini “devrim şehitleri ölümsüzdür” sloganında bulan bir yanıyla da yayınlardaki dilsel yapının geleneksel değerlere bağlandığı nokta

olarak da değerlendirilebilir. “*İmranlı Halkı Şehidini Bağına Bastı* (Halkın Kurtuluşu Sayı-8), *Ankara Halkı Devrim Şehitlerine Sahip Çıktı* (Halkın Kurtuluşu Sayı-11), *İşçi Sınıfı Yiğit Bir Militanını Şehit Verdi* (Devrimci Yol Sayı-1), *Devrim Şehidimiz Hatice Alankuş Toplantılarla Anıldı* (Devrimci Yol Sayı-7) gibi başlıklarda da görüldüğü gibi yayınları “halkın değerlerine” yaklaştıran bir edayı da barındırdığı iddia edilebilir. “Şehitlik” elbette sahip olduğu İslami anlamdan kaydırılsa da, ölümün ve uğruna ölünen mücadelenin kutsallaştırılması bakımından önemli bir işlev taşıdığını düşünmek mümkündür.

Son olarak ifade edilmesi gereken önemli bir nokta da özellikle öldürülen devrimcilerin ardından yapılan cenaze törenleri ve anma toplantılarına verilen önem ve bunların ifadesindeki ayrıntılardır. Cenaze törenleri ve anma toplantılarında özellikle öldürülen devrimcilerin ailelerinden gelen mesajların okunması ya da ailelerinden katılımcıların konuşmalarının vurgulanması oldukça dikkat çekicidir. Bu vurgu ilgili yazıların başlıklarına taşınmıştır. Örneğin: *Haydar Öztürk’ün Babasının Dergimize Demeci* (Devrimci Yol, Sayı-1), *Semiha Özakar’ın Ağabeyinin Dergimize Demeci* (Devrimci Yol, Sayı-2), *Biz Evlatlarımızı Siz Öldüresiniz Diye Doğurmadık* (Halkın Kurtuluşu, Sayı-2), *Ata Yıldırım’ın Ailesi Cenazeyi Vermeyen Polise Karşı Koydu* (Halkın Kurtuluşu, Sayı-8), Başka bir örnek ise “Devrim Şehidimiz Hatice Alankuş toplantılarla anıldı” başlıklı haberdendir. Bu haberde başlığın hemen altına “Ankara Kadınlar Derneği ve İstanbul Devrimci Kadınlar Derneği’nin düzenlediği toplantılarda devrim şehitlerinin ailelerinin mesajları okundu” ifadesine yer verilmiştir. öldürülen devrimcileri için kullanılan “evlat”, “halkın evlatları” gibi tanımlamalar bu vurguyu güçlendirmektedir. Örneğin: *Sorgusuz Sualsiz Katledilenler Halkın Evlatlarıdır* (Halkın Kurtuluşu, Sayı-1), Ölüm ve ölümlerin ardından yapılan

anma ve diğer etkinliklerdeki “aile” vurgusu Toplumsal Hareketler ile Radikal Medya İlişkisi bölümünde Tilly’den (2008) aktarılan, toplumsal hareketlerin “makul olma” çabasıyla ailelerin ve din görevlileri, engelliler gibi kesimlerin öne çıkarılması çabasını hatırlatmaktadır. Bu vurgu bir yandan hareket açısından meşruiyet zemini genişletmeye yarayan bir unsur olarak işlerken diğer yanda da ölüm söylemi etrafında sıkça dillendirdiğimiz geleneksellikte bağımlı da bir kez daha güçlendirmektedir. Hemen burada ifade edilmesi gereken bağlantılı bir nokta da kadınlarında kendilerine bu vurgunun içinde yer bulabildikleridir. “*Analar doğuruyor, faşistler öldürüyor*”, “*analar devrimciler omuz omuz*” sloganı ya da “*analar bacılar!*⁵⁹ *Devrimci çocuklarımızın, işçilerin, köylülerin yanında yer alalım*” (Halkın Kurtuluşu, Sayı-10) şeklindeki çağrılar buna örnek gösterilebilir.

2.3.3 Gelecek: “Güneşin Zaptı Yakın”

Yayınların dilsel özellikleri bağlamında değinilmesi gereken başka bir nokta ise “devrim” ve devrimin nitelenmesi/betimlenmesine ilişkin ifadelerdir. Yayınlarda genel olarak devrimin nitelenmesinde iki biçim görülmektedir. İlki fraksiyonların devrim stratejilerini ifade eden kavramlardır. Bu kavramlar söz konusu çevrelerin yaslandıkları teorik-politik belirlemelerden hareketle Türkiye için çizdikleri devrim stratejilerini ifade etmektedir. Halkın Kurtuluşu Ulusal Demokratik Halk Devrimi, Kurtuluş, anti-oligarşik, anti-faşist, anti-emperyalist, anti-şovenist demokratik halk devrimi ve THKP-C kökenli hareketlerin büyük oranda sahiplendikleri kesintisiz devrim perspektifiyle sosyalist devrim aşamalarını sıralamakta, Devrimci Yol ise oligarşik diktatörlük ile halk arasındaki çelişkiyi (ki bu baş çelişki olarak tanımlanmaktadır)⁶⁰ ortadan kaldıracak olan anti-emperyalist, anti-oligarşik devrim stratejisine sahiptir. “Devrim”i

⁵⁹ “Bacı” adlandırması üzerine bkz: Gülseren P., Dünden Bugüne Tarihimiz: Bacılardan Feminist Yoldaşlara Kurtuluş Sayı-9, Mart-Nisan 2007

⁶⁰ Bkz Devrimci Yol Bildirgeler

tanımlamanın ikinci biçimi ise ilkinden farklı olarak ajitasyon yönü ağır basan betimleyici bir niteliğe sahiptir. Bu betimleme çabasında öne çıkan temel vurgunun aydınlık/karanlık metaforu olduğu söylenebilir. Aydınlık/karanlık ikiliği, devrimi ve bugünü betimlemek için sıklıkla başvurulan sıfatlardır. Örneğin: Kurtuluş çevresinin kendini tanımlarken kullandığı “*onlar karanlığı yırttı, aydınlığı biz getireceğiz*” sloganı bu nitelemenin çarpıcı örneklerindedir. “onlar” 30 Mart 1971’de Kızıldere’de güvenlik güçleri tarafından öldürülen 10 THKP-C ve THKO militanına⁶¹ gönderme yapmaktadır. Başka bir örnek ise Halkın Kurtuluşu tarafından çıkarılan Paris Komünü özel ekinde görülmektedir: “... 1871 yılının baharında yanı bundan tam 105 yıl önce, sömürülenlerin ve acı çekenlerin dünyası bir ışıkla aydınlandı. ... Proletaryanın 72 gün süren iktidarı, yalnız Paris işçileri ve Paris halkı için değil, bütün dünya işçileri ve emekçileri için kulluğun sona erdiği ve zulmün ortadan kalktığı yepyeni bir dünyanın müjdeleyicisi ve ışığı oldu.” Özellikle mücadele içinde önemli gelişmelerin de benzer bir metafor kullanılarak betimlendiği düşünüldüğünde bu örnekleri çoğaltmak mümkündür: *Proleter Devrimci Mehmet Yılmaz’ın Mücadelesi Yolumuzu Aydınlatır* (Halkın Kurtuluşu, Sayı-42), *Bu 1 Mayıs’ta Tarihin Kölelik Sayfasını Kapatacağımızı, İnsanlığa Özgürlük ve Aydınlık Getireceğimizi Bir Kez Daha Bütün Dünyaya Duyuracağız* (Halkın Kurtuluşu, Sayı-54), *Ekim Devrimi 60. Yılında Yolumuzu Aydınlatıyor* (Devrimci Yol, Sayı-11), *Faşizme Karşı Savaşta Şehit Düşen Yoldaşlarımız Devrimci Yol’umuzu Aydınlatıyor* (Devrimci Yol-37), *15-16 Haziran Kurtuluşumuza Işık Tutuyor* (Kurtuluş, Afiş).

Burada altı çizilmesi gereken başka bir yan da gelecek tasavvuruna ilişkin betimlemelerde başvurulan ifadelerdir. Öncelikle yayınlarda güçlü bir gelecek

⁶¹ Mahir Çayan, Hüdayi Arıkan, Ahmet Atasoy, Ertan Saruhan, Saffet Alp, Sinan Kazım Özudoğru, Sabahattin Kurt, Nihat Yılmaz, Ömer Ayna, Cihan Alptekin

vurgusu olduğu belirtilmelidir. Buradaki gelecek devrimle ilişkilendirilmekte ve “kurtuluş” söylemi etrafında kurulmaktadır. Devrimin geleceğe ilişkin bir kurtuluş vaadi olarak sunulduğu bu söylem yayınların adlarından başlamaktadır. Hatta bir adım öncesine giderek olursak, yukarıda da aktarıldığı gibi, ele alınan bu üç sosyalist çevrenin öncülü sayılan THKP-C (Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi) ve THKO (Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu) örgülerinin adlarını tekrar hatırlatmak faydalı olacaktır. Kurtuluş vaadi, gerek haber ve yorum yazılarında gerekse sloganlarda karşılığını bulmaktadır. Ancak hemen burada kurtuluş söyleminin Devrimci Yol’da da görülmekle birlikte asıl ve ağırlıklı olarak adlarına da uygun biçimde Kurtuluş ve Halkın Kurtuluşu’nda olduğu belirtilmelidir. Örneğin: *Kadınların Tam Kurtuluşu Ancak Sosyalizmin Zaferi İle Mümkündür* (Halkın Kurtuluşu, Sayı-20), *Ağır Sömürü Şartları Altında Yaşayan Tarım İşçileri: Kurtuluş Ellerimizdedir* (Halkın Kurtuluşu, Sayı-23), *Bizler Kadınlar ve Genç Kızlar Kurtuluşumuzun Halkımızın Kurtuluşuyla Mümkün Olacağını Biliyoruz* (Halkın Kurtuluşu Sayı-26’da Tosya Aşağı-Kayı Köyünden Bir Grup Devrimci Kız İmzalı Okur Mektubu), *Ekim Devriminin Yolu Bugün De Proletaryanın Ezilen Halkların ve Ulusların Tek Kurtuluşudur* (Halkın Kurtuluşu, Sayı-30), *Gerçek Kurtuluşumuz Demokratik Halk İktidarının Kurulmasıyla Sağlanacaktır* (Halkın Kurtuluşu, Sayı-76), *Kadınların Kurtuluşu* (Kurtuluş Gazetesindeki Köşenin Adı), *2. MC Yıkıldı Ama Türkiye Halklarının Kurtuluşu CHP Hükümetinde Değildir. Tek Kurtuluş Yolu İşçilerin-Köylülerin Devrimci Demokratik İktidarındadır* (Kurtuluş Sayı-1), *IMF’den Kurtuluş Halkların İktidarındadır* (Kurtuluş, Sayı-11), *Emekçilerin Kurtuluşu Kendi Eseri Olacaktır* (Kurtuluş, Sayı-12), *Kürt Halkının Kurtuluşu Türk Halkıyla Birliktedir* (Kurtuluş, Sayı-37).

Kurtuluş söyleminin sosyalist hareket açısından taşıdığı tarihsel önemin yanında Türkiye’de siyasi kültür açısından düşünüldüğünde de dikkat çekici bir hal almaktadır. Kurtuluş Savaşı’ndan başlayarak, Milli Selamet Partisi’ne dek uzanan yelpaze içinde bu vaat ya da tanımlama önemli bir yer tutmaktadır. Dolayısıyla; siyasal alanda, kurtuluş söylemini yalnızca sosyalist hareket açısından ele almak mümkün görülmemekle birlikte, kendi varlık gerekçelerini de açıklayan, devrim hedefini ve sundukları gelecek tasavvurunu kurtuluş söylemi etrafında kurmuş olmaları önem taşımaktadır.

2.3.4 Devrimci Şiir: “Güneşi İçenlerin Türküsü”

Yayınlarda dikkat çeken bir başka dilsel özellik ise şiirlere verilen yerdir. Sosyalist şairlerin şiirlerinin yanı sıra özellikle okuyuculardan gelen şiirlere yer verilmektedir. Bu şiirler ağırlıklı olarak, devrim mücadelesi, anti-faşist mücadele, sömürü ve öldürülen devrimcileri konu edinmektedir. Ancak şiirlerdeki asıl dikkat çekici nokta biçimsel özelliklerinin halk edebiyatı özelliklerine⁶² uyan bir yapıya sahip olmasıdır. Şiirlerde ele alınan konularla bağlantılı biçimde Marksist-Leninist literatür içinden kavramlar kullanılmakla birlikte halk edebiyatının biçimsel özelliklerine yakın olması ilginç örnekler ortaya çıkarmıştır. Örneğin *Halkın Kurtuluşu* gazetesinin 18. sayısında İşçi Köylü Mektupları köşesinde yer alan Enver Yoldaş imzalı *Tarihi Materyalizm* adlı şiir sözü edilen üsluba verilebilecek ilginç bir örnektir. Sözü edilen şiir şöyledir:

“Baktığımda insanlığın dününe
Uzun bir gelişim çıkar önüme
Bilimi kılavuz alıp yanıma
Bu süreci size anlatacağım

İlk devire İLKEL KOMÜN deniyor

⁶² 4’lük nazım ölçüsü, 7’li, 8’li ve 11’li kalıplar, genellikle abab, aaab uyak düzeni ve genellikle yarım uyak.

Ortak çalışılıp ortak yeniyor
Çalışmayan açlığından ölüyor
Sınıf yok devlet yok ilkel komünde

İnsanlar toprakta ustalaşınca
Ürün ihtiyaçtan fazlalaşınca
Artık ürün için savaşılınca
Kölelik doğuyor tarih önünde

Sınıflar türüyor: efendi köle
Efendi kölenin sahibi bile
Devlet de gelişiyor sınıf ile
Ordusu da polisi de yanında

Gide gide köle gücü yetmiyor
Köleci devleti sağlam tutmuyor
Dış Savaş, iç isyanlar bitmiyor
Yıkılıyor kölelik sonunda

Geriden geliyor FEODAL DEVLET
Emeğe egemen din ve asalet
Bu devlet de sürmedi ilelebet
Feodal baylar da kaldı tarihte

KAPİTALİST DEVLET geçti yerine
Pazar kavramını verdi ürüne
Sonradan yoksul halk üzerine
Burjuva FAŞİZMİ kurdu TEKEL’de

İşçiler tarihin son devrim gücü
Tükensin insanlığın çektiği acı
Sınıflara sağlam bir darağacı
Kuruyor sevinci coşku gönlünde

Bütün halklar yürüyoruz yan yana
Silahımız aman vermez düşmana
Enternasyonal bayrağın her yana
Savaş verip dikeceğiz sonunda

BİZİM REHBER LENİNİZM YOLUMUZ
TARİHİ DE BÖYLE ÇÖZDÜ DİLİMİZ
DAĞLAR ÜZRE KENETLENMİŞ ELİMİZ
ÖLMEK İÇİN ŞANLI DEVRİM YOLUNDA”

4’lü nazım ölçüsü, 11’kalıp ve 1. ve 8. kıtalarda farklı olmakla birlikte
aaab uyak kalıbı ile yazılan bu şiir biçimsel olarak halk edebiyatı yapısına
tamamen uymaktadır. Bu biçime verilebilecek başka örnekler ise yine *Halkın
Kurtuluşu* gazetesinin 20. ve 6. sayısından İşçi Köylü Mektupları köşesindedir:

“İşçi köylü haklarını
Almak için birleşelim
Sömürünün çarklarını
Kırmak için birleşelim

Senin olan bu vatani
Paylaşmak için bakani
Faşist faşist kokanı
Yakmak için birleşelim
.....
Tekin Bitlisli”

“Sabır artık taşı dostlar
Döküldü ha dökülecek
Emperyalizm duvarları
Yıkıldı ha yıkılacak

.....
Dişlerindedir canları
Kurşun delmiş gerdanları
Sosyalizmin fidanları
Ekildi ha ekilecek
İsmail Şencan”

Görüldüğü gibi bu iki şiirde tümüyle halk edebiyatı biçimsel yapısı içinde ancak devrimci mücadele temasıyla yazılmıştır. Bu özellik dönemin sosyalist hareketinin kendi jargonunu geleneksel kültür içinde varetmeye çalıştığı, onunla bitştirmeye çabası güttüğü sonucuna ulaşmamızı sağlayabilir. Bu özellik radikal medya pratiklerinin içinde bulunduğu, içinde var olduğu kültürel iklimden bağımsız olmadığı, ondan etkilendiği, etkilediği, beslendiği ve beslediği belirlemesini de haklılaştırmaktadır. Yukarıda gerek şiirler gerekse ağıtlara verilen örnekler aracılığıyla dönemin sosyalist hareketinin geleneksel kültürden beslendiği damarlar sergilenmeye çalışılmıştır. Bu ilişki halk türkülerinin yaygın biçimde dillendirilmesi ile de artırılmıştır. Bir yandan görüldüğü gibi kendi jargonunu geleneksel yapı içinde biçimlendirerek sunarken diğer yandan halk türkülerini kimi zaman olduğu haliyle kimi zaman da küçük değişiklikler yaparak dillendirmiştir. Çalışmanın başında, radikal medyanın biçimlerinin sıralandığı bölümde de görüldüğü gibi radikal iletişimde şarkıların kullanılmasında başvurulan bir yöntemdir.

SONUÇ

1970–80 yılları arasında Türkiye’de sosyalist hareketin süreksiz yayınlarını ve fraksiyon dergiciliğinin özelliklerinin betimlenmesini konu edinen “1970’li Yıllarda Türkiye’de Radikal Medya” başlığını taşıyan tez kapsamında, Türkiye’de bir karşıt kamusal alan oluşumuna zemin hazırlayan fraksiyon yayıncılığı ele alınarak, radikal medya faaliyetinin niteliği, yayın koşulları ve süreçleri incelenmeye çalışılmış, üretilen metinlerin, kurdukları dil ve hedef kitle ilişkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Ancak bu belirme çabası sırasında iki önemli güçlkle karşılaşmıştır.

Bunlardan ilki, giriş bölümde de ifade edildiği Türkiye’de iletişim çalışmaları alanında radikal yayıncılık pratikleri üzerine çalışmaların oldukça sınırlı olmasıdır. Bu sınırlılık tez çalışması sırasında kuramsal tartışmaların tümünün Türkiye dışındaki iletişim çalışmalarının metinlerinden yararlanılarak yapılmasına neden olmuştur. Türkiye’de radikal alternatif medya iletişim çalışmalarında ilgi bekleyen bir mecradır.

İkinci zorluk ise inceleme konusu edilen yayınların arşivlerine özellikle afiş, bildiri, el ilanı gibi süreksiz yayınlara ulaşmakta yaşanan sıkıntıdır. Söz konusu yayınların ortak özellikleri betimlenirken vurgulandığı gibi bu yayınlar güçlü baskı koşulları altında çıkarılmış ve çoğunlukla yasa dışı biçimde baskıları yapılmıştır. Bunun yanında 12 Eylül 1980 darbesi ve sonrasında söz konusu yayınlar suç unsuru taşıdıklarından kişisel arşivlerde de bulunması güçleştirmiştir. Dolayısıyla yayınların basılı tüm sayılarına ulaşmak mümkün olmamış, “farelerin kemirici eleştirileri”nden kurtarılabilen kısmıyla çalışma yürütülmüştür.

Bütün bu sınırlılıklarla birlikte tez kapsamında ilk olarak, radikal yayıncılık pratikleri tanımlanması ve radikal alternatif medya kavramlarının açıklanması çabasına yer verilmiştir. Radikal alternatif yayıncılık pratikleri, demokrasi tartışmalarındaki konumu, toplumsal hareketlerle ilişkisi, sosyalist hareket ve sınıf mücadelesi açısından anlamı göz önünde bulundurularak tanımlanmaya çalışılmıştır.

İkinci olarak, Türkiye’de sosyalist hareketin yayıncılık pratikleri alınmıştır. Bu kapsamda Osmanlı’dan günümüze sosyalist yayınlar derlenmeye çalışılmış ve yayın faaliyetlerinin listesi çıkarılmaya çalışılmıştır. Söz konusu listeleme çalışması sırasında incelenen metinlerde, yayınlara dair gerekli bilgilere ulaşmakta güçlük çekilmiştir. Yer yer belirtildiği gibi yayınların bir kısmının biçimsel özellikleri, baskı sayıları, kaç sayı çıktıkları, künyeleri gibi önemli bilgilere ulaşılamamıştır. 1974 sonrasında radikal yayıncılık faaliyetleri ise *Devrimci Yol*, *Kurtuluş* ve *Halkın Kurtuluşu* adlı yayınların incelenmesi yoluyla ele alınmıştır. Genel özellikleri, tematik başlıklar ve dilsel özellikler altına alınarak ile incelenen yayınların ortaklıkları ve farklılıkları açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Belirlenen ortaklıklar ve farklılıklar aracılığıyla sosyalist hareketin yayıncılık pratiklerine ilişkin bir betimleme yapılmaya çalışılmıştır.

Yapılan bu çalışmanın sonucunda, iki soruya cevap vermeye çalışmak ya da en azından bu soruları tekrar sorarak Türkiye’de radikal alternatif medya üzerine dikkati güçlendirmeye çalışmak anlamlı olacaktır. Bu sorulardan ilki, ele alınan yayınların I. Bölüm’de sınırları çizilmeye çalışılan radikal alternatif medya formu içinde değerlendirilmesinin mümkün olup olmadığıdır. Radikal alternatif medya üzerine yürütülen tartışmalarda, kalkış noktasını oluşturan perspektifin

özellikle radikal demokrasi yaklaşımı ve yeni toplumsal hareketlerin mücadele pratikleri olduğu söylenebilir. Bu perspektifle yola çıkarak söz konusu medya pratiklerinin hem içerikleri hem de üretim süreçlerine ilişkin kimi saptamalarda/önerilerde bulunmaktadır. Tartışmaların kurucu isimlerinden olan ve iki modele dikkat çeken Downing ve onu izleyen iletişim çalışmacıları da radikal alternatif medyanın nasıl olması gerektiği sorusuna aynı pencereden bakarak yanıt vermekte ve yine Leninist modeli bu çerçeveden eleştiriye tabi tutmaktadır. Hemen burada yeni bir soruyla devam edersek; öz-yönetimli ve Leninist olarak adlandırılan bu iki modeli, gerek demokrasi yaklaşımları, gerekse vaat ettikleri alternatifin farklılığı göz önünde bulundurarak birbirinden bağımsız ölçüler aracılığıyla değerlendirmek mümkün olabilir mi? Bir yayının radikal alternatif sayılıp sayılamayacağına bakarken, öz-yönetimli modelin ilke ve pratiklerini ölçü olarak kullanırsak; tez kapsamında ele alınan yayınlar, radikal biçimde alternatif bir söyleme sahip olmakla birlikte, iç örgütlenmesi, hiyerarşik yapısı ve editöryel süreçleri nedeniyle radikal alternatif medya olarak adlandırılmazlar. Ancak az önce sorduğumuz soruya evet diyeceksek, ele alınan yayınlar Leninist modelin Türkiye'deki çarpıcı örnekleri olarak radikal medya pratikleri tarihine yerleştirilebilir. Ancak bu soruları yanıtlamak ve iddiaları derinleştirmek için Türkiye'de radikal medya pratikleri üzerine daha kapsamlı, bu tezin ve tezi yazanın sınırlarını aşan, çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu soruları çoğaltmak yukarıda da belirtildiği gibi Türkiye'de ilgi bekleyen bir akademik mecra olan bu alana ilişkin merakı güçlendirmek gerekmektedir.

İkinci soru ise, Türkiye'de sosyalist hareketin söyleme biçiminin niteliğine ilişkindir. Yayıncılık pratikleri aracılığıyla sınırlı ve kuşbakışı bir incelemeye tabi

tutulan sosyalist hareket iddialarını, vaatlerini, karşı koyuşlarını, saptamalarını ve alternatiflerini nasıl yaygınlaştırmaktadır?

İlk olarak ifade edilmesi gereken özellik yayınlarda önemli ölçüde benzerlik tespit edildiğidir. Ele alınan yayınların tümünde, tekrara dayalı bir anlatım tarzı olduğu, buyurgan bir dilsel yapı kullanıldığı, hedef kitlenin farklılıklarını (etnisite, toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim, yaş vb) gözönünde bulundurmadığı ve tümünü eşitlediğini söylemek mümkündür. Yayınlarda; sloganlarda, benzetmelerde, betimlemelerde ve görsel malzemelerin kullanımında tekrara düşüldüğü, özellikle görsel malzemelerin oldukça sınırlı biçimde kullanıldığı görülmüştür. Çalışmanın girişinde de ifade edilen iddiaların bu tespitler sonucunda önemli ölçüde doğrulandığını söylemek mümkündür.

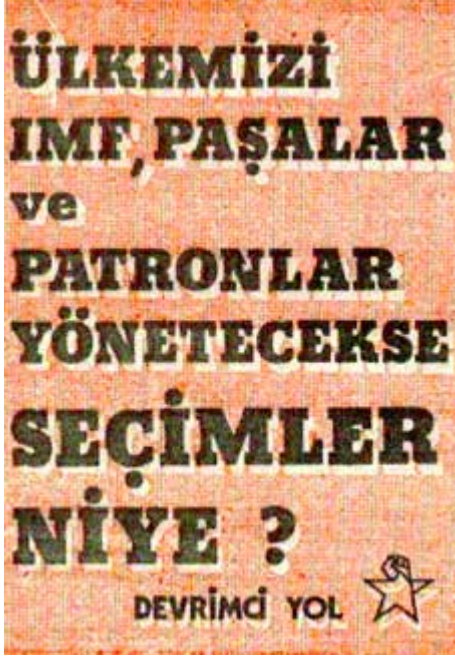
Son olarak belirtilmesi gereken nokta bütün bu eleştiriler yanında Türkiye’de sosyalist hareketin II. Meşrutiyet yıllarından başlayan yayıncılık macerasının özetinde en belirgin yanın yoğun bir baskı ve sansür hikâyesinin ortaya çıkmış olmasıdır. Neredeyse ilk yayınlardan başlayan kapatma, sansür, yasaklama 1970’li yıllara gelindiğinde ardı gelmeyen ölümlere varmıştır. Yayınların neredeyse tüm sayılarının kapaklarında okuyucularının/taftarlarının öldürülmelerine ilişkin haberlerin, cenaze fotoğraflarının fonunda Türkiye’nin demokrasi kültürü ve iletişim özgürlüklerine ilişkin sahne durmaktadır. Ve bu sahnede okunan ne yazık ki ülkemizde demokratik kültür adına bir başarı öyküsü değildir. Bu sahnede yaklaşık 72 yılına kuş bakışı göz attığımız radikal yayıncılık faaliyetine dönük, sosyalist çevrelere dönük kanlı ve ölümlerle yüklü bir tarih akmaktadır. Radikal yayıncılığın kavramsallaştırılması çabası içinde altı çizilen noktalardan biri bu yayınların sıklıkla devlet ve karşı görüşme sahip çevreler

tarafından engellendiğidir. Sabotajlar, suikastlar yasal ya da yasa dışı sansür uygulamalarına dikkat çekilmektedir. Ancak bizim ülkemizde, kapanma gerekçelerinin bilgisine ulaşabildiğimiz yayınlardan yalnızca ikisinin kendiliğinden kapandığı ve diğerlerinin tümünün devlet tarafından yasaklandığı, kapatıldığı, toplatıldığı düşünüldüğünde radikal yayıncılık pratiğinin en göze çarpan özelliğinin bu baskı uygulamaları olduğunu söylemek mümkündür.

EK-1: Yayınların Listesi

- 1909 İşçiler Gazetesi
- 1910 İştirak
- 1910 İnsaniyet
- 1910 İştirak
- 1911 Sosyalist Gazete
- 1911 İnsaniyet
- 1911 Medeniyet
- 1918 Yeni Dünya (Moskova)
- 1919 Kurtuluş (Berlin)
- 1919 Kurtuluş Sosyalizmden Bahseder İlim ve Sanat Mecmuası (İstanbul)
- 1920 Yeni Dünya (Bakü)
- 1920 İşçi (Eskişehir)
- 1920 Yoldaş (Bursa)
- 1920 Seyyare-i Yeni Dünya İslami Bolşevik Gazetesi
- 1921 Aydınlık
- 1925 Orak Çekiç Haftalık Siyasi Amele ve Köylü Gazetesi
- 1927 Bolşevik
- 1927 Emekçi Dünyası
- 1927 Kıvılcım
- 1929 Komünist
- 1935 Kızıl İstanbul
- 1935 Kızıl İzmir
- 1935 Kızıl Samsun
- 1935 Türk Mecmuası (Moskova)
- 1945 Haftalık Kültür ve Aktüalite Dergisi Gün
- 1946 Sendika
- 1946 Yığın
- 1961 Yön
- 1964 Eylem
- 1967 Ant
- 1967 Sömürücüye Yumruk
- 1969 Devrim
- 1968 Türk Solu
- 1965 Sosyal Adalet
- 1965 Dönüşüm
- 1967 Kavga
- 1968 Direniş
- 1968 Aydınlık Sosyalist Dergi
- 1969 İşçi Köylü Gazetesi
- 1969 Emek
- 1969 Gençlik
- 1970 Proleter Devrimci Aydınlık
- 1970 İşçilerin Köylülerin Gazetesi Kurtuluş
- 1970 İleri
- 1975 Devrimci Gençlik Dergisi
- 1976 Kurtuluş Sosyalist Dergi
- 1976 Halkın Kurtuluşu
- 1978 Kurtuluş Gazetesi
- 1978 Parti Bayrağı

EK-2: DEVRİMCİ YOL AFİŞ ÖRNEKLERİ

DEVİRİMCİ YOL

ALİ CANPOLAT

**TÜRK ve KÜRT HALKLARININ
KURTULUŞU İÇİN DÖĞÜŞTÜ**

**KAHROLSUN FAŞİZM
YAŞASIN MÜCADELEMİZ**

**KAHROLSUN FAŞİZM
YAŞASIN MÜCADELEMİZ**

**MEHMET KARABULUT
(1956-...)**

**Ve böyle ölüyorsa
Mehmetler bir bir
insanlar daha özgür
Olsun diyedir**

DEVİRİMCİ YOL

**KAHROLSUN FAŞİZM
YAŞASIN MÜCADELEMİZ**

**GÜL ALİ
BAL
(1954-...)**

**kani yerde
kalmayacak!**

**ZINDANLAR BOSALSIN
GENEL AF!**

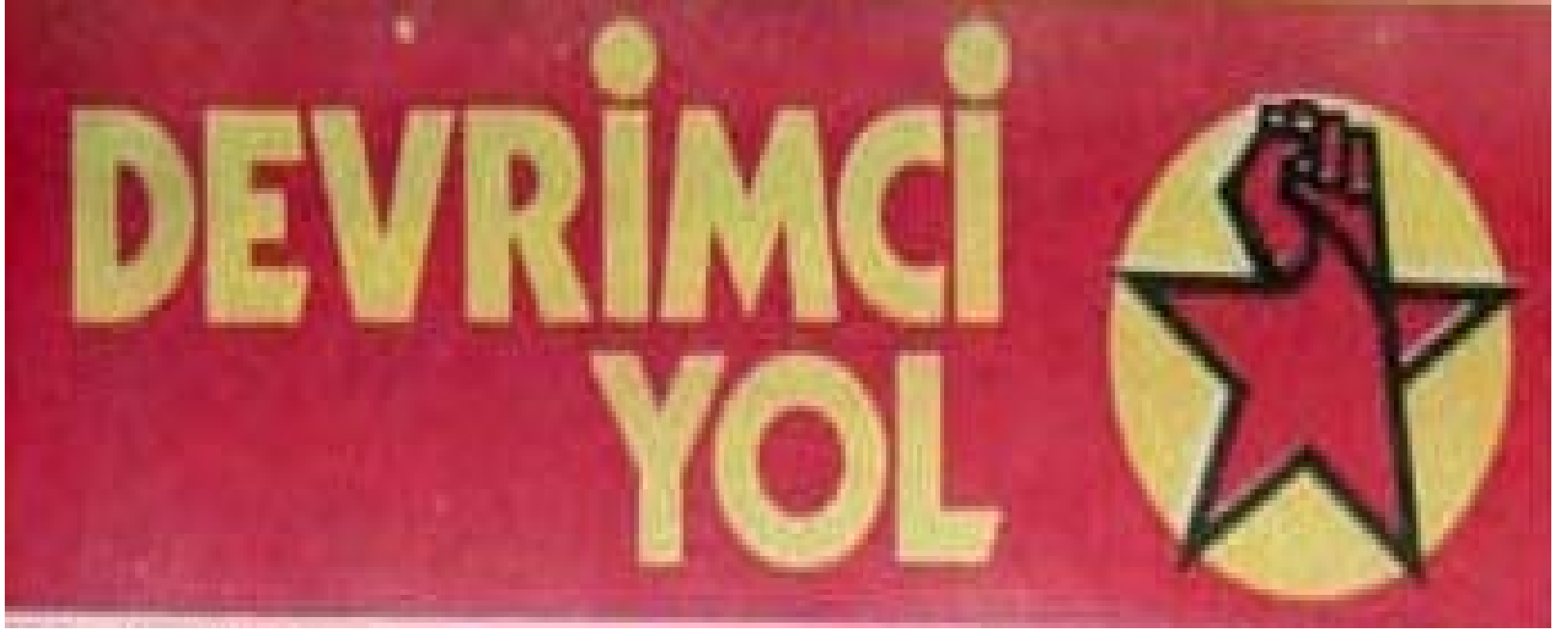

**Muzaffer
ŞENTÜRK**

**KAHROLSUN FAŞİZM
YAŞASIN MÜCADELEMİZ**

DEVİRİMCİ YOL

EK-2: DEVRİMÇİ YOL-LOGO

EK - 5: Halkın Kurtuluşu Logo

HALKIN 9 KURTULUŞU

29 MART 1976/250 KRŞ

İŞÇİLERİN KÖYLÜLERİN BAĞIMSIZ ve DEMOKRATİK TÜRKİYESİ İÇİN İLERİ!

BÜTÜN Siyasi Tutuklu ve Mahkumlara Hürriyet! Hapishanelerde İşkence, Falaka ve Hücre Cezasına Son! ZİNDANLAR BOŞALSIN

MC İktidarının halkın üzerindeki baskı ve zulmü her geçen gün yuhulastırıyor. Devrimci ve demokratik yolla yasadışı kanunlar çıkararak ve işkencilerle her gün yeni mezhepler oluşturuyor.

MC İktidarı halkın emperyalizme ve faşizme karşı gelişen mücadelesini baskı, işkence ve zulme karşı hapishanelere gönderiyor. Halkın, halkın, köylü ve emgilen en büyük anti-emperyalist, anti-faşist hareketi tepdilemeye çalışarak, devrimci, yurtseverleri hapishanelere, halkın en büyük şüphelilerle siyasi devletler eşitlenmektedir. Yapılan baskı ve kanununsuzluklar halkın emperyalizme istenmez, gerçekler karşıt olarak halkın aidiyetine karşıt olarak yapılmaktadır.

Tutuklanan ve mahkum edilenlerin sayıları her geçen gün artıyor. 12 Mart faşist diktatörlük döneminde heri cezaevlerinde 50 tutuklu devrimci ve yurtseverlere yapılan baskılar ve işkenciler dışı aydınlar devam ediyor. Mahkumlar sağlığı ağırlık hastanelerde yatmaktadır, siyasi tutukluların, yasal dışı tap, devlet, gazete ve broşürleri okuma hakları kısıtlanmaktadır.

Devrimci ve yurtseverlerin bakımı, zorbalıkla sürdürülmeye çalışılıyor, bunların bakımı, sağlığını ve aidiyetini...

faşist yöntemlerle engellenmek isteniyor. Devrimci ve yurtseverlerin bakımı, zorbalıkla sürdürülmeye çalışılıyor, bunların bakımı, sağlığını ve aidiyetini...

MC İktidarının halkın üzerindeki faşist baskı ve zulmüne karşı şüphelilerle, yurtseverlerin, demokratların, bütün emsalisi insanları görüyor.

- 141, 142, 146, 311, 512. MADDELER İPTAL EDİLMELİDİR!
- İDAM CEZASI KALDIRILMALIDIR!
- DEVLET GÜVENLİK MAHKEMELERİ KAPATILMALI, HÜKÜMLERİ GEÇERLİ KALDIRILMALIDIR.
- HAPİSHANELERDE İŞKENCE, FALAKA VE HÜCRE CEZASINA SON!
- BÜTÜN SİYASİ TUTUKLU VE MAHKUMLARA HÜRİYET!
- ZİNDANLAR BOŞALSIN.

POLİSLER ESKİŞEHİR SİGORTA HASTANESİNİ STENLERLE BASTILAR

Arkaçadağ'ın Yurtsever Halkı Köylüleri FAŞİST BASKI VE ZULME KARŞI BİRLİKTE MÜCADELE EDELİM

JANDARMA VE POLİS YOL KESİP, EYLALARI YERLERE ATARAK ANAMA YAPTIYOR.

Halatay'ın Arkaçadağ ilçesinde faşist, faşistler, polisler, jandarmalar, askerler, köylüler, emperyalistler, işkenciler, zulme karşı birliktedir. Bu baskıların daha da arttırılması için jandarmalar, polisler, askerler, köylüler, emperyalistler, işkenciler, zulme karşı birliktedir. Bu baskıların daha da arttırılması için jandarmalar, polisler, askerler, köylüler, emperyalistler, işkenciler, zulme karşı birliktedir.

Jandarma ve Gardiyanlar Ankara Merkez Cezaevi'nde Çocuk Mahkumlara Saldırdı

Apaşda, Ankara Merkez Cezaevinden gönderilen çocuk mahkumların, Ankara merkez cezaevi'ne getirilerek tutulduğunu öğrenildi. Çocuk mahkumların, Ankara merkez cezaevi'ne getirilerek tutulduğunu öğrenildi.

12 Mart faşist diktatörlük döneminde heri cezaevlerinde 50 tutuklu devrimci ve yurtseverlere yapılan baskılar ve işkenciler dışı aydınlar devam ediyor. Mahkumlar sağlığı ağırlık hastanelerde yatmaktadır, siyasi tutukluların, yasal dışı tap, devlet, gazete ve broşürleri okuma hakları kısıtlanmaktadır.

SAÇMALCILAR CEZAEVİNDEN 1500 TUTUKLU VE MAHKUM SELENİYOR

Yılmaz Güney'i Kayseri'ye Süren MC Hükümetini Protesto Ediyoruz Zindanlar Boşalsın Faşist Zulme Son İnsanca Yaşamak İstiyoruz

12 Mart faşist diktatörlük döneminde heri cezaevlerinde 50 tutuklu devrimci ve yurtseverlere yapılan baskılar ve işkenciler dışı aydınlar devam ediyor. Mahkumlar sağlığı ağırlık hastanelerde yatmaktadır, siyasi tutukluların, yasal dışı tap, devlet, gazete ve broşürleri okuma hakları kısıtlanmaktadır.

DEVA HOLDİNG'E BAĞLI EVMA FABRİKASINDA GREY VAR

Evma Fabrikası İşçilerinin İlk Greyi

Evma Fabrikası işçileri, Deva Holding'e bağlı Evma Fabrikasında, 29 Mart günü ilk greyini yaptılar. İşçiler, Deva Holding'e bağlı Evma Fabrikasında, 29 Mart günü ilk greyini yaptılar.

Halkın Kurtuluşu Gazetesi Devrimci Kardeşimiz Yılmaz Güney'i Kayseri Ceza Evi'nden kurtulması için her şeyi yapmaya hazırız. Halkın Kurtuluşu Gazetesi Devrimci Kardeşimiz Yılmaz Güney'i Kayseri Ceza Evi'nden kurtulması için her şeyi yapmaya hazırız.

UNILEVER'DE ZAFER İşçiler Tek Bir Yumruk Gibi Birlikte Hayatını Sınıf Mücadelesine Adanmış Sendikacılar Varsa Grev Şartları Doğru Tespit Edilmişse DIZE GETİRİLEMEYECEK PATRON YOKTUR!...

Unilever tekeline alt Baker, Lever, Borden ve diğer fabrikalarında işçileri, devrimci ve yurtseverleri, işkencilerle her geçen gün yuhulastırıyor. Devrimci ve demokratik yolla yasadışı kanunlar çıkararak ve işkencilerle her geçen gün yeni mezhepler oluşturuyor.

İstanbul'un Topkapı bölgesindeki Evma Fabrikasında çalışan 250 işçi, Deva Holding'e bağlı Evma Fabrikasında, 29 Mart günü ilk greyini yaptılar. İşçiler, Deva Holding'e bağlı Evma Fabrikasında, 29 Mart günü ilk greyini yaptılar.

7.6.201 KODUĞU MÜHÜRLE İSTİFETTİN BAĞOĞLU
7.12.101 KODUĞU MÜHÜRLE YERAT OBOĞLU
7.14.101 KODUĞU MÜHÜRLE İKENDİR YAY
7.10.104 KODUĞU MÜHÜRLE KODİNG KARABAR

Unilever tekeline alt Baker, Lever, Borden ve diğer fabrikalarında işçileri, devrimci ve yurtseverleri, işkencilerle her geçen gün yuhulastırıyor. Devrimci ve demokratik yolla yasadışı kanunlar çıkararak ve işkencilerle her geçen gün yeni mezhepler oluşturuyor.

İstanbul'un Topkapı bölgesindeki Evma Fabrikasında çalışan 250 işçi, Deva Holding'e bağlı Evma Fabrikasında, 29 Mart günü ilk greyini yaptılar. İşçiler, Deva Holding'e bağlı Evma Fabrikasında, 29 Mart günü ilk greyini yaptılar.

KAYNAKÇA

- Alankuş, S., (2008), **Türkiye’de “Başka” Bir Demokrasi İçin, “Başka” Bir Medya ve Habercilik**, İncilay Cangöz (ed.) içinde, s. 177-128
- Aral, F., **‘68’in İdeolojik Mirası**, Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, 1988; C 7, S.2018-2109
- Arendt, H., (2003); **İnsanlık Durumu**, İstanbul, İletişim Yayınları
- Atılğan, G., (2002); **Kemalizm İle Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar: Yön-Devrim Hareketi**, İstanbul, TÜSTAV Yayınları
- Atton, C., (2002); **Alternative Media**, London, Sage Publications
- Barrett, M., (2004), **Marx’tan Foucault’a İdeoloji**, İstanbul, Doruk Yayımcılık
- Belge, M., (1998), **Edebiyat Üstüne Yazılar**, İstanbul, İletişim Yayınları
- Benhabib, S., (1999), **Demokrasi ve Farklılık**, İstanbul, Demokrasi Kitaplığı
- Benhabib, S., (1999), **Müzakereci Bir Demokratik Meşruiyet Modeline Doğru**, S., Benhabib (ed) içinde, s101-139
- Beiley, O.G., Cammaerts, B., Cartenpier, N., (2008); **Understanding Alternative Media**, New York, Open University Pres
- Benlisoy, F., Çetinkaya, D.Y., (2007), **İştirakçi Hilmi**, M. Gültekingil(ed.) içinde, s.165-184
- Bireşim Yayınları, (1997); **Emperyalizme ve Oligarşiye Karşı Devrimci Gençlik’ten Seçmeler**, İstanbul, Bireşim Yayınları

- Bora, T., (1990), “**Yeni Toplumsal Hareketler**”e Dair Notlar, Birikim, Sayı-13
- Bora, T., (1992); **Sol Politika Dili Üzerine Düşünceler**, Birikim Dergisi, sayı-44
- Bora, T., (1998), **Sol Politikanın Dili- Yeni Bir Kamusal Dil**, Birikim Dergisi, Sayı 110
- Bourdieu, P., (1999), **Televizyon Üzerine**, İstanbul, YKY Yayınları
- Burke, P., (1996), **Yeniçağ Başında Avrupa Halk Kültürü**, Ankara, İmge Yayınları
- Burke, P., (2003), **Afişten Heykele Minyatürden Fotoğrafa Tarihin Görgü Tanıkları**, İstanbul, Kitap Yayınevi
- Coşkun, M.K., (2007), **Demokrasi Teorileri ve Toplumsal Hareketler**, Ankara, Dipnot Yayınları
- Çelik, N.B., (2005), **İdeolojinin Soykütüğü, Marx ve İdeoloji**, Ankara, Bilim Ve Sanat Yayınları
- Çetinkaya, D., Doğan, G.M., (2007), **TKP’nin Sosyalizmi (1920-1990)**, M.Gültekingil (ed) içinde, s.275-282
- Çetinkaya, Y.D. (der), (2008), **Toplumsal Hareketler, Tarih, Teori ve Deneyim**, İstanbul, İletişim Yayınları
- Çubukçu, A., (2007); **TDKP-“Halkın Kurtuluşu”:** Gerilladan Partiye, M.Gültekingil(ed) içinde, s.724-743

- Demirer, T., Lavabre, M.C., Nahon, P., vd., (1998), **Sokakta ve Duvarda 1968**, Ankara, Öteki Yayınevi
- Devrim Dergisi, (2006); **Devrimci Yol ve Devrim Dergilerinden Seçmeler**, İstanbul, Devrim Dergisi Yayınları
- Devrimci Yol Dergisi, Sayı:1-21, 24, 26, 27, 29, 31-37
- Doğanay, Ü., (2003), **Demokratik Usuller Üzerine Yeniden Düşünmek**, Ankara, İmge Yayınları
- Downing, J, D, H, (2001); **Radical Media Rebellious Communication and Social Movements**, California, Sage Publications
- Dubiel, H., (1998), **Yeni Muhafazakarlık Nedir?**, İstanbul, İletişim Yayınları
- Erbaş, H., (2007), **Fark/Kimlik SINIF**, Ankara, EOS Yayınları
- Feyizoğlu, T, (2002); **FKF Demokrasi Mücadelesinde Sosyalist bir Öğrenci Hareketi**, İstanbul, Ozan Yayıncılık
- Feyizoğlu, T, (1993); **Türkiye’de Devrimci Gençlik Hareketleri Tarihi**, İstanbul, Belge Yayınları
- Gültekingil, M (ed)., **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Sol**, İstanbul, İletişim Yayınları
- Habermas, J., (2005); **Kamusalığın Yapısal Dönüşümü**, İstanbul, İletişim Yayınları

- Habermas, J., (2004) **İdeoloji Olarak Teknik Ve Bilim**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları
- Halkın Kurtuluşu Gazetesi, Sayı;1-16, 18-102, 104-154, 159, 160, 163-178, 180-189
- Hansen, M., (2004), **Yirmi Yılın Ardından Negt Ve Kluge'nin Kamusal Alan Ve Tecrübe'si: Değişken Karışımlar Ve Genişlemiş Alanlar**, M., Özbek (ed) içinde, s141-177
- Jasper, J., (2002), **Ahlaki Protesto Sanatı**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları
- Kürkçü, E., (2007), **Türkiye Sosyalist Hareketine Silahlı Mücadelenin Girişi**, M.Gültekingil(ed) içinde, s.494-500
- Kürkçü, E., **'68'le Gelen**, Sosyalizm Ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, 1988; C 7, S.2106-2107
- Köker, E, (1998); **Politikann İletişimi, İletişim Politikası**, Ankara, Vadi Yayınları
- Kurtuluş Gazetesi, Sayı;1-9, 11, 12, 13-25, 27, 30-55, 78, 99, 101
- Kurtuluş Sosyalist Dergi, Sayı; 1-38
- Laçiner, Ö., (2007); **Kopuş Düşüncesi: 1960'lı Dönem Bir Kop(Ama)Ma Mıdır?**, M.Gültekingil(ed) içinde, s.524-536
- Lenin, V.I., (1993), **Gençlik Üzerine**, Ankara, Sol Yayınları

- Lenin, V.I., (1998), **Ne Yapmalı? Hareketimizin Can Alıcı Sorunları**, Ankara, Sol Yayınları
- Marx, K., Engels, F., (1998), **Komünist Parti Manifestosu**, Ankara, Sol Yayınları
- Marx, K., Engels, F., (1999), **Felsefe Metinleri**, Ankara, Sol Yayınları
- Marx, K., Engels, F., (2004), **Alman İdeolojisi [Feuerbach]**, Ankara, Sol Yayınları
- Melucci, A., (1991), **Toplumsal Hareketler ve Gündelik Yaşamın Demokratikleştirilmesi**, Birikim, Sayı-24
- Melucci, A., (2007), **Yeni Toplumsal Hareketler: Sosyolojik Bir Yanılgı Üzerine Düşünceler**, H. Erbaş (ed) içinde, s87-104
- Meyer, T., (2002), **Medya Demokrasisi**, İstanbul, İş Bankası Yayınları
- Mouffe, C., (1999), **Demokrasi, İktidar ve Siyasal Düzen**, S., Benhabib (ed) içinde, s347-363
- Mutlu, E., (1998), **İletişim Sözlüğü**, Ankara, Ark Yayınları
- Müftüoğlu, O., **Devrimci Yol Üzerine Notlar**, Sosyalizm Ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, 1988; C 7, S.2250-2253
- Negt, O., Kluge, A., (2004), **Kamusal Alan ve Tecrübeye Giriş**, M., Özbek (ed) içinde, s133-139

- Öngider, S., (2007), **Kurtuluş: “Öncü Savaşı”ndan Sosyalist Demokrasiye**, M. Gültekingil(ed) içinde, s.952-967
- Özbek, M., (der); (2004); **Kamusal Alan**, İstanbul, Hil Yayınları
- Özbek, M., (2004), **Giriş: Kamusal Alan ve Kolektif Yaratıcılık**, M., Özbek (ed) içinde, s181-232
- Özbek, M., (2004), **Giriş: Kamusal-Özel Alan, Kültür ve Tecrübe**, M., Özbek (ed) içinde, s443-499
- Parti Bayrağı Dergisi, Sayı:1–12, 15–24
- Pekdemir, M., (2007); **Devrimci Yol**, M. Gültekingil(ed) içinde, s.743-779
- Poggi, G., (2005), **Modern Devletin Gelişimi Sosyolojik Bir Yaklaşım**, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Sayın, M., **Kurtuluş Hareketi ve Türkiye ve Kuzey Kürdistan Kurtuluş Örgütü**, Sosyalizm Ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, 1988; C 7, S.2262-2263
- Scott, J.C., (1995), **Tahakküm ve Direniş Sanatları-Gizli Senaryolar-**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları
- Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, (1988); Sayı; 6, İstanbul, İletişim Yayınları
- Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, (1988); Sayı;7, İstanbul, İletişim Yayınları

- Şener, M., (2007); **Türkiye İşçi Partisi**, M.Gültekingil(ed) içinde, s.356-376
- Thompson, E.P., (2004), **İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu**, İstanbul, Birikim Yayınları
- Thompson, E.P., (2006), **Avam ve Görenek**, İstanbul, Birikim Yayınları
- Tilly, C., (2008), **Toplumsal Hareketler**, İstanbul, Babil Yayınları
- Tunçay, M., (1967); **Türkiye’de Sol Akımlar 1908-1925**, Ankara, Sevinç Matbaası
- Ünal, E., (2007); **Sol Düşüncenin Ortasında ve Kıyısında: Çeviri Kitaplar**, M.Gültekingil(ed) içinde, s.418-432
- Ünüvar, K., (2007); **Fikir Kulüpleri Federasyonu (1965-1969)**, M.Gültekingil(ed) içinde, s.821-830
- Ünüvar, K., (2007); **Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (1970-1971)**, M.Gültekingil(ed) içinde, s.830-834
- Üşür, S.S., (1997), **İdeolojinin Serüveni, Yanlış ve Hegemonya’dan Söyleme**, Ankara, İmge Yayınları
- Zarakolu, R., **‘68’in Mirası**, Sosyalizm Ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, 1988; C 7, S.2098-2099
- www.devrimeciyol.org
- www.halkcephesi.org

ÖZET

“1970’li Yıllarda Türkiye’de Radikal Medya” başlığını taşıyan tez; 1970–80 yılları arasında Türkiye’de üç sosyalist fraksiyonun süreksiz yayınlarını ve betimlenmesini konu edinmektedir. Tez kapsamında, radikal alternatif medya pratiklerinin, genel özellikleri, tematik özellikleri, yayın koşulları ve süreçleri ve dilsel özellikleri incelenmiştir. Bu kapsamda ilk olarak, radikal yayıncılık pratikleri tanımlanmış ve radikal alternatif medya kavramlarının açıklanmasına yer verilmiştir. Radikal alternatif medya pratikleri, demokrasi tartışmalarındaki konumu, toplumsal hareketlerle ilişkisi, sosyalist hareket ve sınıf hareketi açısından anlamı bağlamında ele alınmıştır.

İkinci olarak, Türkiye’de sosyalist hareketin yayıncılık pratikleri ele alınmıştır. Bu kapsamda Osmanlı’dan günümüze sosyalist yayınlar derlenmeye çalışılmış ve yayın faaliyetlerinin listesi çıkarılmıştır. 1974 sonrasında radikal yayıncılık faaliyetleri ise Devrimci Yol, Kurtuluş ve Halkın Kurtuluşu adlı yayınların incelenmesi yoluyla ele alınmıştır. Genel özelliklerinin, tematik başlıkların ve dilsel özelliklerinin mercek altına tutulması ile yayınların ortak özellikleri ve farklılıkları açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Belirlenen ortaklıklar ve farklılıklar aracılığıyla sosyalist hareketin yayıncılık pratikleri betimlenmeye çalışılmıştır. Yapılan incelemenin sonucunda görülen, ele alınan yayınların tümünde, tekrara dayalı bir anlatım tarzı olduğu, buyurgan bir dilsel yapı kullanıldığı, hedef kitlenin farklılıklarını (etnisite, toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim, yaş vb) göz önünde bulundurmadığı ve tümünü eşitlediğidir. Bunun yanında yayınlarda görsel malzemelerin oldukça sınırlı biçimde kullanıldığı görülmüştür.

ABSTRACT

The thesis titled “Radical Media in Turkey in 1970’s” treats of the discontinuous publications of three socialist movements in Turkey between the years 1970 and 1980 and portrays of the qualities of the periodicals of these fractions. In the scope of the thesis, by dealing with fractional publishing which lays ground for formation of an opposite public sphere in Turkey, the general, thematic and linguistic properties of radical media activity, conditions of publishing and publishing process have been examined.

In this context, firstly, practices of radical publishing were described and notions of alternative radical media were paraphrased. Practices of radical alternative publishing were dealt in accordance with their positions in democracy discussions, their relations with civil society and their meanings for the socialist movements and class movements.

Secondly, the radical media of the socialist movement in Turkey was dealt with. In this sense, socialist publications from the period of Ottoman to present were gathered and their publication activities were listed. The publications named as *Kurtuluş*, *Devrimci Yol* and *Halkın Kurtuluşu* was examined as the publishing activities after 1974. The common sides and discrepancies of these publications have been sought by focusing on editorial process, thematically titles and visual materials. Thorough the discrepancies and similarities, the rhetorical features of the language of socialist movement have been tried to be determined. As a result, it has been found out that, there is an iterative expression, an imperious linguistic structure in all of the publications stated. Besides, it has been determined that all these publications had not taken into consideration the differences of the target

audience such as ethnicity, gender, age, etc. and equalized all of them. Also, it was seen that, in these publications, visual materials were used very limitedly.